

PESHITTA

IN HEBREW CHARACTERS
WITH ELUCIDATORY NOTES

BY
CH. HELLER

PART I
GENESIS

BERLIN 1928

מספר ת"ת 1111
כ"ה, תש"ב

ט ז ט

פ ש י ט א

ה ו א

התרגום הסורי לתנ"ך

מועתק לכתב עברי

עם הערות והגהות ובאורים

מ א ת

חיים העליר

ספר בראשית

ב ר ל י ן / ת ר פ " ז

Printed in Germany
Druckerei Gutenberg * Berlin N 54

ציונים וקצורי שמות

שתי נקודות על אות שבתבה הוא סימן הרבים.
נקודה אחת על ה"א שבסוף התבה מורה שהה"א היא כינוי הנסתרת או שהיא באה
במקום מפיק.

ע' – תרגום השבעים (Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes ed. Tischendorf
ed. 7. Lips. 1887)

אונק' – תרגום אונקלס.

פש' – תרגום הפשיטא.

אריג' – הכספלא של אריגינס (Origines Hexaplorum fragmenta ed. Field Ox. 1867).
אקו' סומ' תאד' – קטעי פירושים של המתרגמים היוניים עקילס, סומכוס ותאדציון כפי
שנמצאו בהכספלא של אריגינס.

ולג' – תרגום הרומי ולגטא (Biblia Sacra vulgatae editionis ed. Hetzenauer, ed. II. Ratisbonae 1922).

יונ' – תרגום הנקרא יונתן בן עוזיאל לתורה.

רס"ג – תרגום הערבי לר' סעדיה גאון (הוצ' דרנבורג).

סה"ש – ספר השרשים לר' יונה אבן גנאת.

כ"י קניקוט ודי רוסי – נוסחאות שונות בכתבי הקודש שנאספו ונלקטו מתוך אלפי כ"י
של התנ"ך ע"י קניקוט ודי רוסי.

קצת תקונים ומלואים

עמ' III שורה 4 בהערה טיסכען צ"ל טיכסען.

6 חלוף זה של אנכי במקום אני מצינו ג"כ בילקוט פי' בשלח (רמו רכ"ז) קיים זה מה שכתוב בזה כזה כתוב אנכי ה' אלהיך וביוסף כתיב התחת אלהים אנכי. אולם במקור במכילתא הנוסח התחת אלהים אני. והרי אין הדרשה מיוסדה על שויון המלים רק על דמיון הכוונה והמחשבה וגם ברש"י סוטה (יג:) נפלה ט"ס זו.

פרשה ב פסוק כ בדפוס אורמיה חסר לה.

כג בהערה נשמט ביאור דברי תאדציון: לזאת יקרא לקיחה כי מאיש לקחה.

וכנראה חשב המתרגם שתיבת אשה נגזרה משרש נשא.

יב בדפוס מסול ואורמיה חסר לי ואפשר שתקון הוא משום שיווי למקרא.

כב בהנ"ל כתוב ונסב אף וכ"ה ביוני הוצ' גינסבורגר.

ח בפקעתא בהנ"ל בחקלא.

יט בהנ"ל נסב לה.

ה בהנ"ל ליתא מלת חיוהי.

י בהנ"ל וערק וכ"ה בע'.

ו בהנ"ל אחדו וכ"ה בשמרוני וכפה"נ שתפסו סגר-לגוף סתמי שדרך המתרגמים

לתרגמו בפנים שונים ועי' רד"ק סגר הסוגר שהיה מבפנים.

כו בדפוס מסול בסתרה וכ"ה בתרג' ירושלמי מן בחרה והע' תרגמו בלי כינוי.

ל בדפוס מסול ואורמיה לסהדותא.

ח בהנ"ל נחוא לה.

טז בהנ"ל בחווא.

כא בהערה והנהזוהוא צ"ל והנהזוחוא.

ה בדפוס מסול ואורמיה דטמאו ועי' הערה 9.

א בהנ"ל דקימין הוו.

ג בהנ"ל מן קדמוהי.

התרגום הסורי הנקרא פשיטא, הוא תרגום עתיק מאד¹ ואינו נופל בערכו בנוגע להבנת המקרא ולחקר הלשון העברית משאר התרגומים הארמיים שבידנו.

הלשון הסורית מובנה לבני עמנו כמעט כלשון הארמית אבל לפי שהכתב הסורי אין עמנו זקוק לו, תרגום זה עדין הוא לפניו כספר החתום.

באמת, קרוב הוא לנו התרגום הזה מאד, וכל מי שיעבור על כל חלקי הפשיטא בעין פקוחה, יוכח לדעת, שיוצרו ומחוללו עצם מעצמנו ובשר מבשרנו היו, כי מוצאים אנו בו השפעה רבה של דרשות חז"ל והרבה רמזים לאגדות מקובלות, הנמצאות בתלמוד, שכנראה היו מסורות באומה והיו מתהלכות מפה אל פה ובכלל התרגום הזה כולו, מראשו ועד סופו, ספוג אותו הרוח, המציין את הספרות העברית בתקופת חז"ל.

התרגום הזה היה מצוי בידיה של הכנסייה הנוצרית ומחוץ לה לא היה ידוע כלל. אבל משעה שעמדה חקירה הלשונית השמיות, התחילו החוקרים לשים אליו לב, אולם, כמובן, נתן ענין רק לבלשנים, ולרוב בני אומתנו עדין הוא זר ומוזר. לדעתנו, חובה היא על כל חובב לשונו וספרותו לכונן את לבו אל חקר התרגום הזה, כי מבקרי המקרא תלו גם בו, כמו על שאר התרגומים, את כלי זינם ועל פיו ערבו את לבם לנתש ולנתץ בחומת תורתנו. ולפי שראו בתרגום זה שנויים מן המקור העברי, הוציאו גם ממנו משפט מעוקל לאמר, שבידי המתרגם היתה התורה שלנו בנוסח שונה ומשונה לגמרי מאותו שבידינו, ועל סמך החלטה זו נערמו כמה הלכות מדעיות, כביכול, ונצברו תלי תלים של ספרים ומחברות, וגם רבים מן המבינים בעם נוקשו גם הם וילכו אחרי תוצאות החקירה הזאת ויאמינו בה, כי לדרוש ולחקור הדברים בשרשם, לבדק ולבקר את אמתת המשפט מתוך התרגומים בעצמם נכצר מהם, באשר לא יוכלו קרוא במ, ותהי העדר הידיעה הזאת למכשול דעת, וההיוק היוצא מזה גדול מאד להבנת ספרי הקודש ולהבנת תהלוכות חכמת קדמונינו.

ולאמתו של דבר כל ההנחות המוסכמות האלה בשקר יסודן, וכל מלאכת בקורת זו מן ההכרח שתהא קפואה, קלושה ומיכנית משום שהיא חסרה ידיעה חיה של עצם הענין במלוא כללו, בטעמו ובריחו ובמשו, דבר זה ברור הוא לכל מי שיעמד על התרגומים ותכונתם וישכיל לחדור לתוך מהותם הפנימית ולהכיר טיבם וטבעם.

לפיכך החלטנו להוציא לכל לראש את התרגום הסורי בכתב עברי² למען ירוץ בו כל אדם מישראל וישמע את לשונו³ לא פחות מן תרגום הירושלמי, שהקורא העברי משתמש בו מדור דור.

עלינו להקדים ולגלות את האמת, שאלמלא כונתנו להסיר מכשול, לא היינו מדפיסים את הפשיטא בצורה זו שלפנינו, כי ידוע, שהתרגום הזה, לפי שהיה כבוש זמן רב בבתי הנזירים של הנוצרים, נשתנה ונשתבש הרבה מאד בשגגה, בודון ובמעל, ובאו בו תקונים על פי תרגומים אחרים, וכל עין מבקרת תראה כרגע, כי לקוי הוא ביתר וחסר וחלוף, ומלא הוא שבושים משונים, המעידים על עצמם, וגם בפשיטא הנדפס יש בו שנויים רבים מדפוס לדפוס, ומן הראוי היה להעמיד את הנוסחה האמתית של

¹ יש בדותא המיחסת חלק מן הפשיטא עוד לימי שלמה עיי' מכוא של אייכהורן לתנ"ך ח"א פרק 248; ונלדקה בספרו Alttest. Liter. עמ' 262 קובע את זמן תרגומו לפני אלף ושמונה מאות שנה בערך. ובמבוא הגדול שלי להוצאת הפשיטא שיבוא לבסוף איחד דבור בענין זמנו של תרגום זה. ² קצת התחלות ונסיונות להוצאת הפשיטא בכתב עברי כבר נעשו. חמש המגלות יצאו לאור ע"י אברהם יסה המכונה ד"ר היבש (פראג, תרכ"ז), ושני הפרקים הראשונים מספר בראשית נדפסו בירחון נר מערבי שנה א חוברת א. ³ רשימה קצרה של מלים סוריות קשות ופירושן יבואו בסוף הספר.

התרגום על מכונה ועל משפטה ולהוציאו אחר כך לרשות הרבים מווקק ומנופה ומשוכלל, וחבל על דלית ליה דרתא ותרעא לדרתא עביר.

אך לו אמרנו לעשות כזאת, היינו צריכים למשוך ידנו לגמרי מהדפסתו, כי מלאכת ההכנה בתקון הנוסחות וברור הגרסות כבדה וכבירה מאד ולמטרה זו הלא צריך לאסוף כתבי יד שונים של הפשיטא, להשוותם חד אל אחד, לצרף את החומר הרב ולהתיכו כהתוך כסף בכור אש, להסיר את הסיגים ולהבדיל כל ערב זר ממנו, לצרף ולזקק לברר וללבן כל ענין וכל מאמר, כל פרשה וכל פסוק, ולזה נחוצים אמצעים גדולים וזמן רב.

לזאת אמרנו: לא עליך המלאכה לגמר, נעשה נא את אשר בידינו. כי אמנם מה מזור ונפלא הדבר, שלמרות היות גלוי לכל, שהתרגום הזה הוא משובש בתכלית השבוש, בכל זאת לא חדלו המבקרים ממלאכת הכיוון וכמה דיות משתפכות וכמה קולמסים משתברים להשוות אותו ואת גוף התורה הנצורה ומשמרת באמונה רבה מאין כמוה מדורות עולמים. אבל מיניה וביה אבא ליזול ביה נרגא, כי גם מתוך החסר והמקוטע הזה יש להוציא לאמת משפט, ואותו החומר המשובש בעצמו יזרה לרוח את דברי המנבאים מלבם.

בהוציאנו את גוף הפשיטא⁴ עם מבוא גדול לבסוף, הערות והארות בכל עמוד ועמוד⁵ יתברר ויתלבן לבון גמור עיקר טיבו של התרגום הסורי ועצם אפיו. ולא זו בלבד אלא שיעלה לנו מושג שלם והשקפה ברורה על כל התרגומים העתיקים ודרך כלכלתם את המקרא, כי תכונה אחת צביון אחד ורוח אחד לכולם. ונקוה כי כל נבון דבר ומבקש אמת בארח מישור יכיר מעבדי ויתן את לבו לשכלל אותו ולהשלימו, לישר מעקשים ולתקן שבושים, ולהשכיל לדעת את כל דבר קשה ההבנה והנותן מקום לטעות ולמצוא סבתם או שרש טעותם, לפתור דברים אשר נשאר עדיין סתומים, ולסקל המסלה מכל אבני הנגף ונצדק ישר דברי אמת⁶

*

אעפ"י שכל דרכי חקירתנו בענין זה מקומם במבוא, כאמור, בסוף ההוצאה, בכ"ז מוכרחים אנו לעמוד כאן על פרט אחד מפני תכיפותו המרובה והשכיחה ביותר בכל פרשה ופרשה והוא סוג החלופים והשינויים שנעשו לשם ההשוואה.

השוואה זו פירושה דרך מעתיקי כתבי היד ומתרגמי המקרא להשתמש בדמויי מלים וצורות לשוניות, מעין מדת גורה שוה או כללו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי "דבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש במקום אחר". מדת גורה שוה היתה כלי שרת מתמיד בידי חז"ל בקביעת ההלכות, ועליה היו מסמיכים את הדינים והענינים שנמסרו להם בקבלה לשם חזק ושנון מעולה. וידוע כמה הקפידו חז"ל בשמוש זה, ואמרו אין אדם לומד גו"ש אלא אם כן קבלה מרבו. כפי הנראה, היתה מדה זו שגורה באומה והרבו להשתמש בה, וההדיוטות היו מעלים על פיה דברי הבל ותפלות. ואף המעתיקים והמתרגמים נסתייעו בה לשם שיווי המקראות זה לזה ולהכניס את חדושיהם ופירושיהם ע"י חלופים הוספות והשמטות לתוך המקרא עצמו, דוגמת קצורי החומשים וספורי המקרא שחברו בימינו. ומה גם שמטבע מעתיקים מוכניים להמשך אחרי שגרת לשונות, וע"י כך נגררו ממקום למקום ובאו לידי חלופים ושבושי נוסחות, ואפשר עוד שמצאו סופרים טועים בגליונות רשימות מקומות דומים כעין מסורה והכניסו אותן לגוף הספרים, והרינו נותנים בזה דוגמות מספר של מיני שינויים וחלופים מכ"י של קניקוט ודי רוסי ושל השמרוני⁷:

⁴ הוצאת Lee. ⁵ על שנויי הפשיטא בשמות פרטיים לא העירותי וקבעתי לענין שנויים בשמות מדור מיוחד במבוא. ⁶ דברי אלה באו ברובם אנכ הרצאה אחרת במקום אחר והעתקתים כאן עם הוצאת הדברים מכלל מחשבה לידי מעשה. וכן הבאתי בספר הזה איזו הערות שכבר נאמרו בשאר ספרי העוסקים במדע המקרא לשם תוספת ברור כדי שישנו דברים בענינם. ⁷ לשון קניקוט ודי רוסי הבאנו סתם בלי ציון, לשון השמרוני בציון * לשון מכון בשמרוני ובקניקוט ודי רוסי בציון.

חלוקה מלים במלים אחרות הכתובות באותו ענין.

בראשית	מסורה	כ"י	כתוב אחר
ט, טו לשחת כל בשר		הארץ	ט, יא לשחת הארץ
יט, לה ותשכב עמו		את אביה ¹	יט, לג ותשכב את אביה
כד, כ ותער כדה		ותורד כדה	כד, יט ותרד כדה
מ, יט ישלח מלאכו אתך		לפניך ²	מ, יז ישלח מלאכו לפניך
כו, כד בעבור אברהם עבדי		אביך ³	כו, כד אברהם אביך

¹כ"ה גם בעי: μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτῆς ²כ"ה ברס"ג: בין ידיך. ³עי' כמו"כ מ"א (יא, יב) למען דוד אביך בב"י עבדי וכ"ה בפשי' והוא משום שכתוב בפסוק יג הסמוך למען דוד עבדי. ובמקרא שלפנינו עלה על דעתו של ויץ (Wutz, Die Transkriptionen von der Septuaginta bis zu Hieronymus, Berlin 1925). ע"י עמ' 68: עבדי—(δ—χ) αβδαι statt αβειχ σου πατερα. באמת כבר קדמו בעצם שטת הטרנסקריפציה טיסכען בספריו Tentamen 1772, Befreites Tentamen 1774 והרבה מדוגמאותיו של ויץ כבר נמצאו שם, ומוזר הדבר שוויץ עבר על כל זה בשתיקה גמורה. בספרנו אשר אתנו על התרגום המכונה עי' יראה בבירור, יששטה זו שטת פלסתר היא לגמרי ושוויץ לא חש לקמחיה כלל, בכאן אביא רק מקומות מספר מסוג זה שאנו עומדים בו שהלך בהם וויץ לשטתו ליישנם ע"פ הטרנסקריפציה, וכל מתבונן יכיר תיכף שאינם אלא טעיות של הלופי העתק ולא יותר:

שבת הטעות	שטת הטרנסקריפציה	ויץ עמ'
שם שם ἄπιστον καὶ σπέρμα ἄπιστον	ἄπιστον d. i. (λω) „נעמנים יז, ו, ישעיה, יז, ו, „נעמנים vesmanveim“.	66
שם יא, ז אבדה	ἀπολείται αβδα(אבדה)—כגעברה—	67
שם ה, ד καὶ ἐρεῖς	καὶ ερεις(σουθומר)—ותמר—	70
שם ט יט οἱ ἄρχοντες	οἱ αρχοντες (יד) האנשים הנשיאים = ανασειμ.	72
שם שם καὶ οἱ ὄμοροῦντες αὐτοῖς... ἔφερον αὐτοῖς	αυτοις λαεμ דה"א. יב, מ לחם	72
שם שם καὶ ζήσεται... ποταμός ἐκεῖ ζήσεται	καὶ ζησεται (ש) והיה (וחיה) σουα	73
שם שם διά χειρὸς Ὀδομ... διά χειρὸς των ἱερέων	δια χειρος בערי הכהנים βιαδε (statt βιαρε) (των ἱερεων)	79
שם שם לָבַשׁ	ἱματιον φαγεδ = ישעיה יד, יט פגר βαγεδ (בגד)	89
שם יא, ה οἱ βασιλεῖς	οἱ βασιλεις αὐτων ד. מחניהם μαανηεμ gelesen μαλχηεμ	89
שם כא, כא δικαιοσύνης	δικαιοσυνης ασεδεχ מו השכל statt ασεχελ	91
שם ח, לך עמך ישראל	τον λαον σου d. i. לב עבדיך αβ/μαδαχ = אממאח	91
שם א כג כנסיהם.	ἐπι των על ראשיהם α/ελ γαφηεμ (statt πτερυγων αυτων ρασηεμ) ראשהם	93
שם שם ἔθνη ἐλπιούσιν... καὶ εἰς τον βραχίονά μου ἐλπιούσιν	ἐλπιουσιν ισφετου ישפמו = ιεβετου יבטחו	95
שם מ, ה δόξα	δοξα ανθρωπου d. i. ו חסדו ωδω statt εσδω (הודו)	95
שם כי הר יהיה לך כי יער הוא	ὁ γὰρ δρυμος יהושע יז, יח כי הר יהיה לך εσται σοι d. i. χι ιαρ ιεει λαχ statt χιαρ; demnach יער verstanden	98
שם ח, כב κύριος	κυριος מו לא עשה כו עך לא עשה ἐποιησε αδων ασα aus αδλω ασα (λ—ν).	98

כתוב אחר	כ"י	מסורה	בראשית
לא, כו ותגנב את לבני ⁴	את לבני	לא, כו ותגנב אתי	
„ מא עשרים שנה בכיתך	בכיתך	„ לח עשרים שנה אנכי עמך	
מד, כט ברעה שאולה ⁵	ברעה שאולה	מב, לח ביגון שאילה	
„ לב אם לא אביאנו אליך	אביאנו	מג, ט אם לא הביאתיו אליך	
שמות			
ה, ח על כן הם צעקים לאמר	צועקים לאמר נלכה	ה, יז על כן אתם אמרים נלכה	
ה, ח נזכחה לאלהינו	לאלהינו ⁶	ה, מז נזכחה לה'	
יג, ט כי ביד חזקה הוציאך ה'	כי ביד חזקה ⁷	יג, טז כי בחזק יד הוציאנו ה'	
יח, כו הדבר הקשה יביאון	יביאון	יח, כב הדבר הגדל יביאו	
„ כב הדבר הגדל ⁸	הגדול	„ כו הדבר הקשה	
יט, טז היו נכונים לשלשת ימים	לשלשת ימים	יט, יא היו נכונים ליום השלישי	
„ כד לעלת אל ה'	לעלת אל ה'	„ כג לעלת אל הר סיני	
ג, ט והיה כבוא משה	כבוא משה ⁹	לג, ח והיה כצאת משה	
ויקרא			
ז, כה ונכרתה הנפש האכלת	הנפש האכלת	ז, כ ונכרתה הנפש ההיא	
ח, יא ואת כל כליו	ואת כל כליו	ח, י וימשח את המשכן ואת כל אשר בו	
י, יג ואכלתם אתה במקום קדוש	במקום קדוש ¹⁰	י, יד תאכלו במקום טהור	

שם כג, ב. סחר	σπερμα μετα-βολων d. i. ζαραεσηωρ gelesen σωηρ μεταβολος (סחר)	99 ישעיה כג, ג זרע שחר	וויץ עמ' 99
שם ט, ז εκ χειρός	και εκ χειρος ολου οικου = ου ιαβεδ = ουμ/βα ιεδ βεθ (αχαβ)	„ „ „	„ „ „
שם εκαθ σου η κοιτη και εκει	εκει (σου η κοιτη) σαμ [θ]	100 ישעיה נז, ז שמת משכבך (שם)	„ „
שם כה, כו εξ οικου	εξ οικου d. i. μαεθ зуμαβεθ (מכית) verlesen	101 מ"ב כה, ל מאת (מכית)	„ „
שם ה, טז οδοις	οδοις θαραχειμ statt χαραμειμ (δ—χ)	„ „ „ עמוט ה, יז כרמים	„ „ „
שם מג, יא צורת	διαγραφην σωραθ zu τωραθ verlesen	114 יחזקאל מג, יב תורת	„ „
שם ה, ז צאן	ωσαρνες (agni Hr.) P. Sm. (3794) רביבא	152 מיכה ה, ו (ו) כרביבים	„ „

וכן יש שינויים שוויץ רואה את סנתם בחלוסי אותיות שבכתב היוני אבל הדברים מתפרשים באופן האמור:

שם προς ναδον αγιον σου το αγιον σου	το αγιον σου - אמרתך - σου λογιον σου	14 תהלי קלח, ב	וויץ עמ' 14
שם ג, לו ειπεν	ειπεν — ειδεν	16 איכה ג, לו ראה	„ „
שם קיט, קסג ηγαπησα	ηγαπησα d. i. חשק	18 קיט, קסו עשיתי, עשיתי	„ „
שם כ, ה (ג) ושמתיה כמדבר	και ταξω αυτην — επαξω	31 הושע ב, טז (יד) והלכתיה המדבר	„ „
שם Zη ο θεός σου Δαν, και ζη ο θεός σου βηρσαβεε	ο θεός σου = θειος σου d. i. דרך	„ „ „ עמוט ח. יד דרך	„ „ „

⁴ בעי כאן ותגנב אתי וחסר לגמרי בפסוק כ"ז למה נחבאת לברח ותגנב אתי. באונקי' כתוב בשני הפסוקים וכסיתא מני, ביוני ונכתב דעתי וכרס"ג כמתני. ⁵ בעי מתורגם כאן ביגון וכ"ה בולגי יוני ורס"ג. ⁶ כ"ה גם בעי יוני ורס"ג. ⁷ כ"ה בעי שש' ולגי ורס"ג. ⁸ בעי מתורגם כאן υπερογακον הקשה. ⁹ כ"ה גם בעי.

ויקרא	מסורה	כ"י	כתוב אחר
יב, ה	תשב על דמי טהרה	בדמי ¹⁰	יב, ד תשב בדמי טהרה
טז, כד	וכפר בעדו ובעד העם	ובעד ביתו	טז, ו וכפר בעדו ובעד ביתו
כ, כ	ערידים ימתו	ערידים יהיו	כ, כא ערידים יהיו
כד, יט	כן יעשה	כן ינתן	כד, כ כן ינתן
כה, טז	כי מספר תבואת הוא מכר לך	הוא ימכר לך	כה, טז כי מספר תבואת הוא מכר לך
כה, טז	כי מספר תבואת הוא מכר לך	שני תבואת ¹¹	כה, טז במספר שני תבואת
כו, ג	ואת מצותי תשמרו ¹²	משפטי	כה, יח ואת משפטי תשמרו
כו, יב	כן יהיה	כן יקום ¹³	כו, יד כן יקום
טו, ..	והיה לו	וקם לו	.. יט וקם לו ¹⁴

במדבר

א, מז	לא התפקדו בתוכם	בתוך בני ישראל	ב, לג לא התפקדו בתוך בני ישראל
ג, יג	כל בכור בישראל	בבני ישראל ¹⁵	ג, מה כל בכור בבני ישראל
..	לח משמרת המקדש	הקדש ¹⁶	.. לב משמרת הקדש
ד, ג	לצבא לעשות מלאכה באהל	לצבא לעבודה באהל	ד, לה לצבא לעבודה באהל
ז, פח	חנכת המזבח אחרי המשח	ביום המשח	ז, י חנכת המזבח ביום המשח
ח, יג	תנופה לה'	לפני ה'	ח, יח תנופה לפני ה'
..	כא וינף אהרן	והניף אהרן	.. יא והניף אהרן
..	כב כאשר צוה ה'	ככל אשר צוה ה' ¹⁷	.. כ ככל אשר צוה ה'
..	על הלויים	ללויים	.. ל ללויים
טז, י	ויין תקריב לנסך חצי ההין ¹⁸	רביעית ההין	טז, ה ויין לנסך רביעית ההין
טז, יח	עליהם אש	בהן אש ¹⁹	טז, ז בהן אש
יז, כ	אשר אבחר בו	יבחר בו	.. ה אשר יבחר בו
..	כה לאות לבני מרי	לבני ישראל	יז, ג לאות לבני ישראל
כ, יד	וישלח משה מלאכים	ישראל	כא, כא וישלח ישראל מלאכים ²⁰

דברים

כב, כה	ואם בשדה ימצא	מצאה	כב, כז בשדה מצאה
..	האיש אשר שכב עמה	השכב עמה	.. כט האיש השכב עמה
כה, ז	אל הזקנים	לעיני הזקנים	כה, ט לעיני הזקנים
לא, כג	כי אתה תביא את בני ישראל	את העם הזה	לא, ז תבוא את העם הזה

¹⁰ גם בעי' וכולגי' בדמי ובפשי' ויוני' כב' הפסוקים על דמי. ביוני' נפלה ט"ס במקום כל צ"ל על. ¹¹ כ"ה בפשי' וברס"ג חסרה בפסוק טו מלת שני, ¹² בפשי' מתורגם בכתוב ב הסמוך את שבתתי תשמרו—פוקדני טרו, וחשבתי שיסוד שינוי זה הוא עפ"י מדרש הספרא, שהלא דרך הפשי' לרמוז על דרשות ואגדות, וכך הוא בספרא הובא ברמב"ן: „הזהיר כן הכתוב על המצות לשון ת"כ. ופירושה שהזכיר הכתוב ע"ג וישבת שיוהר בהן העבד הנמכר לנוי ומורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו והוא הדין לכל המצות אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן ויש גורסין הזהיר כאן ואם הנירסא כך (פלא על הרמב"ן שנעלם ממנו לפי שעה כי כן בלי א' וכאן בא' היינו הך כמו שנמצא הרבה פעמים בירושלמי ובספרא. ועיי' תשב"ץ קטן סי' ריד) רמוז שכל המצות בכלל השבת והמקדש, אבל אפשר מאד שרק טעות היא בפשי' מצד המעתיק, שהחליף מלת שבתתי במלה מצותי הכתובה בשורה שלאחריה. ¹³ גם בעי' $\sigma\tau\alpha\theta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha$ ויקום, ויקום שבפסוק כו מתורגם $\sigma\tau\alpha\theta\eta\sigma\epsilon\tau\alpha$ ויקום. ¹⁴ בפשי' כאן והיה לו וברס"ג פתנב לה. ¹⁵ כ"ה גם בפשי' יוני' ורס"ג. ¹⁶ כ"ה בפשי' ¹⁷ כ"ה ברס"ג כגמיע מא אמר ובפשי' ויוני' כתוב בפסוק כ כאשר צוה. והשוואה אחת יש כאן בפשי' בפסוק כב שאחרי המלות כן עשו להם הוסיפו בני ישראל כמו בפסוק כ' כן עשו להם בני ישראל וברס"ג השמיט שם בני ישראל להשוות לכאן, וכולגי' חסר שם לגמרי המכטא כן עשו להם בני ישראל וכאן תחת כן עשו להם כתוב ita factum est—כן נעשה. ¹⁸ בעי' ולגי' ויוני' חסרה מלת תקריב. ¹⁹ בעי' כתוב כאן במקום ישראל—משה.

הוספת מלים או השמטתן בהשוואה לכתובים אחרים באותו ענין

בראשית	מסורה	כ"י	כתוב אחר
ח, ב ויסכרו מעינת תהום	ח, יג ויסר נח את מכסה התבה	תהום רכה	ז, יא מעינות תהום רכה
כא, יג וגם את בן האמה	לג, יא קח נא את ברכתי	עשה ¹ האמה הזאת ²	כא, י בן האמה הזאת
מח, יז על ראש אפרים	מח, יז על ראש אפרים	קח נא מנחתי מידי את ברכתי אפרים והוא צעיר	לג, י ולקחת מנחתי מידי מח, יז על ראש אפרים והוא הצעיר

שמות

ג, ה בחדש הזה	יד, יח בהכנדי בפרעה ברכבו ובפרשיו	ג, ד בחדש האביב	יד, יז ואכבדה בפרעה ובכל חילו ברכבו ובפרשיו
ט, ו אל כל בני ישראל	כה, ט ככל אשר אני מראה אותך	טז, ט אל כל עדת בני ישראל ²	טז, ט אל כל עדת בני ישראל
כז, כג בידכתים	לב, כב אתה ידעת את העם	כה, מ אשר אתה מראה בהר	כה, מ אשר אתה מראה בהר
לג, יג ואדעך	לג, יז ואדעך בשם	כו, כז לידכתים ימה	כו, כז לידכתים ימה
יז אעשה	יז אעשה לך ²	לב, כא העם הזה	לב, כא העם הזה
		לג, יז ואדעך בשם	לג, יז ואדעך בשם
		ה אעשה לך	ה אעשה לך

ויקרא

ג, ב וזרקו בני אהרן את הדם	ה, טו כי תמעל מעל	ג, ח וזרקו בני אהרן את דמו	ה, טו כי תמעל מעל
ז, כ ושערה הפך לבן	לז פשה הנתק בעזר	ז, ד ושערה לא הפך לבן	ז, ד ושערה לא הפך לבן
יד, מט צפרים	נב בדם הצפור	יד, ד צפרים חיות טהרות ⁵	יד, ד צפרים חיות טהרות
יז, טז ואם לא יכנס	יח, כג לא תתן שכבתך לטמאה	יז, טז וכןם בגדיו ⁶	יז, טז וכןם בגדיו
כד, יח ומכה נפש בהמה	יט כן יעשה לו	יח, כ לא תתן שכבתך לזרע לטמאה	יח, כ לא תתן שכבתך לזרע לטמאה
		כד, יז ואיש כי יכה כל נפש ⁷	כד, יז ואיש כי יכה כל נפש ⁷
		כ כן ינתן בו ⁸	כ כן ינתן בו ⁸

כ"ה בעי' וכולג' יש השוואה אחרת בכתוב זה שתרגם ויסר נח et aperiens Noe—ויפתח כמו בפסוק ו. ² גם בעי' כן. כ"ה גם בעי' ובפשי'. ³ כ"ה בפשי' וולג'. ⁴ כ"ה בעי' בפשי'. ⁵ כ"ה בעי' פשי' ולג' ורס"ג. ⁶ בעי' להיפך חסרה בכאן מלת כל משום ההשוואה ובן בולג' אינה ובכלל תורגם שם הכתוב באופן חפשי qui percusserit et occiderit hominem—המכה וממית אדם. ובג' כ"י וכן בעי' וולג' חסרה מלת נפש בפסוק יח ומכה נפש בהמה, שיווי לפסוק כא ומכה בהמה. ובשני כ"י כתוב בפסוק כא ומכה נפש בהמה משום השוואה לפסוק יח. כדאי להעיר כי בולג' הוכנסו בענין זה קבלות חז"ל. בפסוק כ עין תחת עין שן תחת שן הוסיף—ישראלם עפ"י הקבלה שהוא ממון, וכן בפסוק כא ומכה אדם יומת תרגם punietur—יענש, משום קבלת חז"ל דמכה אדם פירוש הכאה בלבד ואינו חייב מיתה ויצויר רק במכה אביו ואמו. גם רס"ג תרגם בפסוק כא ומכה אדם במלת צרב (מקודם קתל) והוסיף ומת: ומן צרב אנסאנא פמאת פליקתל. ואמנם גם בעי' יש בכאן הוספת מלת ומת $\delta\varsigma \acute{\alpha}\nu \pi\alpha\tau\acute{\alpha}\xi\eta \kappa\alpha\iota \acute{\alpha}\pi\theta\iota\acute{\alpha}\nu\eta$ אבל לא משום שרמזו על הקבלה שהרי גם בפסוק יז ואיש כי יכה כל נפש אדם הוסיפו ומת $\kappa\alpha\iota \acute{\alpha}\pi\theta\iota\acute{\alpha}\nu\eta$ אלא כדי להשוות לשמות (כא יב) מכה איש ומת ומת יומת וגם כתבו בפסוק כא מות יומת משום השוואה ולפינו כתוב יומת. ⁸ בפשי' להיפך כתוב כאן הכנא נתעבד לה.

ויקרא	מסורה	כ"י	כתוב אחר
כה, יא יובל הוא שנת החמשים שנה תהיה לכם		יובל הוא תהיה לכם	כה, י יובל הוא תהיה לכם
יב יובל הוא קודש תהיה לכם		יובל הוא תהיה לכם	יב יובל הוא תהיה לכם
יג יובל הוא קודש תהיה לכם		יובל הוא תהיה לכם	יג יובל הוא תהיה לכם
יד יובל הוא קודש תהיה לכם		יובל הוא תהיה לכם	יד יובל הוא תהיה לכם
טו יובל הוא קודש תהיה לכם		יובל הוא תהיה לכם	טו יובל הוא תהיה לכם
טז יובל הוא קודש תהיה לכם		יובל הוא תהיה לכם	טז יובל הוא תהיה לכם
יז יובל הוא קודש תהיה לכם		יובל הוא תהיה לכם	יז יובל הוא תהיה לכם
יח יובל הוא קודש תהיה לכם		יובל הוא תהיה לכם	יח יובל הוא תהיה לכם
יט יובל הוא קודש תהיה לכם		יובל הוא תהיה לכם	יט יובל הוא תהיה לכם
כ יובל הוא קודש תהיה לכם		יובל הוא תהיה לכם	כ יובל הוא תהיה לכם

במדבר

ד, ז בגד כליל תכלת	ד, ז בגד כליל תכלת ¹⁰	ד, ו בגד כליל תכלת
ה, מא על פי ה'	ה, מא על פי ה' ביד משה ¹¹	ה, מא על פי ה' ביד משה
ה, כ שטית תחת אישך	ה, כ שטית טומאה..	ה, יט שטית טומאה תחת אישך
ט, יג קרבן ה' לא הקריב במועדה	ט, יג קרבן ה' לא הקריב במועדה בני ישראל	ט, ז קרבן ה' במועדה בתוך בני ישראל
טו, לה כל העדה מחויץ למחנה	טו, לה כל העדה מחויץ למחנה	טו, לו כל העדה אל מחויץ למחנה ¹²
יז, יט לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה	יז, יט לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה	יז, יט לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה
לא, כא הבאים למלחמה	לא, כא הבאים למלחמה	לא, יד הבאים מצבא המלחמה
כח, וזמן הצאן	כח, וזמן הצאן מכל הבהמה ¹³	כח, ל וזמן הצאן מכל בהמה
לה, ח והערים אשר תתנו	לה, ח והערים אשר תתנו	לה, ו הערים אשר תתנו ללויים
יג, יג תתנו שש ערי מקלט	יג, יג תתנו מעבר לירדן..	יג, יד תתנו מעבר לירדן
יד, יד ערי מקלט תהיינה לכם	יד, יד ערי מקלט תהיינה לכם	יג, יג ערי מקלט תהיינה לכם

דברים

ה, יט מתוך האש הענן והערפל	ה, יט חשך ענן וערפל ¹⁴	ה, יא חשך ענן וערפל
ט, ו וידעת	ט, ו וידעת היום	ט, ג וידעת היום
יג, ג נלכה אחרי אלהים אחרים	יג, ג נלכה ונעבדה אחרי	יג, ז נלכה ונעבדה אלהים אחרים
טו, כ לפני ד' תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר	טו, כ לפני ד' תאכלנו במקום..	יד, כג ואכלת לפני ה' אלקיך במקום אשר יבחר
יז, כ למען יאריך ימים על ממלכתו	יז, כ על כסא ממלכתו	יז, יח על כסא ממלכתו
יט, כא ולא תחוס עיניך	יט, כא עיניך עליו ¹⁵	יט, יג לא תחוס עיניך עליו

¹⁰ ע"י כן בע' פש' וולג' ורס"ג. ¹¹ כ"ה בע'. ¹² ע"י כן בע' וויני. ¹³ ביוני ורס"ג כתוב כאן מחויץ למחנה; ובע' יש כאן עוד השואה שבפסוק לו וירגמו אתו באבנים הוסיפו מחויץ למחנה כמו בפסוק לה. ¹⁴ כ"ה בע', ובפש' מן דאתו מן קרבא וכ"ה ורס"ג. ביוני מן סדרי קרבא ובפסוק יד מן חיל סדרי קרבא. בולג' תרגם הבאים למלחמה qui pugnauerant — אשר נלחמו ובפ' יד מצבא המלחמה — מן המלחמה וכ"ה בכ"י אחר של רס"ג. ¹⁵ בע' יש ג"כ הוספת ומן הבהמה בפסוק זה אך אחרי המלות מן האדם וכ"ה בכ"י אחר; ובכ"י אחר של קניקוט כתוב בפסוק ל תחת מכל הבהמה — ומן הבהמה. בפש' יש בפסוק זה ט"ם מוכרחות ותכוארנה שם. ¹⁶ כ"ה בע', ובפסוק כג מתוך החשך מתורגם בע' מתוך האש להשוות לפסוק יט ¹⁷ בע' חסד כאן כסא שיווי לפסוק כ. ¹⁸ כ"ה גם בע', ובולג' ג"כ כתיב עליו אבל חסד עיניך non misereberis eius וכן בפסוק יג כאן ולהלן כה, יב לא תחוס עיניך ליתא בולג' מלת עיניך, ומענין שגם רס"ג בפסוקים יג, ט, יג. כה, יב. ולא תחוס עיניך עליו השמיט בתרגומו מלת עיניך, וע"י בע' כה, יב ולא תחוס עיניך שיש ג"כ הוסיפו עליו.

חלוף, הוספה או השמטה בכתוב בהשוואה לכתוב דומה לו במקום אחר אם דמוי תכן ואם דמוי צורה

בראשית	מסורה	כ"י	כתוב אחר
כב, יז ככוכבי השמים	ככוכבי השמים	השמים לרב	דברי א. י. ככוכבי השמים לרב
כד, סב יושב בארץ הנגב	יושב בארץ הנגב	ישב הנגב	במדבר כא, א ישב הנגב ¹
כה, יח באכה אשורה	באכה אשורה	שורה	ש"א, כז, ח באך ישורה
לד, כה איש חרבו	איש חרבו	חרבו על ירכו	שמות לב, כז איש חרבו על ירכו ²
מח, ח מי אלה	מי אלה	מי אלה לך •	בראשית לג, ה מי אלה לך
נ, יט התחת אלהים אני	התחת אלהים אני	אנכי	ל, ב התחת אלהים אנכי
שמות			
ב, ג ותקח לו תבת גמא	ותקח לו תבת גמא	ותקח לו אמו ³ •	כא, כא ותקח לו אמו
ד, יב ואנכי אהיה עם פיך	ואנכי אהיה עם פיך	אהיה עמך	שמות ג, יב אהיה עמך
ט, כג והי נתן קלת וברד	והי נתן קלת וברד	קלת ומטר וברד	ש"א, יב, יז ויתן קלות ומטר
יג, ז ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר	ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר	ולא יראה לך שאר ⁴	דברי טז, ד ולא יראה לך שאר
טו, כז לקול ה' אלהיך	לקול ה' אלהיך	בקול ה' •	טו, ה בקול ה' אלהיך
כז, כז ויבאו אילמה ועם יתים עשרה	ויבאו אילמה ועם יתים עשרה	ובאילים יתים עשרה ⁵	במדבר לג, ט ויבאו אילמה ובאילים יתים עשרה
טז, כז וביום השביעי שבת	וביום השביעי שבת	שבת להי ⁷	שמות כ, י ויום השביעי שבת להי
יז, ב וירב העם עם משה	וירב העם עם משה	עם משה לאמר מה נשתה	טו, כד וילנו העם על משה לאמר מה נשתה
ה, ו ומטך.. קח בידך	ומטך.. קח בידך	תקח •	ד, יז ואת המטה הזה תקח בידך
יג, ו ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב	ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב	ויכם לפי חרב •	יהושע יא, יב לכד יהושע ויכם לפי חרב
יט, ד אשר עשיתי למצרים	אשר עשיתי למצרים	במצרים •	במדבר יד, כב אשר עשיתי למצרים
ז, ז ויקרא לזקני העם	ויקרא לזקני העם	לזקני ישראל •	יהושע כד, א ויקרא לזקני ישראל
כא, כב וכי ינצו אנשים	וכי ינצו אנשים	אנשים יחדו	דברי כה, יא כי ינצו אנשים יחדו
כג, ד חמרו תעה	חמרו תעה	תועה בשדה	ברא' לו, טו תעה בשדה
טז, טז בצאת השנה	בצאת השנה	תקופת השנה	שמות לד, כב תקופת השנה
יח, יח לא תזבח על חמץ	לא תזבח על חמץ	לא תשחט	כ"ה לא תשחט על חמץ
לב, כ עד אשר דק	עד אשר דק	דק לעפר ¹⁰	דברי ט, כא עד אשר דק לעפר
לג, ב ושלחתי לפניך מלאך	ושלחתי לפניך מלאך	ושלחתי את הצרעה לפניך	שמות כג, כח ושלחתי את הצרעה לפניך
לד, יב יהיה למוקש בקרבך	יהיה למוקש בקרבך	יהיה לך למוקש ¹¹	כג, לג יהיה לך למוקש
יח, יח תאכל מצות	תאכל מצות	תאכל עליו מצות	דברי טז, ג תאכל עליו מצות ¹²
יח, יח למועד חדש האביב כי בהדש האביב יצאת ממצרים	למועד חדש האביב כי בהדש האביב יצאת ממצרים	כי בו יצאת •	שמות כג, טו למועד חדש האביב כי בו יצאת ממצרים

¹ ביוני כתוב כאן דהוה שרי בארע דרומא. ² עיי' יוני שבמקום שימו איש חרבו על ירכו כתוב כל מאן דרנח לטעות עטמיא יתקטל בסיפא. ³ כ"ה בעי. ⁴ עיי' כן בפש' ולא נתחוא בכון חמיעא בכלה תחומכון וכולג' non apparebit apud te aliquid. ⁵ כ"ה בפש'. ⁶ כ"ה ביוני, וברס"ג fermentatum nec in eunctis finibus tuis—לא יראה לך שום חמץ בכל גבולך. ⁷ כ"ה בולג' sabbatum est Domini. ⁸ כ"ה ברס"ג ועיי' ראב"ע. ⁹ כ"ה בתרג' ירושלמי לחבימא דישראל. ¹⁰ עיי' כן פש' דאתרקק איך עפרא. ¹¹ כ"ה בפש' וולג'. ¹² בולג' לא תרגס כאן מלת עליו,

שמות	מסורה	כ"ו	כתוב אחר
לז, כא היצאים ממנה	לז, כא היצאים ממנה	מן המנורה	.. לז, יט היצאים מן המנורה ¹⁵
לח, ח ואת כנו נחשת	לח, ח ואת כנו נחשת	נחשת לרחצה	.. ל, יז וכנו נחשת לרחצה
לט, לו את השלחן ואת כל כליו	לט, לו את השלחן ואת כל כליו	את השלחן ואת בדיו	.. לה, יג את השלחן ואת בדיו
ויקרא			
ז, יט אשר יגע בכל טמא	ז, יט אשר יגע בכל טמא	בכל דבר טמא ¹⁴	ויקרא ה, ב בכל דבר טמא
.. לו חקת עולם לדרתם	.. לו חקת עולם לדרתם	לדרתיכם	.. ג, יז חקת עולם לדרתיכם ¹⁶
ח, לה משמרת ה'	ח, לה משמרת ה'	משמרת משכן ה'	במדבר לא, ל משמרת משכן ה'
יד, יג כחטאת האשם	יד, יג כחטאת האשם	..כאשם ²⁰	ויקרא ז, ז כחטאת כאשם
.. " כחטאת האשם	.. " כחטאת האשם	וכאשם *	.. ו, י כחטאת וכאשם
יז, ב דבר אל אהרן	יז, ב דבר אל אהרן	אל אהרן אחיך	.. טז, ב אל אהרן אחיך
יט, ו והגותר עד יום השלישי	יט, ו והגותר עד יום השלישי	ביום השלישי ¹⁷	.. ז, יז והגותר.. ביום השלישי
כ, ח אני ה' מקדשכם	כ, ח אני ה' מקדשכם	כי אני ה' מקדשכם ¹⁸	שמות לא, יג כי אני ה' מקדשכם
כד, ג יערך אתו אהרן	כד, ג יערך אתו אהרן	אהרן ובניו *	.. כז, כא יערך אתו אהרן ובניו
.. " לפני ה' תמיד חקת	.. " לפני ה' תמיד חקת	לפני ה' חקת	.. " לפני ה' חקת
כה, יב קדש תהיה לכם	כה, יב קדש תהיה לכם	קדש קדשים	.. ל, לו קדש קדשים תהיה לכם
.. כג כי לי הארץ	.. כג כי לי הארץ	כל הארץ	.. יט, ה כי לי כל הארץ ¹⁹
במדבר			
ה, ל את כל התורה הזאת	ה, ל את כל התורה הזאת	...דברי התורה	דבר' יז, יט את כל דברי התורה הזאת
ו, ז על נפש מת לא יבא	ו, ז על נפש מת לא יבא	נפשות מת	ויקרא כא, יא, ועל כל נפשות מת ²⁰
ח, ד אשר הראה ה' את משה	ח, ד אשר הראה ה' את משה	הראה ה' בהר...	שמות כה, מ אשר אתה מראה בהר
יא, לה ויהיו בחצרות	יא, לה ויהיו בחצרות	ויחנו	במדבר לג, יז ויחנו בחצרות
יא, יב אשר נשבעת לאבתיו	יא, יב אשר נשבעת לאבתיו	אשר נשבעת לאבתיו *	דבר' לא, כ אשר נשבעת לאבתיו
יב, ג מכל האדם אשר על פני האדמה	יב, ג מכל האדם אשר על פני האדמה	מכל העם	שמות לג, טז מכל העם אשר על פני האדמה
יד, יח ורב חסד	יד, יח ורב חסד	חסד ואמת ²¹	.. לד, ו ורב חסד ואמת
יד, יח נשא עון ופשע	יד, יח נשא עון ופשע	...ופשע וחטאה ²²	שמות לד, ז נשא עון ופשע וחטאה
טז, ג כל האזרח	טז, ג כל האזרח	כל האזרח בישראל ²³	ויקרא כג, מב כל האזרח בישראל
.. ב ויקחו אליך	.. ב ויקחו אליך	ויקחו לי	שמות כה, ב ויקחו לי
יט, כ מקדש ה' טמא	יט, כ מקדש ה' טמא	מקדש ה' אלהיו	ויקרא כא, יב מקדש אלהיו
כ, טז ונצעק אל ה'	כ, טז ונצעק אל ה'	אל ה' אלהי אבותינו	דבר' כו, ז ונצעק אל ה' אלהי אבותינו
.. " וישמע קולנו	.. " וישמע קולנו	וישמע ה' קולנו	.. " " וישמע ה' את קולנו
כא, טז אסף את העם	כא, טז אסף את העם	אספה לי... ²⁶	במדבר יא, טז אספה לי
כג, כד כלביא יקום	כג, כד כלביא יקום	שכן ²⁷	דבר' לג, כ כלביא שכן

¹⁵ ברס"ג להיפך תרגם כאן ממנה ובפשי' כתוב בשני הפסוקים מנה מן מנרתא ובולג' לא תורגמה כלל מלת ממנה. ובכלל בולג' שם תרגום חפשי לגמרי. ¹⁴ כך בפשי' בכל מדב הטמא. ¹⁵ בולג' כתוב in generationibus—לדורות ¹⁶ עיי' כן ביוני הכדין אשמא. ¹⁷ בפשי' ומדם דיתר ליומא דתלתא וכן (ז, יז), כתוב בפשי' ליומא דתלתא וכן בע' ורס"ג כתוב שם עד יום השלישי. ¹⁸ כ"ה בפשי' ורס"ג, ובשמות לא, יג השמיט רס"ג כי. ¹⁹ בפשי' חסרה בכאן מלת כל וביוני ליתא כלל ביטוי זה וכך מתורגם הפסוק והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ—ותהון קדמי חביבין מכל עממיא דעל אפי ארעא. ²⁰ בע' פשי' אונק' ויוני מתורגם כאן בל"י. ²¹ כ"ה בע' ותרג' ירושלמי. ²² כ"ה בע', ובפשי' מתורגם כאן לעולא ולחטיאתא ושם בשמות חטהא וחובא. ²³ כ"ה ביוני כל יציבא בישראל. ²⁴ בולג' כתוב כאן מקדש ה' כ"ה בע', וברס"ג להיפך חסרה מלת ה' בפסוק בדברים שם. ²⁵ עיי' כן בפשי' כנש לי. ²⁶ באונק' כליתא שרי וביוני ניח ושרי כאריא

במדבר	מסורה	כ"י	כתוב אחר
כד, ט וארדיך אהור		ומקללך אהור	ברא' יב, ג ומקללך אהר
נט, ז ובעשור לחדש השביעי הזה		...הזה יום כפורים הוא	ויקרא כג, כו בעשור לחדש השביעי הזה יום כפורים הוא
לכ, י וישבע		ויקצף וישבע	דבר' א, לד ויקצף וישבע
דברים			
ג, ג רב לכם סב את ההר הזה		רב לכם שנת ההר	א, ו רב לכם שנת בהר הזה
ג, כ ה' אלקיכם נתן להם		לכם	י, לא ה' אלהיכם נתן לכם
ד, יט אשר חלק ה' אלקיך		חלק להם	כט, כה חלק להם
כ, כ להיות לו לעם נחלה		לעם סגולה	ז, ו להיות לו לעם סגולה
כו, כו תאכדון מהר מעל הארץ		הארץ הטובה	י, יז מעל הארץ הטובה
לא, לא רחום ה'		רחום וחנן	שמות לד, ו רחום וחנן
ו, יב פן תשכח את ה'		ה' אלהיך ²⁸	דבר' ח, יא פן תשכח את ה' אלהיך
ז, ב לא תכרת להם		להם ולא להיהם	שמות כג, לב לא תכרת להם ולא להיהם
ח, א תשמרון לעשות		לעשות בארץ	דבר' ו, א לעשות בארץ
יט, יט העדתי בכם היום		היום את השמים ואת הארץ ²⁹	ד, כו העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ
ט, יח חטאתם לעשות		חטאתם לה..	במדבר לב, כב חטאתם לה'
כח, כח מבלי יכלת		מבלתי יכלת ³⁰	י, טז מבלתי יכלת
יא, ו בקרב כל ישראל		כל הארץ	ישעיהו י, כג בקרב כל הארץ
ט, ט לתת להם ולזרעם		ולזרעם אחריהם ³¹	דבר' א, ח לתת להם ולזרעם אחריהם
יא, כה פחדכם ומוראכם		ומוראכם וחתכם	ברא' ט, ב ומוראכם וחתכם
כח, כח ללכת אחרי אלהים אחרים		אחרים לעבדם	דבר' כח, יד ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם
יב, ח איש כל הישר בעיניו		בעיניו יעשה	שופטים יז, ו איש הישר בעיניו יעשה
יג, ח מאלהי העמים אשר סביבותיהם		סביבותיכם	ב, יב מאלהי העמים אשר סביבותיהם
יב, יב ולא יוספו לעשות		לעשות עוד ³⁰	דבר' יט, כ ולא יוספו לעשות עוד
יח, יח והרכך		והרכך מאבותיך	ל, ה והרכך מאבותיך
יד, כט בכל מעשה ירך אשר תעשה		בכל אשר תעשה ³¹	טו, יח בכל אשר תעשה
טו, טו לא אצא מעמך ³²		...חפשי מעמך	שמות כא, ה לא אצא חפשי
כג, ה את בלעם בן בעור מפתור		פתורה ³³	במדבר כב, ה בלעם בן בעור פתורה
יט, יט כי תועבת ה' אלהיך		אלהיך כל עשה אלה	דברים יח, יב כי תועבת ה' כל עשה אלה
כד, יז לא תטה משפט גר יתום		יתום ואלמנה ³³	כז, יט אהור מטה משפט גר יתום ואלמנה
כה, ו והיה הנכור		הבן הנכור ³⁴	כא, טו והיה הבן הנכור
כו, ח ובזרע נטויה		נטויה ובשפטיב גדולים	שמות ו, ו בזרע נטויה ובשפטיב גדולים
כז, ט נהיית לעם		לעם קדש	דברים כח, ט לעם קדוש
לא, ו לא ירפך ולא יעובך		לא ירפך ולא ישחיתך	ד, לא, לא לא ירפך ולא ישחיתך

במסורה וכליתא מתנטלין ורק חלוק בסדר. ²⁸ כ"ה ברס"ג. ²⁹ כ"ה בע'. ³⁰ כ"ה בע', וברס"ג חסר עוד בפרש' כ, יט. ³¹ בע' כתוב במקום מעשה ירך ἐν παντι τοις ἔργοις — המעשים וברס"ג אינה מתורגמת מלת מעשה: פי' גמיע מא תצנעה ירך, ובולג' בפסוק טו, יח כתוב in cunctis operibus quae agis — בכל המעשים אשר תעשה. ³² בולג' אינה מתורגמת מלת מעמך. ³³ כ"ה בע' וביוני'; ³⁴ כ"ה בולג', ובע' כתוב והיה הבן במקום הנכור.

עוד אנו מוצאים: שני כתובים שיש ביניהם צד דמיון, ובאים שני כ"י
 זה משנה כתוב א' לפי כתוב ב' וזה ב' לפי א'.

בראשית	מסורה	כ"י	כתוב אחר
יג, טו לך אתננה ולזרעך	יג, טו לך אתננה ולזרעך	ולזרעך אחרך	לה, יב לך אתננה ולזרעך אחרך
עד עולם	עד עולם	ולזרעך אחרך עד עולם	
לה, יב לך אתננה ולזרעך אחרך			
כב, יז וירש זרעך את שער איביו	כב, יז וירש זרעך את שער איביו	שנאיו	כד, ט וירש זרעך את שער שנאיו
כד, ט וירש זרעך את שער שנאיו		איביו •	
מח, יז כי ישלח ישראל את ימינו	מח, יז כי ישלח ישראל את ימינו	יד ימינו •	מח, יז כי ישלח ישראל את ימינו
מח, יז כי ישלח ישראל את ימינו		ימינו	

שמות

ג, כא ונתתי את חן העם הזה	ג, כא ונתתי את חן העם הזה	חן העם ¹	יא, ג ויתן ה' את חן העם
יא, ג ויתן ה' את חן העם	יא, ג ויתן ה' את חן העם	חן העם הזה	
ד, ו הבא נא ירך בחיקך	ד, ו הבא נא ירך בחיקך	הבא ירך	ד, ז השב ירך אל חיקך
ד, ז השב ירך אל חיקך	ד, ז השב ירך אל חיקך	השב נא ירך	
ד, ז ויוצאה	ד, ז ויוצאה	ויוצאה מחיקו	ד, ז ויוצאה מחיקו
ד, ז ויוצאה מחיקו	ד, ז ויוצאה מחיקו	ויוצאה	
ו, י בא דבר אל פרעה	ו, י בא דבר אל פרעה	בא אל פרעה	ט, א בא אל פרעה
ט, א בא אל פרעה	ט, א בא אל פרעה	בא דבר אל פרעה	
י, ח לכו עבדו את ד' אלקיכם	י, ח לכו עבדו את ד' אלקיכם	עבדו את ה'	י, כד לכו עבדו את ד'
י, ח לכו עבדו את ה'	י, ח לכו עבדו את ה'	את ה' אלקיכם	
יא, ב וכלי זהב	יא, ב וכלי זהב	וכלי זהב ושמלות ²	יב, לה וכלי זהב ושמלת
יב, לה וכלי זהב ושמלת	יב, לה וכלי זהב ושמלת	וכלי זהב ³	
יג, ט והיה לך לאות על ירך	יג, ט והיה לך לאות על ירך	והיה לאות	יג, טז והיה לאות
יג, טז והיה לאות על ירכה	יג, טז והיה לאות על ירכה	והיה לך לאות ⁴	
יג, כ בקצה המדבר	יג, כ בקצה המדבר	אשר בקצה ⁵	כמדבר לג, ו אשר בקצה המדבר
כמדבר לג, ו אשר בקצה המדבר	כמדבר לג, ו אשר בקצה המדבר	בקצה המדבר ⁷	
טו, כב וילכו שלשת ימים	טו, כב וילכו שלשת ימים	דרך שלשת ימים ⁶	כמדבר לג, ח וילכו דרך שלשת ימים
כמדבר לג, ח וילכו שלשת ימים	כמדבר לג, ח וילכו שלשת ימים	וילכו שלשת ימים	
יט, כה וירד משה אל העם	יט, כה וירד משה אל העם	משה אל העם	יט, כה וירד משה אל העם
יט, כה וירד משה אל העם	יט, כה וירד משה אל העם	מן ההר אל העם	

¹ גם בפשי ורס"ג ליתא מלת הוה. ² גם בעי איתא תוספת מלת מחיקו, וכולג' ורס"ג השמיטו בפסוק ו' מלת מחיקו. כן לא תרגמו הולג' ורס"ג המלות ידו אל חיקו שבפסוק ז'. ובעי ורס"ג איתא בפסוק ז' כאן עוד השואה שהוסיפו שם ויאמר עוד השב ירך כמו בפסוק ו' עוד הבא. ³ כ"ה בעי ופשי. ⁴ כ"ה בעי. ⁵ גם ביוני ליתא מלת ושמלות. ⁶ כ"ה בפשי. ⁷ גם ברס"ג ליתא אשר. ⁸ כן חסרות המלות מן ההר ברס"ג. גם בתרג' ירושלמי ויוני איתא תוספת ז'.

ויקרא	מסורה	כ"י	כתוב אחר
.. יח, יב שאר אנכי הוא	.. יח, יג כי שאר אמך הוא	כי שאר ¹⁹	.. יח, יג, כי שאר אמך הוא
.. יח, יג כי שאר אמך הוא	.. יח, יג כי שאר אמך הוא	שאר אמך הוא °	.. יח, יג, כי שאר אמך הוא
.. יט, ה וכי תזכרו זבח שלמים לה'	.. יט, ה וכי תזכרו זבח שלמים לה'	זבח תודה	כב, כט וכי תזכרו זבח תודה לה'
.. יט, ה וכי תזכרו זבח תודה	.. יט, ה וכי תזכרו זבח תודה	זבח שלמים	כב, כט וכי תזכרו זבח תודה לה'
.. יט, לג וכי יגור אתך גר בארצכם	.. יט, לג וכי יגור אתך גר בארצכם	אתכם ° ²⁰	במדבר ט, יד, וכי יגור אתכם גר
.. יט, לג וכי יגור אתכם גר	.. יט, לג וכי יגור אתכם גר	אתך	במדבר ט, יד, וכי יגור אתכם גר
.. כ, ז והייתם קדושים כי אני ה'	.. כ, ז והייתם קדושים כי אני ה'	כי קדוש אני... ²¹	כ, כו והייתם לי קדושים כי קדוש אני
.. כ, כו כי קדוש אני ה'	.. כ, כו כי קדוש אני ה'	כי אני ה' °	כ, כו והייתם לי קדושים כי קדוש אני
.. כא, ב לאמו ולאביו	.. כא, ב לאמו ולאביו	לאביו ולאמו ° ²²	כא, יא, לאביו ולאמו
.. כא, ב לאמו ולאביו	.. כא, ב לאמו ולאביו	לאמו ולאביו	כא, יא, לאביו ולאמו
.. כד, יט כי יתן מום בעמיתו	.. כד, יט כי יתן מום בעמיתו	באדם	כד, כ כאשר יתן מום באדם
.. כד, כ כאשר יתן מום באדם	.. כד, כ כאשר יתן מום באדם	בעמיתו ²³	כד, כ כאשר יתן מום באדם
.. כו, לו בארצת איביהם	.. כו, לו בארצת איביהם	איביכם	כו, לט בארצות איביכם
.. כו, לו בארצת איביכם	.. כו, לו בארצת איביכם	איביהם ° ²⁴	כו, לט בארצות איביכם
במדבר			
.. ט, יז אשר ישכן שם הענן	.. ט, יז אשר ישכן שם הענן	ישכן הענן ²⁵	ט, יח אשר ישכן הענן
.. ט, יח כל ימי אשר ישכן הענן	.. ט, יח כל ימי אשר ישכן הענן	ישכן שם הענן	ט, יח אשר ישכן הענן
.. י, ט ונזכרתם לפני ד' אלהיכם	.. י, ט ונזכרתם לפני ד' אלהיכם	לפני אלהיכם ²⁶	י, י לפני אלהיכם
.. י, י לפני אלהיכם	.. י, י לפני אלהיכם	לפני ד' אלהיכם °	י, י לפני אלהיכם
.. טו, לט את כל מצות ה'	.. טו, לט את כל מצות ה'	מצותי	טו, מ את כל מצותי
.. טו, מ את כל מצותי	.. טו, מ את כל מצותי	מצותי ה' ²⁷	טו, מ את כל מצותי
.. טז, ל ופצתה האדמה את פיה	.. טז, ל ופצתה האדמה את פיה	הארץ -	טז, לב ותפתח הארץ את פיה
.. טז, לב ותפתח הארץ את פיה	.. טז, לב ותפתח הארץ את פיה	האדמה	טז, לב ותפתח הארץ את פיה

¹⁹ כ"ה בעי' ולגי' ורס"ג. ²⁰ כ"ה באונק' פשי' יוני' ורס"ג, ובולגי' ליתא מלת אתך וכ"ה בכ"י אחר, ואולם אחרי מלת בארצכם כתוב בולגי' et moratus fuerit inter vos—וישב בקרבכם. והנה בפשי' נשמטה בכאן מלת בארצכם ובעי' להיפך הוסיפו במדבר שם מלת בארצכם אחרי מלת גר. ²¹ כ"ה גם בעי', וביוני' במקום כי אני ה' אלהיכם כתוב אנא הוא ה' מקדשכון כמ"ש בפסוק שאה"ו אני ה' מקדשכם. ועי' בבלי ברכות (נג:) והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן אני ה' אלהיכם זו ברכה, ולא שלפני התלמוד היה כך במקרא רק משום שהתלמוד לא היה נמנע מלהביא ולהרכיב פסוקים שונים בענין אחד בסמכם את הדרשות על המקראות כמו שיוצא מפורש בכמה וכמה מקומות והארכתי בזה במקום אחר. וגם כאן דרשה זו יסודה בפסוקים שונים: ויקרא יא, מד כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני, כ, ז והתקדשתם והייתם קדושים כי אני ה' אלהיכם, כ, כו והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ועי' זה בשינוי ברעי' מהימנא פנחס רמו. והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן ערב אני ה' זה ברכה, וביתר שינוי ברעי' מהימנא עקב רעג: והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן ערב אני ה' צבאות... ועי' זהר (כראשית רד:) והייתם קדושים כי קדוש אני מן אני דא הקב"ה... וזהר (שמיני מב) דקב"ה אמר עליהו והייתם קדושים כי קדוש אני ה' בגין דכתיב ובו תדבק. ועי' מדרש שמות רבה (ס"פ טו) והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' מקדשכם וזה מורכב מפסוק כ, כו הנ"ל ומסוק כא, ח כי קדוש אני ה' מקדשכם. ²² כ"ה בעי' פשי' ולגי'. ²³ כ"ה בפשי', ובולגי' ליתא מלת באדם. ²⁴ כ"ה בהרבה תרגומים וברס"ג. ²⁵ כן חסרה מלת שם בעי' ובולגי'. ²⁶ גם בעי' כן משום השינוי. ²⁷ כ"ה בולגי'.

כתוב אחר	כ"ה	מסורה	ב מד בר
כב, יח ויאמר אל עבדי בלק	עבדי בלק	כב, יג ויאמר אל שרי בלק	-
	שרי בלק ²⁸	כב, יח ויאמר אל עבדי בלק	-
כד, יג לא אוכל לעבר את פי ה'	את פי ה'	כב, יח לעבר את פי ה' אלקי	..
	ה' אלקי	כד, יג לעבר את פי ה'	-
כג, כז וקבתו	וקבתו •	כג, יג וקבנו לי משם	-
	וקבנו •	כג, כז וקבתו לי משם	-
כד, ח מוציאו	מוציאו ³⁰	כג, כב אל מוציאים ממצרים	-
	מוציאים ³¹	כד, ח אל מוציאו ממצרים	-
כו, נו תחלק	תחלק	כו, נה יחלק את הארץ	-
	יחלק •	כו, נו תחלק נחלתו	-
דברים לב, מט וראה את ארץ כנען אשר אני נותן	את הארץ כנען ³²	כז, יב וראה את הארץ אשר נתתי	..
	את ארץ אשר...	דברים לב, מט וראה את ארץ כנען אשר אני נותן	-
לב, יב כי מלאו אחרי ה'	אחרי ה'	לב, יא כי לא מלאו אחרי	..
	מלאו אחרי ³³	לב, יב כי מלאו אחרי ה'	..
לב, יט מעבר הירדן	הירדן	לב, יט מעבר לירדן	..
	לירדן	לב, יט מעבר הירדן	..
לד, ג והיה לכם גבול	גבול	לד, ג והיה לכם פאת	..
	פאת	לד, ג והיה לכם גבול	..
ד ב ר י מ			
ה, כג קול אלהים חיים מדבר	אלהים חיים ³⁴ •	ה, לג קול אלהים מדבר	-
	אלהים מדבר	ה, כג, קול אלהים חיים מדבר	-
יח, יז אשר דברו	אשר דברו	ה, כז היטיבו כל אשר דברו	..
	כל אשר דברו ³⁵	יח, יז היטיבו אשר דברו	..
שמות לב, ח עגל מסכה	עגל מסכה •	ט, יב עשו להם מסכה	-
	להם מסכה	שמות לב, ח עשו להם עגל מסכה	-
יהושע א, ג לכם נתתיו	נתתיו	יא, כד לכם יהיה	-
	לכם יהיה	יהושע א, ג לכם נתתיו	-
במדבר יח, לא אתם וביתכם	וביתכם	יב, ז אתם ובתיכם	-
	ובתיכם ³⁶	במדבר יח, לא אתם וביתכם	-
שופטים יז, ו איש הישר בעיניו	הישר בעיניו ³⁷	יב, ח איש כל הישר בעיניו	-
	איש כל הישר בעיניו	שופטים יז, ו איש הישר בעיניו	-

²⁸ כ"ה בעי' כ"ה בולג' ³⁰ כ"ה בעי' וולג'. ³¹ כ"ה באונק' פשי' ויוני'. ³² כ"ה בעי' ופשי', ותמוה שברס"ג כאן הוסיף מלת כנען ושם בדברים השמיטה ותרגם ואנטר אלבלר, ואפשר שבי' נוסחות הן ונכנסו שתיהן. וגם בעי' יש כמו כן בפסוק זה שכתוב וראה את הארץ אשר נתתי לבני ישראל לאחזה והוספת מלת לאחזה באה בודאי כדי להשות לקרא בדברים שם: אשר אני נתן לבני ישראל לאחזה, ובמהדרת האלכסדרוני ליתא בדברים מלת לאחזה כמו כאן בבמדבר. ³³ גם בולג' לא תרגם מלת ה'. ³⁴ כ"ה בעי' ויוני'. ³⁵ כ"ה בעי' פשי' וולג'. ³⁶ כ"ה בכל התרגומים. ³⁷ כ"ה בולג' ורס"ג.

דברים	מסורה	כ"י	כתוב אחר
יט, טז לא יקום עד אחד באיש	יט, טז לא יקום עד אחד באיש	עד חמס	יט, טז כי יקום עד חמס
יט, טז כי יקום עד חמס באיש	יט, טז כי יקום עד חמס באיש	עד אחד	
כב, יט לא יוכל לשלחה כל ימיו	כב, יט לא יוכל לשלחה כל ימיו	שלחה ם	כב, כט לא יוכל שלחה
כב, כט לא יוכל שלחה כל ימיו	כב, כט לא יוכל שלחה כל ימיו	לשלחה	
ל, ט בפרי בטנך ובפרי בהמתך	ל, ט בפרי בטנך ובפרי בהמתך	בפרי בטנך	כח, יח פרי בטנך ופרי אדמתך
ובפרי אדמתך	ובפרי אדמתך	ובפרי אדמתך	
כח, יח ארור פרי בטנך ופרי אדמתך ³⁸	כח, יח ארור פרי בטנך ופרי אדמתך ³⁸	פרי בטנך	
כח, יח ארור פרי בטנך ופרי אדמתך ³⁸	כח, יח ארור פרי בטנך ופרי אדמתך ³⁸	ופרי אדמתך ופרי בהמתך	
לא, כד את דברי התורה הזאת	לא, כד את דברי התורה הזאת	את דברי השירה	לא, ל את דברי השירה
לא, ל את דברי השירה הזאת	לא, ל את דברי השירה הזאת	התורה	
שופטים ז, יח ואמרתם לה' ולגדעון	שופטים ז, יח ואמרתם לה' ולגדעון	חרב לה' ³⁹	ז, כ ויקראו חרב לה'
ז, כ ויקראו חרב לה' ולגדעון	ז, כ ויקראו חרב לה' ולגדעון	ויקראו לה' ולגדעון	
טז, יא והייתי כאחד האדם	טז, יא והייתי כאחד האדם	ככל האדם	טז, יז ככל האדם
טז, יז והייתי ככל האדם	טז, יז והייתי ככל האדם	כאחד האדם	

מעין הקודם: כ"י אחד מחליף מלה במלה הנמצאת בפסוק אחר וכ"י שני מוסיף אותה המלה בכתוב ויוצא לו מין כפל לשון משונה מתמיה ומוזר

בראשית	מסורה	כ"י	כתוב אחר
יט, לה ותשכב עמו	יט, לה ותשכב עמו	ותשכב את אביה	יט, לג ותשכב את אביה
יט, לה ותשכב עמו	יט, לה ותשכב עמו	ותשכב עמו את אביה	
לב, יז ויתן ביד עבדיו	לב, יז ויתן ביד עבדיו	ביד בניו	ל, לה ויתן ביד בניו
לב, יז ויתן ביד עבדיו	לב, יז ויתן ביד עבדיו	ביד בניו עבדיו	
מג, ט וחטאתי לך כל הימים	מג, ט וחטאתי לך כל הימים	וחטאתי לאבי	מד, לב וחטאתי לאבי כל הימים.
מג, ט וחטאתי לך כל הימים	מג, ט וחטאתי לך כל הימים	וחטאתי לך לאבי	

שמות

יז, ט עלו ראש הגבעה	יז, ט עלו ראש הגבעה	הפסגה	דבר' ג, כז עלה ראש הפסגה
יז, ט עלו ראש הגבעה	יז, ט עלו ראש הגבעה	הגבעה הפסגה	
יט, טז ויאמר אל העם	יט, טז ויאמר אל העם	אל משה	שמות יח, ו ויאמר אל משה
יט, טז ויאמר אל העם	יט, טז ויאמר אל העם	אל העם משה	
לא, יח שני לחת העדת	לא, יח שני לחת העדת	אבנים	לד, א שני לחת אבנים
לא, יח שני לחת העדת	לא, יח שני לחת העדת	אבנים העדת	
לה, כד וכל אשר נמצא אתו	לה, כד וכל אשר נמצא אתו	נמצא בידו אתו	כא, טז ונמצא בידו

³⁸ בפסוק כח, ד ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך והשמיטו העי' ויגז' ופרי בהמתך כסו ככאן. ³⁹ כ"ה בכמה תרגומים ועי' רקמה (עמ' 150) ואמרתם לה' ולגדעון ר"ל חרב או נקמה לה' ולגדעון, ובס' אמונות והדעות לרס"ג טאמר ב'.. על דרך ההסתר הנמצא בלשון העברים ובלשונות אחרות כאשר אמרו לה' ולגדעון רוצים חרב לה' ולגדעון.

ז י ק ר א	מסורה	ב י	כתוב אחר
ח, טו ואת הדם יצק		זרק יצק	שמות כד, ו וחצי הדם זרק
ט, ה ויעמדו לפני ה'		לפני משה לפני משה ה'	במדבר כז, ב ותעמדנה לפני משה
י, יב וידבר משה אל אהרן		וידבר ה' וידבר ה' משה	שמות ג, י וידבר ה'
יג, לב וראה הכהן את הנגע		את הנתק • הנגע הנתק	ויקרא יג, לד וראה הכהן את הנתק
יד, טז ויצק על כף הכהן		ונתן ונתן ויצק	במדבר ו, יט ונתן על כפי
מה והוציא אל מחוץ לעיר		לעיר למחנה	ויקרא ד' ב והוציא.. אל מחוץ למחנה
טז, יא וכפר בעדו		עליו בעדו	ה, יח וכפר עליו
יז, י ונתתי פני בנפש האכלת		באיש בנפש	כ, ג ואני אתן את פני באיש
כ, כא ואיש אשר יקח את אשת אחיו		אשר ישכב אשר ישכב יקח	כ, יא ואיש אשר ישכב את אשת אביו
כד, כ כאשר נתן מום באדם		מום בעמיתו מום באדם בעמיתו	כד, יט כי יתן מום בעמיתו
כה, טז תמעיט מקנתו		נחלתו מקנתו	במדבר כו, נד תמעיט נחלתו
כו, טז ונישא חטאו		עונו עונו חטאו	ויקרא ה' ז ונישא עונו

ב מד בר

א, ד ונשיאי ישראל	..	ונשיאי העדה ישראל	במדבר ד, לד ונשיאי העדה
יא, א רע באוני ה'	..	בעיני ה' באוני בעיני ה'	ברא' לח, ז רע בעיני ה'
טז, טז ככם כגר יהיה	..	ככם כגר כאזרח יהיה	ויקרא כד, טז כגר כאזרח
טז, כו ואל תגעו בכל אשר להם	..	ואל תגשו ואל תגעו תגשו	שמות יט, טז אל תגשו
יח, ג ושמרו משמרתך ומשמרת כל האהל	..	כל העדה כל האהל העדה	במדבר ג, ז ושמרו את משמרתו ואת משמרת כל העדה
כז, יז ולא תהיה עדת ה'	..	עדת ה' ישראל	.. לב, ד עדת ישראל
לא, נב ויהי כל זהב התרומה	..	זהב התרומה זהב התרומה התרומה	שמות לח, כד זהב התרומה
לה, כה משח אתו בשמן הקדש	..	בשמן המשחה הקדש	.. כט, ז שמן המשחה
לו, יג אשר צוה ה' ביד משה	..	את משה ביד את משה	במדבר ד, מט אשר צוה ה' את משה
דבר' א, לו התאנף ה' בגללכם	..	למענכם בגללכם	דבר' ג, כו ויתעבר ה' כי למענכם

כתוב אחר	כ"י	מסורה	דברים
דבר' א, כא ראה נתן ה' אלהיך לפניך ישמות כ, טז לא תענה ברעך עד שקר	בידך לפניך שקר שוא שקר	כד ראה נתתי בידך ה, יז ולא תענה ברעך עד שוא	ב, כד ראה נתתי בידך ה, יז ולא תענה ברעך עד שוא
דבר' ד, לו ודבריו שמעת מתיך האיש	האש החשך האש	כ כשמעכם את הקול מתיך החשך	.. כ כשמעכם את הקול מתיך החשך
יהושע א, ה לא יתיצב איש לפניך	לפניך ° בפניך לפניך	ז, כד לא יתיצב איש בפניך	ז, כד לא יתיצב איש בפניך
דבר' א, ז והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת	עד הנהר מן עד הנהר	יא, כד מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת	יא, כד מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת
כג, יז במקום אשר יבחר באחד שעריך	שעריך שעריך שבטיך	יב, יד במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך	יב, יד במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך
ברא' לו, כ ישבי הארץ	הארץ העיר הארץ	יג, טז את ישבי העיר	יג, טז את ישבי העיר
דבר' יז ז ובערת הרע מקרבך	מקרבך ° מקרבך מישראל	יז, יב ובערת הרע מישראל	יז, יב ובערת הרע מישראל
כח, טז אם לא תשמע בקול ה'	תשמע בקול תשמע בקול אל	כח, יג כי תשמע אל מצות ה'	כח, יג כי תשמע אל מצות ה'
כט והיית אך עשוק	אך רק אך	לג, והיית רק עשוק	.. לג, והיית רק עשוק
עשוק וגול	עשוק וגזול עשוק וגזול ורצוץ	... עשוק ורצוץ	... עשוק ורצוץ
יד והמשפחה אשר ילכדנה ה' תקרב לבתים	לבתים לגברים לבתים	יהושע ז, יז ויקרב את משפחת הזרחי לגברים	יהושע ז, יז ויקרב את משפחת הזרחי לגברים
משלי ג, ד אלהים ואדם ברא' מה, כב חליפת שמלת	אלהים ואדם ואנשים חליפת בגדים שמלות	שופט' ט, ט יכבדו אלהים ואנשים	שופט' ט, ט יכבדו אלהים ואנשים
ש"א יח, יז הנה בתי הגדולה נחמיה ז, ג עד חם השמש	הבתולה הגדולה חם השמש היום	יד, יב ושלשים חליפת בגדים יט, כד הנה בתי הכתולה ש"א יא, יא עד חם היום	יד, יב ושלשים חליפת בגדים יט, כד הנה בתי הכתולה ש"א יא, יא עד חם היום
ש"א יד, לט כי אם ישנו ביונתן בני כי מות ימות	מות ימות יהונתן מות תמות ימות יהונתן	יד, מד כי מות תמות יונתן	יד, מד כי מות תמות יונתן
חגי ב, יב בכנף בגדו דבר' כח, כו לכל עוף השמים ולבהמת הארץ	בגדו מעילו הארץ השרה הארץ	טו, כז ויחזק בכנף מעילו יז, מד לעוף השמים ולבהמת השרה	טו, כז ויחזק בכנף מעילו יז, מד לעוף השמים ולבהמת השרה
ברא' לב, ב הלך לדרכו	לדרכו לביטו לדרכו	כג, יח הלך לכיתו	כג, יח הלך לכיתו
כו, ה והעם חונים סביבותיו	חונים סביבותיו חונים שוכבים	כו, ז והעם שוכבים סביבותיו	כו, ז והעם שוכבים סביבותיו

כתוב אחר	כ"י	מסורה
יהושע ה, יט ויחנו בגלגל	בגלגל בגלבע	ש"א כח, ד ויחנו בגלבע
תהלי' יח, ה אפפוני חבלי מות	חבלי משברי חבלי	ש"ב כב, ה אפפני משברי מות
מ"א ז, יט אשר על ראש העמודים	ראש העמודים הרמונים העמודים	מ"א ז, יח אשר על ראש הרמונים
דבר' ב, ח דרך מדבר מואב	מדבר מואב מדבר מואב אדום	פ"ב ג, ח דרך מדבר אדום
ישעיהו לו, כב בתולת בת ציון	בת ציון בת צידון ציון	ישעיהו כג, יב בתולת בת צידון
י, ל בת גלים	בת גלים כשדים	.. מז, א אין כסא בת כשדים
תהלי' כד, א תכל וישבי בה	תכל וישבי בה עיד תכל וישבי בה	המ"דו ה, מז עיד וישבי בה
לח, ז קדר הלכתי	קדר הלכתי אתהלך	ההב' מג, ב קדר אתהלך
מב, ג לאל חי	לאל חי זר	.. מד, כא ונפרש כפיני לאל זר
צה, ג ומלך גדול על כל אלהים	על כל אלהים על כל הארץ אלהים	.. מז, ג מלך גדול על כל הארץ
איכה ה, יט אתה ה' לעולם תשב	וכסאך לדור ודור ¹	.. קב, ג ואתה ה' לעולם תשב
כסאך לדור ודור	כסאך וזכרך לדור ודור	וזכרך לדור ודור
קהלת ו, ד בחשך בא ובחשך ילך	בחשך ילך בחשך ילך יאכל	קהלת ה, טז כל ימיו בחשך יאכל

חלופים והוספות מתוך בורותם של המעתיקים

כתוב אחר	כ"י	מסורה	בראשית
כי, ה עקב אשר שמע אברהם בקלי	עקב אשר שמע אברהם בקלי	עקב אשר שמעת בקלי	.. כב, יח עקב אשר שמעת בקלי
יח, ו האהלה אל שרה	האהלה אל שרה אמו	האהלה יצחק האהלה שרה אמו	.. כד, סז ויבאה יצחק האהלה שרה אמו
יב, ח ויעתק משם ההרה	ויעתק משם ההרה	כב ויעתק משם ויחפר באר אחרת	.. כ, כב ויעתק משם ויחפר באר אחרת
דברים כז, יד עשיתי ככל אשר צויתני	עשיתי ככל אשר צויתני	כז, יט אנכי עשו בכרך עשיתי כאשר דברת אלי	.. כז, יט אנכי עשו בכרך עשיתי כאשר דברת אלי
ברא' כד, טז כלה לדבר	כלה לדבר...	כז, ל כאשר כלה יצחק לברך את יעקב	.. כז, ל כאשר כלה יצחק לברך את יעקב

¹ במקום הזה נכשל גם הראב"ע וכבר העיר עליו הרד"ק בתהלי' שם: „ובפסוק הזה טעות במקצת הספרים שכתוב במקום וזכרך כסאך וכן טעה בו החכם ראב"ע שפירש כסאך והטעות בין פסוק זה לפסוק של קינות הדומה בו“.

בראשית	מסורה	כ"י	כתוב אחר
כז, ב והאבן גדלה על פי הבאר	כז, ב והאבן הזאת... •	כח, כב והאבן הזאת	כח, כב והאבן הזאת
לכ, יד מנחה לעשו אחיו	לכ, יד מנחה חדשה	ויקרא כג, טז מנחה חדשה	ויקרא כג, טז מנחה חדשה
לג, ח מי לך כל המחנה הזה	מי לך פה..	ברא' יט, יב מי לך פה	ברא' יט, יב מי לך פה
לד, יט והוא נכבד מכל בית אביו	נכבד מאלה מכל	במדבר כב, טז ונכבדים מאלה	במדבר כב, טז ונכבדים מאלה
לה, ט בבאו מפרץ ארם	מפרץ ארם אחות	ברא' כה, כ מפרץ ארם אחות	ברא' כה, כ מפרץ ארם אחות
מג, ג לא תראו פני בלתי אחיכם	לא תראו פני ריק	שמות כג, טז ולא יראו פני ריקם	שמות כג, טז ולא יראו פני ריקם
מו, י ויברך יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה	ויצא יוסף..	ברא' מא, טז ויצא יוסף מלפני פרעה	ברא' מא, טז ויצא יוסף מלפני פרעה
שמות			
ד, כג שלח את בני ויעבדני	שלח עמי את בני ויעבדני	שמות ח, טז שלח עמי ויעבדני	שמות ח, טז שלח עמי ויעבדני
ד, כז לך לקראת משה המדבר וילך ויפגשוהו	...ויפגשוהו ה'	ד, כד ויפגשוהו ה'	ד, כד ויפגשוהו ה'
ט, כה ויך הברד.. את כל אשר בשדה	את כל אשר עשה בשדה	בראשית א, לא את כל אשר עשה	בראשית א, לא את כל אשר עשה
יג, טז ויהי כי הקשה פרעה	כי הקשה ה' פרעה	דברים ב, ל כי הקשה ה'	דברים ב, ל כי הקשה ה'
יז, יא ויסעו כל עדת בני ישראל	ישראל למשמרת	במדבר יט, ט לעדת בני ישראל למשמרת	במדבר יט, ט לעדת בני ישראל למשמרת
יז, ט וצא הלחם בעמלק	הלחם בישראל בעמלק	במדבר כא, ב וילחם בישראל	במדבר כא, ב וילחם בישראל
כא, כב יענש כאשר ישית עליו	ישית ידו עליו	בראשית מו, ד ויוסף ישית ידו	בראשית מו, ד ויוסף ישית ידו
כא, לג בעל הבור ישלם כסף	בעל הבור ישלם שנים לרעהו כסף	שמות כב, ח ישלם שנים לרעהו	שמות כב, ח ישלם שנים לרעהו
כט, טז ואת האיל האחד תקח בידך	ואת האיל האחד תקח בידך	ד, יז ואת המטה הזה תקח בידך	ד, יז ואת המטה הזה תקח בידך
ויקרא			
ב, יא כי כל שאר וכל דבש	כי כל בשר שאר	ויקרא יז, יד כל בשר	ויקרא יז, יד כל בשר
י, יז מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש	..כליתם חקכם הקדש	שמות ה, יד מדוע לא כליתם חקכם	שמות ה, יד מדוע לא כליתם חקכם
כה, כט עד תם שנת ממכרו ימים תהיה גאלתו	..ממכרו ביד ימים	ויקרא כה, כח והיה ממכרו ביד הקנה	ויקרא כה, כח והיה ממכרו ביד הקנה
כה, לח לתת לכם את ארץ כנען	ארץ גורה כנען	טז, כב אל ארץ גורה	טז, כב אל ארץ גורה
במדבר			
ג, לא ומשמרתם הארץ והשלחן	ומשמרתם ביד הארץ	במדבר ה, כח ומשמרתם ביד איתמר	במדבר ה, כח ומשמרתם ביד איתמר
יא, ז ועתה נפשנו יבשה אין כל	נפשנו יבשה בלחם הקלקל אין כל	כא, ה ונפשנו קצה בלחם הקלקל	כא, ה ונפשנו קצה בלחם הקלקל

במדבר	מסורה	ב"י	בתוב אחר
יד, ח ארץ אשר הוא זבת חלב ודבשחלב ודבש הוא וזה פריה	במדבר יג, כז זבת חלב ודבש הוא וזה פריה
יז, יב וירץ אל תוך הקהל	...	וירץ לקראתם אל תוך	בראשית יח, כ וירץ לקראתם
כא, ד ויסעו מהר ההר דרך ים סוף	...	ויסעו מהר ה' ההר דרך	במדבר י, לג ויסעו מהר ה' דרך
כב, יב כי כרוך הוא	...	גם כרוך הוא	בראשית כז, לג גם כרוך יהיה
כג, כג כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל	...	ולא ראה קסם בישראל	במדבר כג, כא ולא ראה און בישראל
כג, כג כעת יאמר	...	כעת מחר	שמות ט, יח כעת מחר
כז, יב הארץ אשר נתתי לבני ישראל	...	נתתי אמרתי	ויקרא יז, יב אמרתי לבני ישראל
לג, לט ואהרן בן שלש ועשרים ומאת שנה במתו	...	שנה בצאתו במתו	בראשית יב, ד ואברם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו
ד ב ר י ם			
ה, כג כי מי כל בשר	...	כי מי גוי גדול כל בשר	דברי ד, ז, כי מי גוי גדול
ו, י לא יאחר לשנאו	...	לא יאחר לשלמו...	כג, כב לא תאחר לשלמו
יח, ד ראשית דגנך	...	ראשית דרכו דגנך	משלי, ח, כב ראשית דרכו
יח, יד ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך	...	נתן לך לא תלמד	דברי יח, ט אשר ד' אלהיך נתן לך לא תלמד לעשות
כז, יג ואמרת לפני ה' אלהיך	...	ואמרת בלבבך	ח, יז ואמרת בלבבך
כח, לג פרי אדמתך וכל יגיעך	...	פרי אדמתך תביא..	שמות כג, יט ראשית בכורי אדמתך תביא
כח, לה יככה ד' בשחין רע	...	בשחין רע עין	משלי, כג ו רע עין
כח, סז בבקר תאמר מי יתן ערב שופטים יא, א ויפתח הגלעדי היה גבור חיל	...	בבקר חסדך גבור ציד	תהלים צ, יד שבענו בבקר חסדך בראשית י, ט היה גבור ציד
..	אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה	יהושע כ, א ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה
ש"א יח, כז וימלאום למלך להתחתן	...	וימלאום עפר למלך	בראשית כז, טז וימלאום עפר
כג, ב האלך והכיתי בפלשתים ישעיה יד, לב ובה יחסו עניי עמו	...	האלך וקראתי והכיתי עניי הצאן עמו	שמות כ, ז האלך וקראתי לך זכריה יא, ז עניי הצאן
ישעיה לג, יז מלך ביפיו תחזינה עיניך תהלים, קד כא ולבקש מאל אכלם	...	תחזינה עיניך מישרים ולבקש מלפני מאר	תהלים יז, כ עיניך תחזינה מישרים אסתר ד, ח ולבקש מלפניו על עמה

רוב הסוגים של ההשוואות שמנינו מוצאים אנו גם בתרגומים העתיקים, כמו שיוצא לנו מדרך ההערות שלמעלה. אין כאן המקום להתעכב עליהם הרבה, ולא נעיר בכאן אלא על מדה אחת שבתרגומים – שנמצאת גם בכ"י – והיא השאיפה הבולטת של המתרגמים לשכלל את צורתו הדקדוקית והריתמית של הכתוב, שאלו מדרך המקרא שלא להקפיד לפעמים הקפדה יתרה על התאמה נטויה של כל חלקי הכתוב במין במספר ובגוף, וכן אין המקרא מהדר בבנין כל חליותיו להשוות בכולן את הנושא ואת הנשוא וכו', אבל המתרגמים נתכוונו לשפר בתרגומיהם את צורת הכתוב ולהתאים את כל חלקיו מצד הדקדוק והסגנון.

מסורה

תרגומים

ע': κατώαησε (וישכן)	ברא' כה, יח וישכנו מחוילה.. על פני כל אחיו נפל
" και ποιήσωμεν (ונעשה)	" לה, ג ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם
ח"ש: ותדמכני (והשכבתני) ¹	" מז, ל ושכבתי עם אבתי ונשאתני ממצרים וקברתני
ע': ἐν ὑμῖν (ככם)	" מח, כח ויברכם ביום ההוא לאמר כך יברך
פ'ש': נשבח	שמות טו, א ויאמרו לאמר אשירה
" טבע	" " ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים סוף
ע': καθελεις (תהרס)	" כג, כד כי הרס תהרסם ושבר תשבר
" ἐβαλω (וגרשת)	" " כח, ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה
פ'ש': דלא לאיתון	יהושע כד, יג ארץ אשר לא יגעת בה וערים אשר לא בניתם
ע': ἡμῶν ἵστος (מקומנו)	שופט' יא, יט נעברה נא בארצך עד מקומי
פ'ש': נוקד	מ"א יג, ב וזבח עליך..ועצמות אדם ישרפו עליך
" ואסחפך מן קימך ²	ישעירו כב, יט והדפתוך ממצבך וממעמדך יהרסך
" עדרון ³	" לג, ב היה זרעם לבקרים אף ישועתנו
" ואצלחה	" מח, טו קראתיו הבאתיו והצליח דרכו
" שאלוני	" סה, א נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשוני
" ותובד	" סו, יד ונודעה יד ה' את עבדיו וזעם את איביו
ע': κατακαυθησεται (תשרף)	ירמיהו לח, כג ביד מלך בבל תתפס ואת העיר הזאת תשרף
פ'ש': ודרית אנון	יחז' לו, יט ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות
" בהון ⁴	הושע ט, ב גרן ויקב לא ירעם ותירוש יכחש בה
" עמה ⁵	" יב, ה בכה ויתחנן לו בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו
ע': πτοήσεται (יחתך) ⁶	חבקוק ב, יז חמס לבנון יכסך ושר בהמות יחיתן
" τὰς ἀδικίας ἡμῶν (חטאתינו)	מיכה ז, יט יכבש עונותינו ותשליך.. ⁷ כל חטאתם ⁸

¹ עיי' רש"י ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי... ועיי' מחברתי על התרגום הירושלמי לתורה (עמ' 86).
² כ"כ דונש בתשובותיו על רס"ג (סי' 160) ורקמה (עמ' 191), ובע' לא תורגמה מלת יהרסך. ³ ראה דונש בתשובותיו על מנחם (עמ' 61), וסחרת לא משלת כם (ישעיהו סג, יט) לא משלת בנו כמו היה זרעם לבקרים אף ישועתנו..לא יתכן סחרונו כי אם באמרנו היה זרוענו ורבים כמו אלה בתורה, ועיי' רקמה שם, וכמוהו היה זרועם לבקרים במקום זרוענו כלומר היה עורתנו הלא תראה שהוא אומר אף ישועתנו בעת צרה וכמוהו אמרו היינו מעולם לא משלת כם לא נקרא שמך עליהם במקום בנו ועלינו, וכ"ה בע' ἡμῶν ἐφ' ἡμῶν εὐσσομασθησὶν ἡμῶν ἐδῶν εὐσσομασθησὶν ἡμῶν ועיי' שירת ישראל לר"מ אבן עזרא (עמ' קסד): יש מחכמי הלשון הסוברים ששער היוצא מן הכלל הוא כאשר המדבר יעביר מן הנוכה אל הנסתר ומן הנסתר אל הנוכה.. הי' חננו לך קוינו היה זרועם לבקרים וגו'. ⁴ כן הבין ר"י בן קריש עיי' שפת יתר (סי' קד). ⁵ כ"ה ברקמה (עמ' 192). יכחש בה במקום כם, ומשום פרושו זה לא דקדעוד אבן גנאח להעתיק פסוק בצורתו ובס' השרשים שלו ש. כחש הביא יכחש כם לפי הכונה. ⁶ כ"כ דונש בתשובותיו על רס"ג (סי' 160) ורקמה (עמ' 87). ⁷ דונש שם. ⁸ עיי' רקמה (עמ' 191) ותשליך במקום וישליך וכ"ה בפשי. ⁹ דונש (שם) ורקמה (שם).

תרגומים	מסורה
פ'ש': עטה ¹⁰	זכריה יד, ה ובא ה' אלהי כל קדשים עמך
ע': τῷ στόματι αὐτῶν ¹¹ (בסיהם)	תהל' סב, ה בפיו יברכו ובקרבתם יקללו
פ'ש': אעלתון	סו, יב הרכבת אנוש לראשנו כ אנו באש ובמים ותוציאנו לרויה
סבעה ¹²	פא, יז ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך
רחמתא	קט, ה וישימו עלי רעה תחת טובה ושנאה תחת אהבת י
ע': καὶ ἐγένετο με (ותדעני)	קלט, א ה' הקרתני ותדע
פ'ש': דאתחכלו	איוב, כ בישו כי כטח באו עדיה ויחפרו
וולג': in manibus meis (בכפי)	יג, יד על מה אשא בשרי בשני ונפשי אשים בכפי
פ'ש': כלכון ¹³	יז, י ואולם כלם תשבו ובאו
ע': ἐλάλασας (תדכא)	כב, ט אלמנות שלחת ריקם וזרעות יתמים ידכא
ע': ὑπόστασις αὐτῶν (קימם) ¹⁴	כ אב לא נכחד קימנו ויתרם אכלה אש
פ'ש': עבדא	קהלת ב, יא בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי

אמתת המשפט ששנויים אלו אינם משל המתרגמים מתבררת על ידי זה שבהרבה מקומות משובה מתרגם אחד תחלת הפסוק לסופו, ומתרגם אחד מכוון סוף הפסוק לתחלתו.

שמות טו, ז, ז ימינך ה' תרעין אויב וברב גאונך תהרס קמיד

פ'ש': לבעלדבבך, ע': ὑπεναντιού (קמים)

כג, כד ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרת מחלה מקרבך

ע': καὶ εὐλογήσω καὶ εὐλογήσω τῷ θεῷ σου καὶ λατρεύσεις.. (ועבדת.. אלהיך וברכת)

פ'ש': .. לחמכון ומיכון.. ונעבר.. מן בתיכון.¹

ויקרא יט, ז ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצר

ולג': Cum messueris terrae tuae (בקצרך.. ארצך), פ'ש': לא תגמרון ספרא דחקלתכון

יט, יב ולא תשבועו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך

ולג': periurabis (תשבוע), פ'ש': ותטושון

במדבר יז, כ וירם את המחתת.. ואת האש זרה הלאה

פ'ש': סבי פרימא, אונק': וית אישתא ירחיק

דבר' יח, כא וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר

פ'ש': איכנא אדעיהג, ינ' תימרון ברעיוניכון

כח, מח ועבדת את איביך אשר ישלחנו ה'

ולג': inimico tuo (איבך), פ'ש': דנשדר אנון.

¹⁰ דונש (שם) ורקמה הובא בס' השרשים לרד"ק ש' עפ. ¹¹ רקמה (עמ' 194) בפיו יברכו במקום בסיהם. ¹² רקמה (עמ' 191) אשביעך במקום אשביענו וראב"ע בתהל' שם, ועיי' לר"מ אבן עזרא שם (עמ' קפה) לפעמים יתחלפו גם המדבר בנסתר כמו ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך ¹³ כ"כ דונש (שם) ורקמה (שם), וכמו כן עיי' בפרוש ר"י קרא (ש"א ו, ד) לכלם ולסרניכם, כמו לכלכם ותרגום לכולכון" ובתרגום לפנינו לכולהון, ובדאי תיקון הוא ע"י שהשוו לשון התרגום אל לשון הפסוק. ¹⁴ דונש (שם) ורקמה (שם). 'כנראה נפלה ט"ס בכאן ובמקום מן בתיכון צ"ל מן בינתכון.

.. לא, יט ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה.. שימה בפיהם

פשי' כתוב, ע': $\kappa\alpha\iota\ \delta\iota\delta\alpha\sigma\tau\epsilon\ \alpha\upsilon\tau\eta\varsigma$ (ולמדוה) $\kappa\alpha\iota\ \epsilon\mu\beta\alpha\gamma\epsilon\tau\epsilon\ \alpha\upsilon\tau\eta\varsigma$ (וישיטוה)

שופטים ג, יג ויאסף אליו את בני עמון ועמלק וילך ויך את ישראל ויירשו

פשי': ואולו ומחו ע': $\kappa\alpha\iota\ \epsilon\lambda\eta\gamma\eta\rho\nu\acute{o}\mu\eta\sigma\epsilon$ (ויירש)

ישעיהו א, כט כי יבשו מאלים אשר חמדתם

תרגום: תתבהתון², פשי': דרגו

.. יד, ל והמתי ברעב שרשך ושאריתך יהרג

תרגום וימית, ולג': interficiam (אהרג)³

.. ה, כב ויטמאתם את צפוני פסילי כספך.

ע': $\kappa\alpha\iota\ \mu\iota\alpha\upsilon\epsilon\tau\epsilon$ (וטמאת), תרג': כספיוכו

.. מב, כד הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו

ע': $\epsilon\mu\beta\epsilon\tau\epsilon\ \mu\epsilon\tau\alpha\ \kappa\alpha\iota$ (הטאו), פשי': צביק, ישמען

.. נב, יד כאשר שממו עליך רבים כן משחת מאיש מראהו

פשי': עליו, ע': $\epsilon\iota\delta\acute{o}\varsigma\ \sigma\sigma$ (מראך)

.. נה, ז יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתו

ע': $\epsilon\iota\delta\acute{o}\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\eta\varsigma$ (ירכיו), פשי': תרעיתת.

.. סג, יב בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם

ע': $\alpha\pi\acute{o}\ \pi\rho\sigma\omega\pi\omicron\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ (מפניו), פשי': ועבד להון

עמוס ד, ז ועל עיר אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטיר וחלקה אשר לא תמטיר עליה תיבש

תרג': אחסנתא חדא יחות עלה מטרא ואחסנתא דלא יחות עלה מטרא תיבש

ע': $\kappa\alpha\iota\ \mu\acute{\epsilon}\rho\epsilon\varsigma\ \epsilon\acute{\iota}\psi\ \epsilon\upsilon\ \beta\rho\acute{\epsilon}\xi\iota\ \xi\eta\rho\alpha\nu\theta\iota\eta\sigma\epsilon\tau\alpha$ (אמטיר)⁴

³ דונש (שם) ורקמה (שם) כי יבשו במקום כי תבשו. ובקטעי פרושי מקרא לר"י חיוג שנרספו בספר לקורות חכמה הלשון העברית בימי הבינים וכו' כרך ב (פטרבורג 1916, ברוסית) כתוב „מרה יכאטב ען אלגאיב בקולה כי יבשו ומרה יכאטב מואגהה בקולה ותחסרו... אם תגאל גאל ואם לא יגאל" (רות ד, ד), (כן דעת דונש ורקמה שם כי ואם לא יגאל כמי ואם לא תגאל וכן תרגמו הע' $\kappa\alpha\iota\ \epsilon\mu\beta\epsilon\tau\epsilon\ \mu\epsilon\tau\alpha\ \kappa\alpha\iota$ והפשי' ואן לא תבע אנת) ובמחברת העירי ערך איל גזעתק כי תבשו מאלים והמו"ל שם העיר „לפננו הנוסחא יבשו ונוסח המחבר אינו טעות המעתיק כי כן מצאתי בגליון התנ"ך ג"כ נ"א תבושו". ואולם כי טעו המגיה והמעתיק גם יחד יראה ברור מן הכתוב במחברת הערוך עצמה למעלה בחלק הדקדוק (ד' ו' סוף ע"ב) בפרק שער החלוק שבתוך שאר הדוגמאות הובא ג"כ „כי יבשו מאלים אשר חמדתם פ' תבשו". דרך אגב נביא מה שמצינו לחיוג בפרוש ישעיהו שם שהעיר עוד על כגון זה: נפשי אויתך כלילה אף רוחי בקרבי אשחרך (כו, ט) אמא אן יכון נפשי אויתך נדאא כאנה יקול יא נפסי ואלמרעד בה אללה תבי ותעי כמא קד יסמיה פי גיר מא מוצע סלעי ומצודתי (ש"ב כב, ב) ומחסי (תהל' פא, ז) ואבי (איוב לד, לו) כדלך סמאה נפשי או ירוד בה כנפשי אויתך כלילה או יכון אויתך מסתקבלא מתל אשחרך ויכון נחוא מן אנחא מסתעמלה" הרי דעתו שמשום ההתאמה לאשחרך נקט אויתך. פירושו הראשון שנפשי קריאה לה' כמו סלעי וכדומה כ"ה גם בזהר (ויקרא סו:), „נפשי אויתך כלילה הכי תאנא קב"ה רוחא ונפשא דכלא וישראל אמר נפשי ורוחי אנת בגין כך אויתך לאדכקא כך ואשחרך לאשכחא רעותך ועיי' סח. ⁴ רס"ג פירש שמלות יהרג מוסבה על הרעב כי כך תרגם ואמית אצלך כאלגוע והוא יקתל בקיתך.

⁴ רקמה (שם) אשר לא תמטיר במקום אמטיר.

נחום ג, ז ואמר שרדה נינוה מי ינוד לה מאין אבקש מנחמים לך

תרג': מן ידוי עליך, ע': $\eta\epsilon\iota\alpha$.. (מנחמים לה)

מלאכי ב, טו ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגד

פיש: טליותה, תרג': לא תשקרי

תהלי' יב, ח אתה ה' תשמרם תנצרונו מן הדור

ע': $\phi\upsilon\lambda\alpha\chi\epsilon\iota\varsigma \eta\mu\acute{\alpha}\varsigma$ (תשמרנו), תרג': תנצרינון,

.. יח, טו וישלח, חציו ויפיצם וברקים רב ויהמם

ע': $\beta\acute{\epsilon}\lambda\eta$ (חצים), פיש': וברקהי

איוב כב, יח והוא מלא בתיהם טוב ועצת רשעים רחקה מני

ע': $\acute{\alpha}\pi' \alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon$ (ממנו), פיש': מנהון

דקמה (שם). אל יבגד והמשפט אל תבגד. דרנבורג בהערותיו ל"כתאב אללמע" (עמ' 148) על הכתוב שם, "וקיל סי מסתקבל בגד ובאשת נעוריך אל תבגד" העיר שלפנינו כתוב אל יבגד והביא נוסחאות בזה, ולא ראה בספר שהוא עסוק בו, כי גם אנן גנאח היה לו רק כפי שהוא במקרא לפנינו אל יבגד כמו שהעתקנו למעלה ובכתאב אללמע הוא בעמ' 312, "ובאשת נעוריך אל יבגד ואלוגה אל תבגד". בשפת יתר (סי' קח) מוכא בשם דונש שסירש אל יבגד כמו אל תבגדו להקביל למלת ונשמרתם, ובגוף ס' תשוכות דונש על רס"ג (עמ' 60) כתוב אל יבגד—תבגד והראב"ע כתב כי אל יבגד שב אל מלת ברוחכם.

ס פ ר א ד ב ר י ת א

ב רִישִׁית בְּרָא אֱלֹהֵי יְת שְׁמַיָּא וְיַת אַרְעָא: וְאַרְעָא הִוּת תּוּה וּבִוּה וְחִשּׁוּכָא עַל אֲפִי אֲפִי אֲפִי א
 תְּהוּמָא וְרוּחָה דְאֱלֹהֵי מְרַחֲפָא עַל אֲפִי מִיָּא: וְאָמַר אֱלֹהֵי נְהוּרָא וְהוּא נְהוּרָא: וְהוּא נְהוּרָא
 וְהוּא אֱלֹהֵי לְנוּהֲרָא דְשִׁפּוּר וּפְרִישׁ אֱלֹהֵי בֵּית נְוִהֲרָא לְחִשּׁוּכָא: וּקְרָא אֱלֹהֵי לְנוּהֲרָא
 אִימְמָא וּלְחִשּׁוּכָא קְרָא לְלִיָּא וְהוּא רְמִישָׁא וְהוּא צְפְרָא יוּמָא חֵד: וְאָמַר אֱלֹהֵי נְהוּרָא
 רְקִיעָא בְּמַצַּעַת מִיָּא וְנְהוּרָא פְרִישׁ בֵּית מִיָּא לְמִיָּא: וְעַבְדֵּי אֱלֹהֵי רְקִיעָא וּפְרִישׁ בֵּית
 מִיָּא דִּלְתַחַת מִן רְקִיעָא וּבֵּית מִיָּא דִּלְעַל מִן רְקִיעָא וְהוּא הַבְּנָא: וּקְרָא אֱלֹהֵי לְרְקִיעָא
 שְׁמַיָּא וְהוּא רְמִישָׁא וְהוּא צְפְרָא יוּמָא דִּתְרִין: וְאָמַר אֱלֹהֵי נְתַכְנִישׁוּן מִיָּא דִּלְתַחַת מִן
 שְׁמַיָּא לְאַתְרָא חֵד וְתַתְּחוּזָא יְבִישְׁתָּא וְהוּא הַבְּנָא: וּקְרָא אֱלֹהֵי לִיבִישְׁתָּא אַרְעָא
 וּלְכַנְשָׁא דְמִיָּא קְרָא יַמְמָא וְהוּא אֱלֹהֵי דְשִׁפּוּר: וְאָמַר אֱלֹהֵי תַּפְקִי אַרְעָא תְּדַאָּא
 עַסְבָּא דְמוֹדְרַע זְרַעָא לְגַנְסָה וְאִילְנָא דְפַאֲרָא דְעַבְדֵּי פַּאֲרָא לְגַנְסָה דְנַצְבַּתְהָ בְּהָ עַל
 אַרְעָא וְהוּא הַבְּנָא: וְאַפְקַת אַרְעָא תְּדַאָּא עַסְבָּא דְמוֹדְרַע זְרַעָא לְגַנְסָה וְאִילְנָא דְעַבְדֵּי
 פַּאֲרָא דְנַצְבַּתְהָ בְּהָ לְגַנְסָה וְהוּא אֱלֹהֵי דְשִׁפּוּר: וְהוּא רְמִישָׁא וְהוּא צְפְרָא יוּמָא
 דִּתְלַתָּא: וְאָמַר אֱלֹהֵי נְהוּרָא בְּרְקִיעָא דְשְׁמַיָּא לְמַפְרִישׁ בֵּית אִימְמָא לְלִיָּא
 וְנְהוּרָא לְאַתּוּתָּא וּלְזִבְנָא וּלְזִמְתָּא וּלְשִׁנְיָא: וְנְהוּרָא מְנַהֲרִין בְּרְקִיעָא דְשְׁמַיָּא לְמַנְהַרוּ
 עַל אַרְעָא וְהוּא הַבְּנָא: וְעַבְדֵּי אֱלֹהֵי תְּרִין נְהוּרָא הוֹרְבָּא נְהוּרָא רַבָּא לְשׁוּלְטָנָא
 דְאִימְמָא וְנְהוּרָא זְעוּרָא לְשׁוּלְטָנָא דְלִיָּא וּכּוּכְבָּא: וְהָבִי אַנְוִן אֱלֹהֵי בְּרְקִיעָא דְשְׁמַיָּא
 לְמַנְהַרוּ עַל אַרְעָא: וְלְמַשְׁלַט בְּאִימְמָא וּבְלִיָּא וּלְמַפְרִישׁ בֵּית נְוִהֲרָא לְחִשּׁוּכָא וְהוּא
 אֱלֹהֵי דְשִׁפּוּר: וְהוּא רְמִישָׁא וְהוּא צְפְרָא יוּמָא דְאַרְבַּעָא: וְאָמַר אֱלֹהֵי נְרַחְשׁוּן מִיָּא
 רַחֲשָׁא נַפְשָׁא חֵיתָא וּפְרַחְתָּא תַּפְרִיָּו עַל אַרְעָא עַל אֲפִי רְקִיעָא דְשְׁמַיָּא: וּבְרָא אֱלֹהֵי
 תַּנְנָא הוֹרְבָּא וּכְל נַפְשָׁא חֵיתָא דְרַחֲשָׁא דְאַרְחִישׁוּ מִיָּא לְגַנְסָה וּכְל פְּרַחְתָּא דְגַסָּא
 לְגַנְסָה וְהוּא אֱלֹהֵי דְשִׁפּוּר: וּבִרְךְ אַנְוִן אֱלֹהֵי וְאָמַר לְהוּן פְּרִו וּסְגִי וּמְלוּ מִיָּא

¹ תרגם תרשא-תוציא וכ"ה בסומכוס ἔξαγαγέτω ותאדציון ἐξενεχάτω ועיי' רקמה (עמ' 193) .. מפני שתדשא הארץ ענין תוציא הארץ כאשר נאמר ותוצא הארץ דשא, וכ"ה כס' הפעלים (נרסם כחיי עולם פריס תרל"ט) לר"י בן בלעם אות דשא. ² הוספת מלת למינו עיי' רשב"ם: לפי המשט נאמר למינו כדשאים שלמינו הכתוב בעין עושה פרי מוסב גם על עשב מזריע זרע, וכן רד"ק: ומעם למינו על העשב כמו על העץ כי באחרונה זכר למינו, וכן יש הוספה זו גם בעי' ועוד שינוי יש בעי' שמלת למינו הכתובה אחרי פרי העתיקו אחרי מלת כו כדי להשות לפסוק יב אשר זרעו כו למינהו, וכן הוסיפו בתרגומם בפסוק יב וכתבו ועץ פרי למינהו על הארץ משום ההשוואה לקרא שבכאן. ³ כ"ה בולגטא ut luceant, ובמקומות אין ספורות נוהגים המתרגמים להשתמש בשם הפעולה במקום הפעל ולהיפך ובמבוא הרחבנו הדבור בזה וכאן נביא רק דוגמאות אחדות מן הפשי': להלן (יט, יט) ותגדל חסדך-וסניאא הי טיבותך; (כג, יח) לאברהם למקנה-אודבנו; (לב, ט) לפלטה-מתפלמא; (מא, לו) והיה האכל לסקרון-נטור; במדבר (יו, כה) לפני הערות למשמרת-דנתנטר; (יט, יג) עוד טמאתו כו- טוב נהוא טמאא; (כב, כד) גדר מזה-דסיגא מכא; דבר' (ח, ג) מוצא-דמסק; (לב, טז) ישועתו-דפרקה, (לב, יט) מכעם- על דארגוהי; מ"א (יד, כ) הוא דבר עלי למלך-דאמלך; נחום (ג, יט) אין כהה לשברך-ולית דכאב...; חבקוק (ג, יג) יצאת לישע עמך-.. למפרק; תהלי' (לב, ז) אתה סתר לי-אנת סתריני; (קה, לט) למסך-וטלל אנון; איוב (לה, ב) אמרתי צדקי מאל..-אודקת. ⁴ עיי' רשב"ם להלן (לב, ה) ויצו אתם לאמר, צוה אותם ואמר להם, וכן כרשב"ם שמות (א, כב) ויצו סרעה לכל עמו לאמר, וכן אמר להם שכן כל לאמר שכתורה כפל לשון של ויצו או של ויקרא או של וידבר או של ויאמר כמו שפרשתי באלה תולדות נח, ושם (כרא' ח, טז) כרשב"ם (הוצ' רוזין) .. כל

27 דְּבִימָטָא וּפְרַחְתָּא תִּסְגָּא בְּאַרְעָא: וְהוּא רִמְשָׁא וְהוּא צִפְרָא יוּמָא דְחַמְשָׁא: וְאָמַר
 אֱלֹהָא תִּפְקִי אֲרֵעָא נִפְשָׁא חוּתָא לִגְנִסָּהּ בְּעִירָא וְרַחֲשָׂא וְחוּתָא דְאַרְעָא לִגְנִסָּהּ וְהוּא
 28 דְּכִנְנָא: וְעַבְדֵּי אֱלֹהָא חוּתָא דְאַרְעָא לִגְנִסָּהּ וּבְעִירָא לִגְנִסָּהּ וְכִלְהָ רַחֲשָׂא דְאַרְעָא לִגְנִסָּהּ
 29 וְחַוָּא אֱלֹהָא דְשִׁפּוּר: וְאָמַר אֱלֹהָא נְעַבְדֵּי אֲנִישָׁא בְּצִלְמֵן אִיךְ דְּמוֹתֵן וְנִשְׁלַטוּן בְּנוּנֵי יוּמָא
 30 וּבְפְרַחְתָּא דְשִׁמְיָא וּבְבְעִירָא וּבְכִלְהָ חוּתָא דְאַרְעָא¹ וּבְכִלְהָ רַחֲשָׂא דְרַחֲשָׂא עַל אֲרֵעָא:
 31 וּבְרָא אֱלֹהָא לְאָדָם בְּצִלְמָהּ בְּצִלְמֵי אֱלֹהָא בְּרִידֵי דְכַר וְנִקְבָּא בְּרָא אָנוּן: וּבִרְךְ אָנוּן
 אֱלֹהָא וְאָמַר לְהוּן אֱלֹהָא פְּרוּ וּסְגוּ וּמְלוּ אֲרֵעָא וְכּוּבִישׁוּהָ וְשִׁלְטוּ בְּנוּנֵי יוּמָא וּבְפְרַחְתָּא
 32 דְשִׁמְיָא וּבְבְעִירָא² וּבְכִלְהָ חוּתָא דְרַחֲשָׂא עַל אֲרֵעָא: וְאָמַר אֱלֹהָא הָא יִהְיֶה לְכוּן כִּלְהָ
 עֶסְבָּא דְזִרְעֵי דְמוֹדְרַע³ עַל אִפִּי כִלְהָ אֲרֵעָא וְכִלְ אֵילָן דְאִית בְּהָ פְּאָרִי אֵילָנָה דְזִרְעָה
 33 מוֹדְרַע לְכוּן נְהוּא לְמַאכּוּלְתָּא: וְלְכִלְהָ חוּתָא דְדְבָרָא וְלְכִלְהָ פְּרַחְתָּא דְשִׁמְיָא וְלְכִלְ
 דְרַחֲשָׂא עַל אֲרֵעָא דְאִית בְּהָ נִפְשָׁא חוּתָא כִלְהָ יוֹרְקָא דְעֶסְבָּא לְמַאכּוּלְתָּא וְהוּא דְכִנְנָא:
 34 וְחַוָּא אֱלֹהָא כֹּל דְעַבְדֵּי וְהָא טַב שִׁפּוּר וְהוּא רִמְשָׁא וְהוּא צִפְרָא יוּמָא דְאַשְׁתָּא:

א וְשִׁלְטוּ שִׁמְיָא וְאַרְעָא וְכִלְהָ חוּלְהוּן: וְשִׁלְמֵי אֱלֹהָא בְּיוּמָא שְׁתִּיתָיָא⁴ עַבְדוּהוּ דְעַבְדֵּי
 ב וְאַתְתַּנִּיחַ בְּיוּמָא שְׁבִיעִיָּא מִן כִּלְהוּן עַבְדוּהוּ דְעַבְדֵּי: וּבִרְךְ אֱלֹהָא לְיוּמָא שְׁבִיעִיָּא וּקְדִשָׁה
 ג מְטַל דְבַה אֲתַתְנִיחַ מִן כִּלְהוּן עַבְדוּהוּ דְבָרָא אֱלֹהָא לְמַעַבְדֵּי: הֵלִין תּוֹלְדָתָא דְשִׁמְיָא
 ד וְדְאַרְעָא כֹּד אֲתַבְרִיו בְּיוּמָא דְעַבְדֵּי מְרִיא אֱלֹהָא שִׁמְיָא וְאַרְעָא⁵: וְכִלְהוּן אֵילָנָא דְהַקְלָא
 ה עַדכִּיל לָא הוּוּ בְּאַרְעָא וְכִלְהָ עֶסְבָּא דְהַקְלָא עַדכִּיל לָא יַעַא מְטַל דְלָא אַחַת מְרִיא אֱלֹהָא
 ו מְטַרָא עַל אִפִּי אֲרֵעָא וְאָדָם לִית לְמַפְלַח בְּאַרְעָא: וּמְבוּעָא סִלְקֵי הוּוּ מִן אֲרֵעָא וּמִשְׁקָא
 ז הוּוּ לְכִלְ אִפִּי אֲרֵעָא: וְגַבֵּל מְרִיא אֱלֹהָא לְאָדָם עִפְרָא מִן אֲדַמְתָּא וְנִפְחַ בְּאַפּוּהוּ נִשְׁמַתָּא
 ח דְחִיָּא וְהוּוּ אָדָם לְנִפְשָׁא חוּתָא: וְנִצְבֵי מְרִיא אֱלֹהָא פְּרִדִּיםָא בְּעֵדֵן מִן קְדִים⁶ וְסַם תַּמְן
 ט לְאָדָם דְגַבֵּל: וְאוּעִי מְרִיא אֱלֹהָא מִן אֲרֵעָא כֹּל אֵילָן דְרַגִּיג לְמַחְזָא וְשִׁפּוּר לְמַאכּוּל
 י וְאֵילָנָא דְחִיָּא בְּמַצְעָתָהּ דְפְּרִדִּיםָא וְאֵילָנָא דְיִדְעָתָא דְטַבְתָּא וְדְבִישְׁתָּא: וְנְהָרָא נִפְקֵי
 יא הוּוּ מִן עֵדֵן לְמִשְׁקִיּוֹתָהּ לְפְּרִדִּיםָא וּמִן תַּמְן פְּרִישׁ וְהוּוּ לְאַרְבַּעַא רִישֵׁין: יִשְׁמַה דְחַד
 יב פִּישׁוֹן הוּוּ דְחַדֵּר לְכִלְהָ אֲרֵעָא דְחוּלְלָא דְתַמְן דְדַבְּבָא: וְדַבְּבָה דְאַרְעָא הוּוּ טַב תַּמְן

לאמר שבתורה כפל לשון של ויצו או של ויקרא או של וידבר או של ויאמר. אבל כלל זה אמור לא רק בפעלים
 הנ"ל שפרטם הרשנ"ם אלא גם ביחס לכל מקור הבא אחרי פעל בדרך המחלט שיש לתרגמו באותו זמן של הפעל
 שקדם לו עיי' כתאב אלאסתננא לר"ש הנגיד (עמ' 209) נדפס בספר לקורות חכמת הלשון העברית בימי הבינים
 וכו' כרך ב (פטרבורג 1916 רוסית) „דבק שלמה לאהבה (מ"א, יא, יב) מענאה דבק שלמה ואהב פאכרנה בלפט אלמצוד
 אלאסטי ומתלה אשר ברא אלהים לעשות (ברא' ב, ג), אשר הטיבות לעשות בעיני (מ"ב, י, ל), ויחל יונה לבוא בעיר
 (יונה ג, ד), כי נסגר לבוא בעיר דלתים וברוח (ש"א כג, ז) ונהגה ויבא...“ ועיי' כן בראב"ע שמות (כא, יד) וכי יויד איש על
 רעהו להרגו „טעם להרגו כאלו כתיב והרגו וכמוהו כי תחל לזנות“, ורד"ק במ"ב (יח, יג) „מה שאמר בדה"ב (לב, א)
 ויאמר לבקעם אליו פירוש אמר לבקעם ובקעם וכן להרגו בערמה, לשכב את בת יעקב (ברא' לד, ז) וכן תחל לזנות
 וזנתה והדומה להם“. וגם המתרגמים הקדמונים כפי הנראה מתרגומיהם החזיקו בכלל זה. ⁵ ובכל הארץ ר"ל בהמת
 הארץ והיא החיה שאינה בישוב כמו שקראה חית הארץ ובהמה שזכר עומד במקום שנים כי החיה בכלל בהמה
 ובהמה בכלל חיה (רד"ק) ⁶ זוהי השואה לקרא כו שלמעלה, ובעי' הרבו בהשואה וכתבו $\epsilon\omega\sigma\tau\epsilon\alpha\ \epsilon\omega\sigma\tau\epsilon\alpha\ \kappa\alpha\iota\ \pi\alpha\upsilon\sigma\tau\epsilon\alpha\ \kappa\alpha\iota\ \pi\alpha\sigma\eta\varsigma\ \tau\eta\varsigma\ \chi\eta\varsigma$
 $\chi\eta\varsigma$ — ובכל הבהמה ובכל הארץ. ⁷ במקרא אשר על סני וכן בתרגום אקוילא חסר
 אשר $\tau\eta\varsigma\ \chi\eta\varsigma\ \epsilon\pi\iota\ \pi\rho\sigma\omega\pi\omega\sigma\upsilon\sigma\ \kappa\alpha\sigma\eta\varsigma$. ¹ עיי' מה שכתבתי בזה במכתבתי על התרגום הירושלמי לתורה
 (עמ' 13), ואמנם אפשר מאד שעיקר השנוי בא משום טופס משובש שהסופר המעתיק טעה והחליף מלת השביעי
 במלת הששי הכתובה למעלה בסמוך והעתיקה לכאן עיי' מבוא הערה 3. ² במקרא כתוב ארץ ושמים ונשתנה הסדר משום
 ההשואה לראש המקרא אלה תולדות השמים והארץ וכ"ה בשמרי' עיי' חולג'. ³ כ"ה בתרגומים הקדמונים, וידועה
 האגדה ססחים (נד.) ובמקומות שונים, שהגן הוא מן הדברים שנבראו קודם שנברא העולם. וראיה לדבר, כי יסוד
 הפירוש הזה הוא האגדה ולא מפני שקראו מקדם—מקדם מתרגום תאדציון ששם כתוב $\epsilon\upsilon\ \pi\rho\omega\tau\alpha\iota\varsigma$ — בין הראשונים.

בדולהא וכאפא דברולא: ושמה דנהרא תנינא גיחון הו דחדר לכלה ארעא דכוש: ^{יג}
 ושמה דנהרא דתלתא דקלת הו דאזל לוקבל¹ אתור ונהרא דארבעא הו פרת: ודבר ^{יד}
 מריא אלהא לאדם ושבקה בפרדיסא דעדן דנפלהויה ונטרויהו: ופקד מריא אלהא ^{טו}
 לאדם ואמר לה מן כלהון אילנא דבפרדיסא מאכל תאכול: ומן אילנא דידעתא ^{טז}
 דטבתא ודבישתא לא תאכול מנה מטל דביומא דתאכול מנה מותא תמות: ואמר ^{יז}
 מריא אלהא לא שפיר דנהוא אדם בלחודוהו אעבד לה מעדרנא אכותה²: וגבל מריא ^{יח}
 אלהא מן ארעא כלה חיותא דדברא וכלה פרחתא דשמיא ואיתו אנון³ לות אדם ^{יט}
 דנחוא מנא קרא להון וכל דקרא להון אדם נפשא חיתא הו הו שמה: וקרא אדם ^כ
 שמהא לכלה בעירא ולכלה⁴ פרחתא דשמיא ולכלה חיותא דדברא ולאדם לא ^{כא}
 אשתכה לה⁵ מעדרנא אכותה: וארמי מריא אלהא שליא על אדם ודמך ונסב הדא מן ^{כב}
 אלעוהו ואוחד בסרא חלפיה: ותקן⁶ מריא אלהא אלעא דנסב מן אדם לאנתתא ^{כג}
 ואיתיה לאדם: ואמר אדם הנא זבנא גרמא מן גרמי ובסרא מן בסרי הדא⁷ תתקרא ^{כד}
 אנתתא מטל דמן גברא נסיבא: מטל הנא נשבוק גברא לאבוהו ולאמה ונקף לאנתתה ^{כה}
 ונהוון תריהון⁸ חד בסר: ודוון תריהון ערמליין אדם ואנתתה ולא בהתין:

וחויא עדים הוא מן כלה חיותא דדברא דעבד מריא אלהא ואמר חויא⁹ לאנתתא ^א
 שריראית¹⁰ אמר אלהא דלא תאכלון מן כל אילני פרדיסא: ואמרת אנתתא לחויא מן ^ב
 פארי אילנא דבפרדיסא כלהון¹¹ נאכול: ומן פארי אילנא דבמצעתה דפרדיסא אמר ^ג
 אלהא דלא תאכלון מנה ולא תתקרבו ליה דלא תמותון: ואמר חויא לאנתתא לא ^ד
 ממת תמותון: מטל דידע אלהא דביומא דאכליתון מנה מתפתחן עיניכון והוין אנתון ^ה
 איך אלהא ידעי טבתא ובישתא: וחזת אנתתא דשפיר אילנא למאכל ורגתא הו לעינא ^ו

¹ תרגום קדמת אשור לפני אשור ולא כמו שתרגם לקמן (ר', סז) קדמת עדן ממזרח עדן משום שחדקל שוטף במערב אשור, ובע' מתורגם בשני המקומות ἀκατέναα—לפני. ² כמו"כ בהרבה תרגומים קדמונים (ועי' שש' ש"א (סז ו) נגד ה' משיחו—אכותה דמריא משיחה) ועי' בס' השרשים (עמ' 288), כנגדו לעמתו כלומר כמהו במין ובצורה ובכזה אומרים הערב בני פלוני הם כנגד בני פלוני כלומר הם כגילם ודומים להם. ³ עי' רקמה (עמ' 169) "ויש שמחסרים פעמים רבות הכנויים השונים על מה שלפניהם אשר לא ישלמו הדברים כי אם בהם בין שיהיו נראים בדבור או צפונים בלב", ועי' ספרי הנוסח השמרוני של התורה העתקה מתוך נוסח המסורה (עמ' 84). ⁴ הוספת מלת ולכל נמצאת בכמה תרגומים ועי' ראב"ע ומלת לכל הבהמה מושבת עצמה ואחרת עמה כי טעמו ולכל עוף השמים. ⁵ עי' לקמן (ח, ט) ולא מצאה היונה—ולא אשכחת לה יונא ורבים כאלה מתכונת השפה הסורית והראית עי' במבוא. ⁶ תרגם ויבן במלת ותקן שפרושו כונן במעמד נאמן, שכלל הבנין, וכן נמצא גם שרש בנה במקרא כמובן זה, והוא כמו שמפורש בחול' במקומות רבים עי' מד"ר במקומו ויבן את הצלע קשטה (כפס"ז קשטה ותקנה) ככלה ואח"כ הביאה לו אית אתרין דקריין לקלעחא בנייתא, ובערבית קלעה הוראתה ארמון הבנוי לתלפיות. ⁷ בכל התרגומים היוניים וכולג' ואוריג' כתוב זאת, ומלת זאת שבסוף הפסוק אינה מתורגמת כלל ועי' רס"ג וינכני אן תסמא אמראה לאנהא מן אמר אכדת ועי' לר"י אבן ברון (עמ' 34): חקה יק (?) אן יתרגם הדה תדעי אנסנאה לאנהא אתכדת מן אנסאן. מענין מאד תרגומו של תאדציון αληθηθησεται ληψις, οτι εσ του ανδρος εληθηθησεται αληθησεται ⁸ הוספת מלת שניהם נמצאת ברוב התרגומים ואפשר שכוננו לסירוש הראב"ע, כי והיו לבשר אחד מוסב על האיש והאשה עצמם ולהוציא מפירוש רש"י, שכתב והיו לבשר אחד הולד נוצר ע"י שניהם וכמו שדחה זה הראב"ע; ובשמרוני כתוב משניהם וכפי הנראה שהבין כפרש"י וכבר הבאתי זה בספרי הנוסח השמרוני של התורה (עמ' 4). ⁹ עי' כן בעי': και ελπεν ο οφεις. ¹⁰ מלת אף כאן (עי' ראב"ע וטעם אף כי יורה כי דבר דברים אחדים ואמר בסוף ק"ו...) הביאה את המתרגמים הקדמונים לידי פירושים שונים: אונק' ויני' פורשו כמו הפש' בולג' cur מדוע, סומ': οτι κρος — למה, עי' οτι, οτι, אק' οτι ημ—הכי. ועי' רקמה (עמ' 220) אף והיא כמו ההא באמרו אף כי אמר אלהים כלומר האמר כך וכן אריג' siccine. ¹¹ הוספת מלת כל השואה לקרא שלפניו מכל עץ הגן, וכ"ה בתרגום רס"ג מן גמיע תמר שגר אלגנאן נאכל, וביוני' משאר פירי אילן גינוניתא, ובעי' בנוסח האלכסנדרוני השואה נמורה לקרא קמא והשמישי מלת פרו וכתבו בתרגומם: οτι αληθησεται η αληθησεται.

ודניג אילנא למחר' בה ונסבת מן פארודו ואכלת ויהבת אף לבעלה עמה ואכל:
 ואתפתהי עינא דתרידון וידעו דערטליין אנון ודבקו טרפא דתאנא ועבדו להין פרזומא:
 ושמעי קלה דמריא אלהא דמהלך בפרדיסא לפניה דיומא ואתטישו אדם ואתתה מן
 קדם מריא אלהא בנו אילנא דבפרדיסא: וקרא מריא אלהא לאדם ואמר לה איבא
 אנת' אדם: ואמר קלך שמעת בפרדיסא וחיות' דערטלי' אנא ואתטישית: ואמר לה
 מריא' מנו הויך דערטלי' אנת הא' מן אילנא דפקדתך דלא תאכול מנה אכלת: ואמר
 אדם אנתתא דיהבת לי¹⁰ עמי הי יהבת לי מן אילנא ואכלת: ואמר מריא אלהא
 לאנתתא מנו הנא דעבדתו ואמרת אנתתא הויא אטעיני ואכלת: ואמר מריא אלהא
 לחויא על דעבדת הדא ליט אנת מן כלה בעירא ומן כלה חיותא דדברא ועל כרסך
 תהלך ועפרא תאכול כל יומי הויך: ובעלדבבותא אסים ביעך לאנתתא ובית זרעך
 לזרעה הו נדוש הישך ואנת תמהוודי בעקבה: ולאנתתא אמר מסגו אסגא כאביכי
 ובטניכי ובכאבא תאלדון בניא ועל בעלבי תתפנין" והו נשתלט בכי: ולאדם אמר על
 דשמעת בקלה דאנתתך ואכלת מן אילנא דפקדתך ואמרת לך דלא תאכול מנה ליטא
 ארעא מטלתך בבאבא תאכליה כל יומי הויך: וכוכא ודרדרא תועא לך ותאכול עסבא
 דחקלא: וכדועתא דאפך תאכול לחמא עדמא דתהפך לארעא דמנה אתנסבת מטל
 דעפרא אנת ולעפרא תהפוך: וקרא אדם שמה דאנתתה הוא מטל דהו הות אמא
 דכל דהו: ועבד מריא אלהא לאדם ולאנתתה כותיניתא דמשכא ואלביש אנון: ואמר
 מריא אלהא הא אדם הוא אך חד מנן למדע טבתא ובישתא היא דלמא נושט אידה

מכל עין הגן. ⁴ כ"ה בתרגומים הקדמונים. ועיי' ס' השרשים (עמ' 612) ונחמד העין להשכיל כלומר טוב למראה.
⁵ ההא בעלה תאנה במקום הקבוצין (סה"ש עמ' 371) ועי' ספרי הנוסח השמרוני (עמ' 14). ⁶ עי' כמו"כ בעי':
 Ἀδάμου εἰ ⁷ תרגם ואירא כמו וארא וכיו"ב במקומות רבים וטעמו של דבר מבואר במבוא. ⁸ הוספה זו נמצאת
 גם בעי': καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ θεός. ⁹ בסורית אין עפ"י רוב כל סימן לשאלה ולתמיה וגם בעברית יש שבא הדבור
 בדרך המחלט עי' רקמה (עמ' 220), אפשר שמחסרים מלת השאלה כמו (ש"א ל, ה) ארדף אחרי הגדוד הזה
 (ברא' כו, כד) אתה זה בני עשור. ועי' מחברת מנחם (עמ' 17) ויש תמיהא בלא הא (ש"א יא, יב) מי האמר
 שאול ימלך עלינו (כן הבינו כאן גם המתרגמים הקדמונים ולכן תרגמו במלת השלילה כדרכם לפעמים עי' פשי'
 לא נמלך עליך, ע οὐ βασιλεύσει et nūn regnabit ועי' ספרי על הנוסח השמרוני (עמ' 149). והנה אכן גנאה
 ש. גור וש. הן כתב: ופרשתי הן במקום הא השאלה כמו וראו הן היתה כזאת (ירמיה ב, י), הן נוכח את תועבת
 מצרים (שמות ח, כב) וכ"ה בפ"י ר"י בן בלעם לירמיהו שם ובראב"ע בשמות שם. ואפשר לשער שגם מלת הא
 בסורית שעפ"י רוב היא תרגום מלת הן בעברית משמשת ג"כ לשאלה, ועי' במ"א (כא, יט) הרצחת וגם ירשת—הא
 קטלת והא ירתת. ¹⁰ הוספת לי נמצאת ג"כ בתרגום שמרוני וכולג'. ועי' עירובין (יח) פלוגתא דרב ושמואל חד
 אמר דמתחלת כריתו נכרא אדם הראשון הו פרצופים, זכר ונקבה כרא אותם, ואח"כ חלקם הקב"ה לשנים,
 וזהו דכתיב ויבן את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה פ"י הוא לצדדין כמו ולצלע המשכן השנית (שמות כו, כ)
 (ועי' כן ברש"י בחומש ובראב"ע ומכלל יפ"י), וחד אמר דמתחלה חרא יצירה הוה, ורק מבשר אדם נטל הקב"ה
 ויבן את חוה. וכפה"נ בעל שיטה זו הוא שמואל שהוא גופא מצינו בב"ר פ"ז אומר ויקח אחת מצלעותיו עילעא
 חדא מבין צלעותיו נטל, ויש שם עוד מ"ד—חוה מן סטרוהי היך מה דאת אמר ולצלע המשכן דהיינו חלק לשנים,
 ובזהר ויקרא (פג:), ר' יוסי זעירא עאל קמיה דרבי שמעון יומא חדא אישכחיה דהוה יתיב וקרא כתיב ויאמר
 האדם האשה אשר נתת עמדי משמע דאדם וחוה כחדא אתברואו ובגופא חדא דכתיב אשר נתת עמדי ולא
 כתיב אשר נתת לי, ואפשר שכדי להבליט את הדעה שרק יצירה אחת היתה נתוספה מלת לי. ¹¹ כמו"כ: בעי':
 ἢ ἀποστρεφῆναι ובתרג' שמרוני עזרותך ועי' ב"ר (כ, יז) בשעה שהאשה יושבת על משבר היא אומרת עוד איני
 נוקת לבעלי מעתה והקב"ה אומר תשובי לתשוקתך תשובי לתשוקת אישך, אמנם עי' תשובות יהודי אבן ששת על תשובות
 תלמידי מנחם (עמ' 32), והשיב על מנחם באמרו ואל אישך תשוקתך תאותך וחמתך ויאמר בתשובה אין פתרון
 תשוקתך תאותך כי אם המשכן והלוכך... לפנינו בתשובות דונש על מנחם לא נמצא ביאורו של דונש על
 מלה זו, הרי דבריו שם (עמ' 67): „ואם תאמר מה לנו לדמות הלשון העברית ללשון הערבית אישך הנה גם
 אתה פתרת דברים כמשמעם בלשון הערב כמו ואל אישך תשוקתך באמרך בפתרוןך תאותך וחמתך". מוזר מאד
 במאן התרגום של הולג': et sub viri potestate eris et ipse dominabitur tui—ותחת ממשלת אישך תהי' והוא ימשל בך.

ונסב¹⁰ מן אילנא דהיא ונאכול ונאחא לעלם: ושדרה מריא אלהא מן פרדיסא דעדן כג
 למפלה ארעא דאתנסב מן תמן: ואפקה מריא אלהא¹¹ ואברד מן מדנהי פרדיסא כד
 דעדן כרובא ושננא דחרבא דמתהפכא למטר אורחא דאילנא דהיא:

וּאָדָם הַבָּס לְהוּא אַנְתְּתָהּ וּבִטְנַת וּיְלִידָתָּ לְקַאֲן וְאִמְרַת קִנְיַת גְּבֵרָא לְמַרְיָא: וְאוּסְפַת כג
 לְמַאֲלָד לְאַחֹהוּי הַבִּיל וְהוּא הַבִּיל רַעָא עֵנָא וְקַאֲן הוּא פְּלָה בְּאַרְעָא: וְהוּא מִן בְּתֵר ג
 יוֹמְתָא וְאִתִּי קַאֲן מִן פֹּאֲרָא דְאַרְעָה קוֹרְבָנָא לְמַרְיָא: וְהַבִּיל אִתִּי אַף הוּ מִן כּוֹכְרָא ד
 דְעֵנָה וּמִן שְׁמִינִיּוֹן וְאַצְטְבִּי¹² מַרְיָא בְּהַבִּיל וּבְקוֹרְבָנָהּ: וּבְקַאֲן וּבְקוֹרְבָנָהּ לֹא אֲצְטְבִּי ה
 וְאַתְבַּאֲשׁ לְקַאֲן טַב וְאַתְכַּמְרִי¹³ אִפּוֹדִי: וְאִמַר מַרְיָא לְקַאֲן לְמַנָּא אַתְבַּאֲשׁ לִךְ יְלִמְנָא
 אַתְכַּמְרִי אִפְּדִי: הֵא' אֵן תִּשְׁפֵר קְבַלְתָּ¹⁴ וְאֵן לֹא תִשְׁפֵר עַל תְּרַעָא הַטְהָא דְבִיעַ אַנְתָּ
 תְּתַפְנָא לוֹתָהּ וְהוּ נִשְׁתַּלַּט בְּךָ: וְאִמַר קַאֲן לְהַבִּיל אַחֹהוּי נִרְדָּא לְפַקְעַתָּא¹⁵ וְהוּא דְבַד ה
 הַנּוֹן בְּפַקְעַתָּא קַם קַאֲן עַל הַבִּיל אַחֹהוּי וְקַטְלָהּ: וְאִמַר מַרְיָא לְקַאֲן אִיבּוּ הַבִּיל אַחֹךְ ט
 וְאִמַר לֹא יָדַע אֲנָא נְטוּרָה אֲנָא גֵיר דְאַחִי: וְאִמַר לָהּ מַרְיָא מַנָּא עַבְדַּת קְלָא דְדַמָּה
 דְאַחֹךְ גַּעָא לוֹתִי מִן אַרְעָא: מְכִיל לִיטְ אַנְתָּ מִן אַרְעָא דְפַתְחַת פּוּמָה וְקַבַּלְתָּ¹⁶ דְמָה יא
 דְאַחֹךְ מִן אִידִיךְ: כִּד תְּפִלוּחַ בְּאַרְעָא לֹא תוּסַף תְּתַלִּי לִךְ הִילָה זַאֵעַ וְנֹאד תְּהוּא יב
 בְּאַרְעָא: וְאִמַר קַאֲן לְמַרְיָא רַבָּא הוּ סְכַלוּתִי מִן דְלִמְשַׁבְּקִי: הֵא אִפְקַתְנִי יוֹמְנָא מִן ג
 אִפִּי אַרְעָא וּמִן קְדַמִּיךְ אַתְטִישָׂא וְאַחֹהוּי זַאֵעַ וְנֹאד בְּאַרְעָא וּכְלָמֵן דְנִשְׁכַּחְנִי נְקַטְלָנִי: ד
 וְאִמַר לָהּ מַרְיָא לֹא הִבְנָא¹⁷ כֵּל קַטוּלָא דְקַאֲן הַד בְּשַׁבְעָא נְתַפְרַע וּסַם מַרְיָא אַתָּא טו

¹² ביוני ג"כ ליתא מלה גם. ¹³ השואה להתחלת הפסוק שלפני זה ועיי' זהר בראשית (נג:) ובראב"ע. ¹⁴ עיי' רמב"ן: והנכון לי שאמרה הבן הזה יהיה לי קנין לה... וכמוהו ונראה את הכהן לכהן ויגש דוד את העם אל העם, ועיי' סה"ש (עמ' 22). ¹⁵ כמו"כ מתורגמה מלת וישע גם באונק' ויוני' והוה רעוא. סומ' *καὶ ἐτέρφθη* - וישעשע ועיי' בסה"ש ש' שעה, שהמלה ואשעה (תהלי' קיט, קיז) הוא מענין שעשעתי (שם קיט, ע) ושעשע (ישעיהו יא ח) ..אלא שהמלות האלה כפולות מן ואשעה כהכפל כמתלהלה (משלי כו, יח) מן ותלה (ברא' מו, ג) וכבר כ"כ מנחם במחברתו (עמ' 42), ובתאודציון *καὶ ἐνεπύρωσεν* - וישרף, ועיי' רש"י במקומו וישע ירדה אש ולהכה מנחתו. ¹⁶ כמו"כ באונק' ויוני' ואתכבישו. ¹⁷ ככמה מקומות מתורגמת הלא-הא עיי' לדוגמה להלן (יט, כ, וכ, ה). דבר' (ג, יא), ש"א (יב, יז). עפ"י רוב מתורגמת הלא במלה לא: להלן (מב, כב), שופט' (ד, ו), ש"א (כו, יד), מ"א (ב, מב וכב, יח), מ"ב (יט, כה) ישעיהו (מ, כא, כח), ובמקומות רבים אינה מתורגמת כלל עיי' ברא' (מה, ה), יהושע (י, יג), שופטים (ו, יג), ש"א (כא, יב), ש"ב (יא, ג) מ"ב (ה, יא) ועוד. ¹⁸ כ"ה בולג' *recipies* וברס"ג: קבלת. ¹⁹ השואה מוטעת של הסופר המעתיק למקרא שלמעלה (ג, טז) כמי שהראיתי בטבוא. ²⁰ כבר העירוני בספרי על הנוסח השמרוני (עמ' 10) שכדאי להתכונן אל הבטויים השונים של המתרגמים הקדמונים בכאן: בשמר': נלכה השרה, בעי' *διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον* בפשי' כאן: נרדא לפקעתא. בתרג' השמרוני: נהלך לכרא, בתרג' האטיופי: *בַּץ נָחַר בְּנָסְסוּ חָקְלָה* (הבה נלך נעבר השרה), בולג': *egrediamur foras*; בתרג' ירושלמי: איתא וניפוק לאפי' ברא; כיוני': איתא ונפוק תרוינין לכרא. וזו עדות גמורה, שזהו רק הוספה מצד המתרגמים לבאור המקרא וכל אחר מהם כתב כפי סגנונו. וקרוב לשער שיסוד להוספה זו היתה איוו אנדה, שאנדה מספרותנו, כי כן נראה בתרגום ירושלמי הוספת דברים הרבה, ואמר קין לות הבל אחי איתא ונפוק לאפי' ברא והוה כד נפקו תרויהון לאפי' ברא עני קין ואמר להבל אחי לית דין ולית דין ולית עלם אחרין ולא למתן אגר טב לצדיקיא ולא לאתפרע מן רשיעיא ולא ברחמין איתברי עלמא ולא ברחמין הוא מדברמן בגלל מה אתקבל קורבנד מינד ברעו ומני לא אתקבל ברעוא עני הבל ואמר לקין אית דין ואית עלם אחרין ואית תמן אגר טב לצדיקיא ולא אתפרע מרשיעיא וברחמין איתברי עלמא וברחמין הוא מדבר ברס בסרי עובדין טבין הוא מדבר על דהון עובדי תקנין מן דירך אתקבל קרבני מני ברעוא ומנד לא אתקבל ברעוא והו תרויהון מנצין באפי' ברא וקם קין על הבל אחי וקטל יתיה" ומוה אמנם יש הוכחה גדולה, שאיזה מדרש היה בכאן שאינו לפנינו, והמתרגמים הקדמונים הביאוהו לבאורם זה בסגנון זה וזה בסגנון זה. ועיי' ברמב"ן: ועל דעתי שהוא דבק עם ויהי בהיותם בשדה כי אמר לו נצא השרה. ²¹ בעי' רק ויאמר ה', ובולג' ורס"ג ויאמר אליו. ²² כ"ה גם בולג' ורס"ג ועיי' ספרי הנ"ל (עמ' 176 בהערה). ²³ עיי' כן בעי' דומני, שבכל הפשי' לא נמצא יותר תרגום לכן-לא כן, אבל בעי' יש בהרכה מקומות: עיי' להלן ל טו, מ"א כב יט, מ"ב א ו, טו; יט לב. כא יב, כב כ, ישעיהו ט"ו, ז; ירמיהו ב, לג, דה"כ יח, יח, וש"ב יח, יד במהדורת הוסיקן מתורגמות שתיהן לכן וגם לא כן. ועיי' מחברתי על התרגום הירושלמי לתורה (הערה 18)

טו בקאין" דלא נקטלייהו כלמן דמשכח לה: ונפק קאין מן קדם מריא ויתב בארעא דנוד
 זז מן מדנחה דעדן: והכם קאין לאנתתה ובטנת וילדת להנוך והוא בנא קריתא וקרא
 זח שמה דקריתא על שם ברה חנוך: ואתילד להנוך עידר ועידר אולד למחואיל ומחואיל
 טט אולד למתושיל ומתושיל אולד ללמד: ולמד נסב תרתין נשין שמה דחדא עדא ושמה
 כא דאחרתא צלא: וילדת עדא ליבל הו הוא אבא לעמדי משכנא וקניי קנינא: ושמה
 כב דאחיהו יובל הו הוא אבא לכל דאחיד קיתרא וכנרא: ועלא אף הו ילדת לתובלקון

וכשמרונני שמות (י, יא) לא כן כתוב לכן. ¹¹ אפטר שכנן לכתוב בקין לא כמ"ש לפנינו לקין כדי להבליע בזה את המבואר בכ"ר (ס' כב) שחקק ה' לקין אות במצחו למען יוכר, ועי' רמב"ן: אמר וישם ולא אמר ויתן ה' לקין אות מורה ששם לו אות קבוע שיהיה עמו תמיד אולי כשהיה נוסע ממקום למקום היה לו אות מאת ה' מורה לו הדרך אשר ילך בה וכוה ידע שלא יקראהו אסון בדרך ההוא. ¹² פירש ומקנה כמו קנין ורכוש, וסמנו את הבהמות בשם זה, כי הן היו רכושו העיקרי של אדם באותם הימים. ועי' ס' השרשים ש. רכש: יש מי שאמר שמלת רכוש בפסוקים, וישב את כל הרכוש" (ברא' יד, טז) „ותן לי הנפש והרכוש קח לך" (שם יד, כא) נוספת על מקנה הבהמה בלבד, ואפטר שכנן תפסו גם העי' ולכן תרגמו במקראות אלו רכוש במלת *ἕκαστος*. אכן גנאח בעצמו דחה דעה זו ופירש והרכוש קח לך „ענינו ושאר הרכוש", ואולי משום זה מתורגם בולג' והרכוש קח לך *cetera tolle tibi* — והשאר קח לך. ¹³ לכאורה יש כאן חלוקה בסדר ההעתק מכפי שלפנינו ואמנם כן מצינו בפש' בהרכבה מקומות: שמות א, טו אשר שם האחת שפחה ושם השנית פועה—דשמה דחדא פועא ושמה דאחרתא שופרא; ג, ח טובה ורחבה—דרויחא וטבא; ג, כב כלי כסף וכלי זהב—מאנא דרהבא ומאנא דסאמא; ה, ג בדבר או כחב—כחבא או כמותא; ויקרא כא. יח עור או ספח חגיר או עויר; במדבר יב, ה ואת בשרה ואת דמה—ורמה וכסרה; דברים ט, יט האף והחמה—חמתא ורוגזא, יהושע ט, ג ליריחו ולעי—לעי ולאיריחו; שופט' ו, ד ושה ושור—תארא ואמרא; ש"א יז, מו לעוף השמים ולחית הארץ—לחיותא דכנרא ולעופא דשמיא; כא, ט חנית או חרב—סיפא או מורניתא; ישעיהו כז, יג האבדים בארץ אשור והנדרים בארץ מצרים—דאבדו בארעא דמצרין ודאתבדרו בארעא דאתור; מ, כא, הלא תדעו הלא תשמעו — לא שמעתון ולא ידעתון; מ, ט הראשנות הנה באו וחדשות אני מגיד—חדתתא אנא מחוא וקדמיתא הא אתי; מצ, ז גאל ישראל קדושו—קדישא דאיסראיל ופרוקה; סד, ד לא שמעו לא האוינו—לא צתו ולא שמעו; ירמיהו כג, לב לא שלחתים ולא ציותים—לא פקדת אנון ולא שדרת אנון; תהי' כב, יד טרף ושאג—דנהם וחטף; ל"ז ז אל תתחר במצליח דרכו באיש עשה מזמות—ולא תחסם בנכרא דעכד עולא ומצלחא אורחה; סג, ו כמו חלב ודשן—איך שומנא ואיך תרנא; קלט (קלח), י תנחני ותאחוני—תאחדני ותדברני; קמו (קמנ) ו, ברק ברק ותפיצם שלח חציך ותהמם—אכרך ברקין ודלח אנון; שדר גאדיך וברר אנון; קהלת ג, ו. עת לבקש ועת לאבד—זכנא למובדא וזכנא למבעא ועוד, ועי' רמב"ן ויקרא (א, טז), אולם מלבד החילוף הנראה שבכאן הנה קיתרא הוא תרגום למלת נבל ככל המקרא (לבד בדה"י) ולא למלת עוגב, עי' איוב כב, יב עוגב—זמרא, ל, לא ועגבי—וזמרי, תהי' קנ, ד במנים ועגב—במנא חליתא. גם נמצאים חלופים במיני זמר בעוד מקומות: עי' ברא' לא, כז בתף וכנור—ובכנרא ובפלגא ותף מתורגם בכל מקום פלגא ועי' ש"א י, ה נבל ותף וחליל וכנור—קיתרא וכנרא ופלגא ורכיעא, תהי' קמט, ב במחול בתף וכנור—בפלגא ורכיעא ובכנרא, צב, ד ..עלי נבל.. בכנור—...בכנרא.. בקיתרא אבל כאן כשה"נ היה לפני המתרגם בכלל טופס אחר. וכן בעי' שמתורגם כנור ועוגב *ψαλτήριον και κιθαραν* תפסו שיש כאן משום חלוף הסדר, ואם אמנם גם בעי' אנו מוצאים כמה וכמה חלופים בסדר עי' לדוגמה: ש"ב ה, ג שלגשים ונשים *γυναικας και παλλακας*; יד, ז שם ושארית *κατάλειμμα και ὄνομα*; מ"ב ו, יט לא זה הדרך ולא זה העיר *ἡ πόλις ... ἡ ὁδός*; ישעיהו ז, כה למשלח שור ולמרמם שה *βόσ ... προβάτου*; לו, ג ותוכחה ונאצה *ὀνειδισμοῦ και ἐλεγμοῦ*, ירמיהו ב, יט רעתך ומשבותיך *κακία σου και ἡ ἀποστασία σου*; לב, לב התשכח בתולה עדיה כלה קשוריה *παρθένος ... κούρη*; ג, ט את האבן ואת העץ *λίθον και τὸ ξύλον*; ח, כ עבר קציר כלה קיץ *ἀμητός ... ἔθρος*; טז, ג ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ *τὰ θηρία τῆς γῆς*; טז, ג ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ *ὡς βέλτων וכישר*; כא, כו, יד כטוב וכישר *ὡς συμφέρει και ὡς βέλτων*; כל העם *παντός τοῦ λαοῦ και τῶν ἱερέων*; לב, טו בתים ושרות *ἀγροι και οἰκίαι*; לב, לט. לב אחד ודרך אחד *καρδαν και ὁδός*; לג, ו ורמאתים וגליתיה להם *ἀτρεύσω*... *και φανερῶσω*; מא, ח ושמן ודבש *μέλι και ἔλαιον*; מא, מג סחד וסחת וסח *νεανίσκων και παρθένων*... בחור ובתולה... *και φάρις και φόβος και βόθυνος*; נא, כב ונספתי כך איש ואשה... *ἄνδρα και γυναῖκα*; נא, יג ודבש ושמן *μέλι και ἔλαιον*; יחזי טז, ה' ברושים משניר... ארו מלבנון *αἶμα και θάνατος*; כח, כג דבר ורם *ἄδρος ... κυπαρίσσου*; כח, כג דבר ורם *αἶμα και θάνατος*; מג, ח ספס את ספי' ומוזותם את מוזותי—*το προθυρόν* *μου ἐν τοῖς προθυροῖς αὐτῶν και τὰς φλιὰς μου ἐχυμένας τῶν φλιῶν αὐτῶν* לעניננו לא נמצא גם בעי' שתהא מתורגמה מלת עוגב באחד משתי המלות הללו *κιθάρα* או *ψαλτήριον*, ובאיוב כא, יב ול. לא, עוגב *ψαλμός* ובתהי' קנ, ד ועוגב *ὄργάνον*. במלה זו האחרונה מתורגמת גם כנור בתהי' קלז, ב וגם

אומן" בכל עבד דנחשא ודפרזלא וחתה דתובלקין נעמא: ואמר למך לנישוחי עדא
 וצלא שמעין קלו נשי למך צותין למאמרי מטל דגברא קטלת בצולפתי וטליא בשוקפי:
 מטל דחד בשבעא נתפרע קאין ולמך לשבעין ושבעא: והכס אדם טוב לחוא אנתתה
 ובשנת" וילדת ברא וקרת שמה שית מטל דיהב לי אלהא זרעא אחרנא חלקי הביל
 דקטלה קאין: ולשית אף לה אתילד לה ברא וקרא שמה אנוש הודין שרי" למקרא
 בשמה דמריא:

הנו ספר תולדתה דאדם ביומא דברא אלהא לאדם בדמות אלהא ביהו: דכר ונקבא
 ברא אנוי וברך אנון אלהא וקרא שמהון אדם ביומא דברא אנון: והיא אדם מאא
 ותלתין שנין ואולד בדמותה איך צלמה וקרא שמה שית: והיא אדם² מן בתר דאילד
 לשית תמנמאא שנין ואולד בנא ובנתא: והו כל יומי הויה דאדם דחיא תשעמאא
 ותלתין שנין ומית: והיא שית מאא וחמש שנין ואולד לאנוש: והיא שית מן בתר
 דאולד לאנוש תמנמאא ושבע שנין ואולד בנא ובנתא: והו כל יומיה דשית תשע
 מאא ותרעעשרא שני ומית: והיא אנוש תשעין שנין ואולד לקינן: והיא אנוש מן
 בתר דאולד לקינן תמנמאא והמשעשרא שנין ואולד בנא ובנתא: והו כל יומיה
 דאנוש תשע מאא וחמש שנין ומית: והיא קינן שבעין שנין ואולד למהללאיל: והיא
 קינן מן בתר דאולד למהללאיל תמנמאא ואיבעין שנין ואולד בנא ובנתא: והו כל
 יומיה דקינן תשעמאא ועשר שנין ומית: והיא מהללאיל שתין וחמש שנין ואולד
 לירד: והיא מהללאיל מן בתר דאולד לירד תמנמאא ותלתין שנין ואולד בנא ובנתא:
 והו כל יומיה דמהללאיל תמנמאא ותשעין וחמש שנין ומית: והיא ירד מאא ואשתין
 ותרתין שנין ואולד להנך: והיא ירד מן בתר דאולד להנך תמן מאא שנין ואולד
 בנא ובנתא: והו כל יומיה דירד תשע מאא ואשתין ותרתין שנין ומית: והיא הנך
 שתין וחמש שנין ואולד למתושלה: ושפר הנך לאלהא מן בתר דאולד למתושלה
 תלת מאא שנין ואולד בנא ובנתא: והו כל יומיה דהנך תלת מאא ואשתין וחמש
 שנין: ושפר הנך לאלהא וליתודה מטל דנסבה אלהא: והיא מתושלה מאא ותמנין
 ושבע שנין ואולד ללמך: והיא מתושלה מן בתר דאולד ללמך שבע מאא ותמנין
 ותרתין שנין ואולד בנא ובנתא: והו כל יומיה דמתושלה תשעמאא ואשתין ותשע
 שנין ומית: והיא למך מאא ותמנין ותרתין שנין ואולד ברא: וקרא שמה נח ואמר

נבל בעמוס ז, ה. המלה *φαιλτήριον* משמשת עפ"י רוב לתרגום נבל, אמנם במקומות אחדים נמצאה גם לגבי
 כנור עיי' יחו' כו, יג כנוריק *φαιλτήριων σου*, תהלי' קמט, ג וכנור *φαιλτήριω*, תהלי' סא, ב כנור נעים
 עם נבל *φαιλτήριον τερπνόν μετά κιθάρης* הרי שגם כאן *φαιλτήριον* מקביל למלת כנור ומלת *κιθάρα*
 לנבל, ואפשר שגם כאן חלוף בסדר, ועיי' איוב כא, יב שתף מתורגמת *φαιλτήριον*. ובעצם הוראת מלת כנור
 כבר נתחבטו בה החוקרים בימי הבינים ויחסו לה משמעיות שונות עיי' ר"י אבן ברוך (עמ' 68). ¹⁴ כמו"כ ביוני אך
 בהשמטת מלת כל „אומן דידע בעבדת נחשא ופרזלא" וכן בעי' אינה למלת כל ובולג': *qui fuit malleator et*
faber in cuncta opera aeris et ferri— אשר היה למש וחרש בכל מעשה נחשת וברזל, ובאונק': רבהון דכל
 דידעי עבדת נחשא ופרזלא, ועיי' רס"ג והו כאן אול ציקל לגמיע צנעה אלנחאם ואלחדיד וכמו"כ ברקמה
 (ע"מ 218).. עד שיהיה סדור הדברים אכי כל לוטש וחרש נחשת וברזל. ¹⁵ גם בעי' *Εὐαν τη γυναικα αὐτοῦ και*
συλλαβοῦσα ἔτεκεν— השואה לפסוק א. ¹⁶ עיי' בספרי *Untersuchungen über die Peschittä* (עמ' 58). ¹ השואה
 לפסוק דומה למעלה א, כו, ובעי' באה שם השואה לכאן שכתבו *κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν* בצלמו
 בצלם אלקים ברא אהו והשמיטו בצלמו כדי להשות לכאן בדמות אלהים עשה אהו *κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν*.
² ג"כ השואה לפסוק הנ"ל ובר ונקבה ברא אתם. ויכרך אתם אלהים, וכיונ' וכריך יתהון כשום ממדיה ועיי' ספרי הנוסח
 השמרוני (עמ' 76 בהערה). ³ שנוי זה בא כדי להשית לכסוי הנשנה הרבה פעמים בסרשה זו וכן ברס"ג: פעאיש בער דלך.

הנא גבואן' מן עבדין' ומן עמלא דאידין ומן ארעא דלטה מריא: והיא למך מן בתר
 דאולד לנוח המשמא ותשעין וחמש שנין ואולד בניה וכנתא: והו כל יומיה דלמך
 שבע מאא ושבעין ושבע שנין ומית: והוא נוח בר המשמא שנין ואולד נוח
 לשים ולחם וליפת:

והוא דכד שריו בנינשא למסגא על אפי ארעא ובנתא אילדי להון: חזו בני
 אלוהים' לבנת אנשא דישפין אנין ונסבו אנין להון נשא מן כל דגבו: ואמר מריא
 לא תעמר' רוחי באנישא לעלם מטל דבסרא הו ונהוון יומתה מאא ועשדין שנין:
 וגברא הו בארעא ביומתה הנון ואף מן בתרכן מטל דעלו בני אלוהים על בנת אנשא
 וילדי להון גברא דמן עלם גברא' דשמהתא: והוא מריא דסגית בישתא דאנשא
 בארעא וכל יצרא דמחשבתא דלבה' ביש בכל יום: ואתתוה מריא על דעבד לאדם
 בארעא וברית בלבה: ואמר מריא אעטא לבנינשא דברית מן אפי ארעא מן בנינשא
 ועדמא לבעירא ועדמא לרחשא ועדמא לפרהתא דשמיא מטל דאתתוהת דעבדת
 אנון: ונוח אשכח רחמא בעיני מריא: והלין תולדתה דנוח נוח גבר זדיק
 ותמים הוא בדרוהי ושפר נוח לאלהא: ואולד נוח תלתא בנין לשים ולחם
 וליפת: ואתחבלת ארעא קדם אלהא ואתמלית ארעא עולא: והוא אלהא
 לארעא דאתחבלת מטל דחבל כל בסר אורחה על ארעא: ואמר אלהא לנוח
 קצא דכל בסר על קדמי מטל דאתמלית ארעא עולא מן קדמיהון הא מחבל
 אנא להון עם' ארעא: עבד לך קאבותא דקוסא דערקא מדורא עבדיה לקאבותא

כ"ה בכל התרגומים מלבד בע' שתרגמו *διαναπαυσει* - ינחנו, וברד"ק כאן „אמרן הו"ל (כ"ד כ"ה) לא מן השם
 הוא המדרש ולא מן המדרש הוא השם לא היה לו לוטר אלא נח זה ינחנו או נחמן זה
 ינחנו אמת הוא זה אלא שהמנוח מן הצרה הוא הנחמה וקרובים הם בענין ולשון הקדש לא ידקדק בזה בקריאת
 השמות כמו שמואל כי מה' שאלתיו... ועי' כן בתשובות תלמידי מנחם (עמ' 80) „כי נח לא נגזר מן ינחנו
 כי אם נקרא לפי הענין כאשר ינחנו ויניח לנו מעצבון ידיו... וכה החבירו רב סעדיה בספר ואלה שמות
 אשר פתר כאמרנו ואמר לא נקרא נח למען ינחנו כי אם על הענין ולא שמואל על שאלתיו... ובמבוא הראינו,
 כי הקדמונים היו מיחסים הוראה אחת לפעלים בני גזרות קרובות ואין כאן המקום להאריך, ואולם בנרון זה שאנו
 עומדים בו בעוד שתרגמו העי' ינחנו-ינחנו נמצא בפשי' ישעיהו (נו, יח) ואנחהו-וכיאתה, תהלי' (מג, ג) ינחוני-
 ונביאוני, שם (עג, כד) תנחני-ביאיני, ועי' רקמה (עמ' 209) שפרט פעלים רבים בני גזרות שונות ובאות בגוף המקרא
 בהוראה אחת. כ"ה גם בשמר' ועי' ממעשינו, וכולג' ממעשי, ואמנם זה דרכם של כל המתרגמים לתפוס לשון
 יחיד בהרבה שמות העצם כלשון קבוץ ולתרגמם כלשון רבים ונציין רק איזי דוגמאות ממלת מעשה שלפנינו. עי'
 שמות יה, כ ואת המעשה, ויקרא יח, ג כמעשה, דברי' יא, ז. מעשה מן, י בכל מעשך; לא, כט כמעשה ידיכם,
 יהושע ב, י המעשה, ירמיהו, י, ה מעשה, תהלי' ה, ד מעשה, סב, יג כמעשהו. עי' ב"ר ר"ש בן יוחאי מקלל לכל
 מן דקרי להון בני אלהא. תרגם ידון כמו ידור וכ"ה בהרבה תרגומים, והוא משום חלופ של אותיות השטף
 למנ"ד, הנהיג מאד בלשונות השמיות וכן בלשונות אחרות כידוע. אפשר שהני במלת גברא יתירא היא וצ"ל
 גברא, כי בססוק כתוב אנשי, וטעות זו באה משום מלת גברא הכתובה באותה שורה לפני זה. ועי' כגון זה
 במדבר (יג, לג) ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם בפשי' והוין בעיניהון איך קמצא הכנא הוין בעיניהון, ונכתב
 ע"ס טעות בעיניהון הקודם משום בעיניהון האחרון. שופט' (ח, כז) ויעש אותו גרעון לאסוד-בפשי'. ועבד עוסרא
 ולא נמצא בכל הפשיטא תרגום עוסרא למלת אסוד ושבוש זה בא משום שמלת עוסרא נזכרת עוד הפעם
 בססוק בעירו בעפרה-בקריחה בעוסרא. ש"א (ג, יט) ויגדל שמואל והי היה עמו בפשי' וידע שמואל, משום
 הססוק שלאחר זה וידע כל ישראל וכיו"ב. אמנם מצינו בכמה מקומות בפשי' תרגום גברא למלת איש עי'
 לדוגמה שמות (פו, ג), שופטים (ז, יד), מ"א (א, מב), ואולם יש גם להיפך שבמקרא כתוב גבור ובפשי' גברא
 עי' לדוגמה ירמיהו (יד, ט) כגבור לא יוכל להושיע-איך גברא, (מו, יב) כי גבור בגבור כשלו-גברא בגברא,
 תהלי' (סס, כ) שויחי עור על גבור-גברא, אבל במקומות כאלה ודאי שקרא כן במקרא ובמבוא הארכנו הדבור
 בפרט זה. חסר רק הכתוב במקרא כמו להלן (ח, כא) יצר לב האדם רע מנעריו והעי' הוסיפו שם מלת רק בכתוב.
 ויש את אשר סתרונו כמו עם הנני משחיתם את הארץ (מחברת מנחם עמ' 188).

ושוועיה מן לבר ומן לנו¹ בכופרא: והכנא עבדיה תלת מאא אמין אורכה דקבותא
 וחמשיין אמין פתיה ותלתין אמין רומיה: וזוידנא עבד לקבותא ועל אמא סיכיה מן
 לעל ותרעה דקבותא בסטרה עבד מדירא² תחתיה ותנינא ותליתיה עבדיה: ואנא הא
 מיתא אנא טופנא דמא על ארעא למחבלו כל בסר דאית בה רוחא דהיא מן תחית
 שמיא וכל דבארעא הו נסוף: ואקים קימי עמך ותעול לקבותא אנת ובניך ואנתתך
 ונשא דבניך עמך: ומן כל דהו מן כל בסר תרין תרין אעל³ לקבותא למחיו עמך
 דכרא ונקבתא נהוון: מן פרחתא לגנסה ומן בעירא לגנסה ומן כל דהשא דארעא
 לגנסהו תרין תרין מן כל נעלון עמך למאחא: ואנת סב לך מן כל מאכלא דמתאכל
 וחמול לותך ונהוא לך ולהון למאכולתא: ועבד נוח כל⁴ דפקדה אלהא הכנא עבד:

ואמר אלהא לנוח עול אנת וכלה ביתך לקבותא מטל דלך הוית דודיק אנת קדמי
 בדרא הנא: ומן כלה בעירא דכיתא סב לך שבעא שבעא דכרא ונקבתא ומן בעירא
 דלא הות דכיא תרין תרין דכרא ונקבתא: ואף מן פרחתא דכיתא שבעא שבעא
 דכרא ונקבתא למחיו זרעא על אפי כלה ארעא: מטל דמכא לשבעא זמין מחת אנא
 מטרא על ארעא ארבעין איממין וארבעין לילון ועמא אנא כל דקאם דעבדת מן אפי
 ארעא: ועבד נוח כל דפקדה מריא: ונוח בר שת מאא יטין וטופנא הוא מא על
 ארעא: ועל נוח ובנוהו ואנתתה ונשא דבנוהו עמה לקבותא מן קדם מא דטופנא:
 ומן בעירא דכיתא ומן בעירא דלא הות דכיא ומן פרחתא ומן כל דהשא על ארעא:
 תרין תרין עלו עם נוח לקבותא דכרא ונקבתא אך דפקד אלהא לנוח: והוא לשבעא
 זמין ומא דטופנא הו על ארעא: בשנת שת מאא יטין לחוהו דנוח בירחא דתרין
 בשבע עסרא בירחא בה בזמא הנא אתתרעו כל מבועי תהומא רבא ונסבא דשמיא
 אתפתחו: והוא מטרא על ארעא ארבעין איממין וארבעין לילון: בה בזמא הנא על
 נוח ושים וחס ויפת בני נוח ואנתתה דנוח ותלת נשא דבנוהו עמה לקבותא: הנן
 וכלה חיותא לגנסה וכלה בעירא לגנסה וכלה דהשא דהשא על ארעא לגנסהו וכלה
 פרחתא לגנסה וכל עפר וכל גף: עלו עם נוח לקבותא תרין תרין מן כל בסר
 דאית בהון רוחא דהיא: ודעלו דכרא ונקבתא מן כל בסר עלו אך דפקדה אלהא
 ואחד מריא באפוהו: והוא טופנא ארבעין זמין על ארעא וסגו מא ושקלוד לקבותא
 ואתתרימת מן ארעא: ועשנו מא וסגו טב על ארעא ומהלבא הות קאבותא על
 אפי מא: ומא עשנו טב טב על ארעא ואתכסו כלהון סודא דמא דתחית כל

¹ עי' לעיל (עמ' ו הערה 18). ² גם באונק' ויוני' כתוב מדורין. ³ כ"ה גם בע' וכולג'. ועי' כמו"כ ביהושע (יח, ד) הנו לכם שלשה אנשים לשבט נפש' תלתא תלתא גברין, ומ"א (יח, ד) ויחביאם חמשים איש—חמשיין חמשיין, וכ"ה בולג' שם, ובמ"א הארכתי כפרט זה. ⁴ גם בולג' ליתא מלת מכל. ⁵ כ"ה גם בע' וכולג', ובע' ולג' ויוני' ליתא גם מלות כן עשה שבסוף הפסוק וכ"ה ברס"ג. ⁶ כ"ה בשמרי' ובכל התרגומים וברס"ג ועי' מורה נבוכים (ח"א פ"ו) איש ואשתו כאלו אחד זכר ונקבה. ⁷ הוספת מלת הפהור כ"ה בשמרונים ועי' בספרי הנוסח השמרוני (עמ' 4) שהבאתי מהרבה מבארים של ימי הבינים שפרשו כן, ובע' באה עוד הוספה יתירה: $\text{καὶ ἀπὸ πάντων τῶν πετεινῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ὄρνιθων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἰχθύων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἑρπύλλων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἑρπύλλων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἑρπύλλων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἑρπύλλων}$ —ומכל העוף אשר לא טהור שנים שנים זכר ונקבה, וכן בפסוק ח מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהרה ומן העוף כתבו בתהלת הספוק $\text{καὶ ἀπὸ πάντων τῶν πετεινῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ὄρνιθων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἰχθύων καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἑρπύλλων}$ —ומן העוף הטהור ומן העוף אשר איננו טהור. אמנם כש' טופס אמרסניוס כתוב כמו במקרא פרחתא דשמיא. ⁸ גם בע' ויוני' אחו ולא אתם כמ"ש במקרא להשות לקרא שלמעלה (ו) ויבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אחו אל התבה.

כג שמיא: המש עסרא אמין מן לעל עשנו מ'א ואתכסיו טורא רמ'א: וסף כל בסר
 דרחש על ארעא פרחתא ובעירא והיותא וכל רחשא דרחש על ארעא וכלהון בני
 כד אנשא: כל דנשמתא דרוחא דה'א באפיה מן כל דביבשא מיתו: ועטא לכל דקאם
 על אפי ארעא מן בנינשא ועדמא לבעירא ועדמא לרחשא ועדמא לפרחתא דשמיא
 כד אתעטיו מן ארעא ואשתחר ניה ודעמה בקאבותא: ועשנו מ'א על ארעא מ'א
 וחמשין ימין:

ח א ואתדבר אלהא לנו ולכלה היותא ולכלה בעירא ולכלה פרחתא דעמה בקבותא
 ב ואעבר אלהא רוחא על ארעא ואתתניהו מ'א: ואסתברו מבו'א דתהומא ונסבא
 ג דשמיא ואתכלי מטרא מן שמיא: והפכו מ'א מן ארעא אולין והפכין והסרו מ'א מן
 ד בתר מ'א וחמשין ימין: ואתתניהת קאבותא בירחא שביעא בשבע עסרא בה בירחא
 ה על טורי קדו: ומ'א אולין הו והסרין עדמא לירחא עסיריא בחד בירחא עסיריא
 ו אתחזיו רישי טורא: והוא מן בתר ארבעין ימין פתח ניה כותא דקאבותא דעבד:
 ז ושדה לעורבא ונפק מפק ולא הפך עדמא דיבשו מ'א מן אפי ארעא: ושדה ליונא מן
 ח לותה דנהוא אן קלו מ'א מן אפי ארעא: ולא אישכחת לה ליונא ניהא לפסת רגלה והפכת
 ט לותה לקאבותא מטל דמ'א אית הו על אפי בלה ארעא ואויסט אידה ונסבה ואעלה
 י לותה לקאבותא: ופש טוב שבעא ימין אחרנין והפך ושדה ליונא מן קאבותא:
 יא ואתת לותה יונא לעדן רמישא והא טרפא דזותא אחידא בפומה ודע נוח דקלו מ'א
 יב מן אפי ארעא: ופש טוב שבעא ימין אחרנין ושדה ליונא ולא אוספת טוב יונא
 יג למחפך לותה: והוא בשנת ית מ'א וחדא בחד בירחא קדמ'א יבשו מ'א מן ארעא
 יד ואעבר נוח כס'א דקבותא והוא והא יבשו אפי ארעא: ובירחא דתרין בשבעא ועסרין
 טו בה בירחא יבשת ארעא: ומלל אלהא עם נוח ואמר לה: פוק מן קבותא אנת ואנתתך
 טז ובניך ונשא דבניך עמך: ובלה היותא דעמך מן כל בסר ופרחתא ובעירא ובלה רחשא
 יז דרחש על ארעא אפק עמך ונולדון בארעא ונפרון ונסגון על ארעא: ונפק נוח ובנוהו
 יח ואנתתה ונשא דבנוהו עמה: ובלה היותא ובלה בעירא ובלה פרחתא כל דרחש על
 יט

1 השואה לפסוק שלפניו. ובע': πάντα τα ἔρα τα ὑψηλά—כל ההרים הגבהים, שיווי גמור לכתוב הקודם, ואולם בפש' טופס
 אמברסינוס ליתא למלת רמא, ואפשר שנתקן ע"פ המסורה. ע"י ספרי על הפשיטא (עמ' 28). בע' כתוב כך: καὶ παντῶν τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρποντῶν
 πετεινῶν καὶ παντῶν τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρποντῶν ולכל העוף ולכל הרמש הרומש, ועי' ראב"ע ואת כל החיה כלל לחיה
 השדה ולעוף השמים וכל שורץ על הארץ. כ"ה בע' וכולג, ועי' סרקי דר"א (ס' כג) והוכא בילקוט, "שלח את
 העורב לידע מה בעולם הלך לו ומצא נבלה בראש ההרים וישב לו על מאכלו ולא השיב שליחותו לשלוחו", והכתוב
 לפנינו וישב אין הפירוש אל התכה אלא במקום מושבו על הנבלה בראש ההרים היה שט משם על פני המים וחזור לו
 על מאכלו כמ"ש הרד"ל שם. וברש"י כאן הולך ומקיף סביב התכה ולא הלך בשליחתו. ובוהר בתוספות (שה). ולא
 חזר עורב בשליחותו דמריה ועי' בב"ד (לג, ה) וישלח את העורב הדא דכתיב שלח חשך ויחשיך, ובמתנות כהונה
 "ומצאתי בפרש"י דר"ק מסיפיה דקרא ולא מרו את דברו וזה המיר את דברו". מלת טרף הכתובה במקרא אינה
 מתורגמה, ויש להניח כי המתרגם הבין הכתוב כפירוש דונש בן לברט בתשובותיו על רס"ג (עמ' 10) כי "עלה
 וטרף שני שמות לדבר אחד הן ועלה הוא טרף וטרף הוא עלה" וכמו שהביא הראב"ע בשם י"א, וכבר הראינו
 דרכו של המתרגם שלא לתרגם המלים והמכטאים הכפולים. ע"י פסוק ט. קושי הלשון שבמקרא השתדלו המתרגמים
 ליישב ע"י פנים שונים: הע': et omnia et omnia—כל החיה וכל הבהמה וכל העוף וכל רמש הרומש, כולג: et omnia
 animantia, iumenta, et reptilia quae reptant—וכל החיה הבהמה והרמש הרומש. ביוג' כל חיותא כל רחשא
 וכל עופא דרחיש. וכרס"ג וכל החיה והעוף וכל הרמש הרומש. ועי' רד"ק ואמר אח"כ כל הרומש על הארץ כולל הבהמה והחיה.

אָרעא לשרבֿתֿהוֹן נִפְקוּ מִן קְבוּתָא: וּבְנָא נִיחַ מְדַבְּחָא לְמֵרִיא וְנִסְבּ מִן כְּלָה חַיּוּתָא⁶
 כֵּן דְּבִיתָא וּמִן כְּלָה פְּרַחְתָּא דְּבִיתָא וְאִסְק יִקְדָּא עַל מְדַבְּחָא: וְאֵרִיחַ מֵרִיא רִיחָא דְּסוּתָא
 כֵּן רִיחָא דְּנִיחָא⁷ וְאִמֵּר מֵרִיא בְּלִבָּה לֹא אוֹסְף תּוֹב לְמַלְטָה לְאַרְעָא מִטַּל בְּרִי נִשָּׂא מִטַּל
 דִּיצְרָא דְלִבָּה דְּבִר נִשָּׂא בִישׁ מִן טְלוּתָהּ וְלֹא אוֹסְף תּוֹב לְמַמְחָא לְכָל דְּהוּ אִיךְ דְּעַבְדַּת:
 כֵּן וּמְכִיל כְּלָהוֹן יוֹמְתָא דְאַרְעָא זִרְעָא וְהַצְדָּא עֲרִיא וְהוּמָא קִיטָא וְסַחּוּא אִימְמָא וְלִלִיא
 לֹא נִבְטְלוּן:

וּבִרְךְ אֱלֹהָא לְנוּחַ וּלְבָנָוְהוּ וְאִמֵּר לְהוֹן פִּרוּ וְסִגּוּ וּמְלוּ אַרְעָא: וְדַחַלְתְּכוֹן וְזוּעַתְכוֹן תְּהוּא
 עַל כְּלָה חַיּוּתָא דְאַרְעָא וְעַל כְּלָה פְּרַחְתָּא דְשִׁמְיָא וְעַל כְּלָה דְּמַרְחִשָּׂא אַרְעָא וּכְלָהוֹן⁸
 נִזְנָא דִימָא בְּאִדְיוֹכוֹן נִשְׁתַּלְמִוּן: וְכָל רִחִישָׂא דְהוּ לְכוֹן נְהוּא לְמַאכּוּלְתָּא אִיךְ יוֹרְקָא
 דְּעַסְבָּא יִהְבַּת לְכוֹן כָּל: בְּלַחֹד בְּסַרָּא דְּבִנְפִשָׂה דְּמָה לֹא תֵאכְלוּן: וְכִרִים דְּמִכוֹן
 דְּנִפְשִׁתְכוֹן אַתְבַּע מִן יַד כָּל חַיּוּתָא אַתְבַּעִיְהוּ וּמִן אִידָא דְאַנְשָׂא וּמִן אִידָא דְגַבְרָא
 וְאִחּוּדִי אַתְבַּע נִפְשָׂא דְאַנְשָׂא: מִן דְּנִאִשׁוּד דְּמָא דְאַנְשָׂא בְּאַנְשָׂא דְּמָה נְתִאִשׁוּד מִטַּל
 דְּבַצְלָם אֱלֹהָא עֵבִיד אָדָם: וְאַנְתּוֹן פִּרוּ וְסִגּוּ וְאוּלְדוּ בְּאַרְעָא וְסִגּוּ בְּהוּ: וְאִמֵּר אֱלֹהָא
 לְנוּחַ וּלְבָנָוְהוּ עִמָּה: אֲנָא הָא מְקִים אֲנָא קִימִי עִמְכוֹן וְעַם זִרְעִי בְּתִרְכוּן: וְעַם כְּלָה
 נִפְשָׂא חַיּוּתָא דְעִמְכוֹן וְעַם פְּרַחְתָּא וְעַם בְּעִירָא וְעַם כְּלָה חַיּוּתָא דְאַרְעָא דְעִמְכוֹן מִן כָּל
 נִפְקִי קְבוּתָא וְעַם כְּלָה חַיּוּתָא דְאַרְעָא: וְאִקִּים קִימִי עִמְכוֹן וְלֹא נִסְוִף כָּל בְּסַר תּוֹב מִן
 מִיָּא דְטוֹפְנָא וְלֹא נְהוּא תּוֹב טוֹפְנָא לְמַחְבְּלוּ לְאַרְעָא: וְאִמֵּר אֱלֹהָא לְנוּחַ הֲדָא אַתָּא
 דְּקִימָא דִּיהֵב אֲנָא בִּינִי וּלְכוֹן וּבִינַת כָּל נִפְשָׂא חַיּוּתָא דְעִמְכוֹן לְדִרִי עֲלִמָּא: קִשְׁתִּי יִהְבַּת
 בְּעִנְנָא וְתִהוּא אַתָּא דְקִימָא בִּינִי לְאַרְעָא: וְנְהוּא מָא דְמַסְק אֲנָא עִנְנָא עַל אַרְעָא
 וְתִתְחַזָּא קִשְׁתָּא בְּעִנְנָא: וְאַתְדַּבֵּר קִימִי דְבִינִי וּלְכוֹן וּבִית כָּל נִפְשָׂא חַיּוּתָא דְעִמְכוֹן⁹
 וּבִית כָּל בְּסַר וְלֹא נְהוּן תּוֹב מִיָּא דְטוֹפְנָא לְמַחְבְּלוּ כָּל בְּסַר: וְתִהוּא קִשְׁתָּא בְּעִנְנָא

⁶ עיי' רד"ק וחיה טהורה בכלל, וכן לקמן דברים (יד, ד) ואת הבהמה אשר תאכלו בנפש' הדא חיותא, וזה דרכו של המתרגם בכמה מקומות: עיי' דברים (כח, כ), ש"א (יו, מד), ירמיהו (טו, ד) ועוד.
⁷ תרגם ניחח בשתי מלות סותא וניחא וזה דרכו בהרבה מקומות: עיי' יהושע (ט, יח) וילנו-ורטנין הו וריבין, שופט' (א, כ) ויורש-וקטלו ואובדו, (יא, מ) לתנות-ובכין ואלון, (יו, ד) פסל ומסכה-צלמא גליסא ונסיכא (עיי' שמות (כד, ד), ויקרא (כו, א) דבר' (ד, טו) פסל-צלמא, ובדבר' (ו, ה, כו, טו) פסל-גליסא), (כא, טו) לנותרים-לאילין דאשתבוקו. הלין דאשתחרו, ש"א (ד, טו) נסתי-ערקת אחית, (ה, ט) וישחרו להם עפלים-ואשתרוו מותביהון ואשתתרו עליהון מחוריהון, (כ, כ) לשלח-למשדא למרמיו, ש"ב (יח, יב) שקל-מנית ויהבת, (יט, יח) וצלחו-דעברו וגשרו, (יט, יא) משתגו-דמשחן ואקימן, מ"א (א, ה) מתנשא-מתרובב משתקל, (יח, יב), ישאך-תשקלך ותוכלך, (יא, כ) דנכ שלמה לאהבה-ואחד ורחם, ישעיהו (יא, כ) ונחה-ותתניח ותשרי, (נא, יח) ואין מחויק בידה-דאחד באידה ומקיס לה, ירמיהו (מח, מ') כנשר ידאה-נסק ונטאם, איוב (י, כ) ואבליגה-ואשלא ואתתניח, (יד, ב) ויסל-וייבש וחמא, דה"ב (כה, יא) ויך-וקטל וחרב. 'בע': $\alpha\lambda\iota \epsilon\pi\iota \kappa\alpha\upsilon\tau\alpha \alpha\lambda\alpha \mu\epsilon\tau\alpha \epsilon\pi\iota\tau\eta\varsigma \eta\eta\varsigma$ ועל כל אשר תרמש על האדמה, ועיי' ראב"ע: בכל אשר תרמש האדמה הטעם על האדמה וי"א כי ב"ת בכל ובכל מקום חייך, ועיי' בן רש"י וכל מא ידב עלי אלארץ.
⁸ עיי' בן רקמה (עמ' 38): ענינו וכל דגי הים, ורס"ג וגמיע סמך אלבחר, ובולג' מתורגם כל דגי הים. "עיי' כמו"כ בע': $\kappa\acute{\rho}\epsilon\alpha\varsigma \epsilon\nu \alpha\iota\mu\alpha\tau\iota \psi\upsilon\chi\eta\varsigma$ -בשר בדם הנפש. כסומי: $\alpha\lambda\mu\alpha \epsilon\upsilon\sigma\tau\epsilon\upsilon \epsilon\upsilon\sigma\tau\epsilon\upsilon$ -אשר בנפשו דמו, ובולג': *carnein cum sanguine* -בשר בדם, ואפטר שהכונה שאסור לאכל הבשר מבהמה שחוטת שעדיין הדם בבשר היינו שלא יצאה עוד הנפש ובמבואר בספרא בס' קדושים ובסנהדרין (סג) וכ"ה להדיא ביוג': או דתליש מן חיותא נכיסתא עד דלא נסקא כולא נשמתא. ואף שבספרא ובבבלי הוציאו הלכה זו מכתוב אחר כודאי היה לעיני הקדמונים מדרש אחד שלפנינו חסר. ועיי' אריג' *cum anima eius id est sanguine eius* -בנפשו רוצה לומר בדמו וראב"ע בשר עם נפשו שהוא דמו. 'כ"ה גם בולג' *factus est homo* וערש": עשה העושה את האדם וכן הרבה במקרא. ⁹ גם בולג' ליתא מלת לאמר. "בן תרגם אריג': 'כ"ה בשמרוני, השואה לססוק יג. מוזר מאד בכאן תרגומו של הולג' *recordabor* או *foederis mei vobiscum et cum omni anima vivente quae carnem vegetat* -וזכרתי את בריתי אתכם ואת כל נפש חיה אכל בשר, תרגם בכל בשר אכל בשר, ואיך לא הרגיש כי סוסם משוכש לפניו שנתחלף בו אות א כאות ב והלא אין שום

ואחזיה לדוכרנא⁹ דקימא דלעלם בית אלהא לבית כל נפשא חיתא דכל בסר דעל
 ארעא: ואמר אלהא לנוח הדא הי אתא דקימא דאקימת בני לבית כל בסר דעל
 ארעא: והוּו בני נוח דנפקו מן קבותא שים וחם ויפת הם הו אבוהי דכנען: תלתא
 הלין בני נוח ומן הלין אתבדרו¹⁰ בכלה ארעא: ושרי נוח עבדא בארעא¹¹ ונצב כרמא:
 ואשתו מן המרה¹² ורוי ואתגלי בגו משכנה: והוא חם אבוהי דכנען ערמליותא דאבוהי
 וחוי לתרין אחוהי: ונסבו שים ויפת מרטוטא וארמיו על כתפתא דתריהון והלכו
 בר כסתראית וכסו ערמליותא דאבוהין ואפיהון לבסתרהון וערמליותא דאבוהון לא
 חזו: ואתתעיר נוח מן המרה וודע כל דעבד לה ברה זעורא: ואמר ליט כנען עבד עבדין
 נהוא לאחוהי: ואמר בריך מריא אלהא דשים ונהוא כנען עבדא להון: נפתא אלהא
 ליפת ונשרא במשכנה דשים ונהוא כנען עבדא להון: והיא נוח מן בתר טופנא תלת
 מאא וחמשין שנין: והוּו כל יומיהו דנוח תשעמאא וחמשין שנין ומית:

והלין תולדתא דבני נוח שים וחם ויפת ואתילדו להון בניא מן בתר טופנא: בני יפת
 גמר ומגוג ומדי ויון ותוביל ומשך ותירס: ובני גמר אשכנז ודיפר ותוגרמא: ובני יון
 אלישא ותרשיש ובתים ודודנים: ומן הלין אתפרשו בגזרתא דעממא בארעתהון גבר
 ללשנה לשרבתהון בעממיהון: ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען: ובני כוש שבא
 וחוילא וסבתא ורעמא וסבתא ובני רעמא שבא ודרן: וכוש אולד לנמרוד הו שרי
 למהוא גנברא בארעא: הו הוא גנברא נחשירתנא¹³ קדם מריא מטל הנא מתאמר איך
 נמרוד גנברא נחשירתנא קדם מריא: והות ריש מלכותה בביל וארך ואבר וכליא
 בארעא דסנער: מן ארעא הו נפק אתוריא ובנא לנינוא ולרחבות קריתא ולכלה:
 ולרסן דבית נינוא ובית כלח הו הי קריתא דבתא: ומצרים אולד ללודים ולעבים
 וללהבים ולפתוחים: ולפתרוסים ולכסלוחים דנפקו מן תמן פלשתיא וקפודקיא: וכנען
 אולד לצידון בוכרה ולהיתיא: ולבוסיא ולאמוריא ולגרגוסיא: ולחויא ולערקיא
 ולסיניא ולארודיא ולעמריא: ולהמתיא ומן בתרבין אתבדרו שרבתא דכנעניא: והוא
 תחומא דכנעניא מן צידון דבמעלנא דגדר ועדמא לעאזא דבמעלנא דסדום ודעמורא
 ודאדמא ודצבואים עדמא ללשע: הלין בני חם לשרבתהון ללשניהון בארעתהון
 בעממיהון: ושים אולד אף הו אבוהון דכל בני עבר אחוהי דיפת רבא: בני שים עילם
 ואשור וארפכשר ולוד וארם: ובני ארם עיין וחול וגתר ומיש: וארפכשר אולד לשלח
 ושלח אולד לעבר: ולעבר אתילדו תרין בנין ושמה דהד פלג מטל דביומיהו אתפלגת
 ארעא ושמא דאחוהי יקטן: ויקטן אולד לאלמודד ולשלף ולחצרמות ולירח: ולהדורם
 ולאוזל ולדקלא: ולעובל ולאבימל ולשבא: ולאופיר ולחוילא וליובב כלהון הלין בנינו
 דיקטן: והוא מותבהון מן מנישא דבמעלנא דספרוים טורא במדנחא: הלין בני שים
 לשרבתהון ללשניהון בארעתהון בעממיהון: הלין שרבתא דבני נוח לתולדתהון
 לשרבתהון² בעממיהון ומן הלין אתפרשו עממא בארעא מן בתר טופנא:

הבדל בין חיה אוכלת בשר לאוכלת עשב, גם המכסא ככל בשר נשנה עוד הפעם בפרשה. ⁸ גם כאונק' יש נוסחה לדכרן ועי' כן רס"ג דכרא. ⁹ כאונק' אתבדרו כל ארעא ויוני' אתבדרו למיתב בכל ארעא. ¹⁰ עיי' אונק' גבר פלח בארעא ויוני' למהוי גבר פלח בארעא ורס"ג בפלאחה אלארץ, וכולני' כתוב אחר איש הארמה exercere terram — לעביר את הארמה. ¹¹ כמו בפסוק כד מינו ובעי' כתוב שם טוסולס α-πὸ τοῦ — מן היין כמו כאן. ¹² אולי כך צ"ל כאונק' להלן (כה, כז) שלסנינו שם נחשירכן ורבים נתקשו בה. ¹³ שרכוב מלה מקרא שלסני זה או השואה מוטעת לפסוק ה

והות כלה ארעא לשנא חד וממלא חד: והוא דכד שקלו מן מדנהא אישכחו סקעתא יא
 בארעא דסנער ויתבו תמן: ואמרו גבר להברה תו נרמא לבנא ונוקד אנן בנורא ב
 והוא להון לבתא לכאפא וסידא הוא להון למלמא: ואמרו תו נבנא לן קריתא ומגדלא ג
 דרישה בשמא ונעבד לו שמא דלמא נתבדר על אפי כלה ארעא: ונתת מריא למחזא ד
 קריתא ומגדלא דבנין בנינשא: ואמר מריא הא עמא חד ולשנא חד לכלהון והכנא ה
 אתחשבו למעבד מכיל לא נתבצר מנהון כלמדם דאתחשבו למעבד: תו נחות ונסלג ו
 תמן לשנא דלא נשמעון גבר לשן חברה: ובדר אנן מריא מן תמן על אפי כלה ז
 ארעא ופשו מן דלמבנא קריתא: מטל הנא קרא שמא בביל מטל התמן בלבל מריא ח
 לשנא דכלה ארעא ומן תמן בדר אנן מריא על אפי כלה ארעא: הלן תולדתה דשים ט
 שים בר מאא שנין אולד לארפכטר תרתין שנין מן בטר מופנא: והיא שים מן בטר יא
 דאולד לארפכטר חמיש מאא שנין ואולד בנא ובנתא: וארפכטר היא תלתין וחמיש יב
 שנין ואולד לשלח: והיא ארפכטר מן בטר דאולד לשלח ארבעמאא ותלת שנין יג
 ואולד בנא ובנתא: והיא שלח תלתין שנין ואולד לעבר: והיא שלח מן בטר דאולד יד
 לעבר ארבעמאא ותלת שנין ואולד בנא ובנתא: והיא עבר תלתין וארבע שנין ואולד טו
 לפלג: והיא עבר מן בטר דאולד לפלג ארבע מאא ותלתין שנין ואולד בנא ובנתא: טז
 והיא פלג תלתין שנין ואולד לארעו: והיא פלג מן בטר דאולד לארעו מאתין ותשע יז
 שנין ואולד בנא ובנתא: והיא ארעו תלתין ותרתין שנין ואולד לסרוג: והיא ארע יח
 מן בטר דאולד לסרוג מאתין ושבע שנין ואולד בנא ובנתא: והיא סרוג תלתין שנין יט
 ואולד לנחור: והיא סרוג מן בטר דאולד לנחור מאתין שנין ואולד בנא ובנתא: והיא כ
 נחור עסרין ותשע שנין ואולד לתרח: והיא נחור מן בטר דאולד לתרח מאא כא
 ותשעסרא שנין ואולד בנא ובנתא: והיא תרח שבעין וחמיש שנין ואולד לאברם ולנחור כב
 ולהרן: והלן תולדתה דתרח תרח אולד לאברם ולנחור ולהרן והרן אולד ללוט: כג
 ומית הרן בחיי תרח אבוהו בארעא דאתילד בה באור דכלדיא: ונסבו להון אברם כד
 ונחור נשא שם אנתתה דאברם סרי ושם אנתתה דנחור מלכא ברת הרן אבוה דמלכא כה
 ואבוה דאסכא: והות סרי עקרתא ולא הוין לה בנא: ודבר תרח לאברם ברה וללוט בר כו
 הרן בר ברה ולסרי כלתה אנתת אברם ברה ונסק עמהון מן אור דכלדיא למאזל לארעא כז
 דכנען ואתו עדמא להרן ויתבו תמן: והו זמיתה דתרח מאתין וחמיש שנין ומית תרח בהרן: כח

ואמר מריא לאברם ול לך מן ארעך ומן אימכא דאתילדת ומן בית אבך לארעא כט
 דאהויך: ואעבדך לעמא רבא ואברכך ואורב שמך והוי בריך: ואברך מברכניך ל
 ומליטניך אלוט ונתברכן כך כלהון שרבתא דארעא ובורעך: ועבד אברם איך דאמר לא

למשפחתם בנויהם ועיי מבווא. ובשמרי ועיי הוסיפו כאן מלת איי ובתבו נפרדו איי הגוים משום שיווי לפסוק הנ"ל
 נפרדו איי הגוים. ¹ כ"ה גם בעי ורס"ג. ² כ"ה בכל התרגומים. ³ עיי כן כיוני ודא אתחשבו. ⁴ במקרא ויצאו אתם
 והשנוי בתרגום הוא משום הקושי בשוואו של מקרא עיי מ"ש רש"י ורמב"ן ורד"ק. והמתרגמים הקדמונים: השטרונים,
 העי והולג' כתבו בתרגומם ויוציא אותם שזה מתאים מאד לראש הכתוב ויקח תרח, ועיי זהר (כרא' עו.), שמות
 לא: ויצאו אתם ויצאו אתו מבעי ליה דהא כתיב ויקח את אברם בנו ואת לוט וכו' אלא... וברס"ג בנוסח הסולניגלוטא
 וכרג מעהם קום, ר"ל שויצאו אתם מוסב על אנשים אתרים, שהתחברו להם לצאת משם ללכת ארצה כנען.
⁵ הוספת ובורעך משום הכתוב הדומה לו להלן (כה, יד) ונכרכו כך כל משפחות האדמה ובורעך. ושגרת לשון זה
 הביאה את מעתיק המדרש להביא ג"כ את הכתוב שלפנינו בהוספת ובורעך, עיי ב"ר (לס, יכ): אמר הקב"ה לאברהם
 אבינו ונכרכו כך כל משפחות האדמה ובורעך. ועיי שו"ת ר"י טוב עלם (סי' עח). ⁶ שיווי עיי המבטא השגור

ה לה מריא ואזל עמה לוט ואברם בר שבעין הוא וחמש שנין כד נפק מן חרין: ודבר
אבים לסרי אנתתה וללוט בר אחוהי ולכלה קנינהון דקנו ונפישתא דעבדו בחרן ונפקו
ו למאזל לארעא דכנען ואתו לארעא דכנען: ועבר אברם בארעא עדמא לאתרא
ז דשכים ועדמא לבלוטא דממרא¹ וכנעניא עדכיל יתבין בארעא: ואתגלי מריא על
ח אבים ואמר לה² לזרעך אתלויא ארעא הדא ובנא תמן מדבחא למריא דאתגלי עלוהי:
ט ושני מן תמן לטורא מן מדנחא לבית איל ונקש משכנה בית איל מן מערבא ועי מן
טו מדנחא ובנא תמן מדבחא למריא וקרא בשמה דמריא: ושקל אברם ואזל ומשקלנה
י לתימנא: והוא כפנא בארעא ונחת אברם למצרון למעמר תמן מטל דעשן כפנא טב³
יא בארעא: והוא דכד קריב למעל למצרון אמר לסרי אנתתה הא ידע אנא דאנתתא
יב שפירת בחווא אנתוי: וכד נחזונכי מצריא נאמרון אנתתה הו הדא קטלין לי ולכי
יג מאחיין: אמרי דחתה אנא מטל דנטאב לי מטלתכי ותאהא נפשי מטלתכי: והוא דכד
יד על אברם למצרון חזוה מצריא לאנתתה דישפירא הו טב: וחזוה רורבני פרעון
טו וישבחוה קדם פרעון ואתדביר אנתתא לבית פרעון: ולאברם טאב מטלתה ודוו לה
טז ענא ותורא וחמרא ועבדא ואמהתא ואתנא וגמלא: ומחא מריא לפרעון מחותא
יז רולבתא לה ולבני ביתה מטל סרי אנתתא דאברם: וקרא פרעון לאברם ואמר לה
יח מנו הנא דעבדת לך למנא לא חיותני דאנתתך הוי: ולמנא אמרת דחתי הו ונסבתה
יט לי אנתתא הישא הא אנתתך דבר וזל: ופקד עלוהי פרעון גברא ושדרה לה ולאנתתה
כ ולכל דאית לה:

א וסלק אברם מן מצרון הו ואנתתה וכל דאית לה ולוט עמה לתימנא: ואברם עתר
ב טב בקנינא ובסאמא ובדהבא⁴: ואזל למשקלנודו מן תימנא ועדמא לבית איל: עדמא
ג לאתרא דנקש הוא תמן משכנה מן קדים בית איל לבית עי לאתרא דמדבחא
ד דעבד הוא תמן בקדמיתא וקרי תמן אברם בשמה דמריא: ואף ללוט דאזל עם אברם

ויעש נח ככל אשר צוהו ה' (למעלה ז, ה) וכיו"ב. בולג' ויצא אברם שיזוי לסוף הפסוק כצאתו מחרן. ועי' זהר
(עח:). ת"ח דהא לא כתיב ויצא אברם אלא וילך כד"א לך דהא יציאה בקדמיתא עבדו דכתיב ויצאו אתם
מאור כשרים ללכת ארצה כנען והשתא כתיב וילך ולא כתיב ויצא".¹ "כפשי הוצי ליפסיאה חסרות התיבות ואתו
לארעא דכנען וגם בע' אינס. וכודאי שהוא דלוג ממלת כנען הראשונה עד מלת כנען השניה. וכולג' cumque venissent in eam
—ויבאו שם וכ"ה ברס"ג וגאו אליה. ודילוגי העתקה כאלה נמצאים למכביר בפשי' ובעי' ונזכיר אחדים מהם לדוגמה,
עי' פשי': במדבר (יג יט), ומה הארץ אשר הוא ישב בה הטובה היא אם רעה ומה הערים אשר הוא ישב בהנה
הבמחנים אם במבצרים כל פסוק זה חסר בפשי' וכודאי סבת הדלוג משום שהפסוק שלאחריו מתחיל גם כן ומה הארץ.
ש"א (כז, י, יא, יב) ויאמר דוד ה' אלהי ישראל שמע שמע עבדך כי מבקש שאול לבוא אל קעילה לשחת לעיר
עכורי היסגרי (בעלי קעילה בידו הירד שאול כאשר שמע עבדך ה' אלהי ישראל הגד נא לעבדך ויאמר ה' ירד ויאמר
דוד היסגרו) בעלי קעילה אתי ואת אנשי ביד שאול ויאמר ה' יסגרו. המוקף אינו בפשי' משום התיבות הדומות.
ירמיהו (מח, לו) על כן לבי למואב כחלילים יהמה (ולבי אל אנשי קיר חרש כחלילים יהמה). וכן בעי': מ"א (ח, מא. מב)
וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא (ובא מארץ החוקה למען שמך. כי ישמעון את שמך הגדול ואת ירך
החוקה וזרעך הנטויה) ובא והתסלל. שם (טו, ה. ו) ולא סר מכל אשר צוהו כל ימי חייו (רק בדבר אוריה החתי.
ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו). יונה (א, ח) הגידה נא לנו (כאשר למי הרעה הזאת לנו).
'מורה י"א שהוא ממרא (ראב"ע) וכ"ה ברס"ג מרג ממרא וכן מתורגם בפשי' בדברים (יא, ל) אלני מורה—בית בלוטא
דממרא.⁵ כן בעי' קה"ק ח"ט אטו קוואטורס אלדע Χαναναϊτοι τότε ατρωκουσ' כמ"ש לפנינו להלן (יג, ז), ועי' ש"ב (כג, יד) ודוד או
במצודה—ורוד שרי הוא.⁶ כ"ה גם בשמרי' עי' חלג'. כמ"ש להלן (מו, יג) כי כבד הרעב מאד, ועי' להלן (כו, א)
ויהי רעב בארץ וביוני והוה כפנא תקיף בארעא. "גם בעי' οτι & δελεαυ αὐτου εἰμι—כי אחותו אני לשון נסתר כמו
שראו' לה לאמר תחת מדבר בעדו. ובולג' להלן (כ, יג) יש שנוי להיפך מלשון נסתר למדבר בעדו אמרי
לי אחי הוא quod frater tuus sim—כי אני אחיך. כ"ה בפולגלוטא לונרון כמו להלן (כ, י) מה זאת עשית לנו,
אולם בטופסי מסול ואורמיא כתוב לי. 'כ"ה גם בעי' וכולג' in possessione auri et argenti—במקנה זהב וכסף.

אותהו ענא ותורא ומשכנא סוגאא דטב^ז: ולא מסיברא הות להון ארעא הי למתב^ז
 אכחדא מטל דסגי הוא קנינהון טב ולא משכחין הון למתב אכחדא: והות מצותא ז
 בית רעותא דקנינה דאברם לבית רעותא דקנינה דלוט וכנענא ופלוזא עדכול יתבין
 בארעא: ואמר אברם ללוט לא תהוא מצותא בני ולך ובית רעותי לרעותך מטל ז
 דגב'א אהא הנן: הא כלה ארעא קדמך פרוש מני אן אנת לימינא אנא לסמלא ז
 ואן אנת לסמלא אנא לימינא^ז: וארים לוט עינודי והוא כלה ארעא^ז דוורדנן דכלה ז
 בית שקוא הי קדם דנהבל אלהא^ז לסדום ולעמורא איך פרדיסה דאלהא^ז ואיך ארעא
 דמצרין דבמעלנא דצען: וגבא לה לוט כלה ארעא דוורדנן ושקל לוט מן מדנחא ז
 ופרש גבר מן אחודי: אברם יתב בארעא דכנען ולוט יתב בקוריא דכבר וירת עדמא ז
 לסדום: ואנשא דסדום בישיין והטיין טב קדם מריא: ואמר מריא לאברם מן בתר דפריש ז
 לוט מן לותה ארים עיניך והזי מן אתרא דאנת בה לגרביא ולהימנא ולמדנחא ולמערכא: ז
 מטל דכלה ארעא דהוא אנת לך אתליה ולורעך עדמא לעלם: ואעבדוהי לורעך איך ז
 עפרא דארעא דאן משכה אנת^ז לממנא עפרא דארעא אף זרעך נתמנא: קום הלך ז
 בארעא לאורכה ולפתיה מטל דלך אתליה: ואתא^ז אברם ועל ויתב בית בלוטא דממרא ז
 אמוריא^ז דבחברון ובנא תמן מדבחא למריא:

והוא ביזמודי דאמרפל מלכא דסנער וארויך מלכא דדלסר וכרדלעמר מלכא דעילם ז
 ותרעיל מלכא דגליא: עבדו קרבא עם ברע מלכא דסדום ועם ברשע מלכא דעמורא ז
 ושנאב מלכא דאדמא ושמאור מלכא דצבואים ומלכא דבלע הי הי צערא: כלהון הלין ז
 אתכנשו לעומקא דסדומיא^ז הו ימא דמלחא: תרתעסרא שנין פלחו לכרדלעמר ז
 ובהתלת^ז עסרא שנין מרדו: ובשנת ארבעסרא שנין אתא כרדלעמר ומלכא דעמה ז
 ומחו לגנברא דבעסתרות קורנים ולעשינא דבהין^ז ולאמנא^ז דבשוא קוריותים:
 ולחודיא דבטוריא^ז סעיר עדמא לבטמתא דפרן דבמדברא: והפכו ואתו לעין דינא דהי ז
 הי רקם וחרבו כל ריישנא^ז דעמלקוא ואף לאמוריא דותבין בעין גד^ז: ונפק מלכא ז
 דסדום ומלכא דעמורא ומלכא דאדמא ומלכא דצבואים ומלכא דבלע הי הי צערא
 כלהון הלין עבדו קרבא^ז בעומקא דסדומיא: עם כרדלעמר מלכא דעילם ותרעיל ז

^ז שמייע לו המבטא (ש"ב יב, כ) היה צאן ובקר הרבה מאד. ^ז חלוק בסדר עיי' לעיל (עמ' 11 ו הערה 13). ^ז בפסוק יב מתורגם הכבר—
 כבר ובפרשה יט ועוד מקומות ככר—פקעתא, ועיי' מ"א (ו, מו) ככר הירדן—ככר דבפקעתא. ואולי נשתרבה לכאן בטעות
 מלת ארעא הכתובה בשני הפסוקים (ט, י) ונכתבה במקום ככר. ^ז גם בעי' אלהים כמו להלן (ט, כט) ויהי בשחת
 אלהים את ערי הככר, וככ"י אחד של קניקוט כתוב שם ה' כמו כאן. אמנם בפשי' טוסס אמברסינוס כתוב כאן מריא.
^ז עיי' יחזקאל (לא, ח, ט) כגן אלהים וכ"ה בעי'. ^ז השואה לפסוק (טו, ה) אם תוכל לספור, וכולג' יש בכאן
 השואה בפסוק עצמו שתרגם גם זרעך ימנה *semen quoque tuum numerare poterit*—גם יוכל למנות זרעך.. ^ז תרגם ויאהל
 כמו ויבא, מפני שלכאורה כך צ"ל ויבא ויאהל ועיי' פסיקתא זוטרתי: היה ראוי לומר ויבא ויאהל וישב לא ויאהל
 ויבא... ומפני שהשתמש כבר במלת אתא תרגם ויבא שפסוק במלת ועל. ועיי' בתלמוד לשון עברי סי' שלא (הילנא
 תרח) שמביא מקרא ויסע אברם ויבא ומקרא כזה לא נמצא ונתחלף לו במקרא שלפנינו ויאהל אברם ויבא.
^ז הוספת האמרי כמ"ש להלן (יד, יג) באלני מטרא האמרי. והשדים על שם סדום (פסיקתא זוטרתי). ^ז כ"ה בשמרי
 יוני ורס"ג ועיי' בתשובות דונש בן לברט על מנחם (עמ' 17) ושלוש עשרה שנה מרדו לא יתכן כי אם בתוספת ב'.
^ז כ"ה בהרבה תרגומים ובכ"ד. ^ז עיי' פשי' איוב (כ, כה) אמים—אמין תוקפא וכפה"ג שתי הוראות הן ועיי' למעלה (עמ' יא הערה 7).
^ז כ"ה בהרבה תרגומים קדמונים וברס"ג ועיי' רד"ק שמעתיק מאונק' בטוריא דשעיר. ^ז גם בעי' כן, ועיי' כמו"כ
 בנחמיה (יב, מד) לשדי הערים כפי' דרישא דקוריא ובעי': *ἀρχουσι τὸν πόλεμον* וכ"ה בולג' שם, ועוד יש חלוקה
 של אותיות די' ורי' בולג' באותו פסוק שם שתחת שלפנינו מנאות התורה כתוב בולג' *in decore gratiarum actionis*—
 התורה. ^ז כ"ה באונק' ויוני. ^ז במקרא ויערכו אתם מלחמה ובכל הפשי' אין מבטא ערך מלחמה מתורגם במלת עבר,
 אמנם המלות כלהון הלין עבדו קרבא נתגלגלו לכאן מפסוק ג ששם כתוב כל אלה ומפסוק כ שכתוב עשו מלחמה.

מלכא דגליא ואמרפל מלכא דסנער ואריוך מלכא דדלסר ארבעא מלכין עם חמשא:
 ועומקא דסדומיא בארא בארא דקירא וערקו מלכא דסדום ומלכא⁹ דעמורא ונפלו
 יא תמן ודאשתחרו לטורא ערקו: ונסבו כלה קנינא דסדום ודעמורא וכלה מאכולתהון
 יב ואזלו: ודברו ללוט בר אחוהו דאברם ולקנינה¹⁰ ואזלו והו יתב בסדום: ואתא מן
 יג דאתפלט וחוו לאברם עבריא והו ישרא הוא בית בלוטא דממרא אמוריא אחוהו
 יד דעניר ואחוהו דאשכול¹¹ והגון בעלי קימה דאברם: וישמע אברם דאשתבו בר אחוהו
 טו וזין¹² עלימודי ילידי ביתה תלתמאא ותמנתעסר ורדף בתרהון¹³ עדמא לדן: ואתפלג
 עליהון כלליא הו ועבדוהו ומחו אנון ורדפו אנון עדמא לחובא דמן סמלה דדרמסוק:
 טז ואהפך כלה קנינא ואף ללוט בר אחוהו ולקנינה אהפך אף לנשא אף לעמא: ונפק
 יז מלכא דסדום לאורעה מן בתר דהפך כד הרב לכרדלעמר ולמלכא דעמה בעומקא
 יח דשוא הו עומקא דמלכא: ומלכיוזק מלך ישלים אפק לחמא וחמרא והו כומרא הוא
 יט דאלהא מרימא: וברכה ואמר ברך אברם לאלהא מרימא קנא שמיא וארעא: וברך
 כא הו אלהא מרימא דאישלם בעלדבבין באידך ויהב לה מעסרא מן כל: ואמר מלכא
 כב דסדום לאברם הב לי נפשתא וקנינא סב לך: ואמר אברם למלכא דסדום ארימת
 כג אידו לות אלהא¹⁴ מרימא דקנינה שמיא וארעא: אן מן הוטא ועדמא לערקתא דמסנא
 כד אן¹⁵ אסב מן כלמדם דאית לך דלא תאמר דאנא אעתרת לאברם: סטר¹⁶ מן מדם
 דאבלו עלימא ומנותא דגברא דאתו עמי עניר ואשכול וממרא הגון נסבון מנותהון.

טו א בתר פתגמא הלין הוא פתגמה דמריא על אברם בהזוא ואמר לה לא תדהל אברם
 ב אנא אסיעך¹⁷ אנרך טב סני: ואמר אברם מריא אלהא מנא תתל לי דאנא אזל אנא
 ג דלא בנין ואליעזר דרמוסקיא בר ביתי הו ירת לי¹⁸: ואמר אברם הא לי לא יהבת ברא
 ד והא בר ביתי ירת לי: ואמר לה מריא לא נארתך הנא אלא ברך¹⁹ דנפק מן חצך הו
 ד נארתך: ואפקה לבר ואמר לה²⁰ חור בשמיא ומני כוכבא אן משכח אנת לממנא אנון
 ז ואמר לה הכנא נהוא זרעך: והימן אברם באלהא²¹ ואתחישבת לה לודיקו²²: ואמר לה
 ח אנא אנא מריא דאפקתך מן אור דכלדיא למתל לך ארעא הדא למארתה: ואמר

⁹ כ"ה גם בשמרי ועי' כמו בפסוק ח ומלך עמרה. ¹⁰ עי' בן בעי' ורס"ג והוא עפ"י מדת מוקדם שהוא מאוחר. ¹¹ חלוף בסדר כמ"ש בפסוק כד ענר ואשכול. ¹² גם ביוני' וזין, וכל הפלסול ע"ד חקירת לשון וידק הכתוב בשמרוני הוא לדעתנו לשוא כי הדבר פשוט שנתחלף אות ר באות ד חלוף מצוי לרוב, וכן בכ"י אחד של קניקוט בתהלי' (לה, ב) והרק חנית כתוב והרק. ¹³ כ"ה גם בעי' ומצוי הבטוי רדף אחרי ועי' רס"ג. ¹⁴ מלת ה' חסרה גם בעי' שיווי לפסוק כ. ¹⁵ כ"ה בשמרי ולג' תרג' ירושי' יונ' ורס"ג, ובעי' לא תורגמה מלת ואם כלל, ועי' בן רמבין להלן (כג, יז): וכן על דעתי אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח שעורו אם מחוט ועד שרוך נעל אקח. ¹⁶ כ"ה בכל התרגומים ורס"ג וכפה"ג לא תרגמו אלא אחת מן המלות. ¹⁷ עי' למעלה (עמ' א הערה 3) ועי' ש"ב (כב, לא) מגן-ומעדר תהלי' (ג, ד) מגן בעדי-מסיעני, משלי (ב, ז, ל, ה) מגן-מסיע. ¹⁸ תרגם כמ"ש בפסוק הסמוך בן ביתי יורש אתי ושעורו כך ואליעזר דמשק (כ"ה ברס"ג אליעזר אלדמשקי ועי' בן דונש בתשובותיו על מנחם (עמ' 97) וספר השרשים (עמ' 28) ועי' רש"י) בן ביתי הוא יורש אתי. ואפשר שנתגלגלו שתי המלים יורש אתי גם למעלה. ומלת משק לא תרגם כלל כמו שנמצא בכמה מקומות השמטת מלים ומבטאים קשים ועמומים בזמן שלעצם הכתוב אינם לא מעלים ולא מורידים הרבה וכונת הענין ברורה ומובנה כל צרכה גם מבלעדיהם עי' לדוגמה השמטות אלו בפש': ש"א (טו, לב) וילך אליו אנג מעדנות, ישעיהו (ל, ה) כל הבאיש, (מ, כ) המסכן תרומה, יחוקי' (ו, ז) ולא הד הדים, (כו, ז) בת אשרים, צפניה (ג, י) עתרי בת פוצי, שה"ש (ה, יג) מגדלות מרקחים ועוד. והעי' ג"כ לא תרגמו מלת משק רק העתיקה ככתבה--Μαρεα. ¹⁹ כמו במ"א (ח, יט) כי אם בנך היצא מחלצך-אלא אן ברך דנפק מן חצך ועי' דקמא (עמ' 178) אשר יצא ממעיד בטקום מחלצך, ובעי' ὅς ἐξέλευσέται ἐξ σοῦ-אשר יצא ממך השואה לפסוק (יו, ז) ומלכים ממך יצאו ובפשי' שם מן חצך כמו כאן. ²⁰ הוספת מלת לו כ"ה בעי' ולג' ורס"ג. ²¹ כ"ה גם בעי' עי' תהלי' (עח, כב) כי לא האמיני באלהים. ²² כ"ה בעי' וכולג' כמ"ש בתהלי' (קו, ל) ותחשב לו לצדקה.

אברם מריא אלהא במנא אדע דירתא אנא לה: ואמר לה סב לך עגלא תולתא ^ט
 ודברא תולתא ועזא תולתא^י וישופנינא ובר יונא: ונסב לה הלן כלהון ופלג אנון ^י
 שויאית וסם הדמא^י לוקבל חברה ופרחתא לא פלג: ונחתא דות טירא על פנרא ^{יא}
 ומבש^{יב} הוא לה^{יב} אברם: והוא שמשא למערב ושליא נפל על אברם והא דחלתא ^{יב}
 וחשובא^{יג} רבא נפל עלוהו: ואמר לאברם מדע תדע דעמורא נהוא זרעך בארעא דלא ^{יג}
 דולהון ונפלחון בהון ונשעבדון אנון ארבעמאא שנין: ואף לעמא דנפלחון דאן אנא ^{יד}
 ובתרבן נפקון בקנינא רבא: ואנת תתחמל^{יד} לות אבהוך בשלמא ותתקבר בסיבותא ^{יט}
 טבתא: ודרא רביעיא נהפכון להרכא מטל דלא עדכיל שלמו חוביהון דאמוריא: ^{יט}
 והוא שמשא למערב^{יז} ועמטנא הוא והא תנורא דתאן^{יז} ולמפידא דנורא דעבר בית ^{יז}
 פלגא הלין: ביומא הו אקים מריא עם אברם קימא ואמר לה לזרעד אתלוי^{יח} ארעא ^{יח}
 הדא מן נהרא דמצרין ועדמא לנהרא רבא נהרא פרת: לקניא ולקניא ולקדמוניא: ^{יט}
 ולהיתיא ולפרייא ולגנבריא: ולאמוריא ולכנעניא ולגרנוסיא וליבוסיא: ^כ

וסרי אנתתה דאברם לא ילדת לה ואית הוא לה אמתא מצריתא ושמה הגר: ואמרת ^כ
 סרי לאברם הא כלני מריא מן ילדא עול על אמתו כבר אתביאא^כ מנה ושמע אברם ^כ
 בקלה דסרי: ודברת סרי אנתתה דאברם להגר מצריתא אמתה מן בתר עסר שנין ^כ
 דיתב אברם בארעא דכנען וידבתה אנתתא לאברם בעלה: ועל על הגר ובטנת וכד ^כ

שמיע לו הביטוי הדומה בויקרא (ט, כ) קח לך עגל^ט. חלוף בסדר עיי לעיל (עמ' ו הערה 13). "כפה" תפס המתרגם איש
 בתרו ככפל מלים ולכן תרגם רק האחת מהן כדרכו בכמה מקומות.¹⁰ עיי "כ"ר: נסב אברהם מבישה והוא מכיש להון וכן
 הפשי נתכוון לפרש אופן ההשבה בעופות, ובלשון זו ממש תרגם (דברי' כח, כו) ואין מחריד-ולית דמכש, שגם אותו
 כתוב מדבר בעופות.¹¹ שנה לתרגם בל"י כדי להשוות אל וירד, והעי' תפסו הצפור והעיט לשם קבוץ עיי ראב"ע
 ולכן תרגמו הצפור והעיט בל"ר.¹² עיי כמ"כ שמות (י, ככ) חשך אפלה-חשכא ועמטנא, (טז, ג) איש מלחמה
 גנברא וקרבתנא (עיי רד"ק ש, איש איש מלחמה כלומר גדול ובעל מלחמה), (יט, ו) ממלכת כהנים-מלכותא
 וכהנא, ויקרא (יט, כד) קדש חלולים-קודשא ושובחא, (כב, טז) עון אשמה-עולא וחטהא, (כו, ז) מקרא קדש
 קרא וקדיש, (כו, כח) כחמה קרי-בחמתא ובקרייותא, כמדבר (כו, ז) אחות נחלה-אוחדנא וירחותא, (לא כו) מלקוח
 השני-דדברתא ורשביתא (לב) עם הצכא-עמא וחילא, דברים (ד, טז) פסל תמונת-צלמא ודמותא, (ד, כ) לעם
 נחלה-עמא וירחותא, (ד, מט) אשרות הפסגה-אשרוד ופסגא, שופטים (ה, יט) בצע כסף-קנינא וכספא, ישעיהו
 (י, א) מעי מפלה-לחורבא ולמסולתא, (גח, ב) משפטי צדק-דינא ודיקווא, ירמיהו (ג, כא) ככי תחנוני-בכתא
 ובעותא, (לג, ט) לשם שישון-לשמא ולכוסמא, הושע (ו, ו) כאש להבה-איך נורא ושלהביתא.¹³ עיי כן חגי (א, ו)
 והבא מעט-וחמליו אנתון קליל, ועיי דברים (כב, ב) ואספתו אל תוך ביתך-אעל אנון, הרי להיפך שמתרגם ש.
 אסף בש. בוא וכ"ה בולג' שם duces, ועיי במדבר (יא, ל) ויאסף משה אל המחנה-ועל, וכן שם (יב, טו) עד
 האסף מרים-עד דעלת ובס' השרשים ש. אסף: ויאסף משה אל המחנה ענינו שנכנס ובא על דרך אמת.
¹⁴ השואה לספוק יב ויהי השמש לבוא.¹⁵ כ"ה בהרבה תרגומים ועיי רד"ק עשן שם תאר.¹⁶ כ"ה בעי יוני ורס"ג.
¹ אפשר שט"ס היא וצ"ל אתכנא כמ"ש באונק' ויוני ואפשר ג"כ שוה שמתורגם בישיעיהו (נא, ג) כי נחם ה' ציון
 נחם כל חרבתייה-מטל דבנא מריא לצהיון ומכנא לכלהון חרבנתא צ"ל דביאא.. ומביאא, וכן בזכריה (א, יז) ונחם-זכנא
 צ"ל וביאא ובעי' וסומכ' פרשו מלת ואבנה מגורת בן וכ"ה בראב"ע, ועיי ספר הגלוי (עמ' 74): ואף לשון בנימ
 וכנות שרשם בנה כמו אולי אבנה, וכ"ה בס' השרשים (עמ' 68). ובפי' ר"י בן בלעם לישיעיהו (מט, יז) מהרו בניך כתב
 "אול מא אקולה לך אני למ אר קט מצפא פיה בניך בחלם פי אלבא חתי וקפת עלי תפסיר בעין אלפרשיות לרב
 שמואל הכהן גאון ו"ל וקד קסם פיה לגה אלבא ואלנון אלי אקסאם וגעל הדא אעני מהרו בניך פי מעני אלבניאן
 מע בנה בניתי סאן כאן עלי חק ומא ארי דלך סאנה קד ראה בחלם אר חסכה סאעלא מן מעני אלבניאן ורכמא
 תאיד עלי הדא אלאעתקאר בתמאם אלפסוק אלדי הו מהרסיך ומחריביך והדא כלה מבני עלי והם אנמא בניך מן
 בנימ אתם בלא שך ושארכה פי הדא אלאעתקאר רב סעדיה ו"ל דבר דלך פי תפסיר ישעיהו". ואמנם בניך בכאן כמו
 בניך כך תרגמו גם התרגומים הקדמונים, ועיי סוף ברכות ורב שלום בניך-בניך, וסופה (יב) ואלו בניה - בניה
 ושמות רבה (כג, י) אל תהי קורא בנות ירושלים אלא בנות, ובתרגום רס"ג בישיעיהו (מה, יא) על בני ועל פעל ידי
 תצוני-על מה אחרתה ומא תצנעה ידי, ובר' בחי' ברא' (מט, יא) בני אתונו תרגמו עמא יבנון תרגם בני מלשון בנין
 וביחוק' (כו, ד) בניך בעי' ופשי-בניך ופלא על בן בלעם שלא השגיח כאן בכלל הידוע שהגורות מתחלפות (עיי

חזת דבטנת זלת מרתה בעיניה: ואמרת סרי לאברם עולכני עליך אנא יהבת אמתי
 בעובך וכד חזת דבטנת זלת בעיניה נדון מריא ביני ולך: ואמר אברם לסרי אנתתה¹
 הא אמתכי משלמא באידיכי עבדי לה מדם דשפור בעיניכי וצערתה סרי מרתה²
 וערקת מן קדמיה: ואשכחה מלאכה דמריא על עינא דמיא במדברא באורחא³ דגדר:
 ואמר לה⁴ הגר אמתה דסרי מן אימכא אתיא אנתי ולאיקא אזלא אנתי ואמרת מן
 קדם סרי מרתי ערקא אנא: ואמר לה מלאכה דמריא הפוכי לות מרתכי ואיטתעבדי
 תחית אידה: ואמר לה מלאכה דמריא מסגנו אסגא זרעכי ולא נתמנא מן סוגאה:
 ואמר לה מלאכה דמריא הא בטנתי וילדא אנתי ברא ותקרין שמה אישמעיל מטל
 דשמע מריא בשועבדכי: והו נהוא ערדא דבנינשא אידה על כל ואידא דכל בה ועל
 תחומא דכלהון אהווי נשרא: וקרת שמה דמריא דמלל עמה ואמרת אנת הו אלהא
 בהזוא מטל דאמרת דהא אף הזוא חזית מן בתר דחזני: מטלהנא קרת⁵ לברא הו
 בארא דחיא חזני הא הי בית רקם לבית גדר: וילדת הגר לאברם ברא וקרא אברם
 שם ברה דאתילד לה⁶ דילדת לה הגר אישמעל: ואברם בר תמנין הוא וישית שנין
 כד ילדת הגר אישמעל לאברם:

והוא אברם בר תשעין ותשע שנין ואתגלי מריא על אברם ואמר לה אנא אנא אילשדי
 אלהא שפר קדמי והוי דלא מום¹: ואתל קימי ביני ולך ואסגך טב טב: ונפל אברם
 על אפודי ומלל עמה אלהא ואמר לה: אנא הא מקים² אנא קימי עמך ותהוא אבא
 לסוגאא דעממא: ולא נתקרא טוב שמך אברם אלא נהוא שמך אברהם מטל דאבא
 לסוגאא דעממא יהבתך: ואפריך ואסגך³ טב טב ואתלך לעממא ומלכא מן חצך
 נפקון: ואקים קימי ביני ולך ובית זרעך מן בתרך לדריהון לקימא דלעלם ואהוא לך
 אלהא ולזרעך מן בתרך: ואתל לך ולזרעך מן בתרך ארעא דמעמרך כלה ארעא דכנען
 ליורתנא דלעלם ואהוא להון אלהא: ואמר אלהא לאברהם אנת קימי טר אנת
 וזרעך מן בתרך לדריהון: הנו קימי דתטרון ביני ולכון ובית זרעך מן
 בתרך דתגזרון כל דכרא: ותגזרון בסרא דעורלותכון ותהוא אתא דקימא ביני
 ולכון: ובר תמניא יומין נגזור מנכון כל דכרא לדריכון יליד ביתא וזבין כספא מן כל בר
 נוכריא דלא הוא מן זרעך: מגזר נגזור יליד ביותך וזבין כספך ונהוא קימי בבסרכון
 לקימא דלעלם: ועורלא דכרא דלא נגזור בסרא דעורלותה תאבדי נפשא הי מן עמה
 קימי בטלת: ואמר אלהא לאברהם סרי אנתתך לא תקרא שמה סרי מטל דסרא
 שמה: ואברכיה ואף אתל לך מנה ברא ואברכיה ונהוא לעממא ומלכא דעממא
 מנה נהוון: ונפל אברהם על אפודי וגחך ואמר בלבה לבר מאא שנין נתילד ברא⁴

למעלה (עמי ח הערה 4) ובמקומות אחרים השתמש בעצמו בכלל זה. ² הוספת אשתו וכולגי לא תרגם גם אל שרי רק כתב ויאמר אברהם אליה. ³ כמו בפסוק ח. ⁴ המלים על העין חסרות משום שכאו רק לפרש את עין המים שלפניהם כמ"ש ברד"ק ומדרכו של המתרגם להשמיט כפלי מנטא כאלה. ⁵ גדר הוא ש"ס וצ"ל שור ובכל הפשי מתורגם שור-שור וגרר-גדר וכן להלן (כ, א) נפלה ש"ס זו. ⁶ תוספת לה איתא גם בולגי אבל בהשמטת מלת הגר ובעי ויאמר לה מלאך הו: ⁷ כ"ה גם בעי כמו בפסוק יג. ⁸ השואה לפסוק שלהלן (כא, ג) וקרא אברהם את שם בנו הנולד לו אשר ילדה לו שרה יצחק. ¹ אפשר שכיון כאן לתרגם בלא מומא (אונקי' שלים, יוני' שלים בכישרך) כמ"ש במד"ר אמר הקב"ה לאברהם אין בך ססולת אלא הערלה העבר אותה ובטל המום. ² כ"ה גם ברס"ג האנא נאעל ועיי' אונקי' ויוני' אנא הא גדר. ³ שמיע לו המנטא המצוי: והפריתי אותו והרביתי אותו להלן (יו, כ), (כח, ג) ויסרך וירכך, וקרא (כו, ט) והפריתי אתכם והרביתי אתכם, ועור. ⁴ הוספת בן כמו בפסוק יט.

או סרא ברת תשעין שנין תאלדי: ואמר אברהם לאלהא אשתוק דין אישמעל נאהא יח
 קדמיק: ואמר אלהא לאברהם⁶ שרוראית סרא אנתתך ילדא לך ברא וקרא אנת שמא יט
 איסחק ואקים קימי עמה לקימא דלעלם ולזרעה⁷ מן בתרה: ועל אישמעל שמעתך הא ב
 ברכתה ואסגיתה ואכברתה טוב טוב תרעסר רודבנין נולד ואתלוהי לעמא רבא: וקימי כא
 אקים עם איסחק דתאלדי לך סרא לזבנא הנא לשנתא אחרתא: וכד שלם לממללו כב
 עמה אתתרים אלהא מן אברהם: ודבר אברהם לאישמעל ברה ולכל ילדי ביתה ולכל כג
 זבני כספה כל דכרא באנשי בית אברהם וגזרו⁸ בסרא דעורלותהון בה ביומא הנא
 איך דמלל עמה אלהא: ואברהם בר תשעין הוא ותשע שנין כד גזר בסרא דעורלותה: כד
 ואישמעל ברה בר תלתעסרא הוא שנין כד גזר בסרא דעורלותה: בה ביומא כה
 הנא גזר אברהם לאישמעל ברה: ולכלהון אנשי ביתה ילדי⁹ ביתה וזבני כספה כו
 ואף¹⁰ בני נוכריא גזר עמה:

ואתגלי עלוהי מריא בית בלוטא דממרא והו יתב בתרעא דמשכנא כד הם יומא: א יח
 וארים עינוהי וחזא והא תלתא גבריין קימין לעל מנה וחזא אנן ורהט לאורעהון מן ב
 תרעא דמשכנא וסגד על ארעא: ואמר מריא אן איסכחת דחמא בעיניך לא תעבר מן ג
 עבדך: אסב¹¹ קליל מ'א ואשיג רגליכון ואסתמכו תחית אילנא: וסבו¹² פתתא דלחמא ה
 וסמוכו לבכון ובתרכן¹³ תעברון מטל דהכנא עברתון על עבדכון ואמרו הכנא תעבד
 איך דאמרת: ואסתרהב אברהם ורהט¹⁴ למשכנא לות סרא ואמר בעגל תלת סאין ו
 קמחא נשיפא לוישי ועבדי רעפא: ולבקרא רהט אברהם ונסב עגלא חד דשמין וטב ז
 ויהבה לטליא וסרהב דנעבדיהי: ונסב האותא והלבא ועגלא דעבד וסס קדמיהון ח
 והו קאם הוא לעל מנהון תחית אילנא ואכלו: ואמרו לה איכא הי סרא אנתתך ואמר ט
 הא במשכנא: ואמר לה מהפך אהפוך לותך לזבנא הנא¹⁵ כד הי היא ונהוא ברא לסרא כ

⁶ כ"ה גם בעי' וולג', וברס"ג יש רק תוספת לו. ⁷ שמר' עי' ולג' ורס"ג. ⁸ עי' רמב"ן או שוימן להם מוהלים הרבה, ועי' סרקי דר"א (פ' כט). ובהוצ' מסול ואורמיא כתוב וגזר ואפשר שתקון הוא. ⁹ כמו בפסוק כג. ¹⁰ כ"ה גם בולג' *et alienigenae pariter circumcisi sunt*—וגם בני נכר נמלו וברס"ג כל גריב אכתתנו מעה—כל נכר נמלו אתו ועי' בר' כאן: לא סוף דבר עבדים מהולין הן לו אלא אפילו ערלים מפני שהוא מכניסם תחת כנפי השכינה. ואפשר שהיה ידוע גם כן כי אברהם מל לא רק ילדי ביתו ומקנת כספו אלא אפילו אחרים, כמו האגדה על הכתוב (לעיל יב, ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן אלו הם הגרים שגיר. ¹¹ כן בולג' בגוף ראשון: *sed afferam* שיווי להתחלת הפסוק הסמוך ואקחה וכן בתרגום הארמיני של העי' בגוף ראשון. ומשום זה אפשר ששנה הפס' לתרגם ורחצו—ואשיג. אבל יותר קרוב שט"ס היא וצ"ל ואשיגו כמ"ש בתוספי אורמיא ומסול. וטעות כזו נפלה בטופס אמברסינוס להלן (יט, ב) שכתוב שם אשיג למלת ורחצו. ¹² גם באונק' (חילנא תרלו שנרסס ע"פ תרגום שנמצא בכ"י מנוקד מר' ישעיה הנקדן ו"ל בשנת ה' אלפים סד ליצירה וע"פ התרגום שהגיה הרז"ה מכ"י ישנים) כתוב וסבו, וכסה"ג שהשוואות שונות היו השואה אחת מלת יקח לואקחה והשוואה אחרת ואקחה לוסעדו באותו פסוק עצמו ונשתרבנו אח"כ שתיהן לגוף הפשיטא. ועי' בעל הטורים: ואקחה הול"ל קחו. ¹³ כ"ה בשמר' ובהרבה תרגומים, ועי' נדרים (לו): עטור סופרים אחר תעברו, אחר תלך (כרא' כד, גה) אחר תאסף (במדבר לא, ב) קדמו שרים אחר נוגנים (תהל' סח, כו) צדקתם כהררי אל משפטיך תהום רבה (תהל' לו, ז). ובערוך ערך עטר „עטור סופרים סי' לשון עטירה הוא תרגום רק הבמות לא סרו ולא עטרא... ונראין הדברים שבתחלה אנשי הכפרים לא הוו דייקי במקרא והוי קרי וסעדו לבכס ואחר תעברו.. והוו משתבשי באלו מילי בההוא זמן וסברי דהכי דקדוק משום דהכי מסתבר ואתו סופרים וסלקו להני ווי והוו קרי אחר תעברו, אחר נגנים משפטיך תהום רבה וכד חזו סופרים קא עטרי להו להלין ווי האי קרי להו להלין מילי עיטור סופרים ואתי ר' יצחק ואורי דקבלה אינון הלכה למ"ס ועד דורות קרובים להשתא הוו משתבשי וקראו ולא ישמע על סיד וסופרי מגמרי דלא מקרי בו"ו", והדברים לקוחים מרב האי גאון עי' שו"ת זכרון לראשונים (הוצ' הרכבי עמ' 103). וגם פירוש רב האי גאון זה מלמדנו לדעת כי מדרך כותבי כ"י היה להכניס פירושים ובאורם לגוף המקרא וכל מגמתו של עטור סופרים לא היתה אלא העמדת התורה על נוסחתה הקדומה והמקורית. ¹⁴ אפשר שמלת רהט נתחללה לכאן מפסוק ו, ועי' ילקוט: בזכות י' ריצות שרין אברהם וידין לקראתם ואל הבקר דין וימחר אברהם... ¹⁵ הוספת לשועד היה

יא אנתתך וסרא שמעת בתרעא דמשכנא והו בסתרה: ואברהם וסרא סאבו ועלו בשניא
 יב עבר מן דלמהווא לסרא אורחא דנשא: וגחכת סרא בלבה ואמרת מן בתר דבלית
 יג הווא לי עלימותא ומרי סאב: ואמר מריא לאברהם למנא גחכת סרא ואמרת
 יד שדידאית' אילד אנא דסאבת: רבאהו צבותא מן מריא דלזבנא הנא אהפוך לותך
 טו כד הו היא ונהוא' ברא לסרא אנתתך: וכפרת סרא ואמרת לא גחכת מטל דדחלת
 טז ואמר לא ברם גחכתי: וקמו מן תמן גברא וחרו לאפי סדום ואברהם אזל עמהון
 יז דנלוא אנון: ומריא אמר מכסא אנא מן עבדי' אברהם מדם דעבד אנא: ואברהם
 יח מהווא נהוא לעמא רבא וסגיאא ונתברכון בה כלהון עממא דארעא: מטל דידע אנא
 יט לה דמפקד לבנהו ולבני ביתה מן בתרה דנטרון אורחיתה דמריא למעבד זדיקותא
 כ ודינא מטל דניתא מריא על אברהם מדם דאמר עלוהו: ואמר מריא געתא דסדום
 כא ודעמורא עלת קדמי' והטהיהון טב עשנו: אחות אחזא אן איך געתא דעלת לותי
 כב עבדו ושמליו' ואן לא אדע: ואתפנו מן תמן גברא ואזלו לסדום ואברהם עדכיל קאם
 כג הוא קדם מריא: וקרב אברהם ואמר בחד רוגזא¹² מובד אנת זדיקא עם הטיא:
 כד אן¹³ אית חמישין זדיקין בגו קריתא ברוגזא חד מובד אנת ולא שבק אנת לאתרא מטל
 כה חמישין זדיקין דבגוה: הם לך דתעבד פתגמא הנא דתקטול זביא עם חיבא ונהוא
 כו זביא איך חיבא הם לך דינא¹⁴ דכלה ארעא לא¹⁵ נתעבד דינא הנא¹⁶: ואמר מריא אן
 כז אישבה בסדום חמישין זדיקין בגו קריתא אישבוך לכלה אתרא מטלתהון: וענא אברהם
 כח ואמר הא שרית¹⁷ לממללו קדם מריא ואנא עפרא אנא וקטמא: ואן הסירין מן¹⁸
 כט חמישין זדיקין חמישא מחבל אנת מטל חמישא בלה קריתא ואמר לא אהבל אן
 ל אישבה תמן ארבעין וחמישא: ואוסף תוב אברהם למאמר לה ואן משתכחין תמן
 ל ארבעין ואמר לא אהבל¹⁹ אן אישבה תמן²⁰ ארבעין: ואמר לא נתבאש למריא ואמלל

כ"ה בעי' ורס"ג שיווי לפסוק יד למועד אשוב אליך וגם שם תרגמו למועד הזה. ובולג' נכפלה קביעות הזמן iuxta
 condictum revertar ad te hoc eodem tempore, ועי' רש"י לאותו מועד המועד. וכן נכפל בולג' תרגומו של
 למועד הזה כמ"ב ד, טו. "אפשר שהנקודה שעל הה' מיותרת היא ועי' תרג' ירושלמי: וישמעאל הוה קאים מן
 בתרה (נ"א בתרא) ובחזקוני העתיק מתרג' ירושל' מן בתרוהי (כנדפס בשם רש"י על המדרש כתוב כתרג' ירושלמי
 וישמעאל מצית ליה מאחוריה). ⁷ ע"י למעלה (עמ' ג הערה 20). ⁸ כמו בפסוק י. ⁹ הוספת עבדי איתא גם בעי' טו μὴ παύσῃς
 ועי' ב"ר: והי' אמר המכסה אני מאברהם, ד"א סוד הי' ליראו בתחלה היה סוד הי' ליראו ואח"כ ליראים ואת ישרים
 סודו ואח"כ לנביאים כי לא יעשה הי' אלהים דבר כי אם גלה סודו לעבדיו הנביאים אמר הקב"ה אברהם זה נביא
 כוי מה אני עושה דבר חוץ מדעתו. ובתרג' ירושלמי כתוב מאברהם רחמי. ¹⁰ כמו בפסוק כא הבאה אלי, ואפשר
 שכך היה בטופס שלפני המתרגם כי נתגלגלו לכאן המלים מפסוק הסמוך תחת שתי המלים שבפסוק זה. ובעי'
 πεπλήθησαν πρός μέ¹¹ כ"ה בולג' et videbo utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, ובעי' ואונק' ורס"ג הכצעקתם. ¹² ב"ר אף
 שאתה מביא לעולמך אתה מכלה בו את הצדיקים ואת הרשעים, וכן באונק' ויוני' תרגמו בל' רגז ובעי' συναπολόγησεν ἡμ—לא חספה
 וכפה"ג ש"אף" לא תרגמו כלל, או שתפסו האף לכפל סימן השאלה כי הי' שאלה ואף לשאלה עי' כן סה"ש (ש. אף)
 ושירת ישראל לר"מ אבן עזרא (עמ' קנג), והי' התמה תרגמו בדרך שלילה כמו לעיל המכסה אני מאברהם ψαύσῃς ἡμ ὅτι
 ולהלן (מא, לח) הנמצא כזה εὐρησόμεν ἡμ—לא נמצא. ועוד. ¹³ כ"ה בעי' וולג' ועי' סה"ש (ש, אול), ועוד יש
 לה (למלת אולי) מקום אחר בענין אס" ועי' כן בשירת ישראל הנ"ל (עמ' קנא). ¹⁴ ע"י למעלה (עמ' ד הערה 9)
 ואולם מלשון הפש' כאן בולט שלא תורגמה ההי' ועי' רסאלה לבן קריש (עמ' 86) פחדפו הם אל ה מן השופט
 כל הארץ וגעלוה שופט כל הארץ... ואפשר גם שתפס המתרגם את ההי' לחווק עי' סה"ש (עמ' 219), וההא ג"כ
 לנחץ כמו הא הנגלה נגליתי אל בית אביך (ש"א ב, כו) אשר היא לקיים הדבר ולאמתו. ¹⁵ כנוי לשון כלפי מעלה
 ובכמה דפוסים של אונק' כתוב דיין כל ארעא ברם יעבד דינא עי' אוהב גר. ¹⁶ גם בסומכ' וולג' משפט זה.
¹⁷ כן מתורגמת מלת הוואלתי בולג' ויוני' וכן היה באונק' שלפני הרד"ק עי' בפירושו לש"ב (ו, כט),
 ובראב"ע: ואין מלת הוואלתי כמו החילותי. ¹⁸ כ"ה ביוני' ורס"ג. ¹⁹ גם בשמר' בעי' ובולג' נמצא שיווי זה.
²⁰ השואה לפסוק כח אם אמצא שם ארבעים וחמשה ולפסוק ל, אם אמצא שם שלשים. והעי' כתבו בפסוק ל

ואן משתכחין תמן תלתין ואמר לא אחבל^א אן אישכח תמן תלתין: ואמר הא שרית^א
 לממללו קדם מריא ואן משתכחין תמן עסרין ואמר לא אחבל מטל עסרין: ואמר לא^ב
 נתבאש למריא ואמלל בלחוד זבנתא הדא ואן משתכחין תמן עסרא ואמר לא^ג
 אחבל מטל עסרא: ואזל מריא כד שלם לממללו עם אברהם ואברהם הפך לאתרה: ^ד
 ואתו תרין מלאכין לסדום ברמישא ולוט יתב בתרעא דסדום והוא אנון לוט וקם ^א יט
 לאורעהון וסגד על אפוהי על ארעא: ואמר בעא אנא מנכון מרי סטו לבית עבדכון ^ב
 ובותו ואשיגו רגליכון וקדמו וזלו לאורחכון ואמרו לא^ג בשוקא נבות: ואלין אנון לוט ^ג
 טב וסטו לותה ועלו לביתה ועבד להון משתיא ופטירא אפא להון^ד ולעסו: ועדכיל ^ד
 לא דמכו ואנשי קריתא אנשי סדום אתכרכוהי לביתא מן עלימא ועדמא לסבא וכלה ^ה
 עמא מן סכה^ה: וקרו ללוט ואמרו לה איבא אנון גברא דאתו לותך בלליא אפק אנון ^ה
 לן ונדע אנון: ונפק לוט לותהון לתרעא ותרעא אחד בתרה: ואמר להון^ו לוט לא ^ו
 תבאשון אחי: הא אית לי תרתין בנן דלא ידע אנין גבר^ז אפק אנין לבון ועבדו להון ^ז
 איך דשפיר בעיניכון בלחוד לגברא הלין לא תעבדון מדם מטל דעלו לטללא דקריתת ^ח
 ואמרו פרוק להל ואמרו חד אתא למתותבו עמן^ט והא דאן לן דינא השא נבאש ^ט
 לך מן דלהון ואתכתש^י עם גברא לוט טב וקרבו למתבר תרעא: ואוישטו גברא אידהון ^י
 ואעלו ללוט לותהון לביתא ותרעא אחרו: וגברא דבתרעא דביתא בלעו בשרגרגיתא ^{יא}
 מן זעורא ועדמא לרבא ולאזו למשכחו תרעא: ואמרו גברא ללוט מנא עבד אנת ^{יב}
 הרבא^{יב} חתניך^{יב} ובניך ובנתך וכל דאית לך בקריתא אפק מן אתרא הנא: מטל ^{יג}
 דמחבלינן לה לאתרא הנא מטל דסלקת געתהון קדם מריא ושדרן מריא למחבלותה: ^{יד}
 ונפק לוט ומלל עם חתנוהי נסבי בנתה ואמר להון^{יד} קומו פוקו מן אתרא הנא מטל ^{יד}
 דמחבל לה^{יד} מריא והוא איך מגחך בעיני חתנוהי: וכד סלק שפרא אלצוהי מלאכא ^{טו}
 ללוט ואמרין לה קום דבר אנתתך ותרתין בנתך דאשתכחי דלמא תבלע בחטיה דקריתא: ^{טז}
 ואשתוחר לוט ואחרו מלאכא^{טז} באידה ובאידא דאנתתה ובאידא דתרתין בנתה מטל ^{טז}
 דחם מריא עלוהי ואפקוהי ואשרוהי לבר מן קריתא: וכד אפקו אנון לבר אמרין^{טז} לה ^{טז}
 סלט נפשך^{טז} לא תתפנא לבסתרך ולא תקום בכלה פקעתא לטורא אתפלט דלא ^{טז}

ἐνεκεν τῶν τριακοντα — בעבור השלשים כמו בפסוק כט בעבור הארבעים ובפסוק לב בעבור העשרה; ובפסוק לא
 בעבור העשרים חרגמו — ἐάν εὐρω ἐκεῖ εἴχοσι — אם אמצא שם עשרים. ¹ כ"ה גם בשמרי ועי' ובכ"י אחד של
 קניקוט נמצא בפסוק לב במקום לא אשחית — לא אעשה כדי להשוות לכתוב כאן. ² עי' להלן (עמ' כה הערה ז). ³ כ"ה בע'
 אונק' ויונ', וכולג' ליתא מלת להם גם גבי ויעש להם משתה. ⁴ עיי' כן באונק' ורס"ג. ⁵ בע' רק הוססת אליהם.
⁶ בעוד שני מקומות מתורגם כך עיי' שופטים (יא, לט) והיא לא ידעה איש — והי לא חכמה גבר ושם (כא, יב) אשר
 לא ידעה איש — דלא חכמו אנין גברא כמו להלן (כד, טז) בתולה ואיש לא ידעה. ⁷ כמו"כ ברס"ג קאלו ואחד גא ליסכך
 מענא וצאר יחכם עלינא. ובעי' ἐπιστῆλας παροικεῖν, μὴ καὶ χρῆσιν χρῆναι — באת לגור האם לשפט משפט
 וכמו"כ בולג'. ⁸ כפה"נ ט"ס כאן וצ"ל ואתכתשו והנקודות שעל מלת גברא מיותרות וכן ראיתי כעת בפש' טופס
 אמברסינוס שכתוב ואתכתשו. ⁹ כן חרגם מה לך פה שופטים (יח, ג), מ"א (יט, ט) וישעיהו (כב, טז). ¹⁰ כ"ה כיונ'
 ובכמה דפוסים באונק' עיי' אוהב גר. ¹¹ גם בשמרי עי' ורס"ג המקום הזה וכולג' העיר הזאת. ¹² כ"ה גם ברס"ג. ¹³ גם
 ברס"ג חסרות המלות את העיר. ¹⁴ כ"ה גם בעי' כמו בפסוק יג וכולג' ליתא כלל מלת האנשים. ¹⁵ השואה בפסוק עצמו
 וכ"ה בעי' וכולג' במקום ויאמר כתוב ibique locuti sunt ad eum dicentes — ושם אמרו אליו לאמר, ואפשר
 שהוספת הדברים באו לשם יתר ביאור אחרי שהשמיט לתרגם את הכתוב לפני זה ויהי כהוציאם אותם
 החוצה. ובעי' השמיטו ויציאוהו ויניחיהו מחוץ לעיר והביאו בתרגומים ויהי כהוציאם אותם החוצה בלבד. ובסומ' כתוב
 καὶ ἐξήγαγε κύριος αὐτόν καὶ ἔθηκεν αὐτόν ἔξω τῆς πόλεως — ויצאהו הארון ויניחיהו מחוץ לעיר אפשר כדי
 להשחת לוֹיֹאמר. ¹⁶ בעי' ψυχῆς αὐτοῦ — מלט תמלט נפשך וכ"ה בולג', אמנם ביטוי זה כמו שבא כאן

יח תאבד: ואמר להון לוט בעא אנא¹⁶ מנכון מרי: הא אשכח עבדך רחמא בעיניך
 יט וסניאא די טיבותך דעבדת עמי למחיו נפשו ואנא לא משכח אנא למתפלטו לטורא
 כ דלמא תדרבני בישתא ואמות: הא קריתא הדא קריבא הי למערק לתמן ודי זעוריא
 כא הי אתפלט לתמן הא זעוריא הי ותאהא נפשי: ואמר לה הא נסבת באפיך אף
 כב בפתגמא הנא דלא אהפוך קריתא דאמרת: בעגל אתפלט לתמן מטל דלא משכח
 כג אנא דאעבד מדם עדמא דעאל אנת לתמן מטל הנא קרא שמה דקריתא צער: שמשא
 כד נפק על ארעא ולוט על לצער: ומריא אחת על סדום ועל עמורא כבריתא ונורא מן
 כה קדם מריא מן שמיא: והפך לקוריא הלין ולכלה פקעתא ולכלהון יתבי ארעא
 כו ולמועיתה דארעא: ואתפנית אנתתה מן בסתרה והות קימתא דמלחא: וקדם אברהם
 כז בצפרא לאתרא דקאם הוא תמן קדם מריא: וחר לאפי סדום ועמורא ולאפי כלה
 כח ארעא דפקעתא וחזא והא סלק תננה דארעא איך תננא דאתונא: והוא דכד חבל
 כא אלהא קוריא דפקעתא אתדבר אלהא לאברהם ושדר ללוט מן גו הפיכתא כד הפך
 לב קוריא דיתב הוא בהין לוט: וסלק לוט מן צער ויתב בטורא הו¹⁷ ותרתין בנתה עמה
 לג מטל דדהל למתב בצער ויתב במערתא הו ותרתין בנתה: ואמרת קשישתא לזעורתא
 לד הא אבון סאב גברא לית בארעא דנעול עלין איך אורחא דכלה ארעא: תו¹⁸ נשקא
 לה לאבון חמרא ונדמך עמה ונקים מן אבון זרעא: ואשקי בלליא הו לאבוהון חמרא
 לו ועלת קשישתא ודמבת עם אבוה ולא ידע במדמכה ובמקמה: והוא לבתר זמא ואמרת
 לז קשישתא לזעורתא הא דמבת ברמשא עם אבי נשקיהו חמרא אף בלליא הנא¹⁹ ועולי
 לח דמבי עמה ונקים מן אבון זרעא: ואשקיהו אף בלליא הו לאבוהון חמרא ועלת²⁰
 לו זעורתא ודמבת עמה ולא ידע במדמכה ובמקמה: ובטני תרתיהון בנתה דלוט מן
 לו אבוהון: וילדת קשישתא ברא וקרת שמה מואב הויו אבוהון דמואביא עדמא ליומנא:
 לח וזעורתא אף הי ילדת ברא וקרת שמה בר עמי הויו אבוהון דבני עמון עדמא ליומנא:

א ושקל אברהם מן תמן לארעא דתימנא ויתב בית רקם לבית גדר²¹ ועמר אברהם בגדר:
 ב ואמר אברהם על סרא אנתתה דחתי הי ושדר אבימלך מלכא דגדר ודברה לסרא:
 ג ואתא אלהא על אבימלך בחלמא דלליא ואמר לה הא מאת אנת על אפי אנתתא
 ד דברת מטל דאנתת גברא הי: ואבימלך לא קרב לה ואמר אבימלך מריא אף עמא
 ה זביא קטל אנת: הא הו אמר דחתי הי ואף הי אמרת דאחי הו בתמימותא דלבי
 ו ובדכוותא דאידי עבדת הדא: ואמר לה אלהא בחלמא אף אנא ידע אנא דבתמימות
 ז לבך עבדת הדא והסבתך אף אנא דלא תהטא לי מטל הנא לא שבקתך למקרב לה:
 ח השא אדפך אנתת גברא מטל דנביא הו ונצלא עליך ותאהא ואן לא מהפך אנת דע
 ט דממת מאת אנת אנת וכל דאית לך: וקדם אבימלך בשפרא וקרא לכלהון עבדוהו
 ס ומלל כלהון מלא הלין באדניהון ודחלו אנשא טב: וקרא אבימלך לאברהם ואמר לה

אין לו אח במקרא ובאונק' ויוני חוס על נפשך. ועי' פשי מ"א (י"ט, ג) וילך אל נפשו—אול דנפלט נפשה.¹⁶ כמו"כ באונק'
 ויוני ואולי פשוו כמ"ש ר' שמואל הנגיד הובא בראב"ע, כי אל נא מגורת הואיל" (ועי' כן ולג' מ"ב ד, טו אל
 אדני—quaeso domine mi) ועי' מ"ב (ה, כג) הואל בפשי בעא אנא; אמנס גם הנה נא כססוק
 כי תרגמו כמלת בעא.¹⁷ הוספת הוא ישנה גם בעי' משום שכך נשנה בכתוב הוא ושתי בנתיו. ובשמר' עי' חלג' הוסיפו
 בסוף הכתוב מלת עמו אחרי ושתי בנותיו לשם השוואה.¹⁸ כ"ה בשמר' ורס"ג וכבר כתב אכן גנאח כספר כתאב
 אלחסויה (עמ' 368 opusculs) שמלות הצווי קומה. לכה, הבה אפשר שתבאנה שלא בהתאמה במין וכמספר עם
 מלות הגוף וכן הוא בערבית במלות סר בנא וקם בנא ואסעל בנא.¹⁹ כ"ה בעי' ולג' ויוני.²⁰ גם בעי' חלג' ותבא כמו כססוק לג. עי'

מנא עבדת לך² ומנא חטית לך דאותית עלי ועל מלכותי חטתא רבא עבדא דלא
 מתעבדין עבדת עמי: ואמר אבימלך לאברהם מנא חזית דעבדת פתגמא הנא: ואמר
 אברהם מטל דאמרת דלמא³ לית דחלתה דאלהא בארתא הנא ונקטלוני על אפי
 אנתתי: ברם שריראית חתי הו ברית אבי ולא ברית אמי ודות לי אנתתא:
 והוא דבר אפקני⁴ אלהא מן בית אבי אמרת לה הדא סיבותא דתעבדין עמי
 בכל אתר דאולינן לתמן אמרי עלי דאחי הו: ודבר אבימלך ענא ותורא ועבדא
 ואמהתא ויהב לאברהם ופני לה לסרא אנתתה: ואמר אבימלך לאברהם הא איע
 קדמך כד דשפר בעיניך תב: ולסרא אמר הא יהבת אלף דכסף לאחוכי והא אף הו
 יהיב לכו חלף דחפית עינא דכל דעמי ועל כלמדם אכסתיני: ועלי אברהם קדם
 אלהא ואסי אלהא לאבימלך ולאנתתה ולאמהתה וילדי: מטל דמאחד אחד מריא
 באפי כל מרבעא דבית אבימלך מטל סרא אנתתה דאברהם:

ומריא אתדבר לסרא איך דאמר ועבד מריא לסרא איך דמלל: ובטנת סרא וילדת⁵
 לאברהם ברא לסיבותה לזבנא דמלל עמה אלהא: וקרא אברהם ישם ברה דאתילד
 לה דילדת לה סרא איסחק: וגזר אברהם לאיסחק ברה בר תמניא יומין איך דפקדה
 אלהא: ואברהם בר מאא הוא שלין כד אתילד לה איסחק ברה: ואמרת סרא חדותא
 דבתא עבד לי אלהא יומנא⁶ כל דשמע נהדא לי: ואמרת מן אמר לאברהם דתינקי
 בניא סרא דילדת לה⁷ ברא לסיבותה: ורבא טליא ואתהסל ועבד אברהם משתיא
 רבא בזמא דאתהסל איסחק: וחזת סרא לבר הגר מצריתא דילדת לאברהם מגחך:
 ואמרת לאברהם אפקיה לאמתא הדא ולברה מטל דלא נארית בר אמתא הנא עם
 ברי איסחק: ואתבאש פתגמא טב בעיני אברהם על צבותא דברה: ואמר אלהא
 לאברהם לא נתבאש בעיניך על טליא ועל אמתך כל דאמרא לך סרא שמע בקלה
 מטל דבאיסחק נתקרא לך זרעא: ואף ברה דאמתא לעמא רבא⁸ אעבדיהו מטל
 דזרעד הו: וקדם אברהם בעפרא ונסב להמא ורקבא דמיא ויהב להגר וסס⁹ על
 כתפה ולטליא ושדרה ואזלת וטעת במדברא דבר שבע: וגמרו מיא מן רקבא
 וארמיתה לטליא תחית חד מן סיהא: ואזלת ויתבת¹⁰ מן קבול ארהקת איד משדא
 בקשתא מטל דאמרת דלא אחזא במותה דטליא ויתבת מן קבול ואדימת קלה וכבת:
 ושמע אלהא בקלה דטליא וקרא מלאכה דאלהא להגר מן שמיא ואמר לה מא לכו
 הגר לא תדחלין מטל דשמע אלהא בקלה דטליא אתר¹¹ דהו: קומי שקולי לטליא
 וחמסני אידיכי בה מטל דלעמא רבא אעבדיהו: ופתח אלהא עיניה וחזת בארא דמיא
 ואזלת ומלת רקבא מיא ואשקיתה לטליא: והוא אלהא עמה עם טליא ורבא ויתב

למעלה (עמי יח הערה 5). המלה לך הכאה בסמוך נשתררבה לכאן במקום לנו, והעי' והולגי כתבו בתרגומם
 במקום השאתי-הטאנו השואא לנו. "ברסי' לעל ועי' סה"ש (ש. רס). רס אין יראת אלהים אשר ענינה אודי. "תרגום
 התעו-הוציא כ"ה בעי' ולגי ורס"ג וסח"ש (ש. תעה), ועי' יוני. "הוספת היום איתא גם בעי' המכטא עשה אלהים
 היום נמצא בש"א (יד, מה), ואפשר ישגם משם נחלגלה לכאן בפשי' מלת רבתא, כי באותו פסוק יש מלת הגדולה.
 "כ"ה גם בשמרי' יוני, ועי' פסוק ה. "כמו בפסוק יח וכ"ה בשמרי' עי' הלג. "כ"ה ברס"ג, ובעי' *επι ἐπέληται* και
imposuit scapulae eius tradiditque puerum - וישם את הילד על שכמה ובולג: "בעוד מקומות נמצא בש"א אשר-אתר עי'
 במדבר (כב, כ) אשר אין דרך-אתר, דברים (ח, טו) אשר אין מים-אתר, (יח, ו) אשר הוא גר שם-אתר, הושע
 (ו, יב) כאשר-לאתר, רות (א, טו) כי אל אשר-דלאתר ועוד, וגם העי' והולגי תרגמו מן כאן ובמקומות שונים, ואין

במדברא דפרן וילף⁷ הוא קשתא⁸ במדברא דפרן: ונסבת לה אמה אנתתא מן
 ארעא דמצרין: והוא בזבנא הו ואמר אבימלך ופיכל רב חילה לאברהם⁹ אלהא עמך
 בכל דעבד אנת: והשא ימי לי באלהא הרבא דלא תדגל בי ובטוהמי ובשרבתי¹⁰ ואיך
 טיבותא דעבדת עמך עבד עמי ועם ארעא דעמרת בה: ואמר אברהם אנא אמא:
 ואבם אברהם לאבימלך על צבותא דבארא דמיא דחפרו עבדוהי דאברהם¹¹ ושקלוה¹²
 עבדוהי דאבימלך: ואמר אבימלך לא ידעת מנו עבד פתגמא הגא ואף אנת לא חויתני
 ואף אנא לא שמעת אלא אן יומנא: ודבר אברהם ענא ותורא ויהב לאבימלך ואקימו
 תדיהון קימא: ואקים אברהם שבע פרתא דענא בלהודיהון: ואמר אבימלך לאברהם
 מנא אנן הלין שבע פרתא דענא¹³ דאקימת בלהודיהון: ואמר דשבע פרתא תסב מן
 אידי מטל דתהוא לי סהדותא דחפרת בארא הדא: מטל הגא קרא לאתרא הו
 באר שבע מטל דתמן ימיו תדיהון: ואקימו קימא בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל
 רב חילה והפכו לארעא דפלשתיא: ונצב אברהם נצבתא בבאר שבע וקרא תמן
 בשמה דמריא אלהא דעלמא: ועמר אברהם בארעא דפלשתיא וימתא סגיאא:

כב א והוא מן בתר פתגמא הלין אלהא נסי לאברהם ואמר לה אברהם ואמר הא אנא:
 ואמר לה דבר לברך ליהודך דרחם אנת לאיסחק וזל לך לארעא דאמוריא¹⁴ ואסקידי
 תמן לעלתא על חד מן טורא דאמר לך: וקדם אברהם בצפרא וארמי¹⁵ על חמרה
 ודבר לתרין עלימוהי עמה ולאיסחק ברה ועלה קיסא לעלתא וקם אזל לאתרא דאמר
 לה אלהא: וליומא תליתיא ארים אברהם עינוהי וחזיהי לאתרא הו מן רוחקא: ואמר
 לעלימוהי פושו לבון הרבא לות חמרא ואנא וטליא נאזל עדמא להרבא נסגוד
 ונהפוך לותבון: ונסב אברהם קיסא לעלתא וסם על איסחק ברה ונסב באידה נורא
 וסבינא ואזלו תדיהון אבהדא: ואמר איסחק לאברהם אבוהי ואמר אבא ואמר הא אנא
 ברי ואמר לה הא נורא וקיסא איבו אמרא לעלתא: ואמר אברהם אלהא נחזא¹⁶ אמרא
 לעלתא ברי ואזלו תדיהון אבהדא: ואתו לאתרא דאמר לה אלהא ובנא תמן אברהם
 מדבחא וסדר קיסא ופכרה לאיסחק ברה וסמה על מדבחא לעל מן קיסא: ואוישט
 אידה אברהם ונסב סבינא למכסה לברה: וקרא לה מלאכה דאלהא מן שמיא ואמר
 אברהם אברהם ואמר הא אנא: ואמר לה לא תוישט אידך על מליא ולא תעבד לה

כאן המקום להאריך ולא נעיר אלא על מ"ם שבע' בכאן שהוסיפו מלות עף טו סόπου τού εἶ—באשר הוא
 שם גם אחרי קול הנער שנתחלת הפסוק. ⁷ יוני' והוא יליף רבי קשותא ובכ"ר רובה מתלמד בקשת. ⁸ וישב השני
 לא תרגם משום כפל לשון, ועיי' שמות (כ, טו) וישב בארץ מדין וישב על הבאר שתרגם וישב
 הראשון במלת ואול. ⁹ גם בולג' ליתא מלת לאמר. ¹⁰ כן תרגם בישעיהו (יד, כב) ונין ונכד, ובאיוב (יח, יט) לא
 ניין לו ולא נכד בעמו—לא שם לה ולא הוכרן כמו לא שם לו ולא זכר. ובעי' מתורגם ולניני טο σπέρμα
 —ולורעי, ונכדי τὸ ὄνομα—ולשמי, ובישעיהו (שם) שם ושאר ונין ונכד בעי' αἰ καὶ ἀτάλειμμα καὶ ὄνομα
 σπέρμα—שם ושאר וזרע (כפשי' ושאר—זורעה), הרי שתרגמו ונין ונכד במלה אחת וזרע. ואולי מפני שבברא'
 תרגמו נכד—שם וכאן כבר נזכר שם ולכן השמיטו נכד, וזרע אינו רק תרגום למלת ניין ובאיוב (שם) כתוב בעי'
 εἶ καὶ ἀτάλειμμα καὶ ὄνομα σπέρμα—ולא יהיה נודע בעמו. ובשמר' כתוב במקרא שלפנינו ולנגדי והדבר פשוט
 שאינו אלא חלוקה כי בני. ¹¹ הוספת דחפרו עבדוהי דאברהם היא השואה מוטעת לפסוק (כו, יח) כפי שבא בפשי' שם.
¹² הפשי' משתמש בפעל שקל לתרגום כמה וכמה פעלים שונים בעברית: שמות (לג, ד) ויתנצלו בני ישראל—ושקלו,
 דברי (כח, ט) ונסחתם מעל האדמה—ותשתקלון, יהושע (ה, יב) וישבת המן—ואשתקל, ש"א (ו, ה) אולי יקל את
 ידו—טך שקלו, ירמיהו (מו, ג) ערכו מגן—שקולו, (נ, כג) וישבר פטיש כל הארץ—ואשתקלת, הושע (כ, טו)
 ותעד נומה—ושקלת, איוב (יט, י) ויסע כעץ—ושקל, ועוד. ¹³ השואה לפסוק כח. ¹⁴ עיי' רשב"ם המוריה האמוריה, ארץ
 האמרי הרבה אלמין חסרים. ¹⁵ כן בכל מקום בפשי' מתורגמה לשון חבישה הסמוכה אצל חמור במלת רמא. ¹⁶ גם

מדם מטל דהשא אודעת' דדהלה אנת דאלהא דלא הסכת לברך ליהידיך מני: וארים יג
 אברהם עינוהי וחזא והא דכרא חד⁹ אחיד בסוכתא בקרנתה ואזל אברהם ונסבה
 לדברא ואסקה לעלתא הלף ברה: וקרא אברהם שמא דאתרא הו מדיא נחזא דאתאמר יד
 יומנא בטורא הנא¹⁰ מריא נחזא: וקרא מלאכה דאלהא לאביהם דתרתין זבנין מן יז
 יומיא: ואמר בי ימית אמר מריא¹¹ הלף דעבדת פתגמא הנא ולא הסכת לברך יז
 ליהידיך מני: מברכו¹⁰ אברכך ומסגיו אסגא זרעך אך כוכבי יומיא ואיך חלא דעל יז
 ספתה דימא ונארית זרעך ארעתא דבעלדבבחה: ונתברכין בזרעך בלהון עממא דארעא יח

ברס: ליתא מלת לה, ובתרג' ירושלמי יודמן לי. 'עיי' ב"ר עתה הודעתי לכל שאתה אוהבני וכ"ה ברס: אלאן ערפת
 אלנאם ובראב"ע, והגאון אמר... מלת ידעתי כמו הודעתי ולא ידע זה הגאון כי בשעה שעקר בנו לא היו שם אפילו
 נעריה ולא ידע הראב"ע שפירוש הגאון הוא מן המדרש. ועיי' כן בראב"ע להלן (לא, נ) אם תענה את בנותי, אמר
 הגאון פירושו אם לא תשכב עם נשיך וזאת לשון נכריה לא נשמע כמוהו בכל המקרא ואם היה כמשמעו מה יזיק? ומקור
 פירוש זה במדרש רז"ל עיי' בבלי יומא (עו) אם תענה את בנותי מתשמיש. וראב"ע תכריה לגזויה שבעצמו בשפת
 יתד (סי' א) השיב עלי דוניש שחפס את רס"ג בפרוש אמתה (שמות ב, ה)—ידה וכתב, ומדוע אליו ריבות יקום
 יריב את ההרים מוסדי עולם הם חכמי המשנה שפירשו כן ועוד מצינו שאמר הגאון במקומות רבים מספריו אע"פ
 שמסברת דקדוק הלשון אינו בדברי (כדברי) הראשונים, אנו נסמוך עליהם ונעזב דעתינו כי היא נקלה כנגד דעתם
 וכן עשה... ואף בפרוש של הראב"ע לתורה דחה הוא עצמו פרוש זה, אלא שלא הזכיר את הגאון. ואפשר שלא
 כיון בהשגתו אל הגאון אלא אל איזה מחבר אחר שהכניס פרוש זה לתוך ספר שרשים. ואולם אפשר שגם מדונש
 לא נכחד דרכו של רס"ג: להליט לפעמים בפרושי דרשות ואגרות, אלא שלא השיב על ס"י התורה של רס"ג כי
 אם על חבוריו של רס"ג בחקרי שרשי לשון הקדש, ולפיכך חוקו, לכאורה, טענות דונש, שהרי אף אם נודה שמוחר
 למתרגם להכניס רמזים של דרשות בתרגומו אבל בחבור לחקירת לשון אין מקום, כמוכן, אלא לכאר ולכרר הוראות
 המלים ושוויהן ע"י תכונתן בדיוק ולא לשים פנים לדרשות הנמצאות בדברי חז"ל, שגם הם לא חשבו מעולם
 להוציא בדרשותיהם את המקראות מירי פשוטם או לשנות במאומה את עצם משמעם (עיי' ספרי על הנוסח השמרוני
 עמ' 208), ובוה כל דברי ראב"ע והשגותיו על דונש מסוג זה יפלו. ⁹ כ"ה בהרבה תרגומים קדמונים, ומסני הדמיון החיצוני
 שיש למלות אחד ואחר דמו רבים שתחת איל אחד היה הנוסח לקדמונים אחד. ולדעתי רק זרותה של המלה אחר
 שמוחרת היא לגמרי בפסוק כמו שכבר עמדו עיי' בירושלמי תענית (ס"ב ה"ד) היא שהביאה את המתרגמים
 לפרשה בפנים שונים. הפשו' וכן העי' השמישו לגמרי מלת אחד והוספת מלת אחד בתרגומם היא משום שדרכם בכך
 בכמה מקומות להוסיף מלת אחד עיי' לדוגמה בפשו' יהושע (ה, יג) והנה איש עומד—גברא חד, שופט' (ח, יד)
 וילך נער—עדימא חד, (ח, כד) אישאלה בכם ישאלה—שאלתא חדא, יש"א (א, א) ויהי איש מבנימן—גברא חד.
 ש"ב (א, ב) וירא אשה—אנתתא חדא, מ"א (יט, ד) והוא הלך במדבר דרך יום—יומא חד, (כב, לד) ואיש משך—
 וגברא חד, מ"ב (א, ו) איש עלה לקראתנו—גברא חד, (כ, כ) קחו לי צלחית—קוקתא חדא, (ו, כו) ואשה צעקה—
 ואנתתא חדא. וזה שאנו מוצאים בכמה כ"י מלת אחד לא משום שהיה להם נוסח אחד, אלא משום שהיו רגילים
 להוסיף ביאור במקרא. וטעות זו נפלה ג"כ בילקוט מיכה (רמו תקנה): מה הקריב אברהם לפניו איל אחד שנאמר
 וישא אברהם את עינו וירא והנה איל אחד אם רוצה אנו מקריבים לו אלפי אילים. ומצורת המאמר למד המעתיק
 על צורת הכתוב וטעה להוסיף ע"פ דעתו מלת אחד, שכאמת גם בלעדיה דברי המאמר ברורים ועולים יפה. רס"ג
 באר את הכתוב במדת מוקדם שהוא מאוחר וכתב תם רסע אברהם עיניה בעד הלך סאדא בכבש מלתחמה,
 וכ"ה ברקמה (עמ' 214) השעור וישא אברהם את עינו אחר (אחרי כן) וירא והנה איל נאחו. באונק' ל'זינו נמצאו
 שני הפרושים הנזכרים: וזקף אברהם ית עינוהי בחר אילין וחזא והא דכרא חדא. יוני הליט בזה אנדה ידועה: וחזא
 והא דכרא חד דאתברי בניו שמישתא דשכלול עלמא אחיד: בולג' post tergum—סאבד וכו' בארטי. וכן יש להיפך
 שבמקרא כתיב אחד ובתרגומים אחר, ואין בזה כלל משום נוסחה אחרת עיי' מ"א (יח, כב) ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם
 הפר האחד ואני אעשה את הפר האחד וחשבו רבים שלפני העי' והולג' היה הנוסח את הפר האחר, וכן טעו ביחו' (לו, טז) קח לך
 עין אחד וכתב עליו ליוסף... ולקח עין אחד וכתב עליו... שנוסח העי' והפשו' היה ולקח עין אחד, ולא התיישו כהל' כי שימיש
 המקרא לכפל תיבת אחד (עיי' ר"י קרא בפרושו לש"א י, יג), אבל המתרגמים נמשכו לפעמים אחרי שמוש לשונם, וכוראי
 משום זה תרגמו העי' ביחו' (יט, ה) ותקח אחד מגוריה—אחה, מפני שבפסוק ג' כבר נאמר ותעל אחד, וכן כמ"א
 (יג, יא) ונביא אחד זקן כתבו העי' אחר, משום שלפני זה באו הדברים על נביא אחד, וכן ביחו' (יז, ז) ויהי נשר
 אחד בעי' ופשו' אחר, משום שכבר הוזכר שם מקודם פסוק ג' נשר גדל בנפים, ורבים כאלה, ועיי' יחו' (יא, יט) ונתתי
 להם לב אחד בעי' לב אחד, בפשו' לב חדש ובתרג' לב דחיל, וגם זה מראה ברור שלא בשביל איזה נוסח בא
 השינוי כ"א בשביל הענין והכונה. ובמקום אחר הארכתי בפרט זה. ⁶ כ"ה באונק' יוני והס"ג. ⁷ גם בולג' כתוב
 videbit. מלת כי ליתא גם בעי' ולג' ויוני ועיי' ס' השרשים (עמ' 36). ותהיה כי נוספת ללא צורך, ועיי' ספרי הגוסס
 השמרוני על התורה (עמ' 64). ⁸ כ"ה בשמרי עי' ולג' ורס"ג כמו בפסוק יב. ¹⁰ כן בולג' חסרה כי.

יט הלף די שמעת בקלי: והפך אברהם לות עלימודי וקמו ואזלו אכחדא לבאר שבע ויתב
 כ אברהם בכר שבע: והוא מן בתר פתגמא הלין ואתחוי לאברהם ואמר לה הא ילדת
 כא מלכא אף הי בניא לנחור אחוך: לעיין בוכרה ולבון אחוהי ולקמואיל אבוהי דארם:
 כב ולכסר ולחזו ולפלרש ולירלף ולבתואיל: ובתואיל אולד לרפקא תמניא הלין ילדת
 כד מלכא לנחור אחוהי דאברהם: ודרוכתה שמה" רומא וילדת אף הי למבחה ולגתם
 ולתחיש ולמעבא:

כה ויהו הייה דסרא מאא ועסרין ושבע שנין שניא דחית סרא: ומיתת סרא בקורית גנברא'
 ג הי הי חברון דבארעא דכנען ואתא אברהם למרקדו על סרא ולמבכיה: וקם אברהם
 ד מן קדם מיתתה ומלל עם בני חית ואמר להון: עמורא אנא ותותבא עמכון הבו לי
 ה ירתתא דקברא עמכון ואקבור מיתתי מן קדמי: וענו בני חית ואמרו לאברהם: שמעין
 ו מרן' רבא אנת דאלהא בינתן בגביא דקברין קבור מיתתך אנש מן לא נכלא קברה
 ז מנך למקבר מיתתך: וקם אברהם וסגד לעמא דארעא לבני חית ומלל עמהון ואמר
 ח להון: אן צבין נפשיתכון דאקבור מיתתי מן קדמי שומעוני ובעו לי מן עפרון בר צחר:
 ט ונתל לי מערתא אעיפתא דילה דבסטר חקלה בכספא שלמא נתליה לי בינתכון
 י ליריתנא דקברא: ועפרון יתב בגו בני חית וענא עפרון חיתיא ואמר לאברהם קדם בני
 יא חית וקדם כל' עאלי תרעא דקריתתה: ואמר לא מרי שמעני חקלא יהבת לך ומערתא
 יב דבה לך יהבתה קדם בני עמי יהבתה לך קבור מיתתך: וסגד אברהם קדם עמא
 יג דארעא: ואמר לעפרון קדם עמא דארעא אן צבא אנת שמעני אתל לך כספא דמי
 יד חקלא סב מני ואקבור מיתתי תמן: וענא עפרון ואמר לאברהם מרי שמעני: ארעא
 טו ארבעמאא אנון מתקלין דכספא ביני ולך מנאהי ומיתתך קבור: וישמע אברהם לעפרון
 ו תקל אברהם לעפרון כספא דמלל קדם בני חית ארבעמאא מתקלין דכספא דנפק
 וז לתגרא: וקמת חקלא דעפרון דבאעיפתא דקדם ממרא חקלא דמערתא' ומערתא דבה

11 גם ברס"ג כתוב שמה ובמבוא הארבעתי בכירור הכלל שלפעמים באה אות בסוף התיבה ואותה אות נכפלת בתחלת התיבה
 הסמוכה לה מלאחריה ואחת מן האותיות הכפולות מיותרת ואין לה צורך שמושי וכבר הוכיח כלל זה אבן גנאח
 ברקמה (עמ' 141) והביא שתי דוגמאות, "יששום מדבר וציה (ישעיהו לה, א) הביטו אליו ונהרו (תהלי' לה, ו) שיתכן
 פירושו אליו. ועי' עוד דוגמאות בפש': יהושע (י, כא) לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשנו-גבר,
 שופט' (ו, כב) חרב איש ברעהו ובכל המחנה-בכלה משריתא; ש"א (כ, כט) מנחת ישראל לעמי-עמי; ש"ב
 (ד, י) כמבשר בעיני ואחזה-בעיני; (ו, טו) וממלכתך עד עולם לסניך כסאך-קדמי; יחזי (ט, ה) עכרו בעיר
 אחריו והכו-בתרי: הושע (יא, ג) קחם על זרעתיו ולא ידעו-דרעי; תהלי' (סג, כ) וכלמתי נגדך כל צוררי-לוקבל כלהון.
 1 בקרית ארבע על שם ארבע ענקים שהיו שם (רש"י). "כמו"כ תרגם להלן יד ויען עפרון את אברהם לאמר לו
 וענא עפרון ואמר לאברהם, ומלת לו גם שם אינה מתורגמת, וכן בולג' נשמטה מלת לו בכ' מקומות אלו. הע' חברו
 באותם שני המקומות מלת לו לפסוק שלאחריו ותרגמו כמו לא בא, וכ"ה בשמרי' (עי' מחברתי על התרגום הירושלמי
 לתורה (עמ' 30) יהיא השואה לפסוק יא לא אדני שמעני. ואולם זה שלא שבאותו פסוק יא שכתוב מסורש לא תרגמו
 הע' כמו לי $\alpha\rho' \epsilon\mu\omicron\iota$; ואמנם גם בפסוק יג אך אם אתה לו שמעני ג"כ כתבו במקום לו-לי $\epsilon\pi\epsilon\iota\theta\epsilon\iota \pi\rho\sigma \epsilon\mu\omicron\iota \epsilon\iota$,
 גם בשמרי' בפסוק זה כתוב לי שמעני. ואולם ברור שמלת לי באה לשם פירוש, אם לא שנתחלפה בטעות מלת לי
 שבפסוק ט, ואין הדבר תלוי כלל באיזה נוסחה רק בפשט הכתוב, ועי' אונק' אם את עביר לי טיבו ויוני ברם אם
 אנת צכי למעבד לי טיבו וכולג' ליתא כלל מלת לי רק $quaeso, ut audias me$ -שמעני נא. ועי' שו"ת הגאונים
 וברון לראשונים (הוצ' הרבני סי' רמח), "אך אם אתה לו שמעני אם תאמרו מלה כלשון ישמעאל אמא אן
 אנת לית אשמעני (כ"ה אמנם מסורש ברס"ג אמא אן אנת ליתך תסמע מני) אינם דברים נכונים ואין אדם מבין
 טעמם, לסיכך יש אומרים בן טעמם אם אתה הוא עפרון שמעני ולו תשמעני, ויש אומרים בן טעמם אם אתה נותן
 לי ולו תתן שמעני וקח כסף השדה, ויש אומרים טעם אחר, וזה בהעתיקו מעתיק טעמו וכל אחד אומר כי זה סתרון
 תורת משה ובאמרו כי זה סתרון תורת משה ה"ז בראי וכמה פסוקים כזה רבים מאד". "כ"ה באונק' יוני ורס"ג
 ועי' ראב"ע, וכולג' ארון. "כ"ה בע' ורס"ג, וכולג' כל, ועי' רקמה (עמ' 16) וממה שהלמדנו לעסף אמרו לכל באי. "עי'

ובלהון אילנא דבהקלא דבתחומא כד חדרא: לאברהם אודבני קדם בני חית וקדם
 בל^א עאלי תרעא דקריתיה: ומן בתרבין קבר אברהם לסרא אנתתה במערתא דבהקלא
 אעיפתא דקדם ממרא הי הי חברון דבארעא דבנען: וקמת הקלא דמערתא ומערתא
 דבה לאברהם ליורתנא דקברא מן לות בני חית:
 ואברהם סאב ועל בשניא ומריא ברך לאברהם בכל: וקרא אברהם לעבדה סבא^א כד
 דבביתה דשליט בכל דאית לה ואמר לה סוס אידך תחית חצי: ואומיך במריא אלהא
 דשמיא ואלהא דארעא דלא תסב אנתתא לברי מן בנת כנעניא דיתב אנא בינתהון:
 אלא לארעי ולתולדתי זל וסב אנתתא לברי אוסחק: ואמר לה עבדא ואן לא תצבא
 אנתתא למאתא בתרי לארעא דרא מהפכו אהפכיה לברך לארעא דנפקת מן תמן:
 ואמר לה אברהם אודהר לך דלמא תהפך לברי לתמן: מריא אלהא דשמיא דדברני
 מן תמן מן בית אבי ומן ארעא דתולדתי ודאמר לי ודאקום לי דלזרעך אתליה ארעא
 דרא הו נשדר מלאכה קדמך ותסב אנתתא לברי מן תמן: ואן לא תתפיש אנתתא למאתא
 עמך הוית זכי מן מומתי דרא בלהוד לברי לא תהפך לתמן: וסס עבדא אידה
 תחית חצה דאברהם מרה וימא לה על פתגמא הנא: ודבר עבדא עסרא גמלין מן
 גמלא דמרה ואזל ומנבל^א טובא דמרה באידה וקם אזל לארס גהלין לקריתא דנחור:
 ואברך גמלוהי לבר מן קריתא על בארא דמיא לעדן רמשא לעדן דנפקן מלית
 מיא: ועלי ואמר^א מריא אלהא דמרי אברהם טיב קדמי יומנא ועבד טיבותא
 עם מרי אברהם: הא אנא קאם אנא על בארא דמיא ובנת אנשי קריתא
 נפקן לממלא מיא: ועלימתא דאמר לה ארבן לי קולתכי דאשתא ותאמר לי
 אשתי ואף לגמליך אשקא הי הי דטיבת לעבדך אוסחק ובהרא אדע דעבד אנת
 טיבותא וקושתא^א עם מרי: והו עדכיל לא שלם לממללו והא רפקא נפקת דאתילדת
 לבתואיל בר מלכא אנתת נחור אחוהי דאברהם וקולתא על כתפה: ועלימתא שפירא
 הות בחוזה טב בתולתא דגברא לא ידעה ונתת לבארא ומלת קולתה וסלקת:
 ורהט עבדא לאורעה ואמר לה אשקיני קליל מיא מן קולתכי: ואמרת לה אשתי מרי
 ואסתרהבת ואחתת קולתה על אידיה ואשקיתח: וגמרת למשקיותה ואמרת אף

רמב"ן שכתב „והנה אברהם לא היה מבקש רק למכור לו המערה כי היא בקצה הישרה ושאר הישרה
 לעפרון והוא אמר לו דרך מוסר או מדמה שיתן לו הישרה והמערה אשר בו כי לא יתכן לאדם נכבד כמותו שתהיה
 לו המערה לאחוזת קבר והישרה יהיה לאחר ואברהם שמח בכך וקנה הכל בדמים שהזכיר לו, ואפשר שדעת הפשוט
 שרק ישרה המערה מכר לו ולא כל הישרה, וכן כתב הרמב"ם בפ"ה דמערתא „בית בעי ילגי ויבטי עיני קמיה וע"פ
 לכל באי כלומר וכל, ובראב"ע נפלה מ"ס שנדפס, וטעם לכל באי שער עירו כל עובד ושב, והרי כאן בפסוק כתוב
 בכל, ובדאי דברי ראב"ע אלו צ"ל בפסוק יששם כתוב לפנינו בכל ונעתקו שלא במקומם, ועי' עוד מ"ס בולטת מזו
 כרד"ק כאן: „וכל באי שער עירו עם כל באי שער עירו שהיו שם בעת המקנה וקדמאה (פסוק י) לכל ובתראה
 (פסוק יח) בכל וחד פסוק סימן לכל כלי המושכן בכל עבודתו, ואחרי כ"ו מועתק לפנינו כרד"ק בפסוק יח לכל, ואמנם
 ביוני פסוק יח כתוב לכל, אבל טעם השינוי הוא משום השוואה לפסוק י. עי' סה"ש (עמ' 31): וכמוהו ואחרי כן קבר אברהם
 אל מערת במערת. כ"ה גם בעי אונק' ויוני כמו להלן (כה, ט) אשר על פני ממרא ובולגי ליתא שם מלת אשר.
 המלות מן תמן נשתרבבו לכאן מסוף הפסוק. כ"ה בעי ילגי ועי' מ"ב (ח, ט) ויקח מנחה בירו וכל טוב המושכן
 בפשו מן כול טובא. כ"ה כל מקום שיש במלת ויאמר משמעות תפלה מוסף הפשו מלת ועלי עי' כאן להלן (לב, י),
 מ"א (ח, כ), דה"ב (כ, ו). תוספת מלת ואמת עי' פסוק כו. גם ביוני ולגינתא וכ"ה בולגי בפסוקים טו, יח, כ.
 ובשני המקומות האחרונים גם בעי מן אמנם בכלל לא הקדקו המתרגמים בכני השם במקום שהוא מוכן, ומצוי לרוב
 שמות שבאו במקרא בכני ובתרגומים הם כלי בני וכן יש גם להוסיף, וגיבא ביה דק דוגמות מספר מסוג זה שאנו
 עומדים בו שמות (כה, ב) תרומתי—סורשנא, הקרא (כ, ב) מסלתה ומשמנה—מן נשיפא ומן משחא, במדבר (ח,
 כט) מכל חלבו—מן כלה שומנא, דברי (כה, ה) את אשתו—אנתתא, מ"א (יו, יט) על מסתו—בערסא, ישעיהו (מ, ב)

ב לגמלך אמלא עדמא דנישלמון למשתא: ואסתרהבת ונפעת קילתה לישקיא ורהטת
 כא תוב לבא-יא לממלא ומלת לבלהון גמלוהי: וגברא משקא ומתבקא בה⁹ ומכתר למדע
 כב אן אעלה מריא אורחה או לא: וכד גמרו גמלא למשתא נסב עבדא קדשא דדהבא
 כג מתקלא מתקלה ותרין שארין על אידיה מן עסרא דדהבא מתקלהון: ואמר לה¹⁰ ברת
 כד מן אתי הואני אן אית לן אתרא בית אבוכי למבת: ואמרת לה ברת כתואיל אנא
 כה בר מלכא דילדת לנהור: ואמרת לה אף תבנא אף כסתא סגני לן ואף אתרא למבת:
 כו וברך גברא על ארעא¹¹ וסגד למריא: ואמר בריך הו מריא אלהה דמרי אברהם דלא
 כז בלא טיבותה וקושתה מן מרי אלא באורחא דברני מריא לבית אחוהי דמרי למסב
 כח ברת אחיהו דמרי לברה¹²: ורהטת טליתא וחיות לבית אבוה¹³ מלא הלין¹⁴: ולרפקא
 כט אית הוא אחא ושמה לבן ורהט לבן לות גברא לבר לות בארא: כד הוא קדשא
 לד ושא-יא באידי חתה וכד ישמע מליה דרפקא חתה דאמרת דהבנא אמר לי גברא ואתא
 לא לות גברא והא קאם לות גמלא על בארא: ואמר לה עול בריכה דמריא למנא קאם
 לב אנת ביטוקא ואנא תקנת ביתא והוכתא לגמלא: ועל גברא לביתא ושרא מן גמלא
 לג וארמי תבנא ובסתא לגמלא ומיא למיגו דגלוהי ודגלא דגברא דעמה: וסם¹⁵ קדמיהון¹⁶
 לד למאבל ואמר לא לעס אנא עדמא דאמר מלי אמרין¹⁷ לה אמר: ואמר עבדא אנא
 לה דאברהם: ומריא בריך למרי וירב טב¹⁸ והו לה¹⁹ ענא ותורא וסאמא ודהבא ועבדא ואמהתא
 לו ואתנא וגמלא והמרא: וילדת סרא אנתתה דמרי ברא למרי מן בתר דסאבת ויהב לה
 לו כל מים דאית לה: ואומיני מרי ואמר לי לא תסב אנתתא לברי מן בנת כנעניא דיתב
 לח אנא בארעהון: אלא זל לבית אבי ולשרבתי וסב אנתתא לברי מן תמן²⁰: ואמרת
 ל מרי ודלמא לא תצנא²¹ אנתתא למאתא עמי: ואמר לי מרי מריא דפלהת קדמוהי
 לו הו²² נשדר מלאכה עמך ונתקן אורחך ותסב אנתתא לברי מן שרבתי ומן בית אבי:
 מא והדין תתחסא מן מומתי כד תאזל לשרבתי ואן לא נתלון לך הוית מחסי מן מומתי:
 מב ואיתית יומנא לות בארא ואמרת מריא אלהה דמרי אברהם אן אתקנת אורחי דאיתית
 מג עליה: הא אנא קאם אנא על ברא דמיא ועלימתא דנפקא לממלא מיא²³ ואמר לה:
 מד אישקיני קליל מיא מן קולתבי ותאמר לי אף אנת אשתי אף לגמלך אמלא הו הו
 מה אנתתא דטיב מריא לבר מרי: ואנא עדכיל לא שלמת לממללו בלבי ודא רפקא

צנאה—חילא, יונה (א, ג) שברה—אגרא, ירמיהו (ה, לא) לאחרייתה—לחרתא, תהלי (קמון, ט) לחמה—מאכולתא, משלי
 (יד) בנתה ביתא—ביתא. ⁹ במ"ב באונק' שתי בה מסתכל ובאונק' שלפנינו כתוב שהי אבל בס' יאר העתיק שתי
 וכן הביא בשם התרגום הראב"ע בשפה ברורה (ד' פיורדא עמ' יא) ועי' במחברתי על התרגום הירושלמי לתורה (עמ' 36)
 ובספרי הנוסח השמרוני (עמ' 32). ¹⁰ הוספת מלת לה יש גם בולג', ובעי' וישאל לה ויאמר השואה לפסוק מו, וברס"ג:
 אחרי אמרו לה. ¹¹ שמיע לו המכטא המצוי לרוב ויקר ארצה, ועי' פסוק נב. ¹² הוספת מלים משום שיווי לפסוק מח,
 ובולג' יש כאן שיווי אחר לפסוק הג"ל שכתוב recto itinere בדרך אמת כמו שיתרגם שם. ¹³ עי' רות (א, ח)
 לבית אמה וכחוב שם בפשי לבית אנשיכון ובדאי ט"ס היא כי שם בפסוק ט' שלאחריו ומצאנה מנוחה אישה בית
 אישה מתורגם שם בפשי בית אבהיכון ונתחלפו המלים בשני הפסוקים, שפסוק ט' צ"ל בית אנשיכון תרגום
 לבית אישה ובפסוק ח' לבית אבהיכון שמקביל התרגום לבית אמה כמו שמתורגם כאן לבית אמה—לבית אבוה.
¹⁴ עי' רמב"ן להלן (למ, טז): כדברים האלה וסתרונו הדברים האלה וכמוהו ותגר לבית אמה כדברים האלה. ויתכן
 ששמוש הכף בזה להפלה וכן למה ידבר אדוני כדברים האלה, ותקראנה אותי כאלה. ועי' רקמה (עמ' 29). ¹⁵ כ"ה בע',
 ובאונק' ווני' וישומו וכ"ה בפשי טופס אמכרסנינוס. ¹⁶ כ"ה בע' והיא השואה מוטעת. ¹⁷ השואה במקרא עצמו לפי
 נוסח אמכרסנינוס שכתוב בתחלת המקרא כל"ר וסמו. ¹⁸ מוקדם שהוא מאוחר. ¹⁹ השואה שלמעלה (יב, טז)
 יהי לו צאן ובקר והוספת מלת אחונות שבכאן איתא גם שם. ²⁰ כ"ה גם בעי' שיווי לפסוק ז. ²¹ כ"ה בולג' Quid si
 noluerit venire mecum mulier השואר לפסוק ח. ²² הוספת הוא איתא גם בעי' השואה לפסוק ז. ²³ כ"ה גם בולג'
 כמו בפסוק יג.

נפקת וקודתא²¹ על כתפה ונחתת לעינא ומלת ואמרת לה אישקיני קליל מ'יא מן
 קולתבי²²: ואסתרהבת ואחתת קולתה מנה ואמרת לי²³ אשתי ואף לגמליך אישקא
 ואשתית ואף לגמלי אשקית: ושאלתה ואמרת לה²⁴ ברת מן אנתי ואמרת ברת
 בתואיל אנא בר נחור דילדת לה מלכא וארמית שארא באידיה וקדשא²⁵ באדניה
 וקעדת וסגדת למריא: וברכת למריא אלהה דמרי אברהם דדברני באורחא דקוישתא
 לבית אחודי דמרי²⁶ למסב ברת אחודי דמרי לברה: והשא אן עבדין אנתון טיבותא וקוישתא
 עם מרי חואוני ואן לא חואוני ואתפנא לימינא או לסמלא: וענו לבן ובתואיל ואמרו מן מריא
 נפקת מלתא לא משכחינן למאמר לך שבתא או בישתא²⁷: הא רפקא קדמך דבר זול
 ותהוא אנתתא לבר מרך איכנא דאמר מריא: וכד שמע עבדא דאברהם מליהון סגד
 על ארעא קדם מריא: ואפק עבדא מאנא דדהבא ומאנא דסאמא²⁸ ולבושא ויהב
 לרפקא ומוהבתא יהב לאהיה²⁹ ולאמה: ולעסו ואשתיו הו וגברא דעמה ובתו וקדם³⁰
 בשפרא ואמר להון שדרוני אזל³¹ לות מרי: ואמרו לה אהיה ואמה תתבי עלימתא
 עמן ירח³² יומין והידין³³ תאזלי: ואמר להון לא תשוחרונני דמריא אתקן אורחי
 שדרוני ואזל לות מרי: ואמרו נקרא לטליתא ונישאל מן פומה: וקראוה לרפקא ואמרו
 לה אזלא אנתו עם גברא הגא ואמרת אזלא אנא: ושדרוה לרפקא התהון ולמינקתה
 ולעבדא דאברהם ולגברוהי: וברכוה לרפקא התהון³⁴ ואמרו לה התן אנתו הו לאלפא
 ולרבותא³⁵ ונארת ורעבי ארעתא דבעלדכבודי: וקמת רפקא ועלימתה ויתבי על גמלא

²¹ עיי' ולג' cum hydria quam portabat - עם הכר שנשאה וכן בפסוק מו hydriam de humero הכר מעל השכם וכן בע' בפסוק מו הכר. ²² הוספת מעט מים מדרך כמו בפסוק יו. ²³ כ"ה בולג'. ²⁴ כ"ה ברס"ג, ובע' השואה לפסוק כז. ²⁵ עיי' למעלה (עמי ו הערה 18) ובולג' לא תרגם כלל רע או טוב וכך כתוב שם non possumus extraplacitum eius quidquam aliud loqui tecum - לא נוכל בלעדי רצונו דבר אליך שום דבר. ²⁶ עיי' למעלה (עמי ו הערה 18). ²⁷ גם בתרג' שמרוני ובולג' ל"ר, ובע' מתורגם כאן בל"י ובפסוק נה בל"ר. ²⁸ גם בע' וולג' כתוב ויקם השואה לויאמר שלאחר זה. ²⁹ כ"ה גם בע' ובולג' השואה לפסוק נו, ועיי' מ"א (יא, יג). ובפשי' טופס אמברסינוס ליתא מלת אזל. ³⁰ בכמה מקומות מתורגם בפשי' ימים מן ערן לערן או בערן עיי' ויקרא (כה, לט), במדבר (ט, ט), ש"א (כט, ז) וכן מתורגם בכל מקום מימים ימימה, ועיי' ש"ב (יג, כב) לשנתום ימם ולערן בערן. (יד, כו) מקץ ימים לימים מן ערן לערן; ובש"א (בג, ג) זה ימים או שנה הא בערן בערן וירחא. והנה מצינו בכבלי כתובות (נ:): שיש ס"ד שימים בכאן הוא ירח, ואפשר דמתרגם תפס כס"ד (עיי' מחברתי על התרגום הירושלמי לתורה עמ' 184). ואנו מוצאים במקומות רבים ענינים דומים לזה עיי' לדוגמא במדבר (ה, יז) ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן בפשי' ומן עפרא דאית בשפולוהי דמדכחא ובירושלמי סוטה (פ"ב ה"ב) אשר יהיה בקרקע המשכן יכול מן המזבח ולקוסה ת"ל אשר יהיה בקרקע המשכן, והמעין יכיר כי אין כל יסוד לנוסחה אחרת שהרי עיקר הדחוי הוא רק משום דכתיב בקרקע המשכן, אלא משום שהיו לפנייהם סברות ודרשות הכאות מכת ראיות והוכחות שלא הגיעו אלינו בשלמותם שגם עפר מזבח ראוי לכך כשם שריבו גם נוב וגבעון ושילה ובית עולמים אע"פ שלא כתב במקרא אלא המשכן. ועיי' שמות (לד, כ) ופטר חמור תפדה בשה בפשי' בוכרא דבעירא ובמכילתא ופטר חמור נאמר בשה למה נאמר לפי שנאמר אך פדה תפדה שומע אני כל בכור בהמה טמאה כמשמע ת"ל ופטר חמור תפדה בשה חמור אתה פודה ואי אתה פודה כל בכור בהמה טמאה, וכן בכבלי בכורות (ה:): ריה"ג אומר מתוך שנאמר אך פדה תפדה את בכור האדם ואת הבכור בהמה הטמאה תפדה שומע אני אפילו פטרי סוסים וגמלים ועדיין אני אומר פטרי חמורים בשה פטרי סוסים וגמלים בכל דבר ת"ל פטר חמור פטר חמור שני פעמים פטרי חמורים אמרתי לך ולא פטרי סוסים וגמלים כו' ותנא רידן למעוטי סוסים וגמלים מנ"ל א"ר פפא אמר קרא כו', הרי שמהדר הש"ס למצוא פסוקים למעט בכור כל בהמה טמאה ולהוציא מן הסברה וההיקש הכל בהמה כמשמע, והפשי' תפס גם כאן כס"ד. ועיי' ויקרא (ו, יד) תפיני מנחת סתים בפשי' ופותיהי לסמידא סתין סתין וכ"ה בתרג' שמרוני תנאר מנחת גזרין ויוני ורסקא מנחת הסוקין ולפנינו בתלמוד מפורש המנחה זו אינה טעונה סתיתה, ואמנם כפי הנראה היתה דעה שחסרה לפנינו דטעונה סתיתה עיי' ס' הי"ד להרמב"ם (ה' מעשה הקרבנות פי"ג ה"ד) כן, והשיג עליו הראב"ד בזה וכן ברש"י כתב תלמוד שטעונה סתיתה והרא"ם במורחי טרה בזה הרבה. ³¹ כ"ה בכמה תרגומים וברס"ג ועיי' למעלה (עמי יט הערה 18). ³² כ"ה בע' כמו בפסוק נט ובולג' ויכרבו את אחתם. ³³ עיי' למעלה (עמי יז הערה 12).

26 ואזלי בתר גברא ודבר עבדא לרפקא ואזל: ואיסחק אתא מאתא מן⁹⁶ בארא דהיא
 27 הזני והו יתב בארעא דתימנא: ונפק איסחק למהלכו בחקלא בעדן דמישא וארים
 28 עינודי וחזא ודא גמלא אתין: וארימת רפקא עיניה וחזת לאיסחק ואתרכנת על
 29 גמלא: ואמרת לעבדא מנו גברא הנא דאתא בחקלא לאורען ואמר עבדא הויו מרי
 30 ונסבת ארדידא ואתכסית: ואשתעי עבדא לאיסחק כלהון פתגמא דעבדת: ואעלה
 31 איסחק למשכנא דסרא אמה ונסבה לרפקא והות לה אנתתא ורחמה ואתביאא
 איסחק בתר אמה:

32 בד.5 ואוסף אברהם ונסב אנתתא ושמה קנטורא: וילדת לה לזמרן ויקשן ומדן ומדין
 33 ואשבק ושוח: ויקשן אולד לשבא ולדרן ובני דרן הוו אשודים ולמשים ואמים: ובני
 34 מדן עפא וחסר והנוך ואבידע ואלדעא כלהון הלין בני קנטורא: ויהב אברהם כל מא
 35 דאית לה לאיסחק ברה¹: ולבני דרוכתה² דאברהם יהב אברהם מוהבתא וישר אנון
 36 מן לות איסחק ברה עד הו הי קדמית³ לאתרא⁴ דמדנהא: והלין יומי שני חייה
 37 דאברהם דהיא מאא ושבעין והמש שניין: ואתכרה ומית אברהם בסיבותא טבתא סאב
 38 וסבע יומתה⁵ ואתכניש לות עמה: וקברוהי איסחק ואישמעל בנוהי במערותא אעיפתא
 39 דבחקלא דעפרון בר צחר חיתוא דקדם ממרא: חקלא דזבן אברהם מן בני חית
 40 ליורתנא דקברא⁶ תמן אתקבר אברהם וסרא אנתתה: והוא מן בתר דמית אברהם
 41 ברך אלהא לאיסחק ברה ויתב איסחק על גנב בארא דהיא הזני: והלין תולדתה
 42 דאישמעל בר אברהם דילדת הגר מצריתא אמתה דסרא לאברהם: והלין שמעא
 43 דבני אישמעל בשמהיהון לתולדתהון בוכרה דאישמעל נביות וקדר וארבל ומבסם:
 44 ומשמע ורומא ומסא: וחדר ותימא ונטור ונפש וקדם: הלין אנון בנוהי דאישמעל
 45 והלין שמהיהון בדיריהון ובטיריהון תרעסר רוזבנין לאמותהון: והלין שני חייה
 46 דאישמעל מאא ותלתין ושבע שנין ואתכרה ומית ואתכניש לות עמה: וישרו מן חיילא
 47 ועדמא לישוד דקדם מצרין דבמעלנא דאתור על תחומא דכלהון אחוהי שרא: והלין
 48 תולדתה דאיסחק בר אברהם אולד לאיסחק: והוא איסחק בר ארבעין שנין
 49 בר נסב לרפקא ברת בתואיל ארמיא מן פדן דארם התה דלבן ארמיא לה אנתתא:
 50 ועלו איסחק קדם מריא מטל⁷ אנתתה דעקרתא הי ועניהי מריא⁸ ובטנת רפקא
 51 אנתתה: ואלצין⁹ בניה בכרסה ואמרת אן הכנא הו למנא היא אנא¹⁰ ואזלת למשאל מן

⁹⁶ השתמש במדת מוקדם שהוא מאוחר (עיי' ספרי על הפשיטא עמ' 26) והמשיך את המס למלת באר.
 וכן ברס"ג: מן אלכיר. ¹ כ"ה בשמרי ועי' שיווי לפסוק ו. ² עיי' ב"ר דרן פלגש אחת היתה לאברהם וכן סרקי
 דר"א (פ' ל). ³ תרגם קדמה קדמית משום כפל המכטא עיי' דאב"ע קדמה פ"י אל ארין קדם, וכולג' חסרות
 המלים אל ארין קדם, ודרכס של המתרגמים לתרגם לפעמים אחת מן המלות של כפלי לשון בשם נרדף
 הקרוב לה ע"ס הוראתה ומובנה כמו שופטי (ט, כא) וינס יותם ויברח-וערק יותם ואתפלמ,
 מ"א (ג, ח) אשר לא ימנה ולא יספר-דלא מתמנא ולא מתחשב (בעי' ליתא ולא יספר), 'שעיהו (כח, כה) והפיץ קצה
 וכמין יורק-בדר שבכונא וכמונא ורע (רס"ג השמיט לתרגם יורק), (כט, ב) והיתה תאניה ואניה-נוהמא ואליתא,
 יחו' (י, ב) ויאמר אל האיש לבוש הכדים ויאמר (בעי' חסר ויאמר)-וקרא לגברא דלביש בוצא ואמר, אסתר (ח, ה) ויאמר המלך
 אחשוורש ויאמר לאסתר (עי' דקמה עמ' 168)-וענא מלכא אחשוורש ואמר לאסתר. ⁴ בפשי' טופס מסול ואורמיא כתוב לארעא.
⁵ כ"ה גם בהרבה הרגומים קדמונים וברס"ג השואה לפסוק (לה, כט). "הוסיף לאחות קבר שיווי למקרא שלמעלה (כג, כ).
⁶ עיי' כן סה"ש (ש, נכח), ומן זה נגזר עוד לנכח אשתו כלומר בעבורה כאלו תפלתו היתה לעמת אשתו מפני
 שהיתה בעבורה" וכ"ה ברשב"ם ורד"ק. ⁷ עיי' דה"ב (לג, יג) ויעתר לו-וישמע בקלה, ש"ב (כא, יד) ויעתר אלהים
 לארץ-ואתרעי אלהא לארעא, (כד, כה) ויעתר הי לארץ-ואתגלי מריא על ארעא. ⁸ כ"ה באקו' אונק' ויוני ועיי'
 סומכ' $\delta\iota\sigma\pi\acute{\alpha}\lambda\alpha\iota\omicron\nu$ וכ"ה ברש"י מתרוצצים ומריבים זה עם זה והוא ממדרש רבה כאן. ⁹ עיי' כן יוני למה כען לי

מריא: ואמר לה מריא תרין עממין במעיכי ותרתין אמון מן מעיכי נתפרשין ואומתא
 מן אומתא תעשן ורבא נשתעבד לזעורא: ושלמו יומתה למאלד והא תאמא בכרסה:
 ונפק קדמיא סמקרי וכלה עזקתא דסערא וקרא "שמה עיסו: ובתרה נפק אחוהי
 ואידה אחידא בעקבה דעיסו וקרא שמה יעקוב ואיסחק בר שתין הוא שנין בר ילד"
 אנון: ורבו מליא והוא עיסו גברא ידע צידא גברא דברא ויעקוב גבר תמים ועמר
 במשכנא: ורחם איסחק לעיסו מטל דצידה" בפומה ורפקא רחמת ליעקוב: ובטל
 יעקוב בושלא והא עיסו אחוהי" אתא מן הקלא והו מטרה: ואמר עיסו ליעקוב
 אטעמיני" מן סומקא סומקא הנא מטל דמטרה אנא מטל הנא קרא שמה אדום:
 אמר לה "יעקוב זבן לי יומנא" בוכרותך: ואמר עיסו בנפשה" הא אנא אזל אנא
 לממת מנא אזלא" הי בוכרותא: אמר לה יעקוב ימי לי יומנא וימא לה זבן בוכרותה
 ליעקוב: ויעקוב יהב לעיסו למלעם" לחמא ובושלא דטלפחא ולעם ואשתי וקם אזל
 ובסר עיסו על בוכרותה:

והוא כפנא בארעא סטר מן כפנא קדמיא דהוא ביזמי אברהם ואזל איסחק לות *
 אבימלך מלכא דפלישתיא לגדר: ואתחזי לה מריא ואמר לה לא תחות למצרין שרי
 בארעא דאמר לך: עמר בארעא דרא ואהוא עמך ואברכך מטל דלך ולזרעך אתל
 בלדון מלכותא הלין ואקים מומתא דימית לאברהם אבוק: ואסגא זרעך אך כוכבי
 שמיא ואתל לזרעך בלדון ארעתא הלין ונתברכון בזרעך בלדון עממא דארעא: חלף
 דשמע אברהם בקלי ונטר נטורתיו ופוקדני וקמי ונמוסי: ויתב איסחק בגדר: ושאלוהי
 אנשי אתרא על אנתתה ואמר חתי הי מטל דדהל דנאמר דאנתתו הי דלמא נקטלונה
 אנשי אתרא מטל רפקא דשפירא הי בחוזה: והוא דבר נגרו לה תמן יומתא אדיק
 אבימלך מלכא דפלישתיא מן כותא וחזוהי לאיסחק כד מגחך עם רפקא אנתתה: וקרא
 אבימלך לאיסחק ואמר לה" הא אנתתך הי איבנא אמר הוית דחתי הי אמר לה איסחק
 מטל דאמרת דלמא אמות מטלתה: ואמר לה אבימלך מנו הנא דעבדת לן עד קליל
 דמך הוא חד מן עמא עם אנתתך ומיתא הוית עלין חטהא: ופקד אבימלך לבלה עמא
 ואמר מן דמהר' לגברא הנא ולאנתתה מתקטלו נתקטלו: וזרע איסחק בארעא

חיון, וברמב"ן: והנכון בעיני כי אמרה אם כן יהיה לי למה זה אנכי בעולמי הלואי אינני שאמות או שלא הייתי כטעם
 כאשר לא הייתי אהיה.¹¹ כ"ה בע' כמו בפסוק הסמוך ויקרא שמו יעקב ובשמר' ויקראו שמו יעקב השואה לכאן.
¹² באונק' יוני' כד ילדת הסבו הפעל אל רבקה וכ"ה בע' Παρθένος ἔτεκεν αὐτὴν—בלדת אותם רבקה, וכולג'
 כמו בפש' quando nati sunt ei parvuli—בהולד לו הילדים, אמנם בפש' של מסול ואורמיו כתוב כד ילדת.
¹³ כ"ה בע' εὐφραντο ἡ ἡγάρα αὐτοῦ βρωσας αὐτῶν—כי צידו מאכל לו ועי' אונק' אדי מצידה הוה אכיל וכ"ה בולג'
 eo quod de venationibus illius vesceretur—כי אכל מצידו.¹⁴ עי' בפש' להלן(כו, ל).¹⁵ כ"ה בע' ובתרגומים הארמיים
 ורס"ג ועי' מחברת מנחם ש. לעט הלעיטני ענין טעם הוא. וכולג' Da mihi—תן לי. כ"ה בולג', ובע' ויאמר לעשו.
¹⁷ כ"ה בע' ורס"ג ועי' יוני, וכולג' חסרה לגמרי מלת כיום ועי' סה"ש (ש. יום): ומהם מה שענינו עתה
 והשעה כמו השבעה לי כיום. ועי' ר"י קרא בש"א (ט, כז): עמד כיום כמו היום כמו מורה
 כיום את בכרתך.¹⁸ הוספת בנפשה מורה כי לא נמצא בכל הפש' מבטא אמר בנפש כמו שנראה
 בתרגומים אחרים, והפש' משתמש בלשון אמר בלב וכ"ה גם כאן בפש' של טופסי מסול, אמכרסינוס
 ואורמיו בודאי משום שיווי לפסוק שלהלן (כו, יא) ויאמר עשו בלבו. ובנראה שאיזה מעתיק נמשך
 אחרי לשון תרגום אחר.¹⁹ עי' כן איוב (ל, ב) גם כה ידוהם למה לי—למנא זאל הוא לי.²⁰ השואה לפסוק (כח, כ)
 לחם לאכל. 'כ"ה ברס"ג, וכולג' וישאל מאנשי המקום. ² עי' כן בע' הלג' והוא שינוי ממדבר בעדו לנסחר כדרך
 לשון מספר. ³ עי' להלן (עמ' לה הערה 4) ובספרי על הפשיטא (עמ' 28). ⁴ גם באונק' דינוק וכיונ' דיקרב וכ"ה להלן

יא ואשכח בשנתא הי מאא דסערא^א וברכה מריא וירב גברא: ואזל מאזל עדמא דירב
 יב טב: והוא לה קנינא דענא וקנינא דתורא ועבדתא רבתא וטנו בה פלשתיא: וכלהון
 יג בארא דחפרו עבדי אבוהי ביומוהי דאברהם אבוהי טממו אנן פלשתיא ומלו אנן
 יד עפרא: ואמר אבימלך לאיסקה זל לך מן לותן מטל דעשנת מנן טב: ואזל מן תמן
 יו איסקה ושרא בנהלא דגדר ויתב תמן: והפך איסקה והפר בארא דמ'א דחפרו עבדי
 יז אבוהי^ב ביומוהי דאברהם אבוהי וטממו אנן פלשתיא מן בתר דמית אברהם וקרא
 יח להון שמהא איך שמהא דקרא הוא להון אבוהי: וחפרו עבדוהי דאיסקה בנהלא
 יט ואשכחו תמן בארא דמ'א היא: ונצו דעותא דגדר עם דעותא דאיסקה ואמרו דילן
 כ אנון מ'א וקרא שמה דבארא עסקא מטל דאתעסקו עמה: וחפרו בארא אחרתא ונצו
 כא אף עליה וקרא שמה סטנא: ושני מן תמן וחפרו בארא אחרתא ולא נצו עליה וקרא
 כב שמה רהבות ואמר^ג השא ארוה לן מריא ואסגין בארעא: וסלק מן תמן לבר שבע:
 כג ואתגלי עלוהי מריא בלליא הו ואמר לה אנא אנא אלהה דאברהם אבוק לא תדחל
 כד מטל דעמך אנא ואברכך ואסגא זרעך מטל אברהם עבדי: ובנא תמן מדבחה וקרא
 כה בשמה דמריא ונקש תמן משכנה וחפרו תמן עבדוהי דאיסקה בארא: ואבימלך אתא
 כו לותה מן גדר ואחזות^ד רחמה ופיכל רב חילה: ואמר להון איסקה מנא אתיתון לותי
 כז אנתון סניתונני ושדרתונני מן לותכון: ואמרו לה מחזא חזין דהוא מריא עמך ואמרן
 כח דתהוא מומתא^ה בינין ולך ונקים קימא עמך: דלא תעבד לן בישתא איכנא דלא
 כט אהרנך ואיכנא דעבדן לותך^ו שפירתא ושדרנך בשלמא אנת הו השא ברוכה דמריא:
 ל א ועבד להון משתיא ולעסו ואשתיו: וקדמו בצפרא וימיו גבר לאחוהי ושדר אנן
 לב איסקה ואזלו מן לותה בשלמא: והוא ביומא הו ואתו עבדוהי דאיסקה וחוויהו על
 לג עבותא דבארא דחפרו ואמרו לה אשכחן מ'א: וקרא שמה^ז סבעא מטל הנא קרא
 לד שמה דקריתא בר סבע עדמא ליומנא: והוא עיסו בר ארבעין שנין ונסב אנתתא
 לה ליהודית ברת ברי חותיא ולבסמת ברת אלון היא: והו ממין לרוחה דאיסקה ודרפקא:
 מא והוא דכד סאב איסקה ויקרי עינוהי למחזא קרא לעיסו ברה רבא ואמר לה ברי
 מב ואמר^ח הא אנא: ואמר לה איסקה הא אנא סאבת ולא ידע אנא יומא דמאת אנא
 מג בה: השא סב מאנך סיפך וקשתך: ופוק לדברא וצוד צידא ועבד בושלא איך
 מד דרחמת ואיתא לי אכול מטל דתברכך נפשי עדלא אמות: ורפקא שמעת כד אמר
 מה איסקה לעיסו ברה ואזל עיסו להקלא למצד צידא למיתיו: ורפקא אמרת ליעקוב
 מז ברה^ט הא שמעת לאבוק דאמר לעיסו אהוק: איתא לי צידא ועבד לי בושלא ואכול

ססוק כח. ^א כ"ה בעי ועי' פשי' שופטים (ה, ח) לחם שערים—לחמא דסערא. ^ב כ"ה ביוני, ובשמר' עי' וולג' אשר חפרו עבדי אברהם אביו. ^ג כמו בססוק הקודם, ובעי' כתוב שם ויעתק משם ויחפר באר אחרת להשוות לכאן. ^ד חסר כי עי' למעלה (עמי' כה הערה ז). ^ה כ"ה בהרבה תרגומים וברס"ג השואה במקרא עצמו. אבל בפשי' של מטל ואורמ'א כתוב וסנין וכמ"כ העתיק רש"י מת"א. ^ו גם בעי' וולג' כן, ובאונק' וסיעת מרחמוהי ושני הפרושים נמצאים בכ"ר ד' יהודה אומר אחות מרעהו היה שמו ור' נחמיה אומר סיעת מרחמוהי. מענין מאד תרגומו של יוני ואתקף ברחמוי למיזל עמיה. ^ז גם בעי' ורס"ג ליתא כינותינו עיי' ראב"ע: כינותינו בינינו ובינך ריבוי אחר ריבוי, ובולג' חסרות המלים בינינו ובינך. ^ח השמיט מלת רק עיי' למעלה (עמי' ח הערה 4) ^ט שמיע לו הביטוי המצוי ויקרא שמה. ^י הוספת קרא איתא גם בעי', ובולג' כתוב כך: Unde appellavit eum Abundantiam et nomen urbi impositum est Bersabee וגם אכר' וסוני' תרגמו שבעה—*ἄφραση* ובאר שבע—*ἄφραση* ובעי' *ἄφραση*—*ἄφραση* שבעה ופ' *ἄφραση*—*ἄφραση* שבעה באר השבעה. ^י גם בעי' ורס"ג חסרה מלת אליו עיי' להלן ססוק יח וביו"ב, ובולג' ויאמר האב הנני. ^י מלת לאמר

ואברכך קדם מריא קדם מותי: והשא ברי שמע בקלי למדם דמפקדא אנא לך: זל
 לענא וסב לי מן תמן תלין גדיא דעזא דטבין ואעבד אנן בושלא לאבוך איך דרחם:
 ואעל לאבוך ונאכול קדם מריא מן קדם מותה: ואמר יעקוב לרפקא אמה
 הא עיסו אחי גבר סער ואנא גבר ישע: דלמא נמושני אבי ואהוא בעינוהו איך
 מבוזנא ותיתין⁹ עלי לופתא ולא בורכתא: ואמרת לה אמה עלי לופתך ברי בלחוד
 שמע בקלי זל סב לי: ואזל נסב ואיתי לאמה ועבדת אמה בושלא איכנא דרחם
 אבוהי: ונסבת רפקא מאנא דעיסו ברה רבא רניגא דאית עמה בביתא ואלבשת
 ליעקוב ברה זעורא: ומשבא דגדיא דעזא אלבשת על אידוהי ועל שעעותא דצורה:
 ויהבת בושלא ולהמא דעבדת ליעקוב ברה: ואעל¹⁰ לאבוהי ואמר אבי ואמר הא
 אנא ואמר¹¹ מן אנת ברי: ואמר יעקוב לאבוהי אנא הו ברך בוכרך עיסו עבדת איך
 דאמרת לי קום תב ואכול מן צידי מטל דתברכני נפשך: ואמר איסחק לברה מנו
 הגא דבעגל אישכחת ברי ואמר מדם דטוב מריא אלהך קדמי: ואמר איסחק ליעקוב
 ברה קרוב נא¹² אמושך ברי אן אנת הו ברי עיסו או לא: וקרב יעקוב לות איסחק
 אבוהי ומשה ואמר קלא דיעקוב וגשת אידיא דעיסו: ולא אשתודעה מטל דהו אידוהי
 איך אידי עיסו אחוהי סערן וברכה: ואמר אנת הו הגא ברי עיסו ואמר אנא הו: ואמר
 לה קרב לי אכול מן צידא דברי מטל דתברכך נפשי וקרב לה ולעס ואעל לה חמרא
 ואשתי: ואמר לה איסחק אבוהי קרוב ושוקני ברי וקרב ונשקה: ואריח ריחא
 דמאנוהי וברכה ואמר חזו¹³ ריחה דברי איך ריחא דהקלא דברכה מריא: נתל¹⁴ לך אלהא
 מן טאלא דשמיא ומן שומנה דארעא וסוגאא דעבורא ודהמרא: נפלהן לך עממא ונסגדן לך
 אמותא הוי רישא לאחיך ונסגדון לך בני אמך לישך לישין¹⁵ וברכך בריבין: ובד שלם
 איסחק למברכותה ליעקוב ונפק יעקוב מן לות איסחק אבוהי והא¹⁶ עיסו אחוהי אתא
 מן צידה: ועבד אף הו בושלא ואעל לאבוהי ואמר לאבוהי נקום אבי ונלעס מן צידא
 דברה מטל דתברכני נפשך: אמר לה איסחק אבוהי מן אנת ואמר אנא הו ברך
 בוכרך עיסו: ותוה איסחק תוהתא רבתא ועשינתא¹⁷ דטב ואמר מנו כי הו דעד צידא
 ואיתי לי ולעסת מן כל עדלא תאתא וברכתה ואף בידך נהוא: ובד ישמע עיסו מלוהי
 דאבוהי אילל איללתא רבתא ומרידתא דטב ואמר לאבוהי בריבני אף לי אבי: אמר
 לה אבוהי על אחוך בנכלא וקבל אנן בורכתך: ואמר עיסו שירדאית¹⁸ אתקרי שמה
 יעקוב דנכלני הא תריתין ובנין בוכרותי נסב והשא הא קבל בורכתני ואמר עיסו לאבוהי
 לי לא¹⁹ שבקת בורכתא: ענא איסחק ואמר לעיסו הא רישא עבדתה לך ואף בלהון
 אחוהי יהבת לה עבדא ובעבורא ובהמרא סמכתה ולך הביל מנא אעבד ברי: ואמר

אינה גם בעי ולגי ורס"ג. תרגם והבאתי נקבה נכחת עיי' מ"ש בספרי הנוסח השמרוני (עמ' 35). עיי' כן
 ש"ב (יב כה) ביד נתן—לנתן, מ"א (ב, כה) ביד בניהו—לבניא, נחמיה (ח, יד) ביד משה—למושא, שופט'
 (ח, לד) מיד כל איביהם—מן בלהון... דה"ב (כה, ג) חוקה הממלכה עליו—באידה, ועוד. "כ"ה בעי ולגי ויג' כמו
 בססוק לא. מלת ואמר נשתלשה בטעות. "בפשי נוסף בנו, ובולגי ורס"ג השמיטו אל יעקב. "כמו בססוק לב. "מלת
 גא עפ"י רוב אינה מתורגמת כלל, ויש שנעתקה ככתבה כמו כאן ועוד מקומות, ויש שתורגמה במלת השא ועיי'
 איוב (ו, כט), נא—נא השא ובמבוא הארכתני בזה. ¹⁰ ביוג' חמון. ¹¹ כ"ה בולגי ורס"ג. ¹² עיי' ספרי על הפשיטא (עמ' 60).
¹³ עיי' לעיל כה, כט. ¹⁴ גם בולגי יש כאן הוספת הברים להגדיל החרדה: Expavit Isaac stupore vehementi
 et ultra quam credi potest admirans ait—ויחרר יצחק חרדה גדולה ובתמהון גדול מלהאמין אמר. וביוג'
 ליתא עד סאר. כ"ה בכל התרגומים וברס"ג. ¹⁵ כ"ה בעי, ובולגי ויוסף לדבר אל אביו. ¹⁷ עיי' למעלה (עמ' הערה 4).

עיסו לאבוהי בורכתא חדא הי לך אבי ברכיני אף לי אבי וארים עיסו קלה ובכא: ענא
 איסחק אבוהי ואמר לה הא בשומנה" דארעא נהוא מותבך ומן טאלא דשמיא מ
 לעל: ועל הרבך תאהא ולאחוך תפלוח ואן תתוב" נעבר נירה מן צורך: וסקר עיסו
 ליעקוב על בורכתא דברכה אבוהי ואמר עיסו בלבה נקרבוך יומתא דבית בכודי דאבי
 ואקטליוהי ליעקוב אחי: ואתאמר לרפקא מלוהי דעיסו ברה קשייטא ויטדרת קרה
 ליעקוב ברה זעורא ואמרת לה הא עיסו אחוך מתלהם" לך למקטלך: היטא ברי שמע
 בקלי וקום זל" לך לות לבן אחי להרן ותב תמן יומתא זעורא: עדמא דנתתניח" רוגזה
 דאחוך ועדמא דנעבר רוגזה דאחוך מנך ונטעא מדם דעבדת לה ואיטדר אדברך מ
 תמן דלמא" אתגזא אף מן תריוכוך ביומא חד: ואמרת רפקא לאיסחק עקת לי בחי
 מן קדם בנת חית אן נסב יעקוב אנתתא מן בנת חית איך הלין בנת ארעא למנא
 אזלין לי חיא:

לט
 מא
 מב
 מג
 מד
 מה

וקרא איסחק ליעקוב וברכה ופקדה ואמר לה לא תסב אנתתא מן בנת כנען: קום ז
 לך לפדן דארם לבית בתואיל אבוה דאמך וסב לך מן תמן אנתתא מן בנת לבן אחוך
 דאמך: ואלשדי נברכך ונברך ונסגך ותהוא לכנשא דעממא: ונתל לך בורכתא
 דאברהם לך ולזרעך עמך ונורתך לארעא דמעמרך דיהב אלהא לאברהם: ויטדרת
 איסחק ליעקוב ואזל לפדן דארם לות לבן בר בתואיל ארמיא אחוה דרפקא אמר
 דיעקב ודעיסו: וחזא עיסו דברכה איסחק ליעקוב אהודי' ויטדרת לפדן דארם למסב
 לה מן תמן אנתתא כד ברכה ופקדה ואמר לה לא תסב אנתתא מן בנת כנען: ושמע
 יעקוב לאבוהי ולאמה ואזל לפדן דארם: וחזא עיסו דביישן בנת כנען בעיני איסחק
 אבוהי: ואזל עיסו לות אישמעל ונסב לבסמת' ברת אישמעל בר אברהם חתה דנכיוה
 על נשׁוהי לה אנתתא: ונפק יעקוב מן בר שבע דנאזל" להרן: ופגע באתרא ובה
 תמן מטל דערבת שמישא ונסב מן כאפא דאתרא וסם אסׁוהי ודמך בהו אתרא: וחזא
 בחלמה ודא סבלתא קימא בארעא ורישה מטא לשמיא ודא מלאכוהי דאלהא סלקין
 ונחתין בה: ודא מריא קאם לעל מנה' ואמר אנא אנא מריא אלהא דאברהם אבוך
 ואלהא דאיסחק ארעא דדמך אנת עליה לך אתליה ולזרעך: ונהוא זרעך איך עפרא
 דארעא ותסגא למדנחא ולמערבא' ולגרביא ולתימנא ונתברכין בך כלהין שׁובתא
 דארעא ובזרעך: ודא אנא עמך ואטרך לאיבא דתאזל ואהפכך לארעא הדא ולא

כה
 ד
 ה
 ו
 ז
 ח
 ט
 יא
 יב
 יג
 יד
 טו

18 כ"ה בולג' ויוני. 19 כעין זה בראב"ע: כאשר תריד לשם ירחמך, ובתרג' שמרוני כמה דתתקן. 20 תרגם לפי הכונה
 כמו מאיים וכ"ה בע' וולג'. 21 בכמה מקומות מתורגם כך פעל ברח עי' להלן (לא, כ), שמות (יד, ה), במדבר (כד, יא),
 דברי (כ, יט). ואפשר שהוא משום שיווי לפסוק שלהלן (כח, ב) קום לך פדנה. וגם שם יש בפש' הוספת מלת
 לך. ובע' מתורגם שם ברח פדנה כמו כאן. 22 תרגם עד אשר תשוב עדמא דנתתניח ועד שוב עדמא דנעבר וכדרכו מן
 בכמה מקומות לתרגם כפלי לשון עי' למעלה (עמ' ל הערה 8) ובפש' בפוליגלוטא שנדפס בלונדון כתוב עדמא דנתתניח
 רוגזה דאחוך והמלים ועדמא דנעבר רוגזה דאחוך חסרות, והעי' השמיטו עד אשר תשוב חמת אחיך וכתבו
 σου סוס ואלהא דאחוך חסרות, והעי' השמיטו עד אשר תשוב חמת אחיך וכתבו σου סוס ואלהא דאחוך חסרות, והעי' השמיטו עד אשר תשוב חמת אחיך וכתבו
 ביוני עד אשר תשוב—עד די תשדוך. 23 כן תרגם מלת למה בנחמיה (ו, נ) למה תשבת המלאכה—דלמא והארבתי
 בשמוש מלה זו במבוא. 1 ובולג' יש בכתוב הוספת מלת אביו: כי ברך יצחק אביו את יעקב. 2 עי' יוני מחלת היא
 בשמת ובראב"ע ושמה בשמת גם מחלת. 3 כ"ה בשמר' תרג' ירושי' ורס"ג עי' רש"י ללכת חרנה, ועי' רד"ק ברא' (ט, כ): ויחל נח
 איש האדמה ויטע כרם פוי ויחל לשעת. ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה—ללכת. ואופן תרגום זה נמצא הרבה פעמים
 בתרגומים. 4 עי' כן ב"ר ר' חייא רבה ור' ינאי חד אמר עליו על סולם ועי' רמב"ן. 5 חלוף כסדר עי' למעלה (עמ' ו הערה 13).
 6 כ"ה בולג' ורס"ג ועי' רקמה (עמ' 26) ותהיה ו' במקום כ"י... וכ"כ ר"י חיוג בירמיהו (נא, נה) בקטעי ביאוריו שנדפסו בספר

א שבקך עדמא דאעבד מדם דאמרת לך: ואתתעיר יעקוב מן שנתה ואמר שריראית
 ב אית מריא באתרא הגא ואנא לא ידעת: ורחל יעקוב דחלתא רבתא^א ואמר מא רחיל
 ג הו אתרא הגא יומנא ליתוהו הגא אלא אן ביתה דאלהא והנו תרעה דשמיא: וקדם
 ד יעקוב בשפרא ונסב כאפא דסס אסודוהי ועבדה קימתא ונסך משחא בריישה: וקרא
 ז יעקוב שמה דאתרא הו בית איל ברם לוז שמה דאתרא^ב הו מן קדים: ונדר יעקוב
 ח נדרא ואמר אן נהוא אלהא עמי וננטרני באורחא דדא דאזל אנא בה ונתל לי לחמא
 ט למאכל ולבושא למלבש: ואהפוך בשלמא לבית אבי נהוא לי מריא אלהא: וכאפא
 י דדא דעבדת קימתא תהוא ביתה דאלהא וכל דתתל לי מעסרו אעסר לך:

יא וארים יעקוב רגלוהי ואזל לארעא דבני מדנהא: והוא ודא בארא בחקלא ותמן תלתא
 יב גזרין דענא רביעין עליה מטל דמן בארא הו שתין גזרא וכאפא רבתא על פומה
 יג דבארא: ומתכנשין לתמן בלהון גזרא ומעגלין כאפא מן פומה דבארא ומשקין גזרא^ג
 יד ומהפכין כאפא לפומה דבארא לדוכתה: אמר להון יעקוב אחי אימכא אנתון אמרין
 טו לה מן חרן חגן: אמר להון ידעין אנתון ללבן בר נחור אמרין לה ידעין: אמר להון
 טז שלם הו אמרין לה שלם ודא רחיל ברתה אתיא עם ענא: אמר להון יעקוב^ד דא
 יז עדכיל יומא קים^ה לא הוא זבנא למכנש בעירא אישקו ענא וזלו רעו: אמרין לה לא
 יח משכחין עדמא דמתכנשין בלהון גזרא ומעגלין כאפא מן פומה דבארא ומשקין ענא:
 יט ועד הו ממלל עמהון רחיל אנת עם ענא דאבוה מטל דרעיתא הו: וכד חזה יעקוב
 כ לרחל ברת לבן אחוה דאמה ולענא דלבן אחוה דאמה קרב יעקוב ועגל כאפא מן
 כא פומה דבארא ואשקו לענא דלבן אחוה דאמה: ונישקה יעקוב לרחיל וארים קלה
 כב ובכא: והו יעקוב לרחיל דאהא הו דאבוה ודבר רפקא הו ורהטת והוית לאבוה: וכד
 כג שמע לבן שמעא דיעקוב בר חתה רהט לאורעה ועפקה ונישקה ואיתיה לביתה ואשתעי
 כד ללבן בדהון מלא הלון: אמר לה לבן שריראית^ו גרמי אנת ובסרי: ויתב לוותה ירה
 כה יומין ואמר לבן ליעקוב שריראית^ז אחי אנת תפלהני מגן חוני מנו אנך: וללבן אית
 כז הו תרתין בנן שמה דקשישתא ליא ושמה דזעורתא רחיל: ועיניה דליא רכיבין^ח הו
 כח ורחיל שפירא הות בחוזה ויאצ קובללה: ורחם יעקוב לרחיל ואמר אפלהך שבע
 כט שנין ברחיל ברתך זעורתא: אמר לה לבן פקה דאתליה לך מן דאתליה לאנש אחרין
 לו תב עמי: ופלה יעקוב ברחיל שבע שנין והו בעינודי אך יומתא זעורא מטל דרחם
 לא הוא לה: ואמר יעקוב ללבן הב לי^ט אנתתי מטל דשלמו יומתא^י ואעול לותה: ובנש
 לב

לקורות חכמת הלשון העברית בימי הביניים וכו' סרך ב (ספרנוברג 1916, רוסית): ויבון אלואו סי והמו ירד בה
 כ' המו ומתלה ואתם בערתם את הכרם (ישעיהו ג, יד) כמעני כי אתם. ועיי' ספרי על הפשיטא (עמ' 49).
 השואה רחוקה ליונה (א, י) ויראו האנשים יראה גדולה. השואה בפסוק עצמו שכתוב ויקרא את שם המקום וכולג'
 השואה תחלת הפסוק לסופו וכתב ויקרא שם העיר. כ"ה בפש' בפולגלוטא שנרסם כלונדון אבל בפש' של הפוס'
 מסול אורמא ואמברסיוס כתוב ענא, ואולם גם בולג' gregibus - העדרים. בע' וכולג' ויאמר יעקב, ובפסוק ד
 ויאמר להם יעקב כתוב בולג' ויאמר אל הרעים. עיי' ש"ב (ג, לה) בעור היום-עד קים יומא ושם (ט, ג) עוד
 בן ליונתן-קים כרא. עיי' בן סה"ש (ש, אך) ותהיה לאמת הדבר ולקיימו כמו אך עצמי ובשרי אתה, ועיי' כמ"כ
 בפש' בשופט' (יד, טז) רק שנאתני-שריראית. והעי' ולג' ורס"ג השמיטו כתרנום למלת אך. כ"ה ברס"ג ועיי'
 סה"ש (ש, כ) הכי אחי אתה באמת; ולמעלה (כו, לו) תרגמו כל המתרגמים בן למלת הכי. עיי' בן בתרג' שמר'
 ועיי' לאה רכיבין, ובכ"ד, אמוראי דר' יוחנן תרגם קודמוי ועיי' לאה רכות רכיבין אמר ליה עינוהי דאמך הו רכיבין
 ומהו רכות רכות מכביה, ובתרג' ירושלמי ועיי' לאה חזן רכיבין על דהות כביא ומצלה דלא תיסוק במוליה דעשו.
 כ"ה בולג' ורס"ג. כ"ה בעי, וכולג' tempus impletum est - כבר נמלאה העת.

לבן לכלהון אנשי אתרא ועבד משתאי: וכד הוא רמשא דבר לליא בריתה ואעלה
 לותה ועל עליה: ויהב לה לבן לליא בריתה לזלפא אמתה אמתא: וכד הוא צפרא
 וחזא דליא הי אמר ללבן מנא הי הנא דעבדת לי הא ברהיל פלחת עמך למנא
 נבלתני: ואמר לבן ליעקוב לא מתעבד הכנא באתרן למתל זעורתא קדם קשישתא:
 שלם משתותה דהדא ואתל" לך אף הי בפולחנא דתפלוח עמי טוב שבע שנין
 אחרנין: ועבד יעקוב הכנא ומלי משתותה דהי ויהב לה לרהיל בריתה" אנתתא: ויהב
 לבן לרהיל בריתה לבלהא אמתה אמתא: ועל אף על רחיל ורחמה אף לרהיל מן
 ליא ופלה עמה טוב שבע שנין אחרנין: וחזא מריא דסניא הי ליא ופתה מדבעה
 ורהיל עקרתא: ובטנת ליא וילדת ברא וקרת שמה רוביל ואמרת מטל דחזא אלהא
 שועבדי השא נרהמני בעלי: ובטנת טוב וילדת ברא ואמרת מטל דשמע מריא דסניא
 אנא יהב לי אף הנא וקרת שמה שמעון: ובטנת טוב וילדת ברא ואמרת זכנתא הדא
 נתלוא לי בעלי מטל דילדת לה תלתא בנין מטל הנא קרת" שמה לוי: ובטנת טוב
 וילדת ברא ואמרת זכנא הנא" אודא למריא מטל הנא קרת שמה יהודא וקמת מן ילדא:

וחזת רחיל דלא ילדא ליעקוב וטנת' בחתה ואמרת ליעקוב הב לי בניא ואלא מיתא
 אנא: ואתחמת רוגזה דיעקוב על רחיל ואמר לה חלק אלהא אנא דבלא מנכי פארא
 דכרסא: ואמרת לה הא אמתי בלהא עול עליה ותאלדי על בורכי ואתביאא" אף אנא
 מנה: ויהבת לה לבלהא אמתה אנתתא ועל עליה": ובטנת בלהא וילדת ליעקוב ברא:
 ואמרת רחיל דנני אלהא ואף שמע בקלי ויהב לי ברא מטל הנא קרת שמה דן:
 ובטנת טוב בלהא אמתה דרהיל וילדת' ברא אחרנא ליעקוב: ואמרת רחיל בעית
 מן מריא ואתבשפת עם חתי" ואף אישכחת וקרת שמה נפתלי: וחזת ליא דקמת מן
 ילדא ודברת לזלפא אמתה ויהבתה אנתתא ליעקוב: וילדת זלפא אמתה דליא ליעקוב
 ברא: ואמרת ליא אתא גדי וקרת שמה גד: וילדת זלפא אמתה דליא ברא דתרין
 ליעקוב: ואמרת ליא בתשבוחת דשכחני בנתא וקרת שמה אשיר: ואזל רוביל ביומי
 הצדא דהטא ואשכח וברוהא' בחקלא ואיתי אנון לליא אמה ואמרת רחיל לליא הב
 לי מן יברוהא דברכי: ואמרת לה ליא' לא כדו לכי דדברת בעלי אלא אף דתסבין'
 יברוהא דברי ואמרת רחיל מטל הנא נדמך עמכי בלליא הנא' חלק יברוהא דברכי:

פסוק זה מתורגם בפנים שונים בתרגומים: בע' ויתן לבן ללאה בתו את זלפה שפחתו לה שפחה, בולג': ויתן שפחה לבת
 בשם זלפה, ביוני' ויהב לבן ית זלפה ברתיא דילדת ליה פלקתיה ומסרה ללאה ברתיא לאמהו, וברס"ג: ויתן לה לבן את
 זלפה שפחתו ¹⁰ בכמה מקומות מתורגם בפשי' והנה-והוא עי' לדוגמה במדבר (יב, י), דברי (ט, יח), יהושע (ו, כב),
 מ"ב, (ט, ד), יחזי (ט, יא). ויש שמתורגם במלת הא ובפעל חזא ביחד כמו שופטים (ד, כב) והנה סיסרא נוסל-וחזא
 והא, מ"א (יח, מד) הנה עב קטנה-חזית והא, מ"ב (ה, לב) והנה הנער מת-וחזא והא. ¹¹ שבוע של זאת והן ו' ימי
 המשתה כגמרא ירושלמי במ"ק (רש"י). ¹² כ"ה בשמרי' ובהרבה תרגומים וברס"ג ובראב"ע למעלה (א, כו). ואמר (רס"ג)
 במלת נעשה ואם היא ל"ר שבן מנהג המלכים לדבר ובמהו ונתנה לך.. ואולם ברס"ג לפנינו כתוב
 נעשה, ובס' האמונות והדעות (מאמר ב' ס"ו) כתב אמנם ע"ד נעשה אדם, שלשון העברית מתרת
 לגדול לאמר נפעל ונעשה, אבל שם אין הדוגמה של ונתנה. ועי' רמב"ן כאן. ¹³ כן ביוני' ורס"ג חסר לו.
¹⁴ כ"ה בשמרי' ועי' שיווי לשאר הפסוקים. ¹⁵ כ"ה בתרגומים וברס"ג כמו בפסוק הקודם. ¹ גם בולג' ורס"ג:
 ליתא מלת רחל. ² עי' למעלה (עמ' יז הערה 1). ³ גם בולג' ורס"ג חסר יעקב שיווי לפסוק (כט, כג) ויבא אליה,
 ובע' ושמרי' הוסיפו שם יעקב להשוות לכאן. ⁴ כ"ה בע' καὶ ἔτεκεν καὶ ἔτεκεν καὶ ἔτεκεν καὶ ἔτεκεν καὶ ἔτεκεν καὶ ἔτεκεν
 וברס"ג וחמלת איצא בלהא אמה רחל וילדת. ⁵ עי' אונק' ויוני'. ⁶ כ"ה באונק' וב"ר וראב"ע. ⁷ בע' ותאמר.
⁸ כ"ה גם בשמרי' אונק' ולג' ורס"ג ועי' בספרי הגוסס השמרוני (עמ' 34 הערה 3). ⁹ כ"ה בתרגומים ורס"ג.

ועל יעקוב מן הקלא ברמשא ונפקת ליה לאורעה ואמרת לותי עאל אנת מטל דמאגר
 אגרתך ביברוחא דברי ודמך עמה בלליא הו: ושמעה אלהא לליא ובטנת וילדת
 ליעקב ברא דהמשא: ואמרת ליה יהב אלהא אנרי דיהבת אמתי לבעלי וקרת שמה
 איסבר: ובטנת תוב ליה וילדת ברא דשתא ליעקוב: ואמרת ליה זכדני אלהא זכדא
 טבא זבנא הנא נתנקף לי בעלי מטל דילדת לה שתא בנין וקרת שמה זבלון: ובתרכן
 ילדת ברתא וקרת שמה דינא: ואתדכרה אלהא לרחיל ושמעה אלהא ופתח מרבעה:
 ובטנת וילדת ברא ואמרת אעבר אלהא חסדי: וקרת שמה יוסף ואמרת נוסף לי
 אלהא ברא אחרנא: וכד ילדת רחיל ליוסף אמר יעקוב ללבן שדריני אזל לאתרו
 ולארעי: הב לי נשי ובני דפלהתך בהון ואזל מטל דאנת ידע אנת פולחנא דפלהתך:
 ואמר לבן ליעקוב אן אישכחת רחמא בעינך נסית דברכני אלהא מטלתך: ואמר
 פרוש אנך עלי ואתל: אמר לה יעקוב אנת ידע אנת פולחנא דפלהתך ודהוא
 קניך עמי: מטל דקליל אית הוא לך קדמי וסגי טב וברכך מריא מטלתי: והישא מנא
 אעבד אף אנא לביתי: אמר לה לבו מנא אתל לך אמר לה יעקוב לא תתל לי מדם
 אן תעבד לי פתגמא דאמר אנא לך אהפוך ארעא עיך ואטר: אעבר בבלה עיך
 יומנא ואפרוש לי מן תמן כל אמרא דקרה ופיסכי וכל אמרא דאכס בחורתא ופיסכי
 וקרה בעזא ונהוא אנרי: ותסהדי עלי זכותי אך דיומנא דמחר כד תעול על אנרי
 קדמך כל דלא הוא קרה ופיסכי בעזא ואכס בחורתא גניבא הו לי: אמר לה לבן אן
 נהוא אך מלתך: ופרש ביומא הו תישא קרהא ופיסכיא וכלהין עזא קרהתא ופיסכיתא
 וכל דאית בהון חורא וכל דאכס בחורתא ויהב ביד בנוהו: ועבד מרדא תלתא יומין
 בינוהו ללבן ויעקוב רעא ענה דלבן הו דאשתחרת: ונסב לה יעקוב זקתא חורתא
 רטיבתא דלוזא ודדולבא וקלה בהון קלפא חורתא ומהור חורא דבזקתא: ודעין

¹⁰ עי' כן ולג' יוני ורס"ג. ¹¹ כ"ה בע' וולג'. ¹² עי' אונק' ורס"ג וכ"ה בכ"ר ועי' ראב"ע נחשתי כמו נסיתי. ¹³ כ"ה בע' וולג'.
¹⁴ כ"ה גם בע', וכסופסי מסול ואורמאי כתוב מריא. ¹⁵ נקבה פרושו פדש (ראב"ע). ¹⁶ בע' ויאמר יעקב אתה ובולג'
 ויאמר אתה. ¹⁷ הוספת מלת העבודה כמו בפסוק כו. ¹⁸ כ"ה בע', ובולג' ויאמר לבן. ¹⁹ גם בע' הוספת לו, ובולג'
 ליחא מלת יעקב. ²⁰ כמו"כ בולג' sed, si feceris quod postulo—אכל אם תעשה את אשר אני דורש. ²¹ גם בע' ורס"ג
 ואשמר. ²² הבין הסר מקור כמו להסיר וידוע שמקור הבא אחרי פעל בדרך המחלט מתורגם באותו זמן של הפעל
 הקדם לו, והולג' תפס הסר לדרך צווי (עי' ראב"ע שני הפרושים) ולכן השווה לזה מלת אעבר ותרגם כמו עבור.
²³ המלים נקודים, עקודים, טלואים, ברודים וחוס שהן מורות על מיני מראות לא היתה הגדרת כל אחד ואחד ברורה
 למתרגמים בדיוק ולפיכך נכנסה ערבוביא בתרגום המלות האלו. הפש' מתרגם בפסוק לב נקד—קרה, טלוא—פיסכי; בפסוק
 לה העקדים—קרהא הנקדות—קרהא; בפסוק לט עקדים נקודים—אמרא קרהא, אל עקד—אמרא קרהא ופיסכיא, כפרשה
 לא פסוק ה עקדים—פיסכיא ובפסוק י נקודים—פיסכיא. בע' בפסוק לב השמיטו המלות כל שה נקד
 וטלוא, ונקד וטלוא בעזים תרגמו—*διάλευκον και πάντων*, בפסוק לה העקדים—*παντούς* כתרנום של נקד,
 בפסוק לט עקדים—*διάλευκα* כתרנום של טלוא, נקדים—*ποικίλα* תרגום חדש, וטלואים—*σποδοειδῆ πάντα*
 תרגום חדש, בפסוק מ עקד—*διάλευκον*, חוס—*ποικίλον* כתרנום של נקדים בפסוק לט; לא, י וברדים
varias et sparso vellere כתרנום של טלואים בפסוק לט. בולג' בפסוק לב נקד וטלוא—*varias et sparso vellere*
 חוס—*furvum*, וטלוא—*maculosum*; פסוק לה העקדים—*varios*, חוס—*nigri velleris*; פסוק לט עקדים—*maculosa*
 כתרנום של מלת טלוא השניה שבפסוק לב, טלואים—*diverso colore respersa* תרגום חדש. לא, ח
 עקדים—*alba*, פסוק י נקדים—*maculosos*, ברדים—*diversorum colorum* כעין תרגום של טלואים שבפסוק לט,
 יב ברדים—*respersos*. ביוני פסוק לה עקדים—דסימנא ברגלהין, הנקדות והטלואות—נמורתא וקרוחתא; לט עקדים
 נקדים וטלואים—רגולין דסימנא בריגליהון וקרוחין וגביהון תיורין; לא, ח עקדים—דשומא בריגלהון, פסוק י
 ברדים—וגביהון תיורין. ²⁴ כפה"ג היה כסופסו כיום אם לא שהחליף ב' בכ' עי' רקמה (עמ' 48), ובכ"י
 אחר כתוב כיום. ועי' חוקוני: כיום בכ"ת. וברס"ג חסרה מלת היום. ²⁵ עי' רשכ"ס: ובין יעקב צאן לבן שהיה רועה
 נתרחק דרך ג' ימים מצאנו של לבן העקודים והנקודים שהסיר לצאנו של לבן. ²⁶ בכ"ר כאן: חטר חור דלוו ורדלוף
 וצ"ל כמו בילקוט חטר רטיב חור דלוו ורדלוו ועי' ר"ה (כג.) ערמונים דולבי. ²⁷ עי' למעלה (עמ' א הערה 3).

אנין לזקתא דקלף ברהטא דמיא בית משתא כד²⁸ דאתין ענא למשתא לוקבל ענא
 = והמן מא דאתין למשתא: והמן ענא על זקתא וילדן ענא אמרא קרהא ופיסביא:
 מא ופריש²⁹ יעקוב ויהב קדם³⁰ ענא אמרא קרהא ופיסביא וכל דאכס בענה דלכן ועבד לה
 מב גזרא בלחודוהי ולא הלט³¹ אנון בענה דלבן: ובכל שנא³² דחמא ענא בכיריתא סאם
 מג יעקוב זקתא קדם ענא ברהטא דנהמן בזקתא: ובלקישוא דענא לא סאם הוא והוין
 מד לקישוא ללבן ובכיריא ליעקוב: ועתר גברא טב טב והות לה ענא סגיאתא ועבדא
 ואמהתא ואתנא³³ וגמלא והמרא:

לא א ושמע יעקוב³⁴ מליהון דבני לבן דאמרין נסב יעקוב כל דאית הוא לאבון ומן דאבון
 ב קנא הנא קנינא כלה³⁵: וחזא יעקוב אפוהי דלבן דלא הוי³⁶ עמה איך דאתמל ואיך
 ג דמנתמל: ואמר מריא ליעקוב הפוך לארעא דאבהיך ולתולדתך ואהוא עמך: ושדר
 ה יעקוב קרא לרחיל ולליא לחקלא לות ענה: ואמר להין חזא אנא אפוהי דאבוכין דלא
 ו הוי לותי איך דאתמל ואיך דמנתמל ואלהה דאבי הוא עמי: ואנתין ידען אנתין דבכלה
 ז חילי פלחת לאבוכין: ואבוכין דגל בי וחלף אגרי עסר³⁷ זבנין ולא שבקה אלהא דנבאיש
 ח לי: אן הבנא נאמר דקרהא נדיא אגרך ילדן בלהין ענא קרהא ואן נאמר³⁸ דפיסביא
 ט נהוא אגרך ילדן בלהין ענא פיסביא: ופריש אלהא מן קנינא דאבוכין ויהב לי: ובזבנא
 י דחמא ענא ארימת עיני והזית בחלמא והא תישא סלקין על ענא קרהא ופיסביא
 יא וברדא: ואמר לי מלאכה דאלהא בחלמא יעקוב ואמרת הא אנא: ואמר לי³⁹ ארום
 יב עיניך וחזי כל תישא דסלקין על ענא קרהא ופיסביא וברדא מטל דחזית כל דעבד לך
 יג לבן: אנא אנא אלהא דבית איל דמשחת לי⁴⁰ תמן קימתא ונדרת⁴¹ לי תמן נדרא
 יד הישא קום פוק מן ארעא דרא ודפוך לארעא דתולדתך: ועני רחיל וליא ואמרין לה
 טו טוב לית לן מנתא וירתותא בית אבון: הא איך⁴² נוכריתא הישיבנן לה מטל דזבנן אף
 טז אבל⁴³ בספן: מטל דבלה עותרא דפריש אלהא מן דאבון דילן הו ודבנין והישא כל

²⁸ אשר תכאנה הצאן פירוש כאשר תכאנה (רד"ק). ²⁹ חסרה מלת הכשבים, ועיי' פרש"י: והכשבים הפריד יעקב הנולדים הבדיל והפריד לעצמן ועשה אותן עדר עדר לבדו והוליד אותן העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכות אחריהם צופות אליהם והו שנאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חום שמצא בצאן לבן, והרמב"ן טען כנגד פירוש זה ופירש פרוש אחר: כי הכשבים הפריד יעקב ויתן פני הצאן הנזכר שהם הכשבים אל עקוד ואל כל חום וישת לו עדרים לבדו מן העקוד והחום והולכים לפני הכשבים ולא שתם על צאן לבן כי הוא שכרו וטעם בצאן לבן שעשה כן בכל צאן לבן והנה העקוד בכשבים היו שלו. ואפשר מפני שהמתרגם הבין הכתוב בפרש"י ולכן השמיט בכונה מלת והכשבים, ומשום זה אפשר ג"כ הבלית והוסיף שנית בפסוק זה אמרא קרהא ופיסביא כמו בפסוק הקודם. ³⁰ מוקדם שהוא מאוחר ויתן אל פני הצאן וב"ה באונק' ויוני ויהב בריש ענא, וברס"ג געל פי אול אלגנס. ³¹ בפעל סורי זה מתורגמים בפשי כמה פעלים עבריים שונים לפי הענין: יהושע (כג, ז, יב) לבלתי בוא בגוים, ובאתם בהם, ישעיהו (ה, ח) שדה בשדה יקריבו, הושע (ה, ב) הדמים בדמים ננעו, (ה, יד) כי הם עם הזונות יפרדו, יחזי (כב, יח) סיגים כסף היו. ³² ט"ס היא וצ"ל בשעא כמ"ש בדפו"א של הפשי ועיי' כן ברס"ג פי כל וקה וחאם—בכל עת יחם ובעי' ὅτι αἰσῶν—בעת יחם שיווי לפסוק לא, י. ³³ כמו למעלה (יג, טז), ובעי' הוסיפו ובקר אחרי מלות צאן רבות ככתיב הרגיל, ועיי' רד"ק ולא זכר הבקר כי מלאכתו היתה בצאן ובהם היה מתעסק ואע"פ שהיה לו בקר. ¹ כ"ה בעי' ובולג' חסרה מלת יעקב בפסוק ב. ² כמו"כ ביוני ואונק' קנא ית כל נכסיה האילין ועיי' סה"ש (ש. עשה): עשה את כל הכבוד הזה ענינו קנין, ובפרוש ר"י קרא ליחוקאל (כו, יט) „ומאשר לאבינו עשה דמתרג' כנש" ולפנינו בתרגום ליתא, וגם מלשון רש"י משמע שהיה כן לפנינו באונק' (ועיי' מחברתי על התרגום הירושלמי לתורה (עמ' 86). ואפשר שט"ס נפלה בפסוק שהובא בפ' ר"י קרא וצ"ל עשה לי החיל הזה (רברי' ח, יז) ששם בתרג' כנש". ³ כ"ה בשמר' אונק' ויוני, ועיי' ראב"ע איננו כמו פני ה' חלקם. ⁴ גם ברס"ג ליתא מלת כה. ⁵ כמו בפסוק הקודם. ⁶ כ"ה בעי' ועיי' ספרי על הפשיטא (עמ' 18). ⁷ כ"ה ברס"ג ונדרת, ובשמר' עי' ולגי ואשר נדרת. ⁸ כ"ה בשמר' עי' ולגי ורס"ג. ⁹ בולג' ורס"ג ויאכל את כספנו.

דאמר לך מריא¹¹ עבר: וקם יעקוב וישקל לבנוהו ולנשוהו על גמלא: ודבר כל בעירה
 וכלה כנינה דקנא¹² בפרן דארם למאתא לות איסחק אבוהי לארעא דכנען: ולבן אול
 למנו ענה ונגבת רחיל צלמא דאבוה: ונגב יעקוב לכה דלבן ארמיא מטל דלא הויה
 דאול: וערק הו וכל דאית לה וקם ועבר נהרא וסם אפוהי לטור גלעד: ואתאמר
 ללבן ביומא דתלתא דערק לה יעקוב: ודבר לאחוהי עמה ורדה בתרה מרדא שבעא
 יומין ואדרבה בטורא דגלעד: ואתא אלהא על לבן ארמיא בחלמא דליליא ואמר לה
 אזדהר לך דלמא תמלל עם יעקוב מן טבתא ועדמא לבישתא: ואדרך לבן ליעקוב
 ויעקוב נקש משכנה בטורא ולבן אשרי אחוהי בטורא דגלעד: ואמר לבן ליעקוב
 מנא עבדת לך¹³ דנגבת לבי ודברת לבנתו אך שביתא דחרבא: למנא אתטישית
 למערק ואתנגבת מני¹⁴ ולא הויתני שדרתך דין בחדותא ובזמרא ובכנרא ובפלגא:
 ולא שבתני למנשקו לבני ולבנתו השא אסכלת במדם¹⁵ דעבדת: מטא הוא באידי
 דאעבד לבן בישתא ואלהא דאבוהו ברמשא אמר לי¹⁶ אזדהר לך דלמא¹⁷ תמלל עם
 יעקוב מן טבתא ועדמא לבישתא: והשא מאול אול אנת מטל דמתרגרנו אתרגרת
 לבית אבוך למנא נגבת אלהי: וענא יעקוב ואמר ללבן מטל הדחלת ואמרת¹⁸ דלמא
 תדבר בנתך מני: לות מן דנשתכחון¹⁹ אלהיך לא נאהא קדם אחין אשתודע דילך²⁰
 מנא אית לותי וסב לך ולא ידע יעקוב דרחיל נגבת אנון: ועל לבן למשכנא דיעקוב
 ולמשכנא דליא ולמשכנא דתרתין אמרתא ולא אישבה ונפק מן משכנא דליא ועל
 למשכנא דרחיל: ורחיל נסבת צלמא וסמת אנון בעביטא דגמלא ויתבת עליהון ומש
 לבן כלה משכנא ולא אישבה: ואמרת רחיל לאבוה לא נתבאש בעיני מרי מטל דלא
 משכחא אנא למקם מן קדמך מטל דאורהא לי דנשא ובצא ולא אישבה צלמא:
 ואתבאש ליעקוב ונצא עם לבן וענא יעקוב ואמר ללבן מנא הי סבלותי ומנו סורחני
 דרדפת בתרי: הא משת כלהון מאני מנא אישבת מן כלהון מאני ביתך סים דרכא
 קדם אחי ואחיך ונכסון בית תרין: הא עסרין שנין עמך אנא נקוחד ועויד לא גיזי
 ודכרא דענך לא אכלת: ודתבירא לא איתית לך אנא מנשר הוית לה²¹ דמן אידי תבע
 הוית לה דמתנגב באיממא ומתנגב בליליא: הוית באיממא אבלני שובא וגלידא בליליא
 פרדת שנתו מן עיני: הא עסרין לי שנין בביתך פלחתיך ארבעסר²² שנין בתריתין בנתך
 ושית שנין בענך חלפת אגרי עסר זבנין: ואלולא אלהא דאבי אלהא דאברהם ודחלתה
 דאיסחק קם²³ לי השא סריקאית משדר הוית לי עמלי ולאותא דאידי הוא אלהא ואבסך²⁴

¹¹ שיווי לפסוק ג. ¹² גם בעי' חסרות המלים מקנה קנינו אשר רכש אבל אחרי המלים בסדן ארם כתוב שם *καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ*
 —ואת כל אשר לו ואפשר שנתגלגלו אח"כ לבאן מפסוק כא, וכולג: *tulitque omnem substantiam suam et*
greges et quidquid in Mesopotamia adquisierat —ונגב אח כל מקנהו ואת העדרים ואת כל אשר רכש
 בסדן ארם. ¹³ השואה למדבר (כו, כב) מה עשיתי לך. ¹⁴ עי' למעלה (עמ' IV הערה 4). ¹⁵ עי' למעלה (עמ' הערה 13).
¹⁶ עי' כן יוני ורס"ג. ¹⁷ גם בולג' ורס"ג חסר לאמר. ¹⁸ כמו בפסוק כד פן תדבר, וברס"ג ככ' הפסוקים אן תכלם, וככ"י
 של קניקוט יש מהם שכתוב כאן פן תדבר השואה לפסוק הנ"ל ויש מהם, להיפך, שכתבו שם בפסוק מדבר כמו כאן.
¹⁹ כ"ה ביוני ורס"ג ואמרת. וכולג' חסר כי אמרתי ועי' למעלה (כו, ט) כי אמרתי פן אמות בולג' *timui* —כי יראתי
 וכ"ה ברס"ג אני תכוסת, ולמעלה (כ, יא) כי אמרתי כתוב בשמרי כי יראתי כי אמרתי השואה לכאן. ²⁰ שמיע לו
 הביטוי שלהלן (מד, ט) אשר ימצא אתו, ובעי' מתורגם שם *ἢ ἄν εὐρησῆς* *παρ' ἡ* —ע' יוני אשתמודע לך
 מאן דעמי מן דילך, וברס"ג מה לך עמדי. ²¹ בלקוטי קדמונית (עמ' קמד) מובא מאגרונו של דוד בן אברהם
 אלפאסי שמשוה אחטנה עם פעל האט בערבית שפרושו שמירה ושקידה על דבר מה כלומר עלי היה החוב
 לשמרה. ²² עי' ויקרא (כט, יט) וקם לו—ותהוא דילה. ²³ גם בעי' ולג' ורס"ג ויוכחך, ועי' רש"י ורמב"ן.

מג ברמשא: וענא לבן ואמר ליעקוב בנתא בנתי ובניא בני וענא עני וכל דחזא אנת
 נד דילי הו ולבנתי הלין מנא אעבר להין²⁴ יומנא או לבנייהו דילדי: והשא תא נקים
 נה קימא אנא ואנת ונהוא סהדא ביני ולך: ונסב יעקוב כאפא וארימה קימתא: ואמר
 מז יעקוב לאחודי לקטו באפא ונסבו באפא ועבדו יגרא ואכלו תמן על יגרא: וקריהו לבן
 מח יגרא דסהדותא ויעקוב קריהו גלעד: ואמר לבן יגרא הנא סהד ביני ולך יומנא מטל
 מט הנא קרא שמה גלעד: ודוקא דאמר נחזא מריא ביני ולך מטל דפרשינן²⁵ גבר מן
 נ אהודי: אן תצער לבנתי ואן תסב נשא על בנתי לית אנש עמן חזי דאלהא סהד ביני
 נא ולך: ואמר לבן ליעקוב הא יגרא הנא והא קימתא הדא דאקימת ביני ולך: סהד יגרא
 נב הנא וסהדא קימתא הדא דאנא לא אעבר עליך יגרא הנא ואף אנת לא תעבר עלי
 נג יגרא הנא וקימתא הדא לבישתא: אלהא דאברהם אלהא דנחור נדון בינתן אלהא
 נד דאבהתן²⁶ וימא יעקוב בדחלתא דאבוהי אוסחק: ודבה יעקוב דבחתא בטורא וקרא
 נה לאחודי למאכל לחמא ואכלו לחמא ובתו בטורא: וקדם לבן בשפרא ונישק לבנוהי
 ולבנתה וברך אנון והפך לבן ואזל²⁷ לאתרה:

לב א ואף יעקוב אזל לאורחה ופגעו בה מלאכוהי דאלהא: ואמר יעקוב כד חזא אנון
 ג משריתא הו דאלהא הדא וקרא שמה דאתרא הו מחנים: וישר יעקוב איזגדא קדמוהי
 ד לות עיסו אהודי לארעא דסעיר לחמלא דאדום: ופקד אנון ואמר להין הכנא תאמרון
 ה למרי עיסו הכנא אמר עבדך יעקוב עם לבן עמרת ואוחרת עדמא ליומנא: והוו לי
 ו תורא וחמרא וענא ועבדא ואמהתא וישרת למחויי למרי דאשכח דחמא בעיניך:
 ז והפכו איזגדא לות יעקוב ואמרו לה אזלי לות עיסו אחוך והא אף הו אתא²⁸ לאורעך
 ח וארבעמאא גבדין עמה: ודחל יעקוב ועקת לה טב ופלג עמא דעמה וענא ותורא
 ט וגמלא לתרתין משרין: ואמר יעקוב אן נאתא עיסו אחי על משריתא הדא ונחרביה
 י משריתא דמשתחרא מתפלטא: ועלי יעקוב ואמר אלהא דאבי אברהם אלהא דאבי
 י אוסחק מריא דאמר לי הפוך לארעא דאבהך²⁹ ולתולדתך ואטאב לך: בציר אנא מן
 יא בלהין טיבותך ומן בלה קוישתא דעבדת עם עבדך מטל דבחוטרי³⁰ עברת יורדנן הנא
 יב והשא הוית לתרתין משרין: פצני מן אידוהי דעיסו אחי מטל דדחל אנא מנה דלמא
 נאתא ונמחיני אמא עם בניה: ואנת אמרת דמטאבו אטאב לך ואעבד זרעך איך חלא

²⁴ עיי' ראב"ע: הוסיף לכאר וכן הוא ולבנותי אלה מה אוכל לעשות להן, וכולג' quid possum facere filiis et nepotibus meis—
 מה אוכל לעשות לבני ולנכדי. ²⁵ כן מתורגם נסתר בולג'. ²⁶ הפי' הוא כמ"ש ראב"ע: כל אחד אמר ישפוט בינינו אלהי אבותינו
 ויעקב אמר על אלהי אברהם ולבן אמר על אלהי נחור אבי אביו שהיה עובד עכו"ם. ואלהי אביהם מדברי הכתוב
 שכל אחד הזכיר את אלהי אביו לא אלהי אביהם אבי אברהם ונחור, וזהו הפרוש ברכה כאן אלהי אביהם משמעו
 קדש וכל והמפרשים שם נדחקו. ובעי' השמיטו להביא בתרגומם אלהי אביהם, כי כך הפסוק מבורר יותר לקורא וכן
 דרכם בהרבה מקומות. ובשמר' אלהי אברהם במקום אלהי אביהם והוא טעות בהעתק שנשתרבה שוב
 מלת אברהם הכתובה בראש הפסוק אלהי אברהם ונכנסה לכאן תחת מלת אביהם. ²⁷ כ"ה בעי' και ἀποστραφεὶς Ἀββὰν
 & πῆλθεν. ועיי' פשי' שמות (ר, יח) וילך משה וישב, במדבר (כד, כה) וילך וישב למקומו, מ"ב (יט, לו) וילך וישב סנחרב
 שבכולם הקדים מלה וישב. ¹ בכמה מקומות מתורגם שורש בוא במלת אול: להלן (מב, ה, יב), שמות (יא, א), במדבר (יג, כז),
 דברי (יב, כט, יז, ט), מ"ב (ז, י), יחז' (יא, טז), נחמיה (כ, ז) ועוד. ² כן מתורגם הלך בכמה מקומות במלת אתא עיי' לעיל
 (יד, כד, כד, יב, מג, סה, כו, כז), במדבר (כב, לו), קהלת (ט, ז) ועוד; ועיי' שירת ישראל לרי' משה אבן
 עזרא (עמ' ר): המלה הלך תורה יציאה וביאה... ביאה, כמו למה לא הלכת אלי (במדבר כב, לו) וגם הלך לקראתך
 " שיח' לפסוק (לא, ג). ³ כולג' מכל חסדיך ובעי' מכל החסד. ⁴ כ"ה ביוני' בהוספת מלת לחוד: ארום בחוטרי
 בלחוד וערש"י לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי בלבד ומדרש אגדה נתן מקלו ונבקע הירדן. ואפשר

דימא דלא מתמנא מן סוגאה: ובת תמן בלליא הו ונסב מן מדם דאיתו באודה יג
 קורבנא לעיסו אחוהו: עזא מאתין ותישא עסרין נקותא מאתין ודברא עסרין: גמלא יד
 מינקתא ובנייהו תלתין תורתא ארבעין ותורא עסרא אתנא עסרין ועילא עסרא: ויהב יז
 באידא דעבדוהי גזרא גזרא בלחוד ואמר לעבדוהי עברו קדמי ורוחתא עבדו בית גזרא
 לגזרא: ופקד לקדמיא ואמר לה דבר נפגע בך עיסו אחי ונשאלך ונאמר לך דמן אנת יח
 ולאיבא אזל אנת ודמן הלין דקדמיך: אמר לה דעבדך יעקוב קורבנא דשדה למרי יח
 עיסו והא אף הו אתא בתרין: ופקד לתנינא אף לתליתא ואף לכל דאזלין בתר יט
 גזרא למאמר איך פתגמא הנא תאמרין לעיסו מא דאשכחתוניהו: ותאמרין לה דהא כ
 אף עבדך יעקוב בתרין מטל דאמר דאניה רוגזה בקורבנא דאזל קדמי ובתרכן אחזא
 אפודו בכר נסב באפו: ועבר קורבנא קדמוהי והו בת בלליא הו במשריתא: וקדם כג
 בלליא ודבר לתרתין נשוהו ולתרתין אמרתה וחדעסר בנוהו ואעבר אנון במדברא" יג
 דיבק: ודבר אנון ואעבר אנון נחלא ואעבר כל" דאית לה: ופש יעקוב בלחודוהי כג
 ואתכתיש גברא עמה עדמא דסלק שפרא: וחזא דלא מתמצא חילה וקרב לחרותה כה
 ושנת חרותה דיעקוב בד אתכתיש עמה: ואמר לה שדרני מטל דסלק שפרא ואמר כו
 לא אישדרך אלא אן ברכתני: ואמר לה" איבנא שמך ואמר יעקוב: אמר לה לא כז
 נתקרא" טוב שמך יעקוב אלא איסראיל מטל דאשתדרת עם מלאכא" ועם גברא כז
 ואתמצית חילא: ושאלה יעקוב ואמר חוני" שמך אמר לה למנא שאל אנת על שמי כט
 וברכה תמן: וקרא יעקוב שמה דאתרא הו פנואל מטל דחזית מלאכא" אפין לוקבל ל
 אפין ואתפצית נפשי: ודנחת לה שמשא בד עבר לפנואל והו מסמא הוא מן חרותה: לא
 מטל הנא לא אכלין בני איסראיל גזרא דגנשיא דבחרותא דעטמא עדמא ליומנא מטל לב
 דקרב לחרותא דעטמה דיעקוב לגנשיא:

וארים יעקוב עינוהי וחזא והא עיסו אתא ועמה ארבעמאא גברין ופלג טליא על ליא א לג
 ועל רחיל ועל תרתין אמרתא: ואעבר לאמרתא ולבניהו קדמאית ולליא ולבניה
 בתרהוין ולרחיל וליוסף בחרתא: והו עבר דדמיהו וסגד על ארעא שבע זבנין עדמא ג
 דקרב לות אחוהו: ורהט עיסו לאורעה ועפקה ונפל על צורה ונישקה ובכו: וארים ה
 עיסו עינוהי וחזא נשא וטליא ואמר אימבא לך הלין ואמר לה יעקוב טליא אנון דיהב' ג

שלאגדה זו כיון הולגי בתרגומו: in baculo meo— על מקלי, ובאונק' ארי יחיד. כ"ה באונק' מן דאיתי
 בידה ובע' και ἔλαβεν ὡν ἔφερε — ויקח ממה שהביא, וכולג' הפריד מאשר לו, ובינוי' מן דאודמן בידה.
 כ"ה בשמר' אונק' ולג' ויוני', ואמנ' נמצא בהרכבה מקומות הוספת מלת אתא עי' לדוגמה שופס' (סז, ט) שלשתים
 עליך—אתו עליך, ש"א (כא, ב) מדוע אתה לכרך—מנא הו דאנת בלחודך אתית, ש"ב (סז, א) והנה ציבא נער
 מפיבשת לקראתו—אתא לאורעה, ועור. כ"ה ברס"ג ליתא מלת גם ועי' ספרי הנוסח השמרוני (עמ' 97 הערה 18)
 כ"ה בספוק הסמוך ויעברם ובע' להיפך כתוב שם και διέβη — ויעבר כמו כאן, וכולג' השמיט המלים ויקחם ויעברם
 את הנחל. כ"ה בולטת שנתחלפה אות עי' באות די' וצ"ל למעברא. כ"ה הוספת כל יש גם בשמר' עי' ורס"ג.
 כ"ה בעי' ולג' ורס"ג. כ"ה בעי' וכולג' יקרא כמו להלן (לה, י) לא יקרא שמך עוד יעקב, ובעי' יש כאן שיווי יותר
 שהוסיפו בתרגומם סוס ὄνομα — כי אם ישראל יהיה שמך כמו שכתוב שם כי אם
 ישראל יהיה שמך. ברס"ג: לא יסמי אשמך אברא יעקב סקט... — יעקב בלבד, ועי' ראב"ע בשמות (ו, ג) שמביא זה
 בשם רס"ג וכתב ואין צורך, ולא ידע כי דעתו של רס"ג מכואר ככבלי וירושלמי בכרכות סוף פרק ראשון. ובד'
 בחיי (רס"ג קארין עמ' לח) הובא זה בשם רבנו חננאל ויסודו משום שמלת עוד פירושה בלבד וכתב שם ראיה
 לזה, ופלא הרי גם באברהם כתיב עוד ולא יקרא עוד שמך אברהם ומכואר בש"ס שם שהקורא לאברהם
 אברהם עובר בעשה. כ"ה ביוני' עם מלאכיא דה: כ"ה בעי' ולג' ורס"ג. כ"ה באונק' יוני' ורס"ג מלאך ה. כ"ה בעי' ורס"ג.
 כ"ה חנן פירושו נתן (רקמה עמ' 26), וכן בס' הגלוי (עמ' 41) ואשר נסרד מהם מעט הוא אשר חנן שענינו אשר נתן, ועי'

א אלהא לעבדך: וקרבי אמרתא הנין ובנידון וסגדו: וקרבת אף ליה ובניה וסגדו
 ב ובתרכן קרבת אף רחיל ויוסף וסגדו: ואמר עיסו ליעקוב אימכא לך הדא כלה
 ג משריתא דפגעת בי ואמר לה יעקוב מטל דאשכה רחמא בעיני מרי: אמר לה עיסו
 ד אית לי וסגד לי אחי קדא דילך: אמר לה יעקוב אן אשכחת רחמא בעיניך קבל קורבני
 ו א מן אידי מטל דהשא חזית אפיך איך חזוא דאפי מלאכא ואצטבית בי: סב בורכתי
 ז דאיתית לך מטל דרחם עלי אלהא ומטל דאית לי כל ואלצה וקבל: אמר לה עיסו
 ח גשקול ונאזל ואזל לקובלך: אמר לה יעקוב מרי ידע דטליא טלין וענא ותורא מיגקן
 ט עלי ואן רדף אנא להון חד יום מיתא כלה ענא: נעבר מרי קדם עבדה ואנא אהלך
 י רכיכאית לרגל עבדתא דקדמי ולרגל טליא עדמא דאתא לות מרי לסעיר: אמר לה
 יא עיסו אישכוק ליתך מן עמא דעמי ואמר יעקוב למנא הוא לי אשכה רחמא בעיני מרי:
 יב והפך עיסו ביזמא הו לאורחה לסעיר: ויעקוב שקל לסכות ובנא לה ביתא ולבעירה
 יג עבד מטללא מטלהנא קרא שמה דאתרא הו סכות: ואתא יעקוב לשלים קריתא
 יד דשכים דבאיעא דבנען בד אתא מן פדן דארס ושרא לקובלה דקריתא: וזבן מנתא
 טו דחקלא מן בני חמור אבוהי דשכים במאא נקון: ונקש תמן משכנה ואקים תמן
 טז מדבחה וקריתו איל אלהא דאיסראיל:

א לך ונפקת דינא ברת ליה דאתילדת ליעקוב למחזא בנת אתרא: וחזה שכים בר חמור
 ב חזיא רבא דארעא ודברה לדינא² ודמך עמה וצערה³: ונפקת נפשה בתר דינא ברת
 ג יעקוב ורחמה לטליתא ומלא בלבה דטליתא: ואמר שכים לחמור אבוהי סב לי
 ד טליתא הדא אנתתא: ויעקוב שמע דטמאא לדינא ברתה ובנוהו עם בעירא הו
 ו בחקלא ושתק יעקוב עדמא דאתו: ונפק חמור אבוהי דשכים לות יעקוב לממללו
 ז עמה: ובני יעקוב אתו מן חקלא וכד שמעו ברית להון לגברא ואתבאי להון טב
 ח מטל דעבדו טמאותא באיסראיל וצערו לברת יעקוב והבנא לא מתעבד: ומלל חמור
 ט עמהון ואמר להון שכים ברי צבת נפשה בברתכון הבוה לה אנתתא: ואתחתנו עמן
 י בנתכון הבו לן ובנתן סבו לבו: ועמן תבו וארעא הא⁴ קדמיכון תבו ואתתגרו וירתו

להיפך לרס"ג בישעיהו (ח, יח) והילדים אשר נתן לי ה' שתרגם רוקני—חנן לי.³ הוספת גם כמו בראש הפסוק
 גם לאה, ובעי ורס"ג השמיטו גם שם מלת גם.⁴ חלוף כסדר שיווי לפסוק ב וכ"ה בעי.⁵ בולג' ויאמר עשו.⁶ עיי' אונק' ויוני.
 ז כ"ה בעי ולג' ורס"ג.⁸ בולג' ויאמר יעקב.⁹ כ"ה בעי ולג' יוני ורס"ג.¹⁰ כך הוא הסדר ברס"ג.¹¹ גם העי
 והולג' תרגמו שלם שם עיר, וכן ברש"ם: אל עיר שישמה שלם. בפסיקתא זוטרתא כאן ולהלן (לה, ג) דחה פירוש
 זה ועיי' ספרי הנוסח השמרוני (עמ' 16).¹² כמו בסוף יהושע אשר קנה יעקב מאת בני חמור ובפשי' שם כתוב
 מן חמור וכ"ה בעי כאן, ובעי שם שם כתוב *παρὰ τῶν Ἀμορραίων τῶν κατοικοῦντων ἐν Σαίμωνι* שם כתוב
 האמרי היושב בשכם.¹³ שנה את הכתוב לפי סדר המעשים, כי קנין השרה קדם לנטיית האהל.¹ עיי' למעלה
 (כד, טו), ובולג' חסרות המלים אשר ילדה ליעקב.² פרט את השם תחת הכנוי ועיי' כן להלן (לה, יט. כ) ותמת
 רחל. ויצב יעקב מצבה על קבורתה.. על קברה דרחיל; (לו, יב) וילכו אחיו—אחוהי דיוסף; (מא, ח) ויהי
 בכקר ותפעם רוחו—רוחה דפרעון, (מו, ג) ויאמר פרעה אל אחיו—לאחוהי דיוסף; שמות (ל, י) וכפר אהרן
 על קרנתיו—על קרנתה דמדבחה; במדבר (ט, כב) וכהעלתו יסעו—ומא דסלקת עננא שקלין; (טז, לא) ויהי ככלתו
 לדבר—וכד שלם מושא למאמר; יהושע (כ, ז) אחרי כאשר יצאו הרדפים אחריהם—בתר דנפקו רדופא בתר
 גשושא; (ג, ד) אך רחוק יהיה ביניכם וביניו—ביניכון ולקאבותא; (י, כד) וישימו את רגליהם על צואריהם—על
 צוריהון דמלכא הלין; ש"א (יח, א) ויהי ככלתו לדבר—וכד שלם דויד למאמר, ועוד, אמנם בטופס הפשי' שבסולילגלוטא
 לונדון ליתא מלת לדינא.³ עיי' ש"ב (יג, יד) ויענה וישכב אותה שמתורגם בפשי' לפי הסדר הכתוב כאן.
⁴ גם ברס"ג חסר לאמר. "כ"ה גם בעי ובולג' ועיי' ירושלמי ע"ז (כ, ו) וברכה כאן ר' תנחומא מוסיף הרא ובני יעקב באו מן
 השרה כשמעם או כשמעם ויתעצבו.⁶ גם בעי במקום תהיה—הנה עיי' להלן כא והארץ הנה, וברס"ג הודא אלכלד.⁷ גם בולג'

ב'ה: ואמר שכים לאבוה ולא'היה אשכח ר'המא בעיניכון וכל דתאמרון לי אתל: אסנו יא
 עלי טב מהרא ומו'הבתא ואתל איכנא דתאמרון לי הבו לי שלי'תא הדא' אנתתא: וענו יב
 בני יעקוב לשכים ולחמור אבודי ואמרו לה בנכלא' על דטמאו לדינא חתהון: ואמרו יד
 לא משכחינן למעבד פתגמא הנא למתל לחתן לגברא דאית לה עורלותא מטל דחסדא
 הו לן: ברם בהדא נתתפ'ים לכון אן הו דתהון אבותן ותגורון כל דכרא איכנא דחנן יז
 גזירין: נתל לכון בנתן ובנתכון נסב לן ונתב עמכון ונהוא עמא חד: ואן לא יח
 תשמעונן למגור נדבר ברתן ונאזל: ושפ'רי מלי'הון בעיני חמור ובעיני שכים ברה: יח
 ולא יוחר טליא למעבדה לעבודתא מטל דאצטבי הוא בכרת יעקוב והו יקור הוא מן יט
 כלה בית אבודי: ואתא חמור ושכים ברה לתרעא דקרית'הון ומללו עם אנשא כ
 דקרית'הון ואמרו להון: גברא הלן שלמין אנון עמן נתבון בארעא ונתתגורון בה וארעא כא
 הא רוהתא דאידי'א קדמיהון בנתהון נסב לן נשא ובנתן נתל להון: ברם בהדא כב
 מתתפ'יסין לן גברא דנתבון עמן ונהוא עמא חד מא דגורן כל דכרא איכנא דחנן
 גזירין: נכסי'הון וקניני'הון וכלה בעיר'הון הא דילן אנון ברם נתתפ'ים להון ונתבון עמן: כג
 ושמעו מן שכים ומן חמור אבודי כל נפקי תרעא דקרית'ה וגורו כל דכרא כל נפקי כד
 תרעא דקרית'ה: והוא ביומא תלית'יא כד חסנו כאבי'הון¹⁸ נסבו תרין בנ'הו דיעקוב כה
 שמעון ולוי א'היה דדינא גבר הרבה ועלו על קריתא בשלי'א" וקטלו כל דכרא: ולחמור כו
 ולשכים ברה קטלו בפומא דחרבא ודבריה לדינא חתהון" מן בית שכים ונפקו: ובני" כז
 יעקוב עלו על קטילא ובזו לקריתא על דטמאו לדינא" חתהון: וענהון ותו'דיהון כח
 וחמ'דהון דבקריתא ודבחקלא דכרו: ובלהון נכסי'הון ובלה יקרתהון ולנשי'הון שבו ובזו כט
 כל דאית בקריתא¹⁹: ואמר יעקוב לשמעון וללוי אהרתונני דתבאשון לי בית עמור'יה ל

וסחרו. ⁸ כ"ה בע' וולג'. ⁹ מוקדם שהוא מאוחר, ודקדק לתרגם כמו על אשר טמאוכי החטא חל על כל אנשי שכם, ולכן נענישו
 מפני שלא מיהו עי' בן ס' יד החוקה להרמב"ם ה' מלכים (ט, יד) וכדאי היה כן באיזה מדרש לפניו, כי ידוע שכל משנה
 תורה שלו נובע ממדרשי רז"ל, וכמ"ש להדיא בפסוק כו ויבזו העיר אשר טמאו אחותם, ועי' רמב"ן ורד"ק. וזה
 טעמו של ודברו במרמה כמו שפרש"י והוא ממדרש ב"ר: אתה סבור רמיות דברים יש בכאן הוה"ק אומרת אשר
 טמא את דינה אחותם. ועי' רד"ק: וכעבור שטמאו את דינה לא חשבו זה לענין אם ירמאו בדבריהם, וכן בשמרי' ובעי'
 כתוב כאן טמאו ובלג' saevientes ob stuprum sororis—על טומאת האחות. ¹⁰ השמיט מלת אליהם, ובלג'
 חסרות שהי המלים ויאמרו אליהם. ובעי' יש כאן עוד הוספה שכתבו: ויאמרו אליהם שמעון ולוי אחי דינה, לפי
 שסברו שכודאי הם היו המדברים אחרי שהם היו הנוקמים עי' פסוק כה. ¹¹ הוספה להשוות לפסוק כב. ובעי'
 εὐν γένεσθε ὡς ἡμεῖς καὶ ὑμεῖς—אם תהיו כמנו כמכם. ויש בעי' השואה אחרת לפסוק כב שכאן אחרי
 אך בזאת נאות לכם הוסיפו ובלג' καὶ ἀποσπασόμεν ἐν ὑμῖν—ונשב אתכם ככתוב שם אך בזאת יאתו לנו
 האנשים לשבת אתנו. ¹² כ"ה בשמרי' עי' וולג'. ¹³ עי' בן אונק' ולג' וויני, וכרד"ק. ביום השלישי המכה היא קשה
 ביותר לפיכך התירו רז"ל (שבת קלה) לחץ בחמין שהחמו בשבת מפני שהוא סנה" ועי' ר"ן נדרים (לא:).
¹⁴ כ"ה גם בעי' וולג' וב"ר, וכאונק' וויני קרתא דיתבא להחצן וכן תרגם הפש' ביחוי (ל, ט) להחריד את כוש
 כטה—דיתבא בשליא ובלג' ad conterendam Aethiopiae confidentiam—את בטחונה של כוש, ובעי' שם לא תורגמה
 מלת בטח כלל. ¹⁵ כ"ה בולג' עי' פסוק שאח"ן, ובפש' טופס אמברסניוס ליתא מלת חתהון. ¹⁶ כ"ה בשמרי' עי' ורס"ג,
 ובלג' ושאר בני יעקב. ¹⁷ עי' בן בעי' εὐν ἡ ἐπιφανὴν Δελφῶν τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν—אשר טמאו בה את דינה
 אחותם וגם ביוני דסביאו בגוה. ובלג' חסר המכטא אשר טמאו אחותם ותחת זה כתוב כך in ultionem stupri
 —לנקמת הטומאה. ¹⁸ כמו בפסוק הקודם אשר בעיר, ובעי' כתוב כאן אשר בעיר ובכית, ובלג' נשמטו לגמרי המלים
 ויבזו ואת כל אשר בכית. ועוד השמטה יש כאן בולג' שלא תרגם ואת כל חילם ובעי' כתוב כך καὶ πάντα
 αὐτῶν καὶ πᾶσαν τῆς ἀποσπασόμεν αὐτῶν καὶ πᾶσαν τῆς ἀποσπασόμεν αὐτῶν—ועי' למעלה עמ' ו הערה 13)
 והמלים εὐν ἡ ἐπιφανὴν Δελφῶν τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν καὶ πᾶσαν τῆς ἀποσπασόμεν αὐτῶν—ועי' למעלה עמ' ו הערה 13)
 καὶ πᾶσαν τῆς ἀποσπασόμεν αὐτῶν—ועי' למעלה עמ' ו הערה 13)
 גם מתרגום מלה טף בעי' σῶμα במקום זה מוכח שבטלה השערת פראנקעל בחבורו—Einfluss der palästini-
 schen Exegese (עמ' 66) שכתב, ותרגום לפי הטף σῶμα ט"ס היא וצ"ל σῶμα ובאקולא כתוב σῶμα καὶ

דארעא בית כנעניא ובית פרזיא ואנא קליל אנא במנינא ומתכנשין עלי ומחין לי
לא ואבד אנא אנא וביתי: ואמרו איך זניתא אתעבד לחתן:

לה א ואמר אלהא ליעקוב קום סק לבית איל ותב תמן ועבד תמן מדבחא לאיל דאתגלי
ב עליך כד ערק אנת מן קדם עיסו אחוך: ואמר יעקוב לבני ביתה ולכל דעמה אעברו
ג אלהא נוכריא מן בינתכון' ואתדכו וחלפו נחתיכון: וקומו' נסק לבית איל ואעבד תמן
ד מדבחא לאלהא דענני ביומא דאולצני והוא עמי באורחא דאולת: ויהבו ליעקוב כלהון
ה אלהא נוכריא דבאידוהון וקדשא דבאדניהון וטמר אנון יעקוב תחית בטמתא דעם
ו שבים: ושקלו והות דחלתה דאלהא על קוריא דבחדריהון ולא רדפו בתר יעקוב ובתר
ז בנוהי': ואתא יעקוב ללון דבארעא דכנען הי הי בית איל הו וכלה עמא דעמה: ובנא
ח תמן מדבחא וקריהי לאתרא הו בית איל מטל דתמן אתגלי עלוהי אלהא כד ערק הוא
ט מן קדם עיסו אחוהי': ומיתת דבורא מינקתה דרפקא ואתקברת לתחת מן בית איל
ס תחית בטמתא וקרא שמה בטמתא דבכתא: ואתגלי תוב אלהא על יעקוב כד אתא
י מן סדן דארם וברכה: ואמר לה אלהא' לא נתקרא תוב שמך יעקוב אלא נהוא שמך
יא איסראיל וקרא שמה איסראיל: ואמר לה אלהא אנא אנא אילשדי אלהא כבר וסגי
יב עמא וכנשא דעממא מנך נהוון ומלכא מן חצך נפקון: וארעא דימית' לאברהם
יג ולאיסחק לך אתליה ולזרעך מן בתרך אתליה ארעא: ואתתרים מנה אלהא באתרא
יד דמלל עמה: ואקים יעקוב קימתא באתרא דמלל עמה קימתא דכאפא ונקי עליה נוקיא
טו ונסך עליה משחא: וקרא יעקוב שמה דאתרא הו דמלל עמה תמן אלהא בית איל:
טז ושקל' מן בית איל ורדא תוב איך מרדא פרסחא דארעא למעל לאפרת וילדת רחיל
יז וחסנת כד ילדא: והוא דכד חסנת אמרת לה חיתא לא תדחלין מטל דאף הנא ברא
יח הו לכי: והוא דכד נפקא נפשה ומיתא' קרת שמה בר כאבי ואבוהי קריהי בנימין:
יט ומיתת רחיל ואתקברת באורחא דאפרת הי הי בית לחם: ואקים יעקוב קימתא על
כא קברה דרחיל' הי הי קימתה דרחיל עדמא ליומנא: ושקל איסראיל ונקש משכנה מן
כב תמן למגדלא דגדר: והוא דכד שרא איסראיל בארעא הי אזל רוביל ושכב עם בלהא
כג דרובתה דאבוהי ושמע איסראיל: והו בניה דיעקוב תרעס' בנייה דליא בוכרה דיעקוב
כד רוביל ושמעון ולוי ויהודא ואיסכר וזבלון: ובניה דרחיל יוסף ובנימין: ובניה דבלהא
כה

עֲוָנוֹ וְהָיָה כְּמוֹ כֵן, אֲךָ מִשׁוֹם הַמִּלָּה הַמְשׁוֹבֶשֶׁת αμῶσ נִשְׁמְטָה גַם מִלֵּט πικρῶν.
19 "כ"ה גַם בְּכַמָּה דְפוֹסִים כְּאוֹנֵק' ע"י אוֹהֵב גַר וְהוּא מִשׁוֹם שְׁגוּף סַתְמִי מִשְׁמֵשׁ בְּכַמָּה פְּנִים. וְבַע' תְּרַגְמוּ יַעֲשׂוּ.
'ע"י יְהוֹשֻׁעַ (כֵּר, כֵּג) חֲסִירוֹ אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶד אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם בְּפֶשֶׁ' דְּבִינְתְּכוֹן (בְּפִסְסוֹק יֵד שֵׁם וְחֲסִירוֹ אֱלֹהִים אֲשֶׁר
עֲבָדוּ אֲבוֹתֵיכֶם בְּפֶשֶׁ' וְאֲעַבְדוּ מִן לִבְכוֹן אֱלֹהָא נּוֹכְרִיא), וְש"י (ו, ג) חֲסִירוֹ אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּכֶד מִתּוֹכְכֶם פֶּשֶׁ' מִן בִּינְתְּכוֹן.
אֲנִיב כְּפֶשֶׁ' טוֹסֵס אֲמִכְרִסִּינוּס כְּתוּב גַם כֵּן כֵּן דְּבִינְתְּכוֹן. וְבַע' כֵּן כְּתוּב כֵּךְ: εἰ μὴ ἔμυσσεν ἄξιον ἔμυσσεν ἄξιον—אֲשֶׁר
בְּתוֹכְכֶם בְּקִרְבְּכֶם. 2 בּוֹלְג' surgite—קוּמוּ. 3 בּוֹלְג' מִתּוֹרְגִם כֵּךְ: et non sunt ausi persequi recedentes—וְלֹא
הָיִינוּ לְרִדּוֹף אַחֲרֵי הַנְּסוּגִים. 4 "כ"ה בַּע' וַיּוֹנֵי כְּמוֹ בְּפִסְסוֹק א. 5 גַם בַּע' וּבּוֹלְג' חֲסֵר שְׁמֵךְ יַעֲקֹב, וּבּוֹלְג' חֲסִירוֹת גַם הַמְּלִים
לוֹ אֱלֹהִים, וּבְמִקּוֹם לֹא יִקְרָא שְׁמֵךְ עוֹד כְּתוּב לֹא תִקְרָא. 6 הַשׁוֹאֵה לְבָשׂוּי הַמְצוּי בְּנוֹשֵׂא זֶה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי. גַם
אֲפֹשֶׁר מִשׁוֹם שׁוֹה דֶרֶךְ הַמִּתְרַגֵּם לְבָלִי לְדַקְדֵּק כֹּל כֵּךְ בְּכַנּוֹן זֶה ע"י דְּבַר' (יט, ח) אֲשֶׁר דְּבַר—דִּימָא ש"ב (ג, ט)
כֹּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע—אִיכְנָא דְאָמַר; מ"א (ח, כו) אֲשֶׁר דְּבַר—דִּימִית; הוֹשַׁע (ד, טו) וְאֵל תִּשְׁבַּעוּ—וְלֹא תֵאֲמְרוּן;
דְּה"ב (ו, יח) כֹּאֲשֶׁר בְּרַחֲמֵי—אִיךְ דִּימִית. וְע"י כְּמוֹ"ב בְּרַס"ג בְּמַדְבַר (כ, יב) אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְהֵם—
אֱלֹדֵי אֲקַסְמַת (נִשְׁבַּעְתִּי), דְּבַר' (ט, ה) נִשְׁבַּע הִי—קָאֵל, וְכֵן דְּבַרִּים יֵשׁ ח' הַנִּלְכָּתוּב בְּרַס"ג נִשְׁבַּע. 7 "כ"ה גַם בּוֹלְג' egressus
כְּמוֹ לְהֵלֵךְ פִּסְסוֹק כֹּא, וְבַע' חֲסֵר שֵׁם הַפִּסְסוֹק וְכְתוּב כֵּאֵן. 8 ע"י כֵּן בְּרַס"ג, וּבּוֹלְג' et imminente iam morte—
וְהַמּוֹת הָיָה קְרוּב וּכ"ה בְּיוֹג' אַרוּם מַטַּת עֲלֶיהָ מוֹתָא. 9 ע"י לְמַעְלָה (עַמ' מִבַּ הַעֲרָה 2).

אמתה דרחיל דן ונפתלי: ובניה דולפא אמתה דליא גד ואשיר הלין בנְוהי דיעקוב
 דאתילדו¹⁰ לה בפדן דארם: ואתא יעקוב לות איסחק אבוהי לממרא קודית גנברא די
 די חברון דבארעא דכנען¹¹ דעמרו¹² תמן אברהם ואיסחק: ודגו ימורו דאיסחק מאא
 ותמנין שנין: ואתברה איסחק ומית ואתכנש לות עמה סאב וסבע יוסתה וקברוהי¹³
 עיסו ויעקוב בנְוהי בקברא דזבן אברהם אבוהי¹⁴:

והלין תולדתה דעיסו עיסו¹⁵ הווי אדום: עיסו נסב נשׁוהי מן בנת כנען לעדא ברת
 אלון חיתיא ולאדליבמא ברת ענא בר¹⁶ צבעון חויא: ולבסמת ברת איישמעל התה
 דנביות: וילדת עדא לעיסו לאליפו ובסמת ילדת לרעואיל: ואהליבמא ילדת ליעוש
 וליעלן ולקורח הלין בנְוהי דעיסו דאתילדו לה בארעא דכנען: ודבר עיסו נשׁוהי
 ובנְוהי ובנתה וכל נפשׁתא דביתה¹⁷ וכלה בעירה וכלה קנינה דקנא בארעא דכנען ואול
 לארעא דסעיר¹⁸ מן קדם יעקוב אחוהי: מטל דסני הוא קנינהון למתב אכחדא ולא
 מופיא הות ארעא דמעמרדון למסיכרו אנון מטל קנינהון: ויתב עיסו בטורא דסעיר
 עיסו הווי אדום: והלין תולדתא דעיסו אבוהון דאדומיא בטורא דסעיר: והלין שמהא
 דבני עיסו אליפו בר עדא אנתתה דעיסו ורעואיל בר בסמת אנתתה דעיסו: והווי בנְוהי
 דאליפו תימן ואומר וצפו וגעתם וקנו: ותמנע הות דרוכתא לאליפו בר עיסו וילדת
 לאליפו לעמליק הלין בניה דעדא אנתתה דעיסו: והלין בני רעואיל נחת זרה ושמא
 ומזא הלין בני בסמת אנתתה דעיסו: והלין בני אהליבמא ברת ענא ברת צבעון
 אנתתה דעיסו וילדת לעיסו ליעוש וליעלן ולקורח: והלין רוֹבנא דבני עיסו בני אליפו
 בוכרה דעיסו רבא תימן רבא אומר רבא צפו רבא קנו: רבא געתם רבא קורח¹⁹ רבא
 עמליק הלין רוֹבנא דאליפו בארעא דאדום הלין בניה דעדא: והלין בני רעואיל בר
 עיסו רבא נחת רבא זרה רבא שמא רבא מזא הלין רוֹבנא דרעואיל בארעא דאדום
 הלין בניה דבסמת אנתתה דעיסו: והלין בני אהליבמא אנתתה דעיסו רבא יעוש רבא
 יעלן רבא קורח הלין בני אהליבמא ברת ענא אנתתה דעיסו: הלין בני עיסו והלין
 רוֹבניהון עיסו²⁰ הווי אדום: והלין בני סעיר חוריא יתבי ארעא לוסן ושובל וצבעון
 וענא: ודישון ואצר ודישן הלין רוֹבנא דחוריא בני סעיר בארעא דאדום: והווי בני
 לוסן חורי והומם וחתה דלוטן תמנע: והלין בני שובל עלון ומנחת ועובל ושפר
 ואוים: והלין בני צבעון אנא וענא הו ענא דאשכח לה מ׳א²¹ במדברא כד רעא הוא

¹⁰ כ"ה בכל התרגומים ורס"ג ועי' לוג. ה. ¹¹ עי' בן בעי' שיווי לפסוק (כג, ב). ¹² בטופס מסול כתוב עמר. ¹³ פירוש בקרא מעין השואה לפסוק (כא, י ומט ל). ועי' רמב"ן: ולא הוצרך להזכיר כי קברוהו במערת המכפלה שהזכיר כי היה בעיר ההיא ואנה יקברוהו אם לא בקבר אביו. ¹⁴ עי' ספרי על הפשיטא (עמ' 48). ¹⁵ כ"ה בשמרי ועי' וכפ"ג בא שינוי זה כדי ליישב את הסתירה שבין פסוק זה לפסוק שלהלן כד ואלה בני צבעון ואיה וענה. ואולם כאמת הפי' הוא כמ"ש הראב"ע: אהליבמא בת ענה שהוא בן צבעון ויחסה הכתוב לאביה ואבי אביה. ודוגמה דומה לזו ממש עי' במחברתי על התרגום הירושלמי לתורה (הערה 88). אמנם בפשי' שלפנינו וכן בפולגלוטא לונדון כתוב בפסוק יד ברת צבעון אבל בטופסי מסול ואורמיה כתוב גם שם בר. ¹⁶ השמיט ואת מקנהו מפני כפל לשון שכן כתוב אח"ו ואת כל בהמתו ואת כל קנינו. ¹⁷ עי' בן רמב"ן. והנכון בעיני שיאמר וילך אל ארץ שעיר וחסרו הכינוי בעבור היותו מוכן שכבר הזכיר שהיה עומד בארץ שעיר והידוע כי לשם וילך ביתו ויזכיר בסמוך וישב עשו בהר שעיר ונמצא כזה. אף כאן וילך אל ארץ כמו אל הארץ ארץ שעיר הנזכרת. ובשמרי וילך מארץ כנען, וכדאי לפי שלא נזכר להיכן הלך פירש אל ארץ כמו מארץ (אל במובן מן נמצא הרבה במקרא עי' סה"ש (עמ' 81) אל ארץ כנען (יחי' טו, כט) כלומר מארץ כנען.) ומכיון שהיה גר בארץ כנען ונאמר ויקח עשו את נשׁוהי. ואת כל אשר רכש בארץ כנען וילך אל ארץ פירש את הסתום ופרש את המקום שממנו הלך וכ"ה בעי' עמ' 81. אונק' ולגי' ורס"ג כתבו בתרגומם וילך אל ארץ אחרת. ¹⁸ חלוף בסדר עי' למעלה (עמ' ו הערה 18). ¹⁹ כמו בפסוק א. ²⁰ כולגי' מים חיים וכן מובא בשם הירושלמי

כה חמרא דצבעון אבוהי: והלין בני ענא דישון ואהליבמא: והלין בני דישון המרן ואישבן
 לו כו ויתרן וכרי: והלין בני אצר בלהן וועון ועקן: והלין בני דישן עוין וארן: והלין
 לו כז כח כט ל
 לו רורבנא חוריא רבא לוטן רבא שובל רבא צבעון רבא ענא: רבא דישון רבא אצר
 לו לא רבא דישן הלין רורבנא החוריא לרורבניהון בארעא דסעיר: והלין מלכא דאמלכו
 לו לב בארעא דאדום קדם דנמלך מלכא לבני איסראיל: אמלך באדום בלע בר בעור ושמא
 לו לד דקריתה דיהב: ומית בלע ואמלך בתרה יובב בר זרח מן בוצר: ומית יובב ואמלך
 לו לה בתרה השום מן ארעא דתימנא: ומית השום ואמלך בתרה הדר בר בדר דקטל
 לו לו למדיניא בתקלתא דמואב ושמא דקריתה גוית: ומית הדר ואמלך בתרה סמלא מן
 לו לז מסרקא: ומית סמלא ואמלך בתרה שאול מן רחבות נהרא: ומית שאול ואמלך
 לו לט בתרה בעלהנן בר עכבור: ומית בעלהנן בר עכבור ואמלך בתרה הדר ושמא דקריתה
 לו מ פעו ושמא דאנתתה מהטבאל ברת מטריד בר^א מיוהב: והלין שמא דרורבנא דעיסו
 לו מא לשרבתהון לתולדתהון^ב בשמהיהון רבא תמנע רבא ענא רבא איתית: רבא אהליבמא
 לו מב רבא אילא רבא פינן: רבא קנו רבא תימן רבא מבצר: רבא מגדיל רבא גירם הלין
 לו מג רורבנא דאדומיא בית מעמרהון בארעא דירתותהון הויו עיסו אבוהון דאדומיא:

לו א ויתב יעקוב בארעא דמעמרה דאבוהי בארעא דכנען: והלין תולדתה דיעקוב יוסף בר
 לו ב שבעסרא שנין רעא הוא עם אהודי ענא והו רבא הוא עם בני בלהא ועם בני זלפא
 לו ג נשודו דאבוהי ואיתי יוסף טאבהון בישא לאבוהון: ואיסראיל רחם הוא לה ליוסף
 לו ד יתיר מן בלהון בנוהי מטל דבר סיבותא הוא לה ועבר לה כותינא דפדיתא: וחזו
 לו ה אהודי דלה רחם הוא אבוהון יתיר מן בלהון וסנאוהי ולא אישכחו לממללו עמה
 לו ו שלמא: וחלם יוסף הלמא וחוייה לאהודי ואוספו למסניה: ואמר להון שמעו חלמא
 לו ז הנא דהלמת: הא הנן אסרינן כפא בנו הקלא והא קמת כפי ואודקפת והא הדרן
 לו ח בפ"בון וסגדן לכפי: ואמרו לה אהודי ממלכו ממלך אנת עלין או משתלטו משתלט
 לו ט אנת בן ואוספו טוב למסניה על הלמא ועל פתגמוהי: וחלם טוב הלמא אחרנא
 לו י ואשתעיה לאהודי ואמר להון הא חלמא חלמת טוב והא שמשא וסהרא וחדעסר
 לו יא בוכבין סגדין לי: ואשתעי לאבוהי ולאהודי וכאא בה אבוהי ואמר לה מנו חלמא הנא
 לו יב דהלמת מאתא נאתא אנא ואמך ואהיך למסגד לך על ארעא: וטנו בה אהודי ואבוהי
 לו יג נטר הוא פתגמא: ואזלו אהודי דיוסף^א למרעא ענא דאבוהון בשבים: ואמר איסראיל
 לו יד ליוסף הא אהיך רעין בשבים תא אשדרך לותהון ואמר לה הא אנא: ואמר לה אבוהי^ב
 לו טו זל חזי שלמא דאהיך ושלמא דענא ואתיבני פתגמא ושררה יעקוב^א מן עומקא דחברון
 לו טז ואתא לשבים: ואשכחה גברא כד טעא בחקלא ושאלה גברא הו ואמר לה מנא בעא
 לו טז אנת: ואמר לאהי בעא אנא חוני איכא רעין: אמר לה גברא שקלו להון מכא ושמעתי^א
 לו יח דאמרין נאזל לדותן ואזל יוסף בתר אהודי ואשכח אנון בדותן: וחזאוהי מן רוחקא
 לו יט ועדלא נתקרב לותהון מתחשבין הוו עלוהי למקטלה: ואמרו גבר לאהודי הא חלם
 לו כ חלמא הו אתא: תו נקטלוהי ונרמיוהי בחד מן גובא ונאמר דחיותא בישתא אכלתה

שייט למלת ימים הוראה זו בלשון הכנענית. ^א בראב"ע: מהיטבאל בת מטריד בת מי זהב כטעם בת ענא בת צבעון
 וע"י למעלה (הערה 2). ^ב ע"י לשון זו בפשי' למעלה (ל. לט). ^א כ"ה ברס"ג מן גמיעהם, ובשמר' וע'
 כתוב מכל בניו וקרום לשער שנכנסו לבאן בטעות המלים מכל בניו שבפסוק הקודם. ^ב ע"י למעלה (עמ' מב הערה 2).
^א בעי' ויאמר ישראל וברס"ג חסר לו. ^א בולג' missus - ונשלח. ^ב ע"י למעלה (עמ' ג הערה 6). ^ג כן בולג'

ונחזא מנא הוא לחלמוהי: ושמע רוביל ופציה מן אידיהון: ואמר להון לא נקטול
 נפשא⁷ ואמר להון רוביל לא תאשדון דמא ארמאודו בגובא דנא דכמדברא ואדא לא
 תושטון בה דנפציוהי מן אידיהון ונהפציוהי לאבוהי: וכד אתא יוסף לות אחוהי
 אשלחוהי כותינא דפדיתא דלביש הוא⁸: ונסבוהי וארמיוהי בגובא וגובא סריק הוא
 ולית בה מ'יא: ויתבו למאכל להמא וארימו עידיהון וחזין והא שירתא דערביא אתיא
 מן גלעד וגמליהון טעינין רהטנא וצרוא ובטמא ואזלין למובלו למצרון: ואמר יהודא
 לאחוהי מנא יותרנא דנקטול לאחון ונכסא דמה: תו נובניוהי לערביא ואידן לא תהוא
 בה מטל דאחון הו ובסרן ושמעו מנה¹⁰ אחוהי: ועברו גברא תגרא מדיניא ונגדו
 אסקוהי ליוסף מן גובא וזכנוהי ליוסף לערביא בעסדין דכספא ואיתוהי¹¹ למצרון: והפך
 רוביל לגובא והא לית בה יוסף¹² וצרי לבושוהי: והפך לות אחוהי ואמר להון טליא
 איכא הו¹³ אנא לאיכא אזל אנא: ונסבוהי לכותינא דיוסף ונכסו צפריא דעזא ופלפלוה
 לכותינא בדמה: ושדרוהי לכותינא דפדיתא ואותוהי לאבוהון ואמרו הדא אשכחן
 אשתודע כותינא אן דברך הו או לא: ואשתודעה ואמר כותינא דברי הו¹⁴ חיותא
 בישתא אכלתה מתבר תביר יוסף ברי: וצרי יעקוב לבושוהי ואסר סקא בחצוהי
 ואתאבל על ברה יומתא סניאא: וקמו בלהון בנוהי ובלהון בנתה למביאיותה ולא
 צבא למתביאו ואמר¹⁵ אחות על ברי כד אביל אנא לשיול ובכיהי אבוהי: ומדיניא
 זכנוהי במצרון¹⁶ לפוטיפר מהימנא רב דהשא דפרעון:

והוא בזבנא הו ונחת יהודא מן לות אחוהי וסטא לות גברא עדלמ'א ושמה חירא: וחזא
 תמן יהודא ברת גברא כנעניא ושמה שוע ונסבה ועל לותה: ובטנת וילדת לה ברא
 וקרא שמה עיר: ובטנת תוב וילדת ברא וקרא¹ שמה אונן: ואוספת תוב וילדת ברא
 וקרא שמה שלא ופסקת הות² בד ילדתה: ונסב יהודא אנתתא לעיר בוכרה ושמה
 תמר: והוא עיר בוכרה דיהודא ביש קדם מריא ואמיתה מריא: ואמר יהודא לאונן
 ברה עול על אנתת אחוך ויבמיה ואקים זרעא לאחוך: וידע אונן דלה לא הוא זרעא

חסרה מלת ועתה. ⁷כ"ה ברס"ג לא נקתל נפשא, ובדברים (יט, ו, יא) והכהו נפש לא תרגמו כלל
 הפש' ורס"ג מלת נפש, וכן בירמיהו (מ, יד) להכותך נפש בפש' למקטלתך, (מ, טו) יככה
 נפש—נקטלך. ובע' כתוב כאן *καὶ πατάξωμεν αὐτοὺς εἰς ψυχῶν*—לא נכנו בנפש ובדברים כב' הפסוקים בע'
καὶ πατάξω αὐτοὺς εἰς ψυχῶν—והכה נפש וכן בירמיהו *καὶ πατάξω αὐτοὺς εἰς ψυχῶν*—והכה נפש וכן בירמיהו
 - יככה נפש. ובולג' בדברים יט, ו זככ' הפסוקים בירמיהו כתוב כמו בע'—*et percussit animam eius, percussit animam*
mam tuam, interficiat animam tuam ובדברים יט, יא ליתא מלת נפש, ובפסוק שלפנינו כתוב בולג'—*non inter-*
ficiatis animam eius—לא תכו נפשו, אמנם כל הפסוק ההוא ושלאחריו מתורגמים בולג' באופן מוזר והפשו'
 יותר מדאי והרחבת הדבור כזה יוצאת מחוג עבודתנו בספרנו זה. ועי' לד"י חיוג בקטעי באוריו
 לירמיהו שכתב „להכותך נפש אלכאף פי מוצע צמיר אלמפעול ופי מוצע אלכאף אלמכניה פי נפש כאנה
 קאל להכות את נפשך ומתלה (פסוק טו) למה יככה נפש יקר ומכן אן יכון נפש ונפש תמיזא ותפסירא ללפט
 להכותך וליככה.“⁹ במקרא ויפשיטו את יוסף את כתנתו את כתנת הפסים ובפש' חסרות המלים את יוסף וכתב
 הכנוי החת השם (עי למעלה עמ' מב הערה 2) וכ"ה בולג' ורס"ג. וכן השמיט לתרגם את כתנתו גם בע' לא תורגמו,
 משום שלפי פשוטו הוא רק תוספת באור וכדי להבליט שרק את כתנת הפסים הפשיטו מעליו, כי יש נסדשים
 שמלבד כתנת הפסים הפשיטו עוד כתנת אחרת שהיתה לעורו. "עי' כמו"כ יהושע (ט, ה) ושמלות בלות עליהם—לבישין
 הו, מ"ב ו, (ל) השק על בשרו—דסקא לביש על בשרה, ועוד. ¹⁰כ"ה באונק' ורס"ג, ובולג'—*acquieverunt fratres sermo-*
nibus illius—וישמעו האחים לדבריו. ¹¹כ"ה בולג' ורס"ג. ¹²כ"ה ברס"ג ואדא לים פיה יוסף. ובע' *καὶ οὐχ ὄραξεν*
Ιωσήφ—ולא ראה את יוסף ובולג'—*non invenit puerum*—ולא מצא את הנער. ¹³אפשר שנפלה כזה אוזו ט"ס
 ממלת לאיכא השמוכה. ¹⁴כ"ה בשמר' ובדוב התרגומים ורס"ג. ¹⁵כן בולג' ליתא כן. ¹⁶כ"ה בולג' ורס"ג.
¹ שיווי לפסוק הקודם, ובשמר' יוני ורס"ג כתבו ישם ותקרא כמו כאן. ² הבין כי והיה בכויב מוסב על

ומא דעאל הוא על אנתת אחודי מחבל הוא על ארעא דלא נקים זרעא לאחודי:
 ואתבאש קדם מריא מדם דעבד ואמיתה אף לה: ואמר יהודא לתמר כלתה תבי
 בארמלותא^א בית אבוכי עדמא דנרבא שלא ברי מטל דאמר דלמא נמות אף הו איך
 אחודי ואזלת תמר ויתבת בית אבוה: וסגיו יומתא ומיתת ברת שוע אנתתה דיהודא
 ואתביאא יהודא וסלק לות גזי ענה הו וחירא רחמה עדלמיא לתמנת: וחווו לתמר
 ואמרו לה הא המוכי סלק לתמנת למגו ענה: ואעברת לבושי ארמלותה מנה ואתכסית^ב
 בארדידא ואצטבתת^ג ויתבת בפלשת אורחתא^ד דבאורחא דתמנת מטל דחזת דרבא
 שלא ודו לא מתיבא לה: וחזה יהודא והשבה איך זניתא מטל דכסית אפיה: וסטא
 לותה לאורחא ואמר לה תי אעול לותבי מטל דלא ידע דוא דכלתה הו ואמרת לה
 מנא יהב אנת דעאל אנת לותי: ואמר אנא אשדר גדיא דעזא מן ענא ואמרת אן תתל
 לוי^ה משכנא עדמא דמשדר אנת: ואמר מנא משכנא אתל לכי ואמרת עזקתך ושושפך
 וחוטרא דבאיך ויהב לה ועל לותה ובטנת מנה: וקמת ואזלת ואעברת ארדידא מנה
 ולבשת לבושי ארמלותה: ושדר יהודא גדיא דעזא ביד רחמה עדלמיא למסב משכנא
 מן אידיה דאנתתא ולא אשכחה: ושאל לאנשי אתרא^ו ואמר איכא הו זניתא דיתבא
 בפלשת אורחתא ואמרו לית הרכא זניתא: והפך לות יהודא ואמר לא אשכחתה ואף
 אנשי אתרא אמרין לית הרכא זניתא: ואמר יהודא תסב לה דלמא אהוא^ז גוחכא הא
 שדרת גדיא הנא ואנת לא אשכחתה: והוא מן בתר תלתא ירחין ואתחוי ליהודא
 ואמרו לה זנית תמר כלתך והא מן זניותא בטנא ואמר יהודא אפקוה ותאקדו: וכד
 הגון מפקין לה שלהא לחמוה מן גברא^ח דהלין דילה מנה בטנא אנא ואמרת אשתודע
 דמן הו עזקתא ושושפא^ט וחוטרא הלין: והו אשתודע ואמר יהודא זכיא הו מני מטל
 הנא לא יהבתה לשלא ברי ולא אוסף תוב למדעה: והוא זבן מולדה והא תאמא
 בברסה: והוא דכד ילדא יהב אידה^י נסבת חיתא חוטא דזהוריתא^{יא} וקטרת על אידה^{יב}
 ואמרת הנא נפוק קדמאית: וכד אהפך^{יג} אידה נפק אחודי ואמרת מא אתתרעת עליך

אשת יהודה, ועי' ברמב"ן כי והיה בכזיב כמו והיה הנערה. וכפירוש הפשי כ"ה בולג' אך באופן חפשי קצת:
 quo nato, parere ultra cessavit—אחרי שנולד זה עמדה מלדת עוד, וכ"ה בע' אך תרגמו בכזיב שם מקום
 αὐτῆς δὲ ἦν χαρῶν ἡν(κα) ἔτεξεν αὐτοῦς —והיתה בכזיב בלדתה אותם, ועי' רמב"ן ודעת ר"א בלדתה
 אתו כאלו אמר בלדתה אותם. ובכ"ד והיה בכזיב פסקת שם מקום, ובפס"ג שב' מלים אלו שם מקום אינן מן
 המדרש וכמ"ש הרד"ל שם, ועי' ילקוט ותקרא שמו שלה פסקה, ורשי' בחומש העתיק כן בשם כ"ד: ככ"ד ראיתי
 ותקרא את שמו שלה וגו' פסקת, ורשי' בעצמו פירש והיה בכזיב שם מקום, וכמ"ש ג"כ באונק' והציון בכמה
 דפוסים כרשי' שם כ"ד היא הוספה מאיזה מדפיס, וברשי' הוצי' ברלינר ליתא; ואפשר גם שההוספה במדרש בא
 ע"י הציון שברשי'. ובתרג' ירושלמי והוה דפסקא, ובחוקוני העתיק מתרג' ירושלמי והוה בפסיקת ועי' כן במכונה
 רשי' במדרש שם: וכן מתרגמינן בירושלמי והיא בפסק' באותו מקום ששמו כך. וביוני' והוה בפסקת. ואפשר שצ"ל
 והוה פסקת כמ"ש בפשיטא. ³ המתניי באלמנות (ספורנו). ⁴ כ"ה בשמר' ותחכם ובע' περιέβαλε ואתכסיאת
 ועי' ראב"ע ותכם פועל יוצא וטעמו ותכם עצמו, ובולג' assumpsit theristruin—ותקח הצעיק. ובע' בנוסה
 האלכסנדרוני כתוב גם בפסוק כט περιέβαλετο—ותסר ובודאי שט"ס היא בהעתק. ⁵ תרגם ותתעלה כמו
 והתקשט וכ"ה בע' ואונק'. ועי' ספרי הנוסח השמרוני של התורה (עמ' ז). ⁶ כן תרגם ביחו' (כא, כו) בראש
 שני הדרכים—דפלשת אורחתא. ועי' ספורנו בפתח עינים בהתחלת שתי מסלות כי המסלה תקרא עין, וברש"ב"ם
 בפתח עינים בשער של פרשת דרכים שהכל עוברים ונראים לעינים דרך שם והמפרשים שם עיר טועה..
 ואמנם כ"ה בבבלי סוטה (י). ר' חנין א"ר מקום הוא ששמו עינים ועי' כן בע' προς ταῖς πύλαις Αἰνάς, וביוני'
 ויתיבת בפרשת ארחין דכל עיינין מסתכלין תמן ועי' ירושלמי סוטה (א, ד) שתלת עיניה לפתח שכל העינים מצפות לו.
⁷ כ"ה בע' ורס": כמו בפסוק מז תתן לי. ⁸ כן בע' חסר אשר עי' למעלה (עמ' ב הערה ז) ולהלן (עמ' סה הערה 30).
⁹ כ"ה בע' ורס": ¹⁰ כ"ה בשמר' ועי' וכמו"כ בולג' כמו בפסוק כב אנשי המקום. ¹¹ עי' למעלה (עמ' לו הערה 12).
¹² כ"ה בע' ורס": ¹³ כ"ה בע' וולג' כמו בפסוק יח. ¹⁴ כ"ה ביוני'. ¹⁵ כסדר הזה מתורגם גם ברס"ג. ¹⁶ כ"ה בכל התרגומים

תורעתא וקרת¹⁷ שמה פריץ: ובתרכן נפק אחוהי דעל אידה הוטא דזחוריתא וקרת ל שמה זרח:

וליוסף אחתוהי מדיניא למצריין וזבנה פוטיפר מהימנא רב דהשא דפרעון גברא מצריא א לט
 מן אידא דערביא דאחתוהי לתמן: והוא מריא עם יוסף והוא גברא מצלה¹ בית מרה ב
 מצריא: והוא מרה דמריא עמה וכל דעבד מריא מצלה באידה: ואשכח יוסף רחמא ג
 בעינוהי ושמשה ואשלמה על ביתה וכל דאית לה יהב באידוהי: והוא מן זבנא ה
 דאשלמה על ביתה ועל כל דאית לה ברך מריא לביתה דמצריא מטל יוסף והות
 בורכתה דמריא בכל דאית לה בביתא ובחקלא: ושכך כל מדם דאית לה ביד יוסף ו
 ולא ידע עמה מדם אלא אן לחמא דאבל הוא ויוסף שפיר הוא חוזה ויאא קיבללה:
 והוא מן בתר פתגמא הלין ארמית אנתת מרה עינה על יוסף ואמרת לה דמך עמי: ז
 ולא צבא ואמר לאנתת מרה הא מרי לא ידע עמי מנא אית בביתה כל דאית לה ח
 אשלט באידי: ולית דרב בביתא הגא מני ולא הסך מני מדם אלא אן לכי דאנתתה ט
 אנתו ואיבנא אעבד בישתא הדא רבתא ואהטא לאלהא: וכד אמרא הות לה כל יום י
 ולא שמע הוא לה למדמך לותה ולמהוא עמה: והוא בהד מן יומתא ועל יוסף לביתא יא
 למעבד עבדא ולית אנש מן אנשי ביתא תמן בביתא: ואחדתה בלבשה ואמרת לה יב
 דמך עמי ושבקה לבשה באידיה וערק נפק לה לשוקא: והוא דכד חזת דשבקה לבשה יג
 באידיה וערק לשוקא: קרת לאנשי ביתה ואמרת להון חזו דאיתו לן עבדא עבריא יד
 למגחך עלין על עלי למדמך עמי וקעית בקלא רמא: וכד שמע דארימת קלי וקעית יו
 שבקה לבשה באידי וערק נפק לה לשוקא: וסמתה לבשה לותה עדמא דעל מרה יז
 לביתא: ואמרת לה אך מלא הלון על עלי עבדא עבריא דאיתו לן למגחכו בן: יח
 וכד ארימת קלי וקעית שבקה לבשה באידי וערק נפק לה לשוקא: וכד שמע מרה יט
 מלוח דאנתתה דאמרת לה דאך מלא הלון עבד לי עבדך אתחמת רוגזה: ודברה כ
 מרה וארמיה בית אסירא אתר דאסירי מלכא אסירין הון והוא תמן בית אסירא: והוא כא
 מריא עם יוסף וארמי עלוהי הסדא ויהבה ליהמא בעיני רב בית אסירא: ואשלם רב בית כב
 אסירא ביד יוסף בלהון אסירא דבבית אסירא וכל דעבדון הון תמן הו עבד הוא: ורב בית כג
 אסירא לא הוא מדם באידה מטל דמריא הוא עמה וכל מדם דעבד הוא מריא מצלה:

ועי' רקמה (עמ' 29): ויהי כמשיב ידו כלומר בשעה שהשיב ידו. ¹⁷ כמו"כ בשמרי' עי' ולג' יוני' ורס"ג השואה בפסוק עצמו. ¹ חסר ויהי מפני הכפל, ובולג' habitavitque—וישב. ² ברקמה (עמ' 156): ופעמים רבות מחסרים אשר וזה בכמו אמרו... וכל יש לו נתן בידו, מן השלל הביאו (דה"ב טו, יא), ועי' דונש בתשובותיו על מנחם (עמ' 52) מן השלל הביאו לא יטב פתרונו כ"א בתוספות אשר, וכ"ה בפשי' דאיתו ועי' עוד בפשי' ש"א (יו, כח, יד, טו) שופט' (ו, יד) ישעיהו (לו, ב), ירמיהו (ה, כא, כח, יג, לג, ג), נחמיה (ג, כו), ועוד. ³ עי' למעלה (עמ' כו הערה 5). ⁴ כ"ה ברס"ג ועי' ולג'. ⁵ כ"ה ברס"ג ועי' סה"ש (ש, יום): ומהם מה שרוצים בו קצת הימים כמו ויהי כהיום הזה ויבא הכיתה כלומר בקצת הימים היה כך וכך. ⁶ כ"ה בשמרי' עי' ולג' ורס"ג. ⁷ גם בולג' ורס"ג חסר לאמר. ⁸ הוספת עבדא כמו בפסוק יו. ⁹ כ"ה גם בפסוק יח וכ"ה ברס"ג כבי המקומות ובשמרי' כאן בידי ולהלן אצלי ובולג' כבי הפסוקים במקום בידי quod tenebam—אשר אחותי. ¹⁰ גם ברס"ג ליתא לאמר, ובולג' ותדבר כא אלי והמלים אליו בדברים האלה לאמר לא תרגם. ¹¹ השואה לפסוק יד לצחק בנו ובע' כאן השואה אחרת לפסוק הנ"ל, כי הוסיפו και εἶπέ μοι Κοιμηθήσονται μετὰ σου ויאמר אלי אשכב עמך. ¹² הוספת ויצא שווי לפסוק יב וטו וכן בשמרי' ובע' בפסוק יג וינס החוצה כתבו וינס ויצא החוצה; ובולג' בפסוק טו וינס ויצא החוצה כתוב רק וינס החוצה השואה לפסוק יח. וכן בהרבה כ"י מהם שהוסיפו ומהם שגרעו משום השינוי. וביוני' בפסוק יב וטו וינס ויצא החוצה כתוב רק ואפק לשוקא, ובפסוק יג וינס החוצה כיוני' ואפק לשוקא. וברס"ג פסוק יג וינס החוצה כתוב וכרג—ויצא. ¹³ גם ברס"ג ואכרה, ובולג' ליתא כלל ויקח אדני יוסף אתו ובע' חסר אתו.

א מ והוא מן בתר פתגמא הלין חטו רב' שכותא דמלכא דמצרין ורב' נהתומא למרהון
 ב מלכא דמצרין: ורגו פרעון על תרין מהומנודו על רב שקותא ועל רב נהתומא: וארמי
 ד אנון בית אסירא בית רב דהשא¹ באתרא דיוסף אסיר תמן: ואשלט רב דהשא ליוסף
 ה עליהון² ושמש אנון והווי יומתא בית אסירא: וחלמו חלמא תרדהון גבר חלמה בלליא
 ו חד גבר איך פשר חלמה שקיא ונהתומא דמלכא דמצרין דאסירין בית אסירא: ועל
 ז לותרון יוסף בצפרא וחזא אנון והא כמירין: ושאל למהומני פרעון דעמה בחבושיא
 ח בית מרה ואמר להון למנא כמירין אפרכון יומנא: ואמרו לה חלמא הלמן ופישורא לית
 ט לה אמר להון יוסף הא דאלהא אנון פשרא אשתעו לי: ואשתעי רב שקותא חלמה
 י ליוסף ואמר לה בחלמי הא גפתא קדמי: ובגפתא תלת שבשתין והי כד פרעת יעו
 יא טרפיה ובשלו סגוליה והווי ענבא: וכסא דפרעון באידי ונסבת ענבא ועצרת אנין
 יב בכסה דפרעון ויהבת כסא לאידי פרעון: אמר לה יוסף הנו פשרה דחלמך³ תלת
 יג שבשתין תלתא אנון יומין: מן בתר תלתא יומין נתדכרך⁴ פרעון ונהפכך על שדתך
 יד ותתל כסא לפרעון באידה איך נמוסא קדמיא דמשקא הוית לה: אלא אתדכרני עמך
 טו כד נטאב לך ועבד עמי טיבותא וקישתא⁵ ואתדכרני קדם פרעון ואפקיני מן בית
 טז אסירא⁶ הנא: מטל דמגנב גניב אנא מן ארעא דעבריא ואף הרכא מדם לא עבדת
 טז דארמיוני בית אסירא⁷: וחזא רב נהתומא דשפיר פשר ואמר ליוסף ואף אנא בחלמי
 יז והא תלתא סלא דחורתא על רישי: ובסלא עליא מן כל מאכלה דפרעון עבדא
 יח דנהתומא וחיות כנפא אכלא להון מן סלא מן לעל מן רישי: ענא יוסף ואמר לה הנו
 יט פשרה דחלמך תלתא סלין תלתא אנון יומין: בתר תלתא יומין נסב פרעון רישך מנך
 כ ונזקפך על קיסא ותאכול פרחתא בסרך מנך: והוא ביומא תליתיא ביומא דבית ילדה
 כא דפרעון עבד משתיא לכלהון עבדוהי: ואתדכר לרב שקותא ולרב נהתומא בנו עבדוהי
 כב ואקים לרב שקותא על שדתה⁸ ויהב כסא על אידי פרעון: ולרב נהתומא זקף איך
 כג דפשר להון יוסף: ולא אתדכר רב שקותא ליוסף וטעיהי:

א מ והוא מן בתר תרתין שנין ופרעון הלם חלמא והא קאם על נהרא: והא מן נהרא
 ב סלקן שבע תורין שפירין בחוזהין ושמינן בבסרהון ורעין במרגא: והא שבע תורתא
 ד אחרניתא סלקן בתרהון מן נהרא בישן בחוזהין ומחילין¹ בבסרהון וקמי על גנב תורתא
 ד על ספת נהרא: ואכלי תורתא דבישן בחוזהין ומחילין בבסרהון לשבע תורתא דשפירין

¹ כ"ה בעי ויוני כמו בכל הענין. ² כפה"נ החזיק במשמר ואל בית הסהר למכטא נרדף עי' פסוק ד ולהלן (מא, י) שתרגם במשמר בית אסיריא, ולכן הביא רק מנטא אחד. וגם בולג' השמיט לתרגם אל בית הסהר. ³ גם ברס"ג עליהמא. ⁴ כ"ה באונק' יוני ורס"ג. ⁵ עי' למעלה (עמ' מב הערה 2), ובולג' פתרון החלום ועי' כן תרג' ירושלמי, וביוני" דין סוף פושרנא דחלמא. ⁶ כ"ה בכל התרגומים וברס"ג, ועי' אברהם מיימוני עמ' 65 (הוצ' עפשטיין, ברלין 1914): נשיאת ראש אסתאערה פי אלעבראני ללדכר וישא את ראש שר המשקים. ⁷ שיחזי לפסוק (מו, כט) ועשית עמדי חסד ואמת. ⁸ כ"ה בעי ולג' אונק' ויוני, ובולג' כתוב והוציאני. ⁹ כ"ה באונק' יוני ורס"ג. ובטופס אמברסינוס כתוב גובא. ¹⁰ כ"ה גם בעי על כנו כמו בפסוק יג והשיבך על כנך ופסוק (מא, יג) השיב על כני ובולג' in locum suum—על מקומו. ¹ המלות דקות בקות וקות תרגם הפשי במלה אחת—מחיל, וכן בעי מתורגמות הן רק במלת λεπτός ובולג' ודקות כני פרות בפסוק ג וכפה"נ גם בפסוק יט ורקות מתורגם במלת macies וגבי שבלים בפסוקים ו. כג. במלת tenues, אבל בפסוק כז מתרגם הפרות הרקות השבלים הרקות במלה זו של tenues, ואולי ט"ס היא. ושאר הפסוקים ד. ז. כ. כד. שנוכרו כם המלות דקות, רקות אין בולג' תרגום שקול להן מפני שתרגם את הפסוקים ההם באופן חפשי בדרך תרגומו. וברס"ג בפסוקים ג, ד, כג, כד, שכתוב דקות, וכן כ, כז, הדקות תרגם במלת דקאק, ובפסוק ו דקות ופסוקי יט הרקות במלת דקאק והרקות שבפסוק כז במלת אלפרגה. ובכ"י של השמר' וקניקוט ודי רוסי יש ככאן חלופים

בחזוהין ושמינן בבסרהין² ואתתעיר פרעון: ודמך וחלם דתרתין זבנין והא שבע³
 שבלין סלקן בקניא חד מלין וטבין: והא שבע שבלין קטינן ושקיפן לרוחא⁴ דשובא
 יעין בתרהין: ובלעי שבלא קטינתא לשבע שבלא שמינתא ומליתא ואתתעיר פרעון
 והא חלמא הו: והוא בצפרא ואתטרפת רוחה דפרעון וישר קרא לכלהון הרשא
 ולכלהון חכימיה דמצרין ואשתעי להון פרעון חלמוהי⁵ ולית אנש דפשר להון לפרעון:
 ומלל רב שקותא קדם פרעון ואמר סורחני⁶ מדכר אנא יומנא: פרעון רגז על עבדוהו⁷
 וארמיני בית אסירא בית רב דחשא לי ולרב נחתומא: וחלמן חלמא בלליא חד אנא
 והו גבר איך פטר חלמה חלמן: ותמן עמן עלימא עבדיא עבדא דרב דחשא ואשתעין
 לה ופטר לן חלמן אנש איך חלמה פטר: ואיך דפטר לן הכנא הוא לן לי אהפך
 על שדתי ולהו זקף: ושדר פרעון וקריהי ליוסף וארהמוהי מן גובא וגרע וחלף נחתוהי
 ועל קדם פרעון: ואמר פרעון ליוסף חלמא חלמת ופשווא לית לה ואנא שמעת עליך
 דשמע אנת חלמא ופטר⁸ אנת לה: ענא יוסף ואמר לפרעון חלמא סבר אנת דבלעד
 אלהא נענא שלמא לפרעון: ואמר פרעון ליוסף בחלמי הא קאם אנא על ספת נהרא:
 והא מן נהרא סלקן שבע תורתא שמינן בבסרהין ושפיר חזוהין ורעין במרגא: והא
 שבע תורן אחרנין סלקן בתרהין בצירין וביש חזוהין ומחיל בסרהין טב ולא חזית
 דבישן אכותהין בכלה ארעא דמצרין: ואכלי תורתא מהילתא ובישתא לשבע תורתא
 קדמיתא שמינתא: ועלי לגוהין ולא אתידע דעלי לגוהין וחזוהין ביש איך דבקדמיתא
 ואתתעירת: ותוב⁹ חזית בחלמי והא שבע שבלין סלקן בקניא חד מלין וטבין: והא
 שבע שבלין קטינן ושקיפי לרוחא דשובא יעין בתרהין: ובלעי שבלא קטינתא אלשבע
 שבלא טבתא ואמרת להרשא ולית דמחוא לי: ואמר יוסף לפרעון חלמא פרעון חד
 הו מדם דאלהא עבד הו לפרעון: שבע תורתא טבתא שבע אנן שנין ושבע שבלא
 טבתא שבע אנן שנין חלמא חד הו: ושבע תורתא מהילתא ובישתא דסלקן בתרהין
 שבע אנן שנין ושבע שבלא קטינתא דשקיפן לרוחא דשובא נהין שבע שנין כפנא:
 הו פתגמא דאמרת לפרעון אילין דאלהא עבד חזי¹⁰ לפרעון: הא שבע שנין אתין
 סבעא רבא בכלה ארעא דמצרין: ונקומן שבע שנין דכפנא בתרהין ונתטעא בלה
 סבעא דהוא¹¹ בכלה ארעא דמצרין ונסוף כפנא לארעא: ולא נתידע סבעא בארעא¹²

בפסוק ג, ד, ודקות כתוב שם ודקות, בפסוק יט ודקות בקניקוט ודי רוס' ודקות, בפ' ב הרקות בקנ' הדקות, כו הבקות בקנ' הדקות,
 הרקות בשמר' וקנ' הדקות. ² גם בע' תוספת מלת בשר כמו בפסוק ב, וכולג' תורגם כל פסוק זה באופן חפשי מאד.
³ כ"ה ברס"ג משוכה בריח אלקבול, ועי' שידת ישראל לר"מ אבן עזרא (עמ' קסד): ולפיכך כשהוכיר צפון ותימן
 לא היה לו שום צורך להוסיף את המלה רוח, כתוב ורוחף קדים שכונתו רוח קדים.. ובע' ἀνεμόφθορα—ושרפות רוח.
⁴ עי' למעלה (עמ' מב הערה 2). ⁵ כ"ה בשמר' שיהי בפסוק עצמו ואין פותר אותם. ובע' שנו באופן אחר וכתבו
 בתרגומם ואין פותר אותם משום ל"י של חלמו וכן ביוני' יפטר יתה. וכולג' מסיים פסוק זה ואין פותר והמלים
 אותם לפרעה השמיט לגמרי. ומזור שלהלן פסוק טו חלום חלמתי ופטר אין אותו מתורגם כולג' Vidi somnia nec est
 qui edisserat—ראיתי חלומות ופותר אין אותם. הרד"ק מפרש כאן ואין פותר אותם—מהם כמו הם יצאו את העיר.
⁶ כ"ה בכל התרגומים וברס"ג. ⁷ כ"ה באונק' עי' למעלה (עמ' ב הערה 4). "המתרגם הבין מענה יוסף בדרך תמיה
 ואחרי שאין בסורית כל סימן לשאלה ולתמיה וכדי להבליט הכונה הוסיף מלים כדרכו לפעמים עי' מ"ב (יח, לג)
 ההצל הצילו אלהי הגוים—חלמא אשכחו אלהוהון דעממא למפציו; ש"ב (ז, ז) הדכר דברתי—חלמא מלתא אמרת;
 ברא' (ד, ט) השומר אחי אנכי—נטורא אנא גיר דאחי. וגם השמר' והע' הבינו כן והדגישו עוד יותר ותרגמו בדרך
 שלילי בלעדי אלהים לא יענה שלום פרעה עי' למעלה (עמ' ד הער' 9 ועמ' כ הער' 12). ובלעדי הויר לרבים ואינה
 לכינוי וכאה נראית ובלא מ"ם כיווד וחשופי שת (ישעיהו כ) ואורגים חורי (שם יט) והדומים להם" (רד"ק ברא' יד, כד).
⁸ כ"ה בעי' וברס"ג תם. ⁹ תרגם כמו הגיר שבפסוק כה, והע' תרגמו שם ēdēiḡe—הראה כמו כאן וכ"ה כולג'
 ostendit, וגם בפסוק לט הודיע כתבו העי' והולג' בתרגומם הראה. ¹¹ כ"ה ביוני' ורס"ג, ובע' καὶ ἐπὶ (ἀλήσονται τῆς καὶ

יג מטל כפנא הו דמן בתרכן דעשין הו טב: ודאתתני חלמא לפרעון דתרתין זבנין
 יד דמטיב פתגמא מן קדם אלהא ומסרהב אלהא למעברה: היא נהוא פרעון גברא
 לה הכימא וסכולתנא¹² ונקימיהו על ארעא דמצרין: ונעבד¹³ פרעון ונקים שליטא על
 לה ארעא דמצרין ונסבון הד מן חמישא¹⁴ בארעא דמצרין בשבע שניא דסבעא: ונכנישון
 לה כלה עבדא דשניא הלין טבתא דאתין ונהמלון עבדא תחית אידא דפרעון עבדא
 לה בקוריא נטרוון: ונהוא עבדא נטיר לארעא לשבע שנין דכפנא דנהוין בארעא דמצרין
 לה ולא תסוף ארעא בכפנא: וישפר פתגמא בעיני פרעון ובעיני¹⁵ עבדוהו: ואמר פרעון
 לה לעבדוהו משתכה איך הנא גברא דרוחא דאלהא אית בה: ואמר פרעון ליוסף מן
 לה בתר דאודעך אלהא הדא כלה לית דחכים וסכולתן אכותך: אנת תהוא על ביתי ועל
 לה מלת פומך נסב דינא¹⁶ כלה עמי בלחוד כורסיא ארב מנד: ואמר פרעון ליוסף חזי
 לה דאישלמתך על כלה ארעא דמצרין: ושקל פרעון עזקתא¹⁷ מן אידה וסמה באידה
 לה דיוסף ואלבשה לבושא דבוצא וארמי המניכא דדהבא בצורה: ואותבה במרכבתא
 לה אחרתא דילה וקרא קדמוהו אבא ושליטא¹⁸ ואישלמה על כלה ארעא דמצרין: ואמר
 לה פרעון ליוסף אנא פרעון פקדת¹⁹ דבלעדך אנש לא נרים אידה או²⁰ רגלה בכלה
 לה ארעא דמצרין: וקרא פרעון שמה דיוסף צפנת פענה דכסיתא גלין לה²¹ ויהב
 לה לאסית ברת פוטיפרע כומרא דאון אנתתא ונפק יוסף על כלה²² ארעא
 לה דמצרין: ויוסף בר תלתין הוא שנין בד קם קדם פרעון מלכא דמצרין ונפק יוסף
 לה מן קדם פרעון ועבר בכלה ארעא דמצרין: והמלת²³ ארעא בשבע שניא דסבעא

sapientem et industrium - חכם וחרוץ ובפסוק לט השמיט לגמרי מלת נכון ותרגומו שם בכלל חפשי לגמרי.¹³ כ"ה בע' ובשמרוני.
 בולג' חסרות המלים יעשה פרעה, וכרס"ג ישלק לה - יתן לו רשות.¹⁴ גם בע' אונק' יוני' ורס"ג מתורגם וחמש
 בל"ד מוסב על הפקידים וברש"י וחמש כתרגומו ויורו, ומשמע שבאונק' שלפניו היה כתוב בל"י וכ"ה
 בתרג' ירושלמי ויפלא. ובולג' פירש וחמש כמו וחמש והדביק פסוק זה לפסוק שלאחריו וכך תרגם: וחמש התבואה
 בשבע שני השבע הבאות יקבל לאוצרות וכל הבר יצבר תחת יד פרעה וישמר בערים. ובסה"ש (ש, חמש): וחמש את
 ארץ מצרים פרושו אצלי בלשון ערב ויבמם והוא דומה לענין הפסוק כלומר יקבץ ויצניע תבואתה, וכן כתב ר"י
 אבן ברון (עמ' 68).¹⁵ השמטת מלת כל כמו בפסוק הסמוך ויאמר פרעה אל עבדיו, ובע' הוסיפו שם מלת כל.
¹⁶ בע' ὑπακούσεται - ישמע וכ"ה בולג', ועי' סה"ש (ש, נשק) על פיך ישק כל עמי כלומר ידבקו אל
 מצותיך ויסורו אל משמעתך.¹⁷ כ"ה בע' ועי' למעלה (עמ' כו הערה 6). ובפשי' טופס אמברסינוס כתוב עוקתה.
¹⁸ שתי מלים אב רך ועי' בבלי ב"ב (ד, מא' רכא מלכותא ואב"א מהכא ויקראו לפניו אברך. ובאונק' אבא למלכא.
 ובע' לא תרגמו מלת אברך רק כתבו ἡραξ ἄραξ ἀπὸ τοῦ ἀειράσθην ἀπὸ τοῦ ἀειράσθην ויקרא לפניו הקורא ובולג' laman-
 te praecone, ut omnes cosram eo genuflecterent - ויקרא הכרוז כי הכל יכרעו לפניו ברך וכ"ה בספרי הובא ברש"י אין
 אברך אלא לשון כרכים וכ"ה באקו'. ועי' מחברת מנחם (עמ' 14) הכרוז לפניו המכרוז וכן אומר זה השליט הראוי
 לברוך לפניו ולהשתחוות לו.¹⁹ עי' כן רש"י ואני גזור...²⁰ כ"ה גם בולג'. וכבר הוזכר ברז"ל במקומות רבים דיש
 או שבא לחבר כמו ו ולהיפך ו שבא לחלק כמו או. גם חוקרי ימי הבינים החזיקו כן עי' היוג בקטעי כתביו לירמיהו
 (מד, כח) דבר מי יקום ממני ומהם יריד או מהם (כ"ה בפשי'), ועי' רקמה (עמ' 22): ולשמש (דברי יו, ג) ר"ל או
 לשמש (כ"ה בפשי'), וכל מנחה כלולה בשמן וחרבה (ויקרא ז, י) ר"ל או הרבה (כ"ה בולג') ובתרגומים הקדמונים
 נמצא כזה למכביר מאד. ועי' ספרי הנוסח השמרוני של התורה (עמ' 69).²¹ העתיק צפנת פענה המלים כצורתן וגם
 תרגום דכסיתא גלין לה, ובאונק' גברא דמטמן גלין ליה וכ"ה ברס"ג מוצח אלכסאיא. ועי' בסה"ש (עמ' 419), ואמר
 התרגום בצפנת פענה גברא דמטמן גלין ליה.. מה שהעתיקתי בשם התרגום הוא כפי מה שימצא אצלנו במדינתנו
 ואת כי ראיתי בספר כופי צפנת פענה אינו מתורגם ומתורגם כמלה העברית בלבד". וגם בע' אינו מתורגם אך כתוב
 כך Πονθομφανήχ. כ"ה ברס"ג עלי גמיע כלד מצר כמו בפסוקים הקודמים (מג, מד).²² עי' אונק' וכנשו דיירי
 ארעא ובסה"ש (ש, עשה), ויש בו ענין אחר והוא הטוב בעיני והוא שיהיה [ותעש הארץ] פירושו שאצרו אנשי
 הארץ הבר באוצרות כמו שנאמר ותעש זהב וכסף (יחז' כח, ד) כלומר אצרת והצנעת ותרגום יען בטחת במעשיך
 ובאוצרותיך (ירמיהו מח, ז) חלף דאתרחצת באוצרך (כן בפשי' חסניכי) וכבית גנזך". ותמוה שלא הביא אבן גנאח

באוצרא^{מח}: וחמל כלה עבורא דשבע שניא דסבעא^{מח} דהוּי בארעא דמצרין ויהב עבורא בקוריא
 עבורא דהקלתא דקריתא ודחדדיה חמל^{מח} בנודה: וחמל יוסף עבורא איך הלא דימא סונאא
 דטב עדמא דלאי לממנא דלא מנינא: וליוסף אתילדו^{מח} לה תרין בנין עדלא תעול שנתא דכפנא
 דילדת לה אסית ברת פוטיפרע כומרא דאון: וקרא יוסף שם ברה בוכרה מנשא מטל^{מח}
 דאנשיני אלהא כלה עמרי וכלה בית אבי: ושמה דאהרנא קרא אפרים מטל דאפרוני
 אלהא בארעא דשועבדי: וגמרו^{מח} שניא דסבעא דהוּי בארעא דמצרין: ושדו שבע
 שניא דכפנא למאתא איך דאמר יוסף והוא כפנא בכלהון ארעתא ובכלה ארעא
 דמצרין לא^{מח} הוא לחמא: וכפנת כלה ארעא דמצרין ומבגנין עמא על פרעון על לחמא
 ואמר פרעון לכלהון מצרין זלו לות יוסף ומדם^{מח} דאמר לכו תעבדון: וכפנא הוא על
 אפי כלה^{מח} ארעא ופתח יוסף אוצרא^{מח} וזבן למצרין: ועשן כפנא בארעא דמצרין וכלה
 ארעא אתו למצרין לממר מן יוסף^{מח} מטל דעשן כפנא בכלה ארעא דמצרין^{מח}:

מן התרגום של ותעש הארץ גופו שכתוב וכנשו, גם ביחוי ותעש זהב כתוב בתרגום וכנשתא (כ"ה בפשי וחמלת).
 ועיי מחברתי על התרגום הירושלמי לתורה (עמי 32 וכו'). וגם ממחברת מנחם שכתב בערך עש, וענין שני ותעש
 זהב וכסף באוצרותיך ותעש הארץ בשבע שני השבע נראה שגם הוא הבין כן והכניס במדור מיוחד. אמנם בס'
 הגלוי (עמי 132) כתוב בשם מנחם כך: וחלק ותעש הארץ הרבחה תכואה מן גרעין אחת צמחו קמצים הרבה
 וכמוהו ותעש זהב וכסף ענין ותרבי...²¹ כ"ה באונק, ועיי פרקי דר"א (פ' לט): רבי תנחום אומר צוה יוסף ובנו את
 האוצרות בכל עיר ועיר וקבץ את תכואות הארצות לאוצרות, וכן בפס"ז לקמצים לאוצרות וכיונ' עד דימלון כל
 אוצריא. וכמו"כ ברס"ג מלו אלכואין—מלא האוצרות וכרמב"ן: ות"א לאוצרים כי החפירות בארץ לאוצר או לדברים
 אחרים יקראו קמצים באחת הפחתים תרגום יונתן בחדא מן קומצא... ועיי סה"ש (ש. קמין): לקמצים קבוץ
 אסיפה ואצירה.. וגזרו לאוצרות השם מענין וקמין משם כאשר גזרו להם ממנורות (יואל א, יז) מן יגזרוהו יחבקוק א, טו).
 וערשי לקמצים קומין על קומין יד על יד היו לאוצרות וכגון זה בולג' אבל שם מתורגם באופן חפשי לגמרי.
²⁵ כ"ה בשמרי עי ויונ' ²⁶ גם ביונ' כנש. ²⁷ כ"ה בכל התרגומים. ²⁸ ברפוס מסול שבע שניא. ²⁹ כמו בפסוק מח, ובשמר' כתוב
 שם היה וכ"ה באונק' כמו כאן. ³⁰ הוספת לא יש גם בע', וכפה"ג שנדחקו לתקון זה עיי הכתובים הסמוכים ותרעב כל
 ארץ מצרים, ויחוק הרעב בארץ מצרים. אבל האמת הפשוטה היא בפ"ש המפרשים שמתחלה בשעה שכבר חזק הרעב
 בכל הארצות היה בארץ מצרים לחם משפעת שבע שני השבע אבל כאשר כלו לאכול את היתר כי לכל שבע שני
 הרעב לא ידעו לאצור. וגם לא יכלו מפני החמישית שנתנו, או באו לצעק ללחם. ובעי חסר בפסוק נו ויחוק הרעב
 בארץ מצרים, ואם אין זה דילוג המעתיק משום שיווי המלות, כי לפני זה כתוב וישבר למצרים, אפשר שהשמטה
 זו היא ג"כ מפאת טעות בפשט כי נתקשו ליישב הסמוכים וישבר למצרים ויחוק הרעב בארץ מצרים. ולאמתו של
 דבר הפירוש הוא ששבר למצרים בעת שחוק הרעב בארץ מצרים, ורכים כמו זה. ³¹ כ"ה בשמרי ועי, ובולג'
 וכל אשר. ³² כ"ה גם בשמרי ועי, ובולג' חסר פני וברס"ג חסר כל, ובש"א (ל, טו) וש"ב (יח, ח) על פני כל הארץ
 חסר בפשי כל. ועיי למעלה (ח, ט) על פני כל הארץ בעי ורס"ג על כל פני הארץ. ³³ כן גם בעי ובולג' והמלים ואת
 כל אשר בהם השמיטו. ובשמרי ויפתח יוסף את כל אשר בהם בר וכ"ה ברס"ג גמיע מא פיה אלטעאם. ובאונק'
 יוני' ופתח יוסף ית כל אוצריא די בהון עבורא. ³⁴ כן תרגם רס"ג ועיי סה"ש (עמי 31) אל יוסף כלומר מן יוסף, ובולג'
 חסר אל יוסף. ³⁵ מלה זו דמצרין מיותרת היא ונשתרבה לכאן מן השורה שלפניה. ושרכוכים כאלה נמצאים בפשי
 עיי שמות (כט, כה) ולקחת אתם מידם והקטרת המזבח בפשי ותסב מן אידיהון ותסב חדיא מן דכריא על מדבחה,
 והבינו רבים כי בטופס התנ"ך, אשר השתמש בו הפשי, היו עוד המלות החוה מן האיל בין המלה והקטרת לבין המלה
 המזבחה, וכל אדם ישר יחזה, שזו כדוּתא, כי הלא כך הם הדברים שם: וכבר לחם אחת וחלת לחם שמן אחת ורקיב
 אחד מסל המצות אשר לפני ה' ושמת הכל על כפי אהרן ועל כפי בניו והנפת אתם תנופה לפני ה' ולקחת אתם
 מידם והקטרת המזבח על העלה לריח ניחוח לפני ה' אשה הוא לה'. ולקחת את החוה מאיל המלואים
 אשר לאהרן והנפת אותו תנופה לפני ה' והיה לך למנה. הרי הדבר גלוי ומכואר, כי והקטרת המזבחה מוסב
 על הדברים הנזכרים קודם זה, ועל החוה מן האיל כתוב מסודש והיה לך למנה, ופשוט הדבר, דטעות נפלה בכאן
 מצד המעתיק שהעתיק לכאן שלש מלות מן השורה שלאחריהן ותסב חדיא מן דכריא דשומליא דאהרון. שמות (יב, טו)
 ביום הראשון תשבתו שאר מבתיכם כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההיא מישראל בפשי תכטלון חמירא מן בתיכון
 מטל הכל דנאכול חמיעא (מן בתיכון) תאבד נפשה הי מן איסראיל, — ויקרא (ב, ו): ויצקת עליה שמן מנחה היא
 פשי וסוך עלוהי משחא (על) סמידא הו. מלת על נשתרבה מפסוק דלעיל ואן סמידא על טיגנא קורבנד. — ויקרא
 (כא, יג): והוא אשה בכתוליה יקח פשי והו הנא אנתתא בתולתא נסב תיבת הנא נתגלגלה לכאן מסוף פסוק שלפני

מב וְהָיָה יַעֲקֹב דְּאִית עֲבוּרָא בְּמִצְרַיִן וְאָמַר יַעֲקֹב לְבָנָוְהִי לֹא תִדְחַלּוּן: 'הָא שְׁמַעַת
 דְּאִית עֲבוּרָא בְּמִצְרַיִן חוּתוּ לְתַמְן וּמִוְרוּ לֵן מִן תַּמְן וְנִאחֵא וְלֹא נְמוּת: וְנַחְתוּ אַחֹוּדִי
 דְּיוֹסֶפֶס עֶסְרָא לְמַמַר עֲבוּרָא מִן מִצְרַיִן: וְלְבַנְיָמִין אַחֹוּדִי דְּיוֹסֶפֶס לֹא יִשְׁדַר יַעֲקֹב עִם
 אַחֹוּדִי מִטַל דְּאָמַר דְּלִמָּא נִגְדַשׁ לֵה קֶאֱרַחָא: וְאִתּוּ בְּנֵי אִיִּסְרָאֵל לְמַמַר עִם אִילִין
 דְּאִזְלִין מִטַל דְּעִשְׁן' כְּפִנָּא בְּאַרְעָא דְּכַנְעַן: וְיוֹסֶפֶס הָוִי שְׁלִיט עַל אַרְעָא וְהוּ מְמִיר לְכַלָּה
 עַמָּא דְּאַרְעָא וְאִתּוּ אַחֹוּדִי דְּיוֹסֶפֶס וּסְגִדוּ לֵה עַל אַפִּיְהוֹן עַל אַרְעָא: וְהָוֹ יוֹסֶפֶס לְאַחֹוּדִי
 וְאַשְׁתּוּדַע אַנּוּן וְאַתְנַכְלִי עֲלֵיהוֹן וּמְלַל עֲמַהוֹן קְשִׁיאיִת וְאָמַר לְהוֹן מִן אִימְכָא אַנְתּוֹן'
 וְאָמְרוּ מִן אַרְעָא דְּכַנְעַן אַתּוֹן' לְמַמַר עֲבוּרָא: וְאַשְׁתּוּדַע יוֹסֶפֶס לְאַחֹוּדִי וְהִנּוּן לֹא
 אִישְׁתּוּדַעוּדִי: וְאַתְדַבֵּר יוֹסֶפֶס הִלְמָא דְּחַלְס לְהוֹן וְאָמַר לְהוֹן גְּשׁוּשָׂא אַנְתּוֹן וְלִמְחֹזָא הוּ
 טַאבְהָ דְּאַרְעָא אַתִּיתּוֹן: וְאָמְרוּ לֹא מְרִי עֲבָדִיךָ' אַתּוּ לְמַמַר עֲבוּרָא: כִּלְן בְּנֵי חַד חֲנַן
 גִּבֵּר וְכָאנָא חֲנַן וְלֹא הָוִי גְּשׁוּשָׂא עֲבָדִיךָ: וְאָמַר לְהוֹן יוֹסֶפֶס לֹא הוּא הִכְנָא טַאבְהָ הוּ
 דְּאַרְעָא אַתִּיתּוֹן לְמַחֲזָא: וְאָמְרוּ לֵה תְרַעְסֵרְךָ חֲנַן אַחָּא עֲבָדִיךָ בְּנֵי גִבְרָא חַד בְּאַרְעָא
 דְּכַנְעַן וְזַעוּרָא הָא לֹות אַבוּן הוּ יוֹמְנָא וְחַד לִיתּוּדִי: אָמַר לְהוֹן יוֹסֶפֶס הִנּוּ דְּאָמַרְתָּ לְכוּן'
 גְּשׁוּשָׂא אַנְתּוֹן: בְּהִדָּא תִתְבַקֵּן לֹא' חִיּוּדִי דְּפִרְעוֹן לֹא תִפְקוּן מְכָא אִלָּא אֵן אַתָּא
 אַחֻבּוֹן זַעוּרָא לְהִרְכָּא: יִשְׁדְּרוּ חַד מִנְכוּן נִדְבַר לְאַחֻבּוֹן וְאַנְתּוֹן אַתָּאִסְרוּ וְנִתְבַקֵּן
 מְלִיכוּן אֵן בְּקִישְׁתָּא אַמְרִיתּוֹן' וְאֵן לֹא חִיּוּדִי דְּפִרְעוֹן אִלָּא גְּשׁוּשָׂא אַנְתּוֹן: וְאַרְמִי אַנּוּן
 בֵּית חַבּוּשָׂא תִלְתָּא יוֹמִין: וְאָמַר לְהוֹן יוֹסֶפֶס בְּיוֹמָא תִלְתִּיא הִדָּא עֲבָדוּ וְהָוִי לְאַלְהָא
 דְּחַל אֲנָא: אֵן כָּאנָא אַנְתּוֹן אַחֻבּוֹן חַד נִתְאַסַר בֵּית חַבּוּשָׂא וְאַנְתּוֹן זְלוּ אוּבְלוּ עֲבוּרָא
 לְכַפְנָא דְּאִית בְּבִתְיָכוֹן: וְלְאַחֻבּוֹן זַעוּרָא אִיתּוּ לֹותִי וְנִתְהַיְמֵן מְלִיכוּן וְלֹא תִמוּתּוֹן
 וְעֲבָדוּ הִכְנָא: וְאָמְרוּ גִבֵּר לְאַחֹוּדִי שְׁרִירָאִית חִיבִינָן עַל אַחוּן דְּחִיּוֹן בְּטוּרְפָּא דְּנַפְשָׁה
 כִּד מִתְבַּשְׂקָּה הוּא לֵן וְלֹא שְׁמַעְנִידִי' מִטַל הִנָּא אַתָּא עֲלִין עֲקַתָּא הִדָּא: וְעִנָּא רֹובִיל
 וְאָמַר לְהוֹן לֹא אָמַרְתָּ לְכוּן דְּלֹא תַחֲטוּן בְּטִלְיָא וְלֹא שְׁמַעְתּוֹן וְאַף דְּמָה הָא מִתְתַּבַּע:
 וְהִנּוּן לֹא יִדְעִין הָוִי דְּשִׁמַּע יוֹסֶפֶס מִטַל דְּתִרְגַּמְנָא קָאִם הוּא בִּנְתַהוֹן: וְאַתְפַּנִּי מִן לֹותְהוֹן
 וְכָכָא וְהַפֵּךְ לֹותְהוֹן וּמְלַל עֲמַהוֹן וְדַבֵּר מִנְהוֹן לְשִׁמְעוֹן וְאַסְרֵה לְעִנְיָהוֹן: וּפְקַד יוֹסֶפֶס
 וּמְלוּ מְאַנְיָהוֹן עֲבוּרָא וְלִמְהַפְּכוּ כַּסְפְּהוֹן גִּבֵּר בַּסֵּכָה וְלִמְתַּל לְהוֹן זֹוּדָא לְאַוּרְחָא וְעֲבָדוּ'
 לְהוֹן הִכְנָא: וּשְׁקִלוּ עֲבוּרָהוֹן עַל חַמְרָהוֹן וְאִזְלוּ מִן תַּמְן: וּפְתַח חַד מִנְהוֹן' סְקָה
 לְמִרְמִי כַּסְתָּא לְחַמְרָה בֵּית בּוּתָא וְהָוֹא כַּסְפָּה סִים בְּפּוּם טַעֲנָה: וְאָמַר לְאַחֹוּדִי אַתְפַּנִּי

זה אנה מריא בחלוקה א' בה'. ¹ דרכו של הפש' לתרגם למה—לא כמו לס בערבית, עיי' להלן (מר, ז. מו, טו) שמות (לב, יב),
 ש"א ו, ז. כד, י. כו, ה), ש"ב (ב, כב, יט, לז), מ"ב (יד, י), ירמיהו (כו, יג, יז), תהלי' (מר, כד, עט, י. פת, טו,
 קטו, ב) ועוד. ועיי' ב"ר (ב, ג) שהיה ללמה ולא כלום ושמו"ר (ה, טו) למה משה ואהרן אתם למה ודבריכם למה,
 ובינוני על מלת תהו ועל מלת הבל—למא. ² כ"ה בשמר' ויוני' ועיי' ספדי על הפשיטא (עמ' 46). ³ מלת ויאמר חסרה
 משום הכפל וכ"ה בעי. ⁴ עיי' פשי' שמות (ט, יא) כי היה השחין—מטל שוחנא דסגני. ⁵ באונקי' וחשיב מה דימלל עמהון
 והאריך ב"באור" לפרש שהתרגום תפס ויתכבד כמו ויתנכל. ⁶ אפשר השואה לפסוק (כט, ד) ועיי' שופט' (יח, ח) מה
 אתם בפשי' אימכא אתיתון, וש"א (ל, יג) ואי מזה אתה בפשי' ומן אימכא אתית. ⁷ עיי' למעלה (עמ' מא הערה ד).
⁸ כ"ה בשמר' ועי', וכולג' sed servi tui—אבל עבדיך ועיי' רקמה (עמ' 28): לא אדני ועבדיך באו לשבר אבל
 אבל אין הדבר כאשר אתה חושב אבל באנו (גם בעי' כתוב $\sigma\tau\epsilon\rho\iota\gamma\epsilon\iota\mu\epsilon\upsilon\sigma$ —באנו) לשבר אבל וכן ברס"ג
 אנמא גאו עבדיך. ⁹ גם בולג' ורס"ג חסר לאמר. ¹⁰ לכאורה מלת לא מיותרת וקרוב לשער שנתגלגלה לכאן מן
 הפסוק הסמוך ואן לא חיוהי דפרעון, כי כן בכל הפשיטא לא נמצא ביטוי זה במלת לא. ואולם גם בש"ב (יא, יא)
 חייך והי נפשך כתוב בפשי' לא חייך ולא חיי נפשך. ¹¹ עיי' כן באונקי' הקשוט אתון אמרין. ¹² כ"ה באונקי' יוני' ורס"ג,
 ובעי' ולג' ויוני' בפסוק כב ולא שמעתם נוסף אלי. ¹³ השואה לפסוק כ ויעשו כן וכולג' השמיט כאן גם מלת להם
 ובעי' תקנו לכתוב ויעשה להם כן, כי בגוף סתמי אפשר למסרו בכמה פנים כידוע. ¹⁴ האחד מהם (ראב"ע).

בספי והא הו בפום טעני וזע לבהון ותמהו גבר באחודי ואמרו מנא הי הדא דעבד לן
 אלהא: ואתו לות יעקוב אבוהון לארעא דכנען וחויודי כל דגדש להון ואמרו לה: ^ט
 מלל גברא מרה דארעא עמן קשיאית וחשבן איך גשוישא דארעא: ואמרן לה דאנא ^י
 חנן ולא הוין גשוישא: תרעסר חנן אחין בני אבון וחד ליתודי וזעורא לות אבון הו ^{יא}
 יומנא בארעא דכנען: ואמר לן גברא מרה דארעא בהדא אדע דאנא אנתון אחובון ^{יב}
 חד שבוקו לותי ועבורא לכפנא¹⁶ דבבתיכון סבו וזלו: ואיתו לאחובון זעורא לותי ^{יג}
 ואדע דלא הויתון¹⁷ גשוישא אלא דאנא אנתון ולאחובון אתל לבון ובארעא תתגרין:
 והוא דבר הנני מסרקין סקידון הא צררא דכספה דגברא¹⁸ בפום טענה וחזו צררי ^{יד}
 בספהון הנני ואבוהון ודחלו: ואמר להון יעקוב אבוהון לי גזיתון יוסף ליתודי ושמעון ^{טו}
 ליתודי ולבנימין תדברון עלי שלמי בלהון: ואמר הוביל לאבוהי¹⁹ לתרין בני תמית אן ^{טז}
 לא איתודי לך אשלמיהי לי²⁰ ואנא אהפכיהי לך: ואמר לא נחת ברי עמכון מטל ^{יז}
 דאחודי מית והו בלחודודי אשתחר לאמה²¹ ונגדש לה קארסא באורחא דתאזלו
 ותחתון סיבותי בדוונא לשיוול:

ובפנא עיטן בארעא: וכד גמרו למאכל עבורא דאיתו מן מצרין אמר להון יעקוב²² ^{יח}
 אבוהון חותו²³ מורו לן קליל עבורא: אמר לה יהודא²⁴ מסהדו סהד בן גברא ואמר לא ^{יט}
 תחזון אפי אלא כד אחובון עמכון: אן משדר אנת לאחון עמן נחות ונמר לן עבורא: ^כ
 ואן לא משדר אנת לא נחתין מטל דגברא אמר לן דלא תחזו אפי אלא כד אחובון ^{כא}
 עמכון: אמר להון איסראיל אבוהון למנא אבאשתון לי וחוייתון לגברא דאית לבון ^{כב}
 אחא: ואמרו משאלו שאל גברא עלין ועל שרבתן ואמר עדביל אבובון הי ואית לבון ^{כג}
 אחא וחויניהי מטל מלא הלן מדע ודעין הוין דאמר לן אחתו לאחובון: ואמר יהודא ^{כד}
 לאיסראיל אבוהי שדר מליא עמן²⁵ ונקום ונאזל ונאחא ולא נמות אף חנן אף אנת אף ^{כה}
 יקריתן: אנא ערב אנא בה מן אודי תבעדו אן לא איתודי לך ואקומיהי קדמך אחטא ^{כו}
 לאבי²⁶ בלהון יומתא: ואף אלולא אשתוחרן כבר דין הפכן דתרתין זבנין: ואמר ^{כז}
 להון איסראיל אבוהון אן הבנא הו הדא עבדו סבו מן טובה דארעא במאליכון ואחתו ^{כח}
 לגברא קורבנא קליל ציוא וקליל דבישא ייהטנא ולטמא ובטמא ישגדא: ובספא ^{כט}

¹⁶ השואה לפסוק יש עיי כמו"כ בעי ולגי אונקי ויוני ועיי רקמה (עמ' 155) ואת דעבון בתיכם שעורו ואת שכר דעבון בתיכם כאשר
 נאמר במקום אחר. ¹⁷ התאמה לפסוק (לא) לא היינו מרגלים. ¹⁸ עיי רקמה (עמ' 213): והנה איש צרור כספו בשקו סדורו
 והנה צרור כסף איש בשקו. ותרגום בשקו—כסום טענה כמו בפסוק כו כפי אמתחתו. וכ"ה ברס"ג פאדא בצרה
 סצה כל רגל פי ועאיה. ¹⁹ עיי כמו"כ ברס"ג עלי אנתמעת הדא בלהא, וביוני עלי הואה צוקתא דבולהון ובולג in me
 haec omnia mala reciderunt. ²⁰ גם בולג ורס"ג חסר לאמר ובתוב שם כך ויאמר לו ראובן את שני. ²¹ ברס"ג ליתא
 על ידי. ²² שיווי לפסוק (מד, כ) ויותר הוא לבדו לאמו וכן בתרגום האסיפוי כ"י פרוי יש כאן תוספת לאמו.
²³ ובולג כתוב ויאמר יעקב אל בניו. ²⁴ שיווי לפסוק מב, ב דרו ושברו וכן להלן ד נרדה ונשכרה. ²⁵ גם בולג
 ורס"ג חסר לאמר. ²⁶ השואה לפסוק ב שברו לנו, או אפשר שנה רק טעות העתק וחלופ של לן הכתוב בפסוק
 הסמוך. ²⁷ כמו בפסוק יא ויאמר אליהם ישראל אביהם. ²⁸ כמו בפסוק ה אמר אלינו ובטופס אמכרסינוס כמ"ש לפנינו.
 בולג הוסיף כאן מלת אתכם אחרי אחיכם שיווי לפסוק הנ"ל בלתי אחיכם אתכם. ובעי יש שם בפסוק ה השואות
 אחרות שהוסיפו אחרי מלות ואם אינך משלח עמך אחינו אחרים—את אחינו אנתו שיווי לפסוק ד
 אם יש משלח את אחינו אנתו, וכן הוסיפו אחרי מלת אחיכם νεώτερος כמו בפסוק (מב, לד) אחיכם הקטן.
 כ"ה ברס"ג מענא. ²⁹ שיווי לפסוק מד, לב וחטאתי לאבי וברס"ג תרגם שם וחטאתי לך כמו כאן ועיי למעלה (עמ' XV).
 ובולג יש בזה השואה אחרת לפסוק דלהלן שכתב במקום אנכי אערבנו—Ego suscipio puerum—אנכי אערב את
 הנער כי כך הוא באותו פסוק עבדך ערב את הנער ובעי יש שם השואה אחרת שהוסיפו אחרי אם לא אביאנו אליך (סג)
 αὐτόν ἐνώπιόν σου—והצנתיו לפניך ככתוב כאן. ³⁰ עיי סה"ש (ש, כ) שיש כי שענינו אע"פ.

אעפא סבו באידיכון וכספא דהפך בפום טעניכון אהפכו באידיכון דלמא טועי הי:
 7 ולאחובין דבדו וקמו והפוכו לות גברא: ואלשדי נתלכין לדהמא קדם גברא ונשדר
 8 עמבון" לאחובין אחרנא ולבנימין ואנא איך דגזות גזות: וגסכו גב"א קורבנא הנא
 9 ואעפא דכספא נסכו באידיהון ודבריו" עמהון לבנימין וקמו ונחתו למצדין וקמו קדם
 10 יוסף: וחזא יוסף עמהון לבנימין ואמר לרב ביתה" אעל גברא לביתא וכוס נכסתא
 11 ותקו מטל דעמי אבלין גב"א בטרה"א: ועבד עבדא" איך דאמר יוסף ואעל" אנון
 12 לגברא לבית יוסף: ודחלו" בד מעלין להון לבית יוסף ואמרו מטל כספא דהפך
 13 בטענין בקדמיתא מעלין לן למתרורבו עלין ולמתנבלו עלין" דנעבדונן עבדא ולחמרון:
 14 וקרבו לות גברא דבביתא דיוסף ומללו עמה בתרעא דביתא: ואמרו לה בעינן מרן
 15 מחת נחתן בקדמיתא לממר עבדא: וכד אזלן לבית בותא פתחן טענין והא כספא
 16 דגברא בפום טענה כספן במתקלה אהפכניהו באידן: וכספא אחרנא אהתן באידן
 17 לממר עבדא לא ידען מני סס כספא" בפום טענין: אמר להון שלם לבון לא תדהלון
 18 אלהבון אלהא דאבוכון סס לבון סימתא בטעניכון כספבון על לותי ואפק לותהון
 19 לשמעון: ואעל עבדא לגברא לבית יוסף ויהב מ"א ואשיגו רגליהון וארמי כסתא
 20 לבעיהון: ותקנו קורבנא עד עאל יוסף בטרה"א מטל דשמעו דתמן אבלין להמא:
 21 ועל יוסף לביתא ואיתיו לה קורבנא דבאידיהון לביתא וסגדו לה על ארעא: ושאל
 22 בשלמהון ואמר להון שלם הו אבוכון סבא דאמרתון לי עדביל הי הו: ואמרו שלם
 23 הו עבדך אבון ועדביל הי הו וקעדו וסגדו: וארים עיניהו וחזא לבנימין אחוהי בר אמה
 24 ואמר להון הנו אחובון זעורא דאמרתון לי ואמר אלהא נרחם עליך ברי: ואסתרהב
 25 יוסף מטל דגלו רחמיהו על אחוהי ובעא למבכא ועל לתונא ובכא תמן: ואשיג אפיהו
 26 ונפק וחמסן ואמר דנסימון להמא: וסמו לה בלחודוהי ולדון בלחודיהון ולמצרי"א
 27 דאכלין עמה בלחודיהון מטל דלא משבחין מצרי"א למאכל להמא עם עבדיו מטל
 28 דטמאותא הי למצרי"א: ואסתמכו" קדמוהי קשישא איך קשישותה וזעורא איך זעורותה
 29 ותמהו גברא גבר בחברה: ושקלו" להון שקלא מן קדמוהי וסגי שקלה דבנימין מן
 30 שקלא דכלהון חמש מנון ואשתיו וריוו עמה:

¹⁰ כ"ה בולג'י, ובעי אין תרגום למלת לבס. ¹¹ עפ"י רוב משתמש הפשי כפעל נכב גבי חסין ופעל דבר כפעל חי ולכן הסריר כאן בין הנושאים ותרגום גסכו קורבנא והיוסף פעל דבר גבי בנימין וכ"ה באונק' יוני ועי' רש"י. ועי' בן בויקרא (ח, כ) קח את אהרן ואת בניו ואת אתו ואת הבגדים—דבר לאהרון ולבנותי עמה וסב לבושא וכ"ה ביוני שם, יהושע (ו, כד) ויקח יהושע את עבדו בן זרח ואת הבגד ודברה יהושע... ונסב לסאמא וע"ע בן בשופט' (ח, כד. כז) ואסתר (ו, יא). ¹² עי' פשי מ"א (י, ה) ואשר על העיר—ושליטא דקריתא. ובטופס אמברסינוס דבביתא וכ"ה לפנינו בפסוק יט ובטופס מסול כתוב גם שם רב ביתה. ועי' רקמה (עמ' 155). ¹³ כן תרגם בפסוק כד ויבא האיש—עבדא וכן בפסוק (מד, ה) ויעש כדבר יוסף—ועבד עבדא. בולג'י לא תורגמה בכאן מלת האיש. ¹⁴ מלת האיש ליתא גם בעי' ולג' ורס"ג. ¹⁵ גם בולג'י ליתא מלת האנשים. וברס"ג לא תורגמה מלת האנשים שבסוף פסוק הקודם. ¹⁶ אפשר שיש כאן חלוקה בסדר למתרורבו הוא תרגום של ולהתנסל מגזרת נפילים, הר נוסל (איוב יד, יח) כמובן גדול עי' רד"ק ש. נפל, וכמו שמתורגם בפשי באיוב (ו, כז) אף על יתום תפילו—הא על יתמא מתרורבין אנתון, ולמתנבלו עלן הוא תרגום של להתגלל עלינו שהוא מגזרת בגלל. כלומר בקשת סבה ותואנה, וכמובן זה פירושו כמעט כל המכארים, ויש לשער שגם הסדר באונק' לאתברבא עלנא ולאסתקפא עלנא הוא מהופך ולאסתקפא עלנא הוא תרגום של להתגלל עלינו וכמו שבא ביוני למתעקפא עלן מקביל אל להתגלל עלינו. העומד לנגד זה הוא דק מה שמצינו בתרגום השמרוני להתגלל—למתרברבה, ואולם קרוב מאד שהתרג' השמר' נתקן בכאן וכבר הראיתי במקום אחר עד כמה נשחתו התרגומים בצורה זו שלפנינו עי' חלוסי' ושנויים. ¹⁷ בדפוס' מסול ואורמא כספנו. ¹⁸ עי' בן ש"א (כ, ה) ישב אשב—מסתמכו מסתמך אנא. ¹⁹ כ"ה גם בעי' וולג'י וכדרך המתרגמים בנוף סתמי לבלי לדקדק בכגון זה ועי' רד"ק וישא הנושא ועי' יוני'.

ופקד לרב ביתה ואמר מלי טעניהון דגברא עבדא במא דמשבחין למשקל וסום כספה א מד
 דגברא בפום טענה: וסב' אסקפא דילי דסאמא וסום בפום טענה דזעורא ובספ מידה ב
 ועבד עבדא איך מלתה דיוסף: וכד הוא שפרא אשתרין גברא למאול הנון והמיהון: ג
 הנון נפקו מן קריתא ולא ארחקו ויוסף אמר לרב ביתה קום רדוף בתר גברא ואדרך ד
 אנון ואמר להון למנא פרעתון בישתא הלף טבתא: הנא אסקפא דשתא בה מרי אף ה
 מנחשו מנחש בה אבאשתון במדם דעבדתון: ואדרך אנון ואמר להון איך מלא הלין: ו
 אמרין לה לא נאמר מרן מלא הלין חס לעבדיך למעבד פתגמא הנא: הא כספא ה
 דאישבחן בפום טענין אהפכניה מן ארעא דכנען איכנא גנבין הון מן בית מיד דהבא
 או סאמא: מן דנשתכה לותה מן עבדיך נמות וחנן נהוא עבדא למרן: אמר להון ז
 אף השא איך מלתבון הכנא מן דמשתכה לותה הו נהוא לי עבדא ואנתון תהוון זכין:
 ואסתרהבו ואחתו גבר טענה על ארעא ופתחו גבר טענה: ובצו מן רבא שרי ובזעורא ז
 שלם ואשתכה אסקפא בטענה דבנימין: וצרו לכושיהון ושקלו גבר על חמרה והפכו ז
 לקריתא: ועל יהודא ואחודו לות יוסף והו עדכיל תמן ונפלו קדמוהי על ארעא: ז
 אמר להון יוסף מנו עבדא הנא דעבדתון לא ידעין אנתון דמנחשו מנחש גברא דאכותי: ז
 ואמר יהודא מנא נאמר למרי ומנא נמלל ובמנא נזכא מן קדם אלהא אשתכח חמא ז
 לעבדיך הא חנן עבדא למרי אף חנן אף מן דאשתכח אסקפא באידה: אמר להון חס ז
 לי דאעבד הדא גברא דאשתכח אסקפא לותה: הו נהוא לי עבדא ואנתון סקו בשלמא
 לות אבוכון: וקרב לותה יהודא ואמר בעא אנא מנד מרי נמלל עבדיך מלתא קדמיק" ז
 מרי ולא נתחמת רוגזך על עבדיך מטל דאנת איך פרעין: מרי שאל לעבדוהי ואמר ז
 אית לבון אבא או אחא: ואמרן למרי אית לן אבא סבא וברא בר סיבותא זעורא ז
 ואחודו מית והו בלהודוהי אשתחר לאמה ואבדוהי רחם לה: ואמרת לעבדיך אחתוהי ז
 לותי ואסים עיני עלוהי: ואמרן למרי לא משכה מליא למשבק לאבדוהי ואן שבק ז
 לאבדוהי מאת: ואמרת לעבדיך דאן לא נחת אחיבון זעורא עמכון לא תוספון למחזא ז
 אפי: וכד סלקן לות עבדיך אבון" וחויניהו פתגמוהי דמרי: אמר לן עבדיך" אבון ז
 הפוכו מורו לן קליל עבדא: ואמרן לאבון" לא משבחין למחת אן נחת" עמן אתון ז
 זעורא נחתין חנן מטל דלא משבחין למחזא אפודו דגברא בר אחון זעורא לא הוא

1 תוספת פעל זה נמצא גם במקומות אחרים עי' שופט' (ה, כו) ויעש אותו גרעון לאפור—ונסב מנהון גרעון ועבד עופרא, מ"א
 (יח, יג) ואחכא מנביאי ה' מאה אייש חמישים חמישים איש במערה—דברת מן נביהו דמריא מאא גברין וטשית אנון חמשין
 חמשין גברין במערתא. ובפ"י בא גם בסודית הפעל הזה לשמוש ולעור כמו בעברית עי' סה"ש (ש. לקח), ויקח
 קרח הוא אצלי מחובר בענין באמרו ויקמו לפני משה (כ"ה בולג') *Ecce autem Core... surrexerunt contra Moysen*
 —והנה קרח... קמו על משה) והחפץ בו כחפץ בדברי הערב לקח פלוגי לעשות כך וכך וכמהו אצלי ויקח את העדות
 (שמות מ, כ) כי איננו רוצה ויקח את העדות ויתן אבל רוצה לומר לקח לתת את העדות בארז... "המלים אשר
 דבר לא תרגם מפני כפל לשון עי' מחברתי על הפשיטא (עמ' 86), וכן ברס"ג: סצנע כמה קאל לה יוסף וכולג'
 כתוב במקום ויעש כדבר יוסף אשר דבר *factumque est ita*—רהי כן. "והאנשים שלחו כלומר הונח להם
 ללכת (סה"ש ש. פטר). 'עי' רמב"ן: הלא זה אשר ישתה לא הזכיר להם הגביע אבל דבר עמהם כאלו כידוע שהם
 לקחו הגביע ולכך אמר הלא זה שלקחתם הוא אשר ישתה אדני כן. וכולג': *Scyphus, quem furati estis ipse*
est in quo bibit dominus meus—הגביע אשר גנבתם זה הוא אשר ישתה אדני כן. עי' למעלה
 (עמ' כח הערה 11). "חלוק בסדר וב"ה בולג': "כ"ה בעי ולג': "גם ברס"ג וכמא. "עי' אונק' ויוני. 10: גם בעי
 במקום בידו—אתו וב"ה בעי בסוף ססוק הקודם. וכולג' בססוק הקודם כתוב *apud quem*—אצל מי
 וכאן השמיט לגמרי בידו ותרגם *qui furatus est scyphus*—מי שגנב הגביע. 11: גם בולג' באוניך—*in auribus tuis*
 אבל בהשמטה מלת אדני וב"ה בעי: 12: כ"ה בעי ולג' ורס"ג. 13: כמו בססוק כד, כן. 14: בולג' ונאמר לו. 15: כ"ה בעי וכולג'

עמן: ואמר לן עבדך אבון אנתון ידעין אנתון דתרין ילדת לי אנתתי: ונפק חד מן
 לותי ואמרת" מקטל קטיל ולא הזיתה עדמא להשא: ודברין אנתון אף להנא מן לותי
 וארע לה סקובלא ומחתין אנתון סיבותי בבישתא לשיוול: והשא מא דאולן" לות עבדך
 אבון" וטליא לא הוא עמן ונפשה הביבא לה איך נפשה: ומא דחזא דלית טליא עמן"
 מאת ומחתין עבדך סיבותה דעבדך אבון בדוונא לשיוול: מטל דעבדך ערב בטליא
 מן לות אבון" ואמרת דאן לא איתיהו לך אחטא לאבי כלדון ימ'תא: והשא נפוש"
 עבדך חלף טליא עבדא למרי וטליא נסק עם אהודי: מטל דאיכנא אסק לות אבי
 וטליא לא הוא עמי דלמא אחזא בבישתא דתגדשי לאבי:

מ.ה.א ולא אשכח יוסף למחמסנו מן' כל דקימין קדמוהי ואמר² אפקו לכלנש מן לותי ולא
 קו' אניש לותה כד אתגלי יוסף לאהודי: וארום קלה בבכתא וישמעו מצר'יא ואשתמע'
 בית פרעון: ואמר יוסף לאהודי אנא אנא יוסף אחובון⁶ עדכיל אבי חי הו ולא אשכחו
 אהודי למתל לה פתגמא מטל דדחלו קדמוהי: ואמר יוסף לאהודי קרובו לותי וקרבו
 לותה ואמר להון אנא אנא יוסף אחובון דזבנתונני למצר'יא: והשא לא תכרא לבון
 ולא נתבאש בעיני'כון דזבנתונני להרכא מטל דלתורס'יא הו שדרני אלהא קדמיכון:
 מטל דהא תרתין שנין כפנא בגוה דארעא ותוב חמש שנין דלית דורע ודחצד⁶:
 ושדרני אלהא קדמיכון למסם לבון שרכנא ולמחיו לבון משוובותא רבתא בארעא:
 והשא לא הוא אנתון שדרתונני להרכא אלא אלהא ועבדני אבא' לפרעון ומרא על
 בלה ביתה וטליטא בכלה ארעא דמצרין: בעגל סקו לות אבי ואמרו לה הכנא אמר
 ברך יוסף עבדני אלהא מרא על בלה מצרין חות לותי ולא תשתוחר: ותב בארעא
 דגשן והוית קריב לי אנת ובניך ובני ביתך⁹ וענך ותורידך וכל דאית לך: ואתרסיכון¹⁰
 תמן מטל דתוב חמש שנין קים" כפנא דלמא תאבד" אנת וביתך וכל דאית לך: והא

ובולג' כתוב במקום לרדת-ללכת. "לא תרגם מלת אך ועי' כסה"ש (ש. אף): ותהיה אך לאמת הדבר ולקימו... ואמר אך טרף טרף אין לאמת אך לספק... ואלו היה מאמת לא היה נכון לאומרו, וכסה"ג שדעת המתרגם כי אך כאן באה לאמת. "התאמה בפסוק עצמו. "כ"ה בעי' וולג' "הוספת אתנו כ"ה בשמר' עי' ולג' ורס"ג ובוראי שיהי' הוא לפסוק ל הקודם והנער איננו אתנו, אבל בשמר' כתוב שם והנער איננו אתי כמו בפסוק לד והנער איננו אתי. ובעי' מתורגם בפסוק לד איננו אתנו להשוות לפסוק ל. ובולג' בפסוק לד חסר אתי לגמרי ובפסוק ל והנער איננו אתנו et puer defuerit - והנער איננו. והנה נראה בעליל השוואת בכתובים אבל במשך הזמן יש שנשתבשו עי' מעתיקים. "כ"ה גם בעי' ובשמר' אביו וב"ה ברס"ג, ובולג' תרגם באופן הפש' משונה Ego proprie servus tuus sim qui in meam hunc recepi fidem et sponendi dicens ונדרתי לאמר. "כ"ה תרגם בש"ב (יט, לח) ישב נא עבדך-נפוש וכ"ה בעי' שם ἄλλοισάτω ושופט' (ז, ג) ישב ויצפר מהר הגלעד-בפש' נפוש לה ושם (טו, יט) שוב ושכ-פוש, (טו, כ) שוב והשב-פוש ואותב. "כ"ה ברס"ג מן כתר. "כמו"כ מתורגם בפש' פעל אמר בפעל קרא: הושע (כ, כג) ואמרתי-ואקרא, (יד, ד) נאמר-נקרא, דה"ב (לא, י) ויאמר-וקרא. ועי' ש"ב (יג, ט) ויאמר אמנון הוציאו כל איש מעלי. ובולג' unde praecepit ut egrederen- tur cuncti foras - לבן צוה שיצאו כלם החוצה. ובשמר' ויקרא ויוציאו כל איש מעליו, ובעי' בש"ב (שם) ויצאו כל איש מעליו καὶ ἐξήγαγον - ויוציאו וכ"ה בכמה כ"י של קניקוט השואה בפסוק עצמו. ובפש' השואה להיפך: נסקון כלהון אנשא מן לותי ונפקו כלהון אנשא מן לותה. ועי' בפ"י ר"י קרא בש"א (ט, כז) ויעבר מקרא קצר וכן ויקרא הוציאו כל איש מעלי היה לו לומר וקראו משרתיו צאו כל איש. "עי' כמו"כ ביהושע (כ, יא) קמה- אשתחרת. "כ"ה בעי' ואונק' כמו בפסוק טו נשמע בית פרעה ובולג' השמיט וישמע וכך תרגם quam audierunt Aegyptii omnisque domus Pharaonis - וישמע מצרים וכל בית פרעה. "הוספת אחיכם כמו בפסוק שאח"ו. "עי' למעלה (עמ' א הערה ג) וב"ה ביוני דלא רדיין ולא חצדין, ובולג' quibus nec arari poterit nec meti. ועי' שמות (לד, כא) בחריש ובקציר בולג' arare et metere - לחרוש ולקצור. "כ"ה בשמר' עי' ורס"ג. "כ"ה ברס"ג, ובעי' כאב. "כמו בפסוק שאח"ו אתה וביתך. ובעי' כתוב שם במקום וביתך-ובניך, ועי' מ"א (יו, טו) וביתה בפש' ובני ביתה ובעי' ובניה. "להלן (כ, כא) אכלכל אתכם. "בולג' residui sunt וכן ברס"ג בקי. "ואיננו רחוק שיהיה סן תורש

יא עיניכון חזין ועיניו דאחי בנימין דפומי ממלל עמכון: וחזו לאבי כלה איקרי דבמצרין
 יב וכל דחזיתון וסרהבו אחתו לאבי להרכא: ונפל על צורה דבנימין אחודו ובכא ובנימין
 יג בכא על צורה: ונשק לכלהון אחודו ובכא עליהון ובתרכן מללו אחודו עמה: וקלא
 יד אשתמע בית פרעון דאמרין אתו אחודו דיוסף ושפר פתגמא¹⁵ בעיני פרעון ובעיני
 טו עבדוהו: ואמר פרעון ליוסף אמר לאחיך הכנא עבדו אטענו בעירכון עבודא¹⁶ וזלו
 יז אובלו¹⁷ לארעא דבנען: ודברו לאבוכון ולאנשי ביתכון¹⁸ ואיתו¹⁹ לותו ואתל לבון טובה
 יח דארעא דמצרין ואכולו שומנה דארעא: ואנת הא משלט אנת²⁰ אמר לאחיך הכנא
 יט עבדו דברו לבון מן ארעא דמצרין עגלתא לנשיכון ולאיקרתכון²¹ ושקילו לאבוכון ותו:
 כא ועיניכון לא נחוסן²² על מאניכון מטל דטובה דכלה ארעא דמצרין דילכון הו: ועבדו
 כב הכנא בני איסראיל ויהב להון יוסף עגלתא על מלת פומה דפרעון ויהב להון זודא
 כג לאורחא לכלהון²³: ויהב לכל גבר זוגא דנחתא ולבנימין יהב תלת מאא דבספא
 כד וחמשא זוגין דנחתא: ולאבדו שדר הכנא²⁴ ועסרא²⁵ המרא כד טעינין מן טובה
 כה דארעא²⁶ דמצרין ועסר אתנין כד טעינין עבודא וחמרא²⁷ וזודא לאבדו לאורחא: ושדר
 כו אנון²⁸ ואזלו ואמר להון לא תאצון באורחא²⁹ וסלקו מן מצרין ואתו לארעא דבנען לות
 כז יעקוב אבוהון: וחזויהו ואמרו לה עדכיל יוסף חי והווי שליט בכלה ארעא דמצרין
 כח ואדמי בלבה מטל דלא הוין אנון: וחזויהו כלהון מלא דאמר להון יוסף והוא עגלתא
 כט דשדר יוסף למשקלה ואתתניחת³⁰ רוחה דיעקוב אבוהון: ואמר רבאחי לי הדא³¹
 לד עדכיל יוסף ברי חי אזל אחזויהו עדלא אמות:

וישקל איסראיל הו וכל דאית לה ואתא לבאר שבע ודבה דבחתא לאלהא דאבדו^{א מו}
 איסחק: ואמר אלהא לאיסראיל בהזוא דלליא ואמר יעקוב יעקוב ואמר הא אנא: ב

מענין והיה אדום ירשה כלומר שלא תאכר ותשמד (ס"ה ש. ש. ירש).¹⁵ כ"ה ביוני ושפר פתגמא וברס"ג פחסן דלך,
 ובעי' *ἐχάρε δὲ Παράω καὶ ἡ θεραπέλα αὐτοῦ* — וישמח פרעה ועבודתו וכו' בולג' ¹⁴ הוספה זו איתה גם בעי'
 ועי' כן רש"י טענו את בעירכם תבואה וכו' בפרושיו של ר"ש בן חפני. ¹⁶ כ"ה באונק' יוני ורס"ג
 ובמבוא הארכתי בנדון שמש הקל וההפעיל הבאים לפעמים בהוראה אחת, והעי' והולג' השמיטו
 מלת באו. ¹⁷ במסול ואורמיא בתיכון. ¹⁸ כ"ה ביוני. ¹⁹ פירש ציפתה מלו' נגיד ומצוה, והוספת אמר לאחיך כ"ה ביוני
 וכמו"כ ברס"ג ורש"י. ובעי' *Πραεπειλα αὐτοῦ, λαβειναὐτοῦ* — ואתה תצוה זאת שיקחו להם, ובולג' *Praecepte*
etiam ut tollant — ואתה תצוה שיקחו. ²⁰ גם ברס"ג בל"ד ועיוונכם לא תשפוקו, ובעי' *ἡ μὲν καὶ*
φελσησθε τοῖς ὀφθαλμοῖς — ולא תחסו בעינים, ובולג' *Nec dimittatis quidquam de suppellectili vestra* — אל
 תורידו מאום מן כליכם. ²¹ המשיך מלת לכלם לפסוק שלפניו, ובעי' אין תרגום למלת לאיש, וברס"ג לכל הגל וכו' ה
 בולג'. ועי' מדרש שכל טוב לדי מנחם (ברלין תר"ם) לכלם נתן לאיש כלומר לכל איש. ²² עיי' רמב"ן: שלח זאת
 והכ"ף כאלו יתירה רק דרך הלשון לדבר בן, וברס"ג חסר כזאת. ²³ גם בעי' מתורגם ועשרה משום שפרשו כי
 מלבד עשרה חמורים נושאים מטוב מצרים שלח לאביו גם מה שנתן לאחיו עיי' ראב"ע: וטעם כזאת מחליפות
 שמלות. ובולג' באר הדבר: *tantumdem pecuniae et vestium mittens patri suo addens et asinos decem* —
 ולאכיו שלח כזאת כסף ושמלות וגם עשרה חמורים, ובטופס מסול כתוב עסרא. ²⁴ כמו בפסוק יח טוב ארץ מצרים
 ובעי' השמיטו שם ארץ כמו כאן. ²⁵ לא תרגם מלת לחם הכתובה בפסוק, ואולי משום שתרגם בר עבודא וגם לחם
 יש שמתרגם עבודא עיי' להלן (מו, יב, יג, טו, יז), ובמקום לחם כתוב חמרא. ואפשר שקיין להליט בכאן אנדה ידועה
 עיי' בבלי מגלה (טו): מאי מטוב מצרים א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר שלח לו יין כו'. ובב"ד בר עיבוד לחם
 כמשמעו. ובעי' אין תרגום למלות בר ומוזן ובולג' ליתא מלת מוזן. ²⁶ עיי' למעלה (עמי' מו הערה 8) וברס"ג לא תרגם
 מלת וילכו. ²⁷ כ"ה בדפוס מסול, ובמקרא כאן הוא סיום פסוק כה, וכ"ה בדפוס אורמיא. ושנוים כאלה בפסקי פסוקים
 ישנם הרבה בין הדפוסים השונים עיי' לדוגמא למעלה כב, טו. טז במסול ואורמיא סיום פסוק טו במלת ויאמר שבפסוק
 טז; כה, מג לפניו ובמסול סיום הפסוק במלת אליה ובאורמיא כמו במקרא; כז, ט מתחיל הפסוק באורמיא במלת
 וקח; ל, כה, כט במסול הוא פסוק אחד; לה, כב, כג לפניו בפשי' ובמסול סיום הפסוק וישמע ישראל ובאורמיא כמו
 במקרא; י, יז. יח; כג, יד. טו; כז, מג. מד; כט, יד שונים הפסוקים בפשי' שלפניו מכפי שבמקרא ובמסול ואורמיא
 באו כנכון. ²⁸ עיי' יהושע (יד, י) החיה—אניה. ²⁹ כ"ה בכל התרגומים ועיי' פשי' מ"א (יש, ד) רב—סני לי.

ואמר לה אנא אנא איל אלהה דאבוך לא תדהל למחת למצרין מטל דלעמא רבא
 אעבדך תמן: אנא אחות עמך ואנא אסקך¹ ויוסף נסים אודוהי על עיניך: וקם יעקוב
 מן ברשבע ושקלו בני איסראיל ליעקוב אבוהון וליקרתהון ולנשיהון בעגלתא דשדר
 פרעון למשקלה: ודברו בעיריהון וקנינהון דקנו בארעא דכנען ואתו למצרין יעקוב
 וכלה זרעה עמה: בנוהי ובני בנוהי עמה בנתה ובנת בנוהי וכלה זרעה אעל עמה
 למצרין: והלין שמהא דבני איסראיל דעלו למצרין יעקוב ובנוהי בוכרה דיעקוב רוביל:
 בני רוביל חנוך ופלו וחצרון וכרמי: ובני שמעון ימואל וימין ואהר ויבין וצחר וישאול
 בר כנעניתא: ובני לוי גרשון וקהת ומררי: ובני יהודא עיר ואונן ושלא ופריץ וזרח
 ומית עיר ואונן בארעא דכנען והו בני פריץ הציון והמואל:² ובני איסכר תולע ופואא
 ואויב ושמרון: ובני זבלון סדר ואלון ונחלאיל: הלין בניה דליא דילדת ליעקוב בפדן
 דארם ולדינא ברתה כל נפשתיא דבנוהי ודבנתה תלתין ותלת: ובני גד צפיון והגי
 ושוני ואצבעון ועדי וארוד ואדרי: ובני אשר ימנא וישוא וישוי ובריעא וסרה התהון
 ובני בריעא חבר ומלכיל: הלין בניה דזלפא דיהב לבן לליא ברתה וילדת הלין ליעקוב
 נפשתיא שתתעסרא: ובניה דרחיל אנתתיא דיעקוב יוסף ובנימין: ואתילד³ ליוסף
 בארעא דמצרין דילדת לה אסית ברת פוטיפרע כומרא דאון למנשא ולאפרים: ובני
 בנימין בלע ואכבר ואיבול⁴ וגארא ונעמן ואחי וארויש ומפים וחפים ואדר: הלין בניה
 דרחיל דילדת⁵ ליעקוב כל נפשתיא ארבעסרא: ובני הן חושים: ובני נפתלי נחצאיל
 וגוני ויצר וישלים: הלין בניה דבלהא דיהב לבן לרחיל ברתה וילדת הלין ליעקוב כל
 נפשתיא שבע: בלהן נפשתיא דעלי עם יעקוב למצרין דנפקי מן⁶ חצה סטר מן נשא
 דבנוהי דיעקוב כל נפשתיא שתין ושת: ובני יוסף דאתילדו לה במצרין נפשתיא תרתין
 בלהן נפשתיא דבית יעקוב דעלי למצרין שבעין: וליהודא שדר קדמוהי לות יוסף
 למתחזיו⁷ קדמוהי לגשן ואתו לארעא דגשן: ופגד יוסף מרכבתה וסלק לאורעא
 דאיסראיל אבוהי לגשן ואתחזי לה ונפל על צורה וכבא על צורה טוב: ואמר איסראיל
 ליוסף אמות מכיל מן בתר דחזית אפיך ברי דעדכיל חי אנת: ואמר יוסף לאהוהי
 ולבית אבוהי אסק אחוא לפרעון ואמר לה אחי ובית אבי דבארעא דכנען אתו לותי:
 וגברא רעיי ענא אנון מטל דגברא קניי קנינא אנון וענהון ותוריהון וכל דאית להון
 איתיו: וכד נקריכון פרעון ונאמר לכון⁸ מנו עבדכון: אמרו לה מרי קנינא הו עבדיך
 מן שליותהון⁹ ועדמא להשא ואפחנן ואף אבהין מטל דתתבון בארעא דגשן מטל
 דמסלין אנון למצריא כל רעיי ענא:

¹ כן ברס"ג אינן מתורגמות המלות גם עלה. ² ברפוסו מסול ואורמיא וחמול. ³ ברפוסים הנ"ל ואשכל. ⁴ כ"ה ביוג' ואתילד
 וברפוסים אחרים של הפשי' ואתילדו וכ"ה בעי' אונק' וולג'. ⁵ כ"ה בשמר' ועי' ובאונק' יוג' ורס"ג יולדו ובולג' הוליד יעקב.
⁶ כ"ה בעי' וולג' ורס"ג. ⁷ גם בשמר' כתוב להראות שיווי' לפסוק שאח"ז וירא אליו וכן מצינו חילוף במשמעותם של
 גזרות אלו ירה—ראה בשמות (טו, כה) ויורהו ה' עין בשמר' ובכל התרגומים (מלבד אונק') ויראהו ועי' כן רמב"ן
 ופעם ויורהו ה' עין שהראה אותו עין. ובעי' מתורגם ἐπιθεῖν αὐτῷ —לפגשו כמו בפסוק שאח"ז ויעל לקראת
 ישראל ועי' רד"ק או פירושו להורות שיצא לפניו. וכמו"כ בולג' $\text{ut nuntiaret ei et occurreret}$ —להגיד לו ולפגשו.
 ובאק"י $\text{ἐπιθεῖν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ}$ —להאיר לפניו ועי' שופטים (יג, ח) ויורגו, מ"ב (יב, ג) הורהו, י"ג
 (כו, ורם, יז, כח) ויהי מורה אותם שכלם מתורגמים בעי' בשרש אור. ועי' אונק' ויוג'. ⁸ כ"ה בעי' ורס"ג, וביוג' וימר
 תנון לי מה עובדיכון. ⁹ שיווי' בפסוק עצמו.

ואתא יוסף וחיו לפרעון ואמר לה אבי ואחי וענהון ותוריהון וכל דאית להון אתו מן * מז
 ארעא דכנען והא שרין בארעא דגישן: ומן אהודו דבר המשא גבירין ואקום אנון קדם
 פרעון: ואמר פרעון לאהודו דיוסף¹ מנו עבדכון ואמרו לפרעון רעיי ענא אנון עבדיך
 אפחנן אף אבהין מן מליהון²: ואמרו לפרעון למעמר בארעא אתון מטל דלית רעיא
 לענא דעבדיך מטל דעשן כפנא בארעא דכנען והשא נתבון עבדיך בארעא דגישן:
 ואמר פרעון ליוסף אבוק ואהיך אתו לותק: ארעא דמצרין קדמך הו בשופרה דארעא
 אותב לאבוק ולאהיך נתבון בארעא דגישן ואן ידע אנת דאית בהון גברא מרי חילא
 עבד אנון מרי קנינא על כל דאית לי: ואעל יוסף ליעקוב אבוהו ואקימה קדם פרעון
 וברך יעקוב לפרעון: ואמר פרעון ליעקוב כמא אנון יומי שני הייך: ואמר יעקוב
 לפרעון יומי שני תותבתו מאא ותלתין שנין ועידין הו ובישין יומי שני היי ולא מסוי
 לשני היי אבהי ביומי בית מעמיהון: וברך יעקוב לפרעון ונפק יעקוב מן קדם פרעון:
 ואותב יוסף לאבוהו ולאהודו ויהב להון ירתתא בארעא דמצרין בשופרה דארעא
 בארעא דרעמסים איך דפקד פרעון: ותרסי יוסף לאבוהו ולאהודו ולכלה בית אבוהו
 בעבורא לפות יקרתא: ועבורא לית בכלה ארעא מטל דעשן כפנא טב וחרבת כללה
 ארעא דמצרין וארעא דכנען מן קדם כפנא: ולקט יוסף כללה כספא דאשתבא בארעא
 דמצרין ובארעא דכנען בעבורא דובנין הו ואעל יוסף כספא לבית פרעון: וכספא
 גמר מן ארעא דמצרין ומן ארעא דכנען ואתו כלהון מצריא לות יוסף ואמרין לה הב
 לן עבורא דנאחא³ ולא נמות קדמך מטל דגמר לה כספא: אמר להון יוסף הבו לי⁴
 קנינכון ואתל לבון בקנינכון אן גמר כספא: ואיתו לה⁵ קנינהון ויהב להון יוסף
 עבורא בדיכשא ובקנינא דענא ובקנינא דתורא ודחמרא ותרסי אנון בלחמא בהו שנתא
 בכלה קנינהון⁶: ושלמת שנתא הו ואתו לותה בשנתא אחרתא ואמרו לה לא מטשין
 חנן מן מרן⁷ מטל דגמר כספא כללה וקנינא דבעריא לות מרן ולא אשתחר קדם מרן
 אלא אן נפשתיך וארעתן: למנא מיתין קדמך אף חנן אף ארעתן זבן לן ולא ארעתן
 בלחמא ונהוא חנן וארעתן עבדא לפרעון ויהב לן⁸ זרעא ונאחא ולא נמות וארעא לא
 תחרב: וזבן יוסף כללה ארעא דמצרין לפרעון מטל דזבנו מצריא גבר חקלה מטל
 דעשן עליהון כפנא והות ארעא דפרעון: ולעמא שני אנון מן קרא לקרא⁹ מן סוף
 תהומיה דמצרין ועדמא לסופה: בלחוד ארעא דבומרא לא זבן מטל דקימתא קימא¹⁰
 הות לבומרא מן קדם פרעון ואכלין הו קימתהון ויהב הוא להון פרעון מטל הנא לא זבנו

¹ גם בעי' ורס"ג לא תורגם ומקצה ועי' כן בפש' מ"א (כב, לא, יג, לז) מ"ב (יז, לב), יחוי' (לג, ב) ועוד.

² כ"ה בשמר' עי' ורס"ג ועי' למעלה (עמ' מב הערה 2) ובולג' כתוב quos ille interrogavit—וישאלם וליחא כלל מלת אחיו. הוספת מנעורינו שיווי לפסוק (מו, לד) ובעי' בטוסס האלכסנדרוני εως του εως παιδιότητος—מנעורינו עד עתה כמו בפסוק הנ"ל. גם בעי' ורס"ג חסר לאמר. הוסיף יעקב ובעי' השמיט פרעה ויצא מלפניו, ובולג' ויצא החוצה. קושי מלת ותלה תרגם בפעל חרב כדרכו לתרגם בפעל זה לפי הענין הרבה פעלים עבריים: שמות (טו, ג) להמית—למחרב, (כג, כג) והכרתיו—ואחרוב אנון (כג, כט) לא אגרשנו—לא אחרוב, (לב, י) ואכלם—ואחרוב אנון, (לד, כד) כי אוריש—משל דאחרוב, יהושע (יא, כא) ויכרת—וחרב, ישעיהו (יא, טו) והחרים—ונחרב, (טו, ח) אמלל—חרבי, (כד, ו) חרו—נתחרבון, (לג, ט) ונער—חרבת, ירמיהו (מו, ד) כי שרד—משל דאחרב, (סה, ט) כי נצא תצא—משל המחרב חרבא, (מח, יח) ישח—יחרב, יחוי' (סו, ד) נחר—חרב, כמ"כ בטוסס מכול ואורמיא שיווי לפסוק יש ותן זרע ונחיה ולא נמות ובטוסס אמברסינוס כמו במקרא. כ"ה בעי' ולג' ורס"ג. כמ"י בפסוק הקודם הבה לנו¹⁰ גם בולג' ורס"ג ליתא אל יוסף. ¹¹ בערס—ומאוחר ובולג' ורס"ג ליתא כלל בכל מקניהם. ¹² כ"ה בעי' ולג' ורס"ג. ¹³ כמו בפסוק טו הבה לנו וכ"ה ברס"ג. ¹⁴ עי' כן אונק' וכמו"כ ברס"ג. ¹⁵ קימתא וקימא שתי תיבות הן בעלות הוראה אחת, ואפשר ששתי נוסחות היו נכנסו שתיהן לגוף הפשיטא.

בראזוהון לא עלת נפשי ובכנושיהון לא נחתת מן איקריי מטל דברוגוזהון קטלו גברא
 ובחמתהון עקרו שורא: ליט הו רוגוזהון מטל דעשיין וחמתהון מטל דקשיא אפלג
 אנון ביעקוב ואבדר אנון כאיסראיל: יהודא לך נדון אחך איךך על קדלא דבעלדבבך
 נסגדון לך בגיה דאבוך: גדיא דאריא יהודא מן כטלא כרי סלקת כרך ורבע איך
 אריא ואיך גוריא דאריא ומנו נקימיהו: לא נענד שבטא מן יהודא ומבדקנא מן בית
 גללה עדמא דנאתא מן הדילה הי ולה נסבון עממא: נאסיר בגפתא עילה ובשבוקא
 בר אתנה נחור בהמרא לבושה וכדמא דענבא תכסיתה: זרגן עינוהו מן המרא וחורן
 ישגדו מן הלכא: זבלון על ספרי יממא נשרא והו על ישפרא דספינא ותחומה עדמא
 לעידן: איסבר גברא נגברא דרביע בית שבילא: וחוא משריה דשפיר וארעה דטבא
 וארבן כתפה לשועבדא והוא למדאתא: הן נדון לעמה איך חד מן שבטא דאיסראיל:
 נחוא הן חויא דעל אורחא והרמנא דעל שבילא דנכת לסוסיא בעקבה ומרמא לרכבה
 לבסתרה: לפורקנד סכית מריא: גר בגיסא נפוק והו נגד עקבא: אישיר טבא
 ארעה והו נתל תורסיא למלכא: נפתלי איזגדא קלילא ירב מאמרא שפירא: ברא
 דתרבייתא יוסף ברא דתרבייתא סקי עינא בנינא סמיכא דסלק בישורא ואתחריו
 עמה: וסגו וסקרוהו מרי גורא: הפכת בעושנא קשתה ואתבדרו דרעא דאידיהו
 מן אידי עשינא דיעקוב ומן יש רעיא דבאפא דאיסראיל: אלהה דאבוך נעדרך

* כ"ה באונק' לא נחתית מן יקרי, ובולג' non sit - לא יהיה. "אפשר שטעות בהעתק כאן ומלת ובחמתהון נשתרבה
 לכאן משום וחמתהון הכתוב בפסוק שאח"כ. כ"ס אונק' יוני ורס"ג. כמו שמתרגם כאן לביא-גוריא דאריא
 כ"ה בפסוק (כד, ט), יחו' (ט, ב) ויאל (א, ו). ובכמה מקומות מתורגם לביא-אריא עי' במדבר (כג, כד)
 דברי (לג, ב), הושע (יג, ח), עמוס (ה, כט), איוב (ה, יא, לא, לט) ועי' ישעיהו (ל, ו) לביא וליש-אריא וגוריא
 דאריא ואפשר שחלוקה בסדר ככאן, אבל גם במשלי (ל, ל) מתורגם ליש גוריא דאריא, ובאיוב (ד, יא) ליש-אריא,
 אמנם גם שחל יש (י, י) מתורגם גוריא דאריא, ובחושע (ה, יד, יג, ו), משלי (כג, יג) ואיוב (י, ג, כח, ח) שחל
 -אריא וגם בפסוק יש שמתרגם אריא: יחו' (יט, טו, לב, ב) עמוס (ג, ד) ירמיהו (כ, טו, כה, לח, לט, נא, לח) משלי
 (יט, יב, כ, ב, פח, א), תהלי' (ז, יב, לה, יז, נח, ז, קד, כא), ויש גם שמתרגם גורא דאריא: ישעיהו (ה, כט,
 יא, ו, לא, ד), הושע (ה, יד), מיכה (ה, ז) נחום (כ, יב), זכריה (יא, ג). "כ"ה בעי אקו' סומ' ורס"ג, ועי' אונק'
 ותרג' ירושלמי וב"ר. ¹⁰ כ"ה בעי וולג' והתרגום הוא לפי הענין, והמתרגמים שנו כל אחד לתרגם לפי הענין: אונק'
 וליה ישתמען עממא (עי' מחברתי על התרגום הירושלמי לתורה עמ' 44) וכ"ה באריג' oboedientia, יוני' ובדיליה
 יתימסון עממא, תרג' ירוש' וליה עתידין דישתעבדון כל מלכותא דארעא וברס"ג, ואליה תנתמע אלשועב, וכ"ה
 באקו' ἐπιτακτικὸν λαῶν ועי' כן רש"י אסיפת העמים והשב"ם קבוצת האומות, ועי' ב"ר ולו יקחת עמים מי
 שאוה"ע מתקלהין עליו. ¹¹ כ"ה בכל התרגומים וכן פירש ר' שמואל בן חפני כי על כאן הוא כמו עד והביא עוד
 מיהושע (כ, ז) על המעברות ועי' כן בדר"ק. ועי' סה"ש (ש. עד) עד מידבא (במדבר כא, ל) הענין על מידבא.
¹² כמור"כ בולג' fortis ועי' סה"ש (ש. גרם): ואיננו החוק להיות חמור גרם דומה ללשון הערב שאומרים רגל
 גרים לבעל גוף גדול, וכן במחברת מנחם (עמ' 69) חמר גרם סתרו בו אנשי סתרון חמר גבה קומה. ¹³ עי' יהושע
 (טו, ט) ויהי למס עבד-ואתכבשו במדאתא. ¹⁴ כ"ה באונק' יוני' ובמבוא הארכתי בפרט זה. ועי' למעלה (עמ' נט הערה 16).
¹⁵ כ"ה בעי וולג' ורס"ג ור"ש בן חפני, ועי' רקמה (עמ' 26) מאשר כלומר אשר. ¹⁶ כ"ה באונק' יוני' ועי'
 סה"ש (עמ' 244) לחמו ר"ל ארצו וכ"ה בס"י ר"ש בן חפני, ועי' אברהם מיימוני (עמ' 42 הוצ' עפשטיין) שמביא
 כמו כן מערבי. ¹⁷ כ"ה בעי אונק' וולג' ורס"ג, וביוני' חמר מכטא זה. ¹⁸ עי' תרג' ירוש' יוני' נפתלי עוגד קליל דמי
 לאיילא ועי' סוטה (יג, ו) וכ"ר כאן ופרקי דר"א (ס"פ לט). ¹⁹ ב"ר בן סורת רביתה. ²⁰ עי' ברכות (כ, א) אל תקרא עלי
 עין אלא עולי עין. ²¹ הבין בנות-בנין עי' כן בעי' ביחו' (טו, סא) לבנות עלגסמאטס-לבנין וכן שם
 (יו, יז) ובכנות-καὶ ἐν οὐλοσμοῦ, ומלת סמיכא שפירושו כאן כמובן עולה על הוא תרגום משאל לצעדה,
 ומלת דסלק אפשר שהיא הוראה שניה למלת צעדה ויהיה בשורא תרגום של עלי שור, או דסלק הוא תרגום של עלי.
²² כן תרגם רס"ג פכתרו. ²³ עי' בבלי סוטה (לו, א) ששבה קשתו וכן בירושלמי הוריות (כ, ה) נמתחה קשתו
 וחורה, וכיוני' והדרת ובאונק' כתוב ג"כ ותבת ועי' מחברת מנחם (עמ' 23) שכתב כי מלת ותבת אינה
 מקבלת לותשב, ודברי רש"י בכאן נובעים הם ממחברת מנחם שם. ²⁴ עי' כן יוני' ואתבדרו ובירושלמי
 הוריות (שם) נתפור וכ"ה בב"ר ועי' רש"י הוצ' ברלינר. ²⁵ עי' כן אונק' וולג' ורקמה (שם), ותהיה המס נוספת

ואילשדו¹ נברכך בודכתא דשמיא מן לעל ובודכתא דתהומא דרביעא מן לתחת
 בודכתא דתריא ודרחמא: בודכתא דאבוך עשני על בודכתא דמולדני עדמא לסביא²
 דרמתא דעלם נהוין על רישה דיוסף ועל ריש כלילא דאחודי: בניסין דאבא חטופא
 בצפרא נאכול בותא וברמישא נפלג מדם דמעדא³: בלהון הלין שבטא דאיסראיל
 תדעסר והנא מדם דאמר להון יעקוב אבוהון אמר להון⁴ וברך אנון אנש⁵ אך בודכתא:
 ברך אנון ופקד אנון ואמר להון אבוהון⁶ אנא מתבניש אנא לות עמי קוברוני לות
 אבחי: במערתא דבחקלא דעפרון חיתיא במערתא דבחקלא אעיפתא דקדם ממרא
 דבארעא דכנען חקלא⁷ דובן אברהם מן עפרון חיתיא לזורתנא דקברא: תמן קברו
 לאברהם ולסרא אנתתה ותמן קברו לאיסק ולרפא אנתתה ותמן קברת לליא:
 זבינתא דחקלא ומערתא דבה מן בני חית: וכד שלם יעקוב למפקדו לבנוהי פשט
 רגלוהי בערסא ואתברה ומית⁸ ואתבניש לות עמה:

ונפל יוסף על אפיה דאבוהי ובכא עלוהי ונישקה: ופקד יוסף לעבדוהי אסותא למחנט
 לאבוהי וחנטוהי אסותא לאיסראיל: ומלו לה ארבעין יומין מטל דהבנא שלמין ומתא
 דחניטא ובכאוהי מצריא שבעין יומין: ועברו יומי בכתה ואמר יוסף לדבית פרעון
 אן אשכחת רחמא בעיניכון אמרו קדם פרעון: אבי אומיני ואמר לי הא אנא מאת
 אנא בקברי דזבנת⁹ לי בארעא דכנען תמן תקברני היא אסק אקבור לאבי ואהפוך:
 ואמר פרעון סק וקבור לאבוך אך דאומיך: וסלק יוסף למקבר לאבוהי וסלקו עמה

כמו מאל אבוך. ועי' זהר (רמז). מאל אבוך ועודך מבעי ליה. והעי' המשיכו המלות מאל אבוך אל
 הפסוק הקודם וכ"ה בתרג' השמרוני ועי' ראב"ע מאל אבוך על דעתי שהוא חק עם החתוב שהוא למעלה, וכשם הגאון
 הניא ראב"ע שפירש אשאל מאל אבוך וכ"ה להדיא ברס"ג ובמ"ב בפרוש ר"ש בן חפני. ²כ"ה בשמרא ועי' זהר (שם)
 ואל שדי מבעי ליה... ואפשר ששיתו הוא לפסוק (כה, ג) ואל שדי יברך אתך, ובעי' $\alpha\iota\epsilon\beta\sigma\eta\lambda\eta\sigma\epsilon\sigma\theta\epsilon\sigma\delta\epsilon\mu\acute{o}\varsigma$
 –ועודך אלי, וכולג' ושדי יוני' ומן דמתקרו שדי, וכן ברס"ג ומן אלכאסי, וכן באר הראב"ע כאן ושמות (ו, ג). ³תרג' תאות
 כמו תקות ועי' סה"ש (ש. קוה), תאות צדיקים אך טוב תקות השעום עברה (משלי יא, כג) וישם התקוה לעמת
 התאוה ואם כן הם שוים" ועי' הקבלה כוז בישיעיהו (כו, ח) ה' קוונך לשמך ולזכרך תאות נפשנו. ולדעתנו גם העי'
 חסכו כן מלת תאות בכאן וכך כתוב בעי' $\epsilon\sigma\mu\lambda\mu\upsilon\sigma$ (ע' $\delta\rho\acute{\epsilon}\sigma\upsilon$ והבינו פרנקל בספרו (עמ' 171) *Vorstudien zur LXX*
 ועוד רבים כי $\epsilon\sigma\mu\lambda\mu\upsilon\sigma$ הוא תרגום למלת עד ותרגמו הרי עד (עי' ספרי על הנוסח השמרוני עמ' 17) והביאו
 המיון מליצה זו בחבקוק (ג, ו) הרי עד, ואולם לא הרגישו כי גם שם בחבקוק לא תרגמו העי' עד במובן עולם כי
 אם $\beta\lambda\alpha$ –בחוקה, גם להבנתם אין כל תרגום בעי' למלת תאות. אבל האמת תורה דרבה כי עד לא תרגמו העי' כלל
 (ובחבורנו על התרגום העי' הארכנו ע"ד תרגומה של המלה עד בעי' שלא באה כמעט אלא בהודאת נבול ומטרה – $\epsilon\omega\varsigma$
 ועי' לדוגמא כאן בסמוך יאכל עד $\epsilon\omega$ –עוד, איוב (כ, ד) הואת ידעת מני עד – $\epsilon\omega$ וישעיהו (מו, ז) גברת
 עד לא תורגמה מלת עד) ומלת $\epsilon\sigma\mu\lambda\mu\upsilon\sigma$ הוא תרגום למלת תאות ועוד פעם אחת נמצאת בכל תרגום העי' מלת
 $\mu\acute{o}\nu\iota\mu\circ\varsigma$ בירמיהו (לא, טו) מקבלת למלת תקוה שבמקרא. כדאי להעיר כי שתי פעמים נמצאת בעי' מליצת הדרוי
 עולם במקום שבמקרא לסנינו אין זכר מזה: תהלי' (עו, ה) מהדרוי טרף – $\alpha\pi\acute{o}\ \delta\rho\acute{\epsilon}\sigma\upsilon\ \alpha\iota\omega\nu\lambda\omega\nu$ ומיכה (כ, ט) הדרוי
 לעולם – $\delta\rho\epsilon\sigma\upsilon\ \alpha\iota\omega\nu\lambda\omega\iota\varsigma$ (עי' להיפך בתהלי' (ל, ח) להדרוי $\epsilon\upsilon\sigma\tau\epsilon\mu\ \alpha\lambda\lambda\epsilon\iota\ \tau\bar{\eta}$ –להדרוי). ²⁵ולערב יחלק הטרף
 ששלל (ראב"ע) ועי' רשב"ם. ²⁶המלים אמר להון נשנו עי' טעות בסוק. ³⁰גם בשמרא וולג' חסר אשר. ועי' סה"ש
 (עמ' 50) ותהיה (אשר) לבלי ענין אין לה טעם כמו זמן בני ישראל אשר לא נתן שלמה לעבדים למלאכתו (דה"ב
 ח, ט) וברקמה (עמ' 171) האריך בזה יותר ועי' לחיג בקטעי באוריו ליחו' (יא, טו) וכל בית ישראל כלה אשר
 אמרו לסמה אשר ההנא מודה ואלמעני קאים דונהא עלי מא חבית סי יוד הדא אלמוצע. ועי' דוגמאות אחדות
 בספרי: שופט' (יח, טו) סתח השער (אשר) מבני דן, ש"א (יג, ג) נציב שלשתים (אשר) בנבע, ש"ב (יח, יח) ויצב
 לו בחיו את מצבת (אשר) בעמק המלך, מ"א (ד, יט) ונציב אחר (אשר) בארץ, (ט, כה) והקטר אתו (אשר) לפני ה',
 (כ, יט) והחיל (אשר) אחריהם, (כא, א) כרם היה לנבות הירזעאלי (אשר) בירזעאל. ³¹הוספת אבוהון כמו בפסוק הקודם.
³²מוקדם שהוא מאוחר. וברס"ג חסר את השרה ובעי' כתוב במקום השרה –המעה. וכולג' לא תרגם במעה
 אשר כשרה המכסלה וכן השמיט לתרגם מפני כפל לשון כל סוק לב. ³³כמו למעלה (כה, ח. יו. לה, כט) ויגוע וימת
 ויאסף אל עמיו. 'גם בולג' ליתא לאמר. ²רש"י בשם מדרש רז"ל כריתו כמו קנית עי' בכלי ר"ה (כה). וכסה"ש

ח בלהון עבדוהי דפרעון וסבא דביתה וכלהון סבא דארעא דמצרין: וכלה בית יוסף
 ואהוהי ובית אבוהי סלקו עמה בלחוד יקרתהון וענהון ותוריהון שבקו בארעא דגשן:
 ט וסלקו עמה אף מרכבתא ופרישא והות משריתא דעשינא טב: ואתו עדמא לאדרא
 דאטר דבעברא דיורדנן וארקדו תמן מרקודתא רבתא ועשינתא ועבד לאבוהי בית
 יא בכא שבעא יומין: והו יתבי ארעא כנעניא לאבלא באדרא דאטר ואמרו אבלא הו
 יב דבא דנא למצריא מטל דנא קרו שמה אבל מצרין דבעברא דיורדנן: ועבדו לה
 יג בנוהי הבנא איך דפקד אנון: ושקלוהי ואוכלוהי לארעא דכנען וקברוהי במערתא
 דבחקלא אעיסתא דובן אברהם הקלא ליורתנא דקברא מן עפרון חיתיא דקדם ממרא:
 יד והפך יוסף למצרין הו ואהוהי וכל דסלקו עמה למקבר לאבוהי מן בתר דקבר
 טו לאבוהי: הו אהוהי דיוסף דמית אבוהון ודחלו ואמרו דלמא נהרן יוסף ודלמא
 טז נפרען כלה בישתא דעבדן לה: וקרבו לות יוסף ואמרו לה אבוך פקד קדם מותה
 יז ואמר: הבנא תאמרון ליוסף בבכו שבוק סבלותא לאהיך ולהטהוהון דעבדו לך
 יח בישתא והשא שבוק סבלותא דעבדו אלהה דאבוך ובכא יוסף בד אמרו לה: ואולו
 יט אהוהי ונפלו קדמוהי ואמרו הא חנן לך עבדא: ואמר להון יוסף לא תדחלון מטל
 כ דתחית אלהא אנא: אנתון אתחשביתון עלי בישתא ואלהא אתחשבה למבתא דנעבד
 כא איך דיומנא ונאהא עמא סגיאא: והשא לא תדחלון אנא אתרסיכון ולאיקרתכון
 כב וביאא אנון ומלא בלבדון: ויתב יוסף במצרין הו וכלה בית אבוהי והיא יוסף מאא
 כג ועסר שנין: והוא יוסף לאפרים בנא תליתיא אף בנוהי דמכיר בר מנישא אתילדו על
 כד בורכוהי דיוסף: ואמר יוסף לאהוהי אנא מאת אנא ואלהא מתדכרו מתדכר לבון
 כה ומסק לבון מן ארעא דרא לארעא דימא לאברהם ולאיסחק וליעקוב: ואומי יוסף
 כו לבני איסראיל ואמר מתדכרו מתדכר לבון אלהא אסקו גרמי מכא עמכון: ומית יוסף
 בר מאא ועסר שנין והנשוהי וסמוהי¹⁰ בדופנא במצרין:

להד"ק (ש. כרה) מביא פירוש זה בשם יש מפרשים. ³ כ"ה גם בעי' אונק' ויונ'. ⁴ כ"ה הסדר כשמר' ע' ורס"ג, וכולג' חסר לו.
⁵ עי' בן מ"ב (ד, יט) ישארו אל אמו—שקול אוכלוהי לאמה, (כה, יג) וישאו את נחשתם בכלה—ושקלו נחשתון ואוכלוהי
 לבבל, ועי' ויקרא (י, ה) וישאם בכנתם אל מחוץ למחנה—ושקלו אנון בכותיניתהון ואסקו אנון.. מ"ב (ד, כ) וישאו
 אתו על הסוסים—ושקלוהי ואתו על רכשי'א, (ט, כח) וירכבו אתו עבדיו ירושלמה—ושקלוהי עבדוהי ואוכלוהי
 לאורשלם. ⁶ גם בולג' ורס"ג ליתא מלת בניו. ⁷ תרגם ויראו גם מן ירא שמותאם לססוק יט ויאמר אליהם יוסף
 אל תיראו, וכולג' quo mortuo timentes fratres eius—יראו אחיו אחרי מותו. ועי' למעלה (מג, יח) ויראו האנשים.
 ויאמרו ברס"ג ולמא ראי (תרגום רס"ג המובא בחבורינו הוא של מהדרות דירנבורג) ועי' ספרי על הפשיטא (עמ' 46).
⁸ כ"ה בולג' fecimus וכן בפסוק יז גמלוך—עבדו לך, והתרגום הוא לפי הכונה ודרכו למסור פעלים עכרים שונים
 בסעל חסורי עבד לפי הענין: שמות יב (ד) וחגתם אתו חג—ועבדוהי (כ"ה בתרגום הערבי), (כז, לו) ויצקת
 להם—ועבד להון, (כח, לט) ושבעת ועבד (כ"ה בתרגום הערבי), (לד, י) אשר לא נבראו—דלא אתעבדו (עי' להיפך
 באיוב כ, ד) מני שים אדם—מן דאתברי אדם), ויקרא (ח, יג) ויחבש—ועבד, דברים (לב, יז) באו—אתעבדו (כ"ה
 באונק' ויונ'), ש"ב (יג, ו) ותלכב—ותעבד (כ"ה בתרג' הערבי), (יא, טו) הכו את אוריה—עבדוהי לאוריא, (כה, לד)
 משה—עבד, מ"א (ט, כא) ויעבד—ועבד, מ"ב (טו, יא) ויבן—ועבד, (כג, ו) וירק—ועבד, ישעיהו (ה, כ) חצב—עבד,
 (טז, ה) יעצרו—נעבדון, (כג, יג) יסדה—עבדה, (מ, יט) נסך—דעבד (כ"ה בעי'), (כ, ד) יעיר לי און—נעבד... (נד, יא) מרכיבן
 בסוך אבניך—עבד אנא, תהלי' (קד, ג) המקרה—עבד, איוב (לא, לו) אעבדנו—ואעבדתה, (לח, י) ואשכר עליו חקי—
 ועבד, ועוד. ⁹ כ"ה בשמר' ע' ילג' ורס"ג שיצו לססוק (שמות יג, יט) והעליתם את עצמותי מזה אתכם. ושגרת לשון
 היא שהסבה כי הועתק בטעות ברבה כאן מן המבלתא (שמות שם) והעליתם כו' שומע אני מיד ת"ל אתכם כשתהיו
 עולים ימנין אף עצמות של שאר שבטים העלו עמי שנאמר אתכם, וכן טעה בזה מעתיק הספר של ר"ש בן חסני ע"ש.
¹⁰ כ"ה בעי' אונק' ויונ' וידוע שמדרך המתרגמים לבלי להקסיד בגוף סתמי ולתרגמו בפנים שונים. וכולג' repositus est
 וישם ועי' ראביע ויאמר רבי יונה המדקדק כי החירק תחת שורק והוא רחוק בעיני. וכן באה מלת ויחנמו בולג' בלי נפעל.

Moreover, we have clarified many things relating to the Septuagint²⁾, the Vulgata and the other ancient versions, showing in what respect they are alike, and in what they differ and in this way we have proved that all the apparent textual divergencies are only the result of the various methods of translation and exegesis.

We have also taken into consideration the Jewish exegesis as it is found scattered over the whole Talmudic field, and especially have we availed ourselves of the linguistic contributions of Mediaeval literature, which helps to elucidate and clear up the methods of interpretation of the ancient versions. Altogether we venture to hope that the careful student will find in this work a vast amount of important material for the scientific study of the Bible.

2) In one note (p. III, note 3) we have occasion to deal with the work of Franz Wutz on the transcription of the Septuagint. As far as the theory of transcription itself is concerned he was already preceded by Tychsen in his works „Tentamen 1772“ and „Befreites Tentamen 1774“ and many of his examples are cited by Wutz without reference to these earlier works. In a volume on the Septuagint still in Ms. we show that this theory is absolutely untenable and that Wutz has perverted the material. But in the note mentioned we only point out a number of septuagint variants which Wutz tries to explain by his old — new method, and show that they belong to one of the classes of errors which we have referred to in the text above. In the work on the Septuagint we devote an entire chapter to this class of errors.

vain. But even from this faulty and perverted material, one can dig the truth out and make those hypotheses null and void.

The correct procedure would therefore have been first to establish a critical text and then to give it to the public. But in that case we should be prevented from doing anything at all. The establishing of a critical text would require that we first gather together a large number of Peshitta manuscripts, collate them, sift the huge amount of material and test it as silver is treated in a crucible, in order to separate the dross from the real metal, the irrelevant from the relevant, and clarify each statement and phrase, each chapter and verse. For this much time and ample means, would be required. We have therefore decided to do that which is already possible at present, and leave the more ambitious task to the future.

In the present edition of the Peshitta, which is provided with a comprehensive introduction appearing at the end of the issue and numerous explanatory notes on each page, we shall amply prove the real character and structure of this Syriac version. Moreover, by this means we shall obtain the true conception of the nature of all other ancient versions, for they are all alike in spirit, technique and method of rendering. And we trust that by reason of our elucidations other scholars will also endeavour to bring this version nearer to perfection, smoothing out difficulties, rectifying errors, elucidating what is obscure and misleading, detecting the cause of the obscurity or error, solving what still needs to be solved, and in general clearing all stumbling blocks from the path and bringing truth and fact to light.

o

In the notes we have endeavoured to bring together all such material as is necessary for the elucidation of the text; and incidentally they comprise many general principles and rules which can be deduced from the characteristics and a comparative study of this translation.

We have also pointed out many scribal errors in the Peshitta such as orthographical errors or where the error arose because the scribe skipped a passage between two equal words or exchanges of words owing to the fact that a similar word occurs in another verse or in the same verse, or transposition of a word from one line to another or two versions placed side by side in the text. Some attention has been paid in our preface to the manuscripts of Kennicott and De Rossi and many classes of parallels have been brought out which throw light upon the nature and character of these manuscripts, showing their so-called scientific value, their method of transcription and all that pertains to their apparatus. This treatment of the manuscripts which can form a chapter by itself, is here merely touched upon incidentally as throwing a side light upon our investigation.

has been that even the learned among us were misled in accepting these theories as truth. Unable to study the Peshitta itself they were not in a position to put these theories to the test, and this lack of knowledge was naturally very detrimental to a correct comprehension of the Holy Scripture as well as to understanding the methods of interpretation and elucidation of the ancients.

The truth of the matter is that all these theories, though generally accepted, have no legs to stand upon. The whole attitude of the critical school must of necessity be cold and artificial, since they fail to recognize the soul and spirit that animates the things they criticize. We readily grant them the credit for what they have done as far as the linguistic and grammatical side of the Peshitta is concerned. In this respect they achieved much, and we are grateful, but what concerns the real meaning and the true spirit of the Peshitta, that phase of it which does not appear on the surface and cannot be obtained by mere grouping of words or external similarities of expressions, but can be grasped only by study that is intense and penetrates into the heart of things — that phase of the Peshitta has remained unexplored by them. One may well apply to this superficial method of investigation the remark of Ibn Ezra that „words are mere bodies but their meaning is their soul and he who does not penetrate into the real meaning of a text is like one who has a medical book and takes the trouble to count how many pages it contains, how many lines on a page and how many letters in each line, but with all this labour he will not be able to cure any ailment”. (Yesod Mora Chap. 1). This will be clear to everyone who makes a study of the versions and succeeds in penetrating into their real character and import.

Having taken all this into consideration, we have first of all transcribed the Syriac text into Hebrew-characters so as to make it familiar to every Jewish scholar so that he will understand its diction as readily as the Palestinian Targum, with which the Hebrew scholar has been acquainted for generations past. We must admit, however, that if our object had not been to remove a stumbling block, we would not have published the Peshitta in its present state. For it is well known that this version has in the course of time been altered and corrupted, intentionally or unintentionally, and that many corrections were made in order to bring it into line with other versions. The critic will readily detect its defects in the nature of additions, or omissions, or inversions and other gross and self-evident errors. Even the printed editions of the Peshitta vary very much. Indeed, it is very strange that notwithstanding it is no secret that the text of the Peshitta is corrupt and full of errors, the critical school has not refrained from harmonizing it with the text of the Hebrew Bible which has been guarded and watched with incomparable zeal. Much ink has been spilt on this effort but in

PREFATORY NOTE

The Peshitta, the Syriac translation of the Bible, is an ancient version¹⁾ and is as important as the other Aramic versions for the proper understanding of the Bible and the study of Hebrew philology.

Although to the Jews, Syriac is not entirely foreign because it is very similar to Aramic, yet the Peshitta has remained a sealed book to the general Jewish public because of the peculiar script in which it is written. Intrinsically, however, the Peshitta is Jewish throughout. A critical study of it will convince anyone that the men who produced it were „bone of our bones and flesh of our flesh”. It abounds in Talmudic and Midrashic interpretations, and contains many allusions to legends which must have been handed down from mouth to mouth and were the common property of the people. The whole translation is thoroughly imbued with the spirit which characterizes the literature of the Talmudic period.

For a long time this translation was hidden away in the archives of the Church, and remained unknown outside of the Monasteries. It was only with the beginning of the scientific study of Semitic languages that scholars began to pay attention to it. Naturally only philologists evinced an interest in it, but to the large masses of Jews it remained as closed as ever.

It is our opinion, therefore, that for all who hold the Bible and its literature in highest esteem, it is their bounden duty to direct attention to the Peshitta. For the critics have used this translation as they used the other versions to build up their radical ideas, and employed it as a source for their destructive theories. As they found in this translation passages which vary from the original Hebrew, they deduced the erroneous idea that the authors of the Peshitta had a different Hebrew text from the one we have. On the strength of this theory they built up so-called scientific principles and heaped up countless books and essays. The result

¹⁾ According to a legend, a part of the Peshitta was already in existence in the time of Solomon. cf. the introduction by Eichhorn to the Bible, part 1. Chapt. 248 Nöldeke *Alttest. Lit.* p. 262 fixes the time of the translation 1800 years ago. In my lengthy introduction which will appear at the end of this edition of the Peshitta, we shall deal with this date.

ܒܝܬܡܪܕܘܬܗ
 ܒܝܬܡܪܕܘܬܗ
 ܒܝܬܡܪܕܘܬܗ
 Beth Mardutho Library

PESHITTA

IN HEBREW CHARACTERS
 WITH ELUCIDATORY NOTES

BY

CH. HELLER

ܘܡܠܟܢܐ ܕܩܝܘܡܐ ܕܢܘܨܐ ܕܢܘܨܐ

ܘܡܠܟܢܐ ܕܩܝܘܡܐ ܕܢܘܨܐ ܕܢܘܨܐ

Ex Libris

Beth Mardutho Library

The Malphono George Anton Kiraz Collection

ܘܡܠܟܢܐ ܕܩܝܘܡܐ ܕܢܘܨܐ ܕܢܘܨܐ
 ܘܡܠܟܢܐ ܕܩܝܘܡܐ ܕܢܘܨܐ ܕܢܘܨܐ
 ܘܡܠܟܢܐ ܕܩܝܘܡܐ ܕܢܘܨܐ ܕܢܘܨܐ
 ܘܡܠܟܢܐ ܕܩܝܘܡܐ ܕܢܘܨܐ ܕܢܘܨܐ

Anyone who asks for this volume, to read, collate, or copy from it, and who appropriates it to himself or herself, or cuts anything out of it, should realize that (s)he will have to give answer before God's awesome tribunal as if (s)he had robbed a sanctuary. Let such a person be held anathema and receive no forgiveness until the book is returned. So be it, Amen! And anyone who removes these anathemas, digitally or otherwise, shall himself receive them in double.

PART I
 GENESIS

BERLIN 1927

פשיטא

הוא

התרגום הסורי לתנ"ך

מועתק לכתב עברי

עם הערות והגהות ובאורים

מאת

חיים העליר

ספר בראשית

ברלין / תרפ"ח